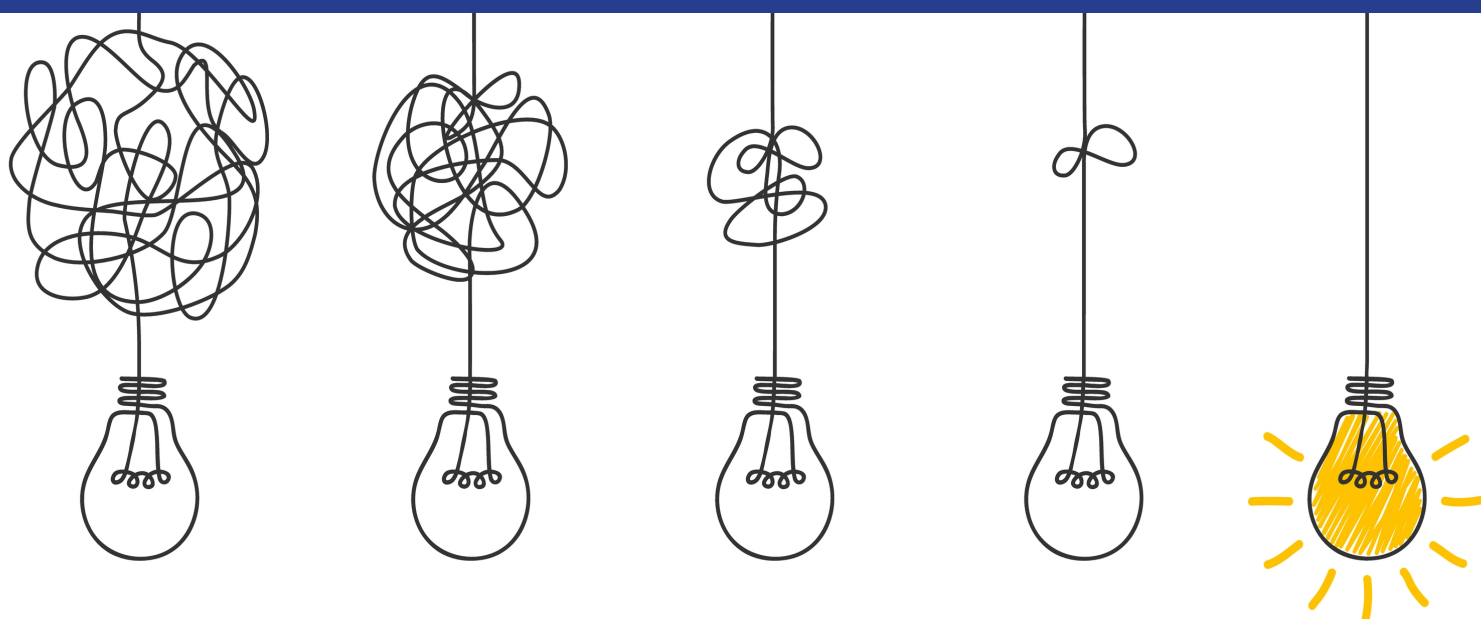

4/2024
Бюлетень

Верховенство **ПРАВА ПРАВА** людини

Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України
за період 01.10.2024 – 20.12.2024

Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав
за період 01.10.2024 – 20.12.2024

Рішення Європейського суду з прав людини (переклад)

Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Бюлетень 4/2024
Верховенство права. Права людини

Публікацію підготовлено в межах та за підтримки проєкту Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду», який імплементується Відділом програм співробітництва Ради Європи.

Автори текстів та іншого матеріалу несуть виключну відповідальність за міркування, висловлені в цій роботі, й такі міркування не обов’язково відображають офіційну позицію Ради Європи.

Дозволяється відтворення уривків публікації (до 500 слів) за умови некомерційного використання, збереження цілісності тексту, контексту та надання повної інформації, яка не повинна жодним чином вводити читача в оману щодо характеру, обсягу чи змісту тексту. Необхідно обов’язково зазначати джерело тексту: «© Рада Європи, рік видання».

Усі інші запити щодо відтворення або перекладу цієї публікації або будь-якої її частини повинні адресуватися Директорату комунікацій Ради Європи (F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int).

Переклад рішень Європейського суду з прав людини в цій публікації не є офіційним перекладом. Рішення мовою оригіналу та офіційні переклади, за наявності, доступні в базі даних HUDOC (<https://hudoc.echr.coe.int/>).

Важливо пам’ятати, що для застосування практики Європейського суду з прав людини при вирішенні судових справ, необхідно ознайомитись із повним текстом рішення Суду.

Над текстом видання працювали:
Ірина Кушнір, менеджерка проєкту Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду»
Валентина Кумеда, національна консультантка проєкту Ради Європи

Оформлення обкладинки, дизайн та верстка:
Черниш-Полторацька Анна

Фото: © shutterstock

© Рада Європи, березень 2025

ЗМІСТ

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України за період 01.10.2024 – 20.12.2024 4

1. Рішення Європейського суду з прав людини 5

2. Ухвали про визнання заяв неприйнятними 41

3. Ухвали щодо вилучення заяв із реєстру справ Суду 51

II. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав за період 01.10.2024 – 20.12.2024 53

III. Рішення Європейського суду з прав людини (переклад) 99

1. Ірина Олегівна Василевська проти України 100

2. Юрій Володимирович Гаєвський проти України 105

3. Юрій Миколайович Борзих проти України 110

IV. Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини 123

V. Показчик справ, указаних у розділі I та розділі II 125

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України

за період 01.10.2024 – 20.12.2024

1. Рішення Європейського суду з прав людини

1. Михайлик та інші проти України (Mykhaylyk and others v. Ukraine) від 10.10.2024, заяви №№ 32972/20, 38083/20, 48418/21, 57174/21, 52819/22

За заявою *першого заявника*: У 2018 році в заявника, громадського активіста, вистрілили невідомі особи, він був поранений. Було відкрито кримінальне провадження за звинуваченням у замаху на вбивство. Через два дні трьох підозрюваних було заарештовано та висунуто обвинувачення. Протягом пів року були проведені різні судові експертизи, допитані свідки та здійснені інші слідчі дії. Двох підозрюваних було поміщено під домашній арешт, однак згодом запобіжний захід було скасовано. Коли заявник перебував на лікуванні в Німеччині, з його легенів видалили кулю та направили до прокуратури м. Мюнхен. Слідчі органи України звернулися до органів влади Німеччини із запитом про надання доказу (кулі), однак у відповідь було надано лише медичну документацію заявника та фотографії кулі. Як наслідок, кримінальне провадження було зупинено. Воно періодично поновлювалося і знову призупинялося з посиланням на те, що німецька влада не надала вилучену під час операції заявника кулю. У 2020 році слідчі направили запит про міжнародну правову допомогу до Німеччини, в якому просили німецьких фахівців провести експертизу кулі та надіслати її в Україну разом із матеріалами щодо наданої заявнику медичної допомоги. У відповідь було надіслано лише медичну документацію. У зв'язку з цим у 2021 році досудове розслідування було знову зупинено в очікуванні виконання запиту про міжнародну правову допомогу.

Ключові моменти: відсутність реальних спроб слідчих органів провести ретельне розслідування; відсутність ретельності та оперативності підірвала здатність органів влади встановити обставини справи; розслідування було розкритиковано самими національними органами влади за недостатню ефективність.

За заявою *другого заявника*: У 2014 році заявник отримав декілька тілесних ушкоджень у дорожньо-транспортній пригоді, які згідно з медичним висновком були класифіковані як ушкодження середньої тяжкості. Було розпочато розслідування, однак жодних слідчих дій не було проведено. Як стверджувалось, судово-медична експертиза тілесних ушкоджень була призначена лише через чотирнадцять місяців, але так і не була проведена, оскільки матеріали справи не були передані до відповідних органів. Заявник неодноразово звертався із скаргами до прокуратури та судів. Лише у 2017 році учаснику дорожньо-транспортної пригоді було офіційно повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та направлено обвинувальний акт до суду. Заявнику було присуджено відшкодування моральної шкоди (5 000 грн), відшкодування матеріальної шкоди (2 562 грн) та судові витрати (2 227 грн). Страхова компанія також, як зазначалось, виплатила заявнику страхове від-

шкодування у розмірі 50 000 грн. У 2018 році суд першої інстанції закрив кримінальне провадження у зв'язку із закінченням строків давності та звільнив обвинуваченого Х. від кримінальної відповідальності. **Ключові моменти:** недостатні заходи на досудовому етапі розслідування; розслідування на певному етапі було визнано неефективним національними органами влади; відсутність ретельності та оперативності у розслідуванні обставин справи заявника.

За заявою *третьої заявниці*: У 2012 році син заявниці отримав тяжкі тілесні ушкодження внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що призвело до інвалідності другого ступеня. Було порушено кримінальну справу. Водієві одного з автомобілів, Ч., було повідомлено про підозру за порушення правил дорожнього руху в стані алкогольного сп'яніння та направлено обвинувальний акт до суду. У 2014 році син заявниці помер, як стверджується, від отриманих травм. У наступні роки обвинувальний акт неодноразово повертався прокурору, оскільки суд першої інстанції вказував на численні процесуальні недоліки (наприклад, відсутність чіткого висновку про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, отриманих потерпілим, відсутність інформації про ознайомлення сторін з матеріалами справи, не надання чіткого опису подій у справі, порушення процедури надання документів суду, неналежним чином заповнені відомості про потерпілого). Тим часом суд призначив додаткову судово-медичну експертизу. Як наслідок, розгляд справи було розпочато лише у 2018 році. Справа також повторно переглядалась у зв'язку з відводом суддів та закінченням строку їхніх повноважень. У 2023 році суд першої інстанції закрив провадження у зв'язку із закінченням строків давності та звільнив Ч. від кримінальної відповідальності. Апеляційний суд змінив це рішення лише в частині, що стосувалася витрат і збитків.

Ключові моменти: неодноразові повернення справи на додаткове розслідування у зв'язку з недостатністю вжитих слідчих заходів; відсутність реальних спроб слідчих органів провести ретельне розслідування.

По *четвертій заяві*: У 2020 році від вантажівки, що рухалася, відірвалося колесо і вбило пана Л., який йшов по узбіччю дороги. Двоє заявників – син та вдова загиблого. Проти К., водія вантажівки, було відкрито кримінальне провадження за фактом порушення правил дорожнього руху або експлуатації транспортного засобу, що спричинило смерть. Провадження було закрито, але суд скасував постанову з метою усунення суперечностей між висновком судово-медичної експертизи та консультативним висновком експерта, наданим заявниками. Постанова про закриття провадження була

залишена без змін місцевим судом та апеляційним судом. Національні органи дійшли висновку, що вина К. у порушенні правил дорожнього руху не була встановлена і він не може нести кримінальну відповідальність за смерть пана Л. Апеляційний суд зазначив, що досудовим розслідуванням не було встановлено жодних ознак надмірної експлуатації транспортного засобу і підстав для перекваліфікації провадження на будь-яку іншу статтю Кримінального кодексу України. Заявники скаржилися, що розслідування було неефективним, оскільки (i) судово-медична експертиза не охопила всіх питань, таких як причини ерозії металу; (ii) слідчий повинен був оцінити докази не тільки щодо вини водія вантажівки, але і його обов'язків як власника вантажівки щодо належного технічного обслуговування вантажівки, та вини експерта, який надав висновок про задовільний технічний стан вантажівки. Міський суд присудив заявникам відшкодування моральної шкоди у розмірі 100 000 українських гривень (далі – грн) на особу (приблизно 2 400 євро), які мав сплатити водій, тоді як частина відшкодування моральної шкоди у розмірі 28 338 грн (приблизно 700 євро) на особу вже була виплачена страховою компанією.

Ключові моменти: відсутність реальних спроб слідчих органів провести ретельне розслідування; відсутність ретельності та оперативності підірвало здатність органів влади встановити обставини справи.

За заявою *п'ятої заявниці*: Чоловік заявниці, громадянки Молдови, займався бізнесом в Україні. У 2020 її чоловіка було знайдено мертвим біля свого автомобіля з численними тілесними ушкодженнями. Спочатку провадження було відкрито за фактом вбивства (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого). Після розтину слідчі органи дійшли висновку, що тілесні ушкодження чоловіка заявниці могли бути спричинені дорожньо-транспортною пригодою. Кваліфікацію злочину було змінено. Однак, після проведення низки слідчих дій та допитів свідків поліція встановила, що смерть настала внаслідок тілесних ушкоджень, завданих третьою особою. Згідно з свідченнями чоловік заявниці разом з працівни-

ками ферми розпивали спиртні напої, потім між деякими працівниками та чоловіком заявниці сталася суперечка. Врешті решт, всі чоловіки залишилися у будинку одного з учасників подій, однак чоловік заявниці відмовився та вирішив заночувати у машині. На ранок його знайшли мертвим. При цьому, свідчення певних осіб весь час змінювались. Під час допиту один зі свідків, вказав, що в ніч інциденту йому зателефонував один із учасників подій і попросив приїхати та видалити всі відеозаписи з камер, встановлених на його фермі. З того часу було проведено низку різних судових експертиз. Заявниця скаржилася на неефективність розслідування до прокуратури. Прокуратура повідомила, що було проведено низку слідчих дій, у тому числі допити свідків та численні судові експертизи, а також застосовано деякі дисциплінарні заходи до слідчого та надано вказівки з метою прискорення розслідування. У своєму останньому листі від 2022 року прокуратура повідомила, що наразі не було можливості надати додаткову інформацію про хід розслідування у зв'язку з тимчасовою окупацією Херсонської області Російською Федерацією.

Ключові моменти: недостатні заходи на досудовому етапі розслідування; відсутність реальних спроб слідчих органів провести ретельне розслідування; розслідування було розкритиковано самими національними органами влади за недостатню ефективність; відсутність ретельності та оперативності підірвало здатність органів влади встановити обставини справи.

Визнано порушення п. 1 ст. 2 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування смерті чи дорожньо-транспортної пригоди.

Розмір сатисфакції: по 6 000 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-п'ятій заявникам, по 250 євро *відшкодування судових витрат* всім, окрім третьої заявниці.

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода без участі агентів держави, розслідування смерті особи, ефективне розслідування

2. Медвідь проти України (Medvid v. Ukraine) від 10.10.2024, заява № 7453/23

У листопаді 2022 року набув чинності Закон України № 2690-IX від 18.10.2022, яким внесено зміни до Кримінального кодексу України, що надають можливість особі, засудженій до довічного позбавлення волі, після відбуття не менше п'ятнадцяти років призначеного покарання подати клопотання про його заміну на позбавлення волі на певний строк від п'ятнадцяти до двадцяти років, який обчислюється з моменту заміни. Строк позбавлення волі на певний строк може бути додатково скорочений за належну поведінку. Згодом було прийнято підзаконні акти, що роз'яснюють процедуру оцінки ступеня виправлення засуджених до довічного позбавлення волі.

У 2003 році заявника було засуджено до довічного позбавлення волі за вчинення подвійного вбивства. До

внесення вказаних змін заявник безуспішно подав до національних судів кілька клопотань про заміну довічного ув'язнення п'ятнадцятьма роками позбавлення волі, а також клопотання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Після внесення змін до Кодексу у в'язниці, де він утримується, була скликана комісія для вивчення ступеня виправлення заявника. Комісія встановила, що він не відповідав критеріям для подання заяви про заміну довічного ув'язнення на певний строк позбавлення волі.

Заявник скаржився, що його довічне ув'язнення не може бути змінено в порушення ст. 3 Конвенції, а новий механізм умовно-дострокового звільнення для довічно ув'язнених не виправив ситуацію.

Оскільки держави в принципі вільні у виборі власної системи кримінального правосуддя, а запроваджений механізм умовно-дострокового звільнення не передбачає можливості прямого звільнення від довічного ув'язнення, окрім як шляхом його заміни на більш м'яке покарання за рішенням суду, такий підхід до можливості скорочення строків довічного ув'язнення Судом раніше вже був визнаний задовільним.

Згідно з відповідним законодавства довічно ув'язнений може розраховувати на заміну довічного ув'язнення на більш м'яке покарання вже тоді, коли він відбув перші п'ятнадцять років покарання, що обчислюється від початку досудового ув'язнення. Це надає ув'язненому надію на те, що за умови належної поведінки та прояву ознак ресоціалізації, довічне ув'язнення буде на практиці замінено на фіксований строк ув'язнення тривалістю тридцять років. Крім того, якщо ув'язнений залишається на шляху виправлення, він може розраховувати на звільнення після відбуття двадцяти шести років і трьох місяців початкового строку ув'язнення. Така система надає довічно ув'язненому достатньо визначену процедуру, яка пропонує чіткі часові рамки і вказує на спробу досягти належного балансу між інтересами відповідної особи і суспільства, до якого особа прагне повернутися.

Система дозволила забезпечити єдиний підхід до оцінки реабілітації та перевиховання ув'язнених. Якщо розглядати її у поєднанні з відповідними законодавчими положеннями, вбачається, що оцінки для визначення готовності ув'язненого до заміни покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення не проводяться одночасно. Залежно від очікуваного результату, можна стверджувати, що ці два види оцінювання зосереджені на різних питаннях, а саме: (i) прогрес, якого досягнув ув'язнений у виправленні (що могло призвести до пом'якшення покарання), та (ii) ступінь реабілітації ув'язненого (що могло призвести до умовно-дострокового звільнення). Комісія не має права оцінювати (і не може бути покликана на цьому етапі) оцінювати відповідність довічно ув'язненого для умовно-дострокового звільнення, але повинна визначити ступінь його реабілітації з метою прийняття рішення про заміну довічного ув'язнення на фіксований строк ув'язнення. Тому, на думку Суду, не можна було сказати, що оскаржувана методика була заплутаною, такою, що вводить в оману, або недостатньо чіткою (як стверджував заявник).

Крім того, остаточне рішення в усіх випадках оцінювання придатності довічно ув'язнених до скорочення строку покарання приймається національними судами, які мають повноваження переглядати будь-які висновки пенітенціарних установ та оцінювати всі матеріали, що містяться в тюремній справі ув'язненого, за участю ув'язненого та його/її адвоката.

Більше того, держава не залишила поза увагою необхідність для довічно ув'язнених проходити безперервну реабілітацію, навіть після заміни довічного ув'язнення на покарання з визначеним строком, з метою можливого умовно-дострокового звільнення і подальшої реінтеграції в суспільство, що є заходом, який узгоджується зі ст. 3 Конвенції.

З огляду на вказане та факт, що деяким довічно ув'язненим вдалося домогтися заміни довічного ув'язнення на строкове, не можна стверджувати, що система не була ефективною ні в теорії, ні на практиці.

Разом з тим, Суд вирішив, що механізм умовно-дострокового звільнення став повністю функціональним лише 03.03.2023 року, коли були внесені зміни до наказу Міністерства юстиції України № 631/5 з відповідними вказівками (інструкціями) для персоналу пенітенціарних установ. Саме з цієї дати у заявника з'явилась можливість скористатись механізмом перегляду його довічного ув'язнення з чітко визначеними строками та умовами. Таким чином, Суд вважав, що в період між ухваленням остаточного вироку до довічного позбавлення волі (2003 року) та датою, коли новий механізм умовно-дострокового звільнення почав діяти в повному обсязі (03.03.2023), заявник опинився в ситуації невизначеності та відсутності будь-яких чітких і реалістичних перспектив умовно-дострокового звільнення, що **становило порушення ст. 3 Конвенції**. Однак, після 03.03.2023 заявник мав можливість використати запроваджений механізм умовно-дострокового звільнення з чіткими умовами та строками для перегляду довічного ув'язнення. Відповідно, **після 03.03.2023 порушення ст. 3 Конвенції не було**.

Встановлення порушення визнано достатньою справедливою сатисфакцією.

Ключові слова: довічне ув'язнення, право на перегляд довічного ув'язнення, механізм перегляду довічного ув'язнення

3. Фесенко проти України (Fesenko v. Ukraine) від 10.10.2024, заява № 18693/16

У 2009 році заявниця внесла кошти до приватної кредитної спілки, яка згодом не виконала свого зобов'язання щодо їх повернення разом з належними відсотками. Господарський суд порушив провадження у справі про неплатоспроможність кредитної спілки, ввівши мораторій на виплату боргів та призначивши арбітражного керуючого. У 2010 році суд визнав право заявниці як кредитора на стягнення коштів у розмірі близько 5 300 євро (на час подій). Судові засідання неодноразово відкладалися з різних причин, які включали, але не обмежувалися не-

явкою сторін або їхніх представників, необхідністю отримання додаткових документальних доказів, невиконанням арбітражним керуючим або комітетом кредиторів вказівок господарського суду, зміною арбітражного керуючого (при цьому, потенційні кандидати або не відповідали на запити суду або були недоступні). Крім того, суд двічі призупиняв провадження у справі про неплатоспроможність (на дев'ять місяців та майже два роки) в очікуванні результатів кримінального провадження, в якому колишні посадові особи кредитної спілки були

обвинуваченими. Суд посилався на відповідні положення Господарського процесуального кодексу України без наведення додаткового обґрунтування. У 2023 році господарський суд знову відклав слухання без зазначення дати наступного судового засідання.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю провадження у справі. Так, на час розгляду заяви Судом провадження у справі про неплатоспроможність тривало вже понад чотирнадцять років в першій інстанції. При цьому, Суд був готовий визнати, що складність цієї справи могла виправдати тривалий період її розгляду, особливо з огляду на велику кількість залучених кредиторів (244 кредитори). Тим не менш, таку тривалість провадження лише на одному рівні, спричинену значною мірою неодноразовим відкладанням слухань на ідентичних підставах не можна було пояснити лише складністю справи. Уряд стверджував, що на загальну тривалість провадження вплинув комітет кредиторів, оскільки не призначив нового арбітражного керуючого. Відповідно до закону 1992 року господарський суд не був пов'язаний рішеннями комітету кредиторів. Однак, з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства у 2018 році до цієї процедури було внесено зміни, які поставили призначення нових арбітражних керуючих у залежність від співпраці з комітетами кредиторів. У цьому зв'язку Суд повторив, що саме держава повинна організувати свою правову систему таким чином, щоб суди могли виконати вимоги за п. 1 ст. 6 Кон-

венції, навіть якщо процесуальна ініціатива належить сторонам. Сторони національного провадження, які не запропонували кандидатуру ліквідатора, не можуть бути звинувачені у затримці (більш детально див. рішення у справі *Parinov v. Ukraine*). Таким чином, затримка у справі заявниці, спричинена нездатністю національного суду призначити нового арбітражного керуючого, мала бути покладена на державу. Стверджувана відсутність процесуальної ініціативи з боку комітету кредиторів у провадженні у справі про неплатоспроможність не звільняла державу від її зобов'язань за п. 1 ст. 6 Конвенції. Що стосується періодів зупинення провадження в очікуванні результатів розгляду кримінальної справи, Суд не вбачав, яким чином судовий процес над колишніми посадовими особами кредитної спілки мав достатній вплив на провадження у справі про неплатоспроможність, щоб виправдати затримку (загалом на два роки і дев'ять місяців). Відповідні ухвали господарського суду також не містили причин такого тривалого призупинення. Відповідно, на думку Суду, зупинення провадження не було виправданим.

Розмір сатисфакції: 6 600 євро *відшкодування моральної шкоди* заявниці, 1 000 євро *відшкодування судових витрат* на рахунок представника заявниці.

Ключові слова: банкрутство, відсутність процесуальної ініціативи сторін, тривалість провадження, розумний строк

4. Благовещенська та Борисенко проти України (Blagoveshchenska and Borysenko v. Ukraine) від 10.10.2024, заяви №№ 30182/17, 32155/17

У 2004 році заявницям було проведено операцію з видалення катаракти на очі у приватній клініці. Невдовзі після операції у них виникло запалення (набряк, почервоніння) внаслідок потрапляння до ока збудника *Pseudomonas aeruginosa*. Двадцять інших пацієнтів, які пройшли аналогічні хірургічні втручання в той же день, повідомили про подібні післяопераційні ускладнення. Після запалення заявниці втратили зір на одне око.

На повідомлення керівника клініки санітарно-епідеміологічна комісія провела виїзне обстеження приміщень клініки і збрала різні зразки. Мікробіологічне дослідження підтвердило наявність збудника, який був виявлений в очах заявників. Проти посадових осіб клініки було відкрито кримінальне провадження за фактом медичної недбалості. В ході провадження було допитано низку осіб, проведено численні судово-медичні експертизи. Остаточний звіт судово-медичної експертизи підтвердив низку недоліків з боку персоналу клініки, в тому числі порушення правил охорони здоров'я та несвоєчасне повідомлення про інцидент. Разом з тим, у висновку не було остаточно визначено джерело збудника або точний спосіб зараження, хоча в ньому згадувався розчин для зрошення як потенційна причина. Зазначивши, що хірургічні процедури відповідали медичним стандартам, експерти не змогли встановити прямий причинно-наслідковий зв'язок між

діями персоналу клініки та станом здоров'я заявниць. Розслідування було припинено у 2008 році, у 2016 році поновлено, однак через два роки знову закрито у зв'язку з відсутністю складу злочину.

Визнано порушення ст. 8 Конвенції у зв'язку з тим, що заявниці не отримали належної судової відповіді, сумісною з вимогами захисту права на фізичну недоторканність. Так, Суд вже встановлював у справах про неналежне виконання професійних обов'язків медичними працівниками щодо України, що допоки триває кримінальне провадження, будь-яке паралельне цивільне провадження щодо відшкодування шкоди вважається неефективним. Це насамперед пов'язано з тим, що загальні суди не можуть розглядати цивільні позови на підставі фактів, які також є предметом розгляду кримінальної справи. Таким чином, Суд вважав встановленим, що заявниці не мали ефективних цивільно-правових засобів захисту до закінчення кримінального розслідування. Лише в рамках кримінального провадження та після встановлення відповідальності конкретної особи заявниці могли успішно вимагати відшкодування шкоди, заподіяної їхньому здоров'ю. Однак, кримінальне розслідування у справі заявниць тривало загалом понад тринадцять років і супроводжувалося непоясненими періодами бездіяльності. Протягом останніх десяти років жодних слідчих дій взагалі не проводи-

лося. При цьому, Уряд не вказав на жодне правдоподібне виправдання надмірної тривалості провадження. Відповідно, необґрунтовано тривале розслідування, під час якого не було встановлено прямого причинно-наслідкового зв'язку між діями персоналу клініки та проблемами зі здоров'ям, яких зазнали заявниці, перешкоджало їм протягом вказаного періоду отримати доступ до провадження, в рамках якого вони могли отримати компенсацію за завдану шкоду. Більше того, неодноразово запевняючи заявниць у тому, що розслідування триває і проводяться необхідні слідчі дії, тоді як насправді воно було припинено задовго до цього (у 2008 році), органи влади постійно приховували від них інформацію про відповідне рішення та діяли недобросовісно. До того ж, навіть у разі наявності можливості порушення цивільного провадження після припинення кримінального роз-

слідування, це не могло вирішити питання тривалості кримінального провадження, на яке скаржились заявниці. Оскарження постанови про припинення провадження також не могло бути ефективним, оскільки строки притягнення до кримінальної відповідальності закінчилися. З огляду на наведене Суд вирішив, що заявниці не отримали адекватну судову відповідь, яка б відповідала вимогам захисту права на особисту недоторканність.

Розмір сатисфакції: по 2 700 євро відшкодування *моральної шкоди* та по 1 000 євро *відшкодування судових витрат* кожній заявниці.

Ключові слова: медична недбалість, тривалість кримінального провадження, розумний строк

5. Альперін проти України (Alperin v. Ukraine) від 10.10.2024, заява № 41028/20

У 2017 році Національне антикорупційне бюро України розпочало розслідування справи про контрабанду в особливо великих розмірах, корупцію та зловживання владою за участю низки посадових осіб митниці. Згідно з наявними матеріалами розслідування, заявник створив групу, до якої увійшли ряд посадових осіб митниці, з метою організації імпорту текстилю та інших споживчих товарів, а також їх розмитнення за заниженими ставками. В ході розслідування заявник був звинувачений у спробі запропонувати хабар одному зі слідчих. Заявника заарештували, але згодом він був звільнений під заставу та низку зобов'язань.

Пізніше у ході цього широкомасштабного розслідування було відкрито ще одне провадження за новими пунктами обвинувачення у контрабанді, корупції та зловживанні владою. Коли слідчий прийшов 26.11.2019 додому заявника з метою провести обшук та вручити підозру, він його там не застав, і з ним неможливо було зв'язатися. Відповідно, його було оголошено в розшук. Президент України на своїй сторінці у Facebook опублікував заяву, в якій назвав заявника тим, кого «вважали одним із хрещених батьків контрабанди» та закликав громадськість допомогти правоохоронним органам його знайти, а також пообіцяв винагороду особі, яка допоможе у здійсненні «довгоочікуваної зустрічі контрабандиста із законом». Наступного дня заявник добровільно з'явився до слідчого і його було арештовано без попереднього рішення суду. 29.11.2019 щодо заявника було обрано запобіжний захід з можливістю внесення застави (застава - 2 330 000 євро була внесена 2 грудня 2019) та накладено низку зобов'язань. Заявник здав два українські паспорти. Однак, за клопотанням слідчого суд конфіскував половину застави, оскільки заявник не здав паспорт громадянина Ізраїлю (Слідчий надав докази його існування, в тому числі отримані в результаті міжнародної правової допомоги. В свою чергу, заявник, хоча і стверджував про втрату паспорта, не довів, що звертався до органів влади Ізраїлю із заявою з цього приводу до дати відповідної ухвали суду). З огляду на вказані обставини також було збільшено розмір застави.

Відхилено як неприйнятну скаргу за п. 1 ст. 5 Конвенції на незаконність арешту заявника без попереднього рішення суду. Зокрема, п. 3 ч. 1 ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України дозволяє арешт підозрюваного без попереднього рішення суду в контексті кримінального провадження за обвинуваченням у вчиненні тяжкого корупційного злочину, якщо існує ризик того, що підозрюваний може втекти. При цьому, по-перше, заявник підозрювався у причетності до масштабної контрабанди, корупції та зловживання владою. По-друге, на заявника вже було покладено низку зобов'язань у межах іншого розслідування саме через ризик його втечі. По-третє, факти справи (недоступність заявника на певну дату під час відвідування його дому слідчим) демонстрували, що органи влади мали достатні підстави вважати, що заявник може переховуватися від слідства. Таким чином, наведені заявником аргументи не переконали Суд в тому, що арешт, про який йшлося, був незаконним або свавільним.

Відхилено як явно необґрунтовану скаргу за п. 3 ст. 5 Конвенції щодо відсутності підстав для тримання заявника під вартою. Хоча причини, наведені Вищим антикорупційним судом України у рішенні від 29.11.2019, могли здатися лаконічними, вони, по суті, містили посилення на детальні подання слідчого, який, у свою чергу, вказував на ризик того, що заявник переховуватиметься або перешкоджатиме розслідуванню шляхом приховування доказів або впливу на свідків. На думку Суду, аргументи слідчого були релевантними та достатніми для виправдання тримання заявника під вартою на самому початку розслідування. Щодо законності розміру застави (2 330 000 євро), Суд не вбачав підстав сумніватися в тому, що національний суд продемонстрував винятковий характер справи для застосування застави, що перевищувала відповідний максимум. По-перше, національний суд здійснив оцінку спроможності заявника сплатити необхідну суму, запропоновану слідчим, і обґрунтував своє рішення. По-друге, в національному суді заявник не спростував твердження слідчого щодо його активів.

Він також не продемонстрував під час провадження в Суді, що надав органам влади необхідну інформацію про своє фінансове становище для врахування при визначенні розміру застави. По-третє, національний суд зменшив розмір застави, яку вимагав слідчий, до суми, яку він вважав достатньою для забезпечення належної поведінки заявника під час провадження у справі, і яка не була надмірною. Нарешті, застава була сплачена через три дні і заявник не надав жодної інформації, яка вказувала на те, що він зазнав будь-яких надмірних труднощів у зв'язку з пошуком коштів. Щодо подальшої ухвали про збільшення розміру застави, не було доказів, що заявник був поміщений під варту. Крім того, він не обґрунтував будь-яких надмірних труднощів у пошуку додаткових коштів.

Відхилено скаргу за п. 5 ст. 5 Конвенції, оскільки порушень інших положень цієї статті не було встановлено.

Відхилено скаргу за п. 2 ст. 6 Конвенції щодо порушення презумпції невинуватості заявника публічними заявами Президента України на сторінці в соціальній мережі. Так, заявник звертався із заявою до Генерального прокурора України про вчинення кримінального правопорушення, однак його скаргу було відхилено з посиланням на ст. 105 Конституції України, яка забороняє притягнення Президента України до кримінальної відповідальності протягом строку його повноважень. На думку Суду, з самого початку мало бути зрозуміло, якщо не самому заявнику, то його захисникам на національному рівні, що кримінальна заява проти Президента України не мала жодних шансів на успіх.

Суд вважав, що заявник не обґрунтував, яким чином використаний ним засіб юридичного захисту міг вважатися ефективним, та не довів, що у зв'язку з цим не був зобов'язаний використовувати інші засоби юридичного захисту, зокрема, подання скарги у ході кримінального провадження відносно нього на національному рівні або застосування цивільно-правового засобу, як окремо, так і в поєднанні. При цьому, Суд взяв до уваги практику національних судів та тлумачення Конституційного Суду України в контексті обсягу імунітету, яким користується Президент України. Навіть якщо були сумніви щодо ефективності таких засобів, заявник був зобов'язаний спробувати принаймні один з них. Існування лише сумнівів щодо перспектив успіху певного засобу юридичного захисту, який не є очевидно безперспективним, не є поважною причиною невикористання такого засобу. Таким чином, Суд дійшов висновку, що заявник не вичерпав ефективні національні засоби юридичного захисту в цій частині його заяви.

6. Ряска проти України (Ryaska v. Ukraine) від 10.10.2024, заява № 3339/23

Заявник працював двадцять один рік оператором бульдозера в управлінні водного господарства. У 2005 році центральною комісією медичних експертів клініки професійних захворювань Інституту медицини праці заявнику було встановлено діагноз втрати слуху IV рівня, що було класифіковано як професійне захворювання. Оскільки тривалий час роботодавець не створював комісію та не проводив

Встановлено, що не було порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Зокрема, Суд встановив, що конфіскація частини застави становила втручання у право заявника на мирне володіння своїм майном. При цьому, таке втручання було передбачено законом (п. 8 ст. 182 Кримінального процесуального кодексу України) та переслідувало легітимну мету забезпечення належного здійснення кримінального провадження та, в більш широкому сенсі, боротьби та запобігання злочину. Разом з тим, Суд постановив, що рішення про конфіскацію частини застави заявника дійсно встановило справедливий баланс між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами прав заявника за обставин цієї справи. Зокрема, Суд зазначив таке:

1) Конфіскована частина застави, яка становила приблизно 1 165 000 євро, була значною сумою грошей. Однак, такий захід було застосовано у зв'язку з тим, що заявник не виконав одного із своїх зобов'язань, покладених на нього як частину умов звільнення під заставу, а саме не здав всі міжнародні проїзні документи. Забезпечення належної поведінки заявника шляхом запобігання його втечі, ризик якої вважався серйозним у світлі подій, що передували його арешту 27.11.2019, мало дуже важливе значення з огляду на характер обвинувачень проти нього.

2) Щодо твердження про створення слідчими органами приводу для порушення провадження про конфіскацію застави, як було встановлено Судом, заявник користувався своїм ізраїльським паспортом щонайменше до 11.11.2019, і не довів, що втратив його (як стверджував) до винесення ухвали від 29.11.2019. Крім того, конфіскація застави була результатом повністю змагального провадження, під час якого заявник мав можливість навести свої аргументи. Національні суди ретельно вивчили відповідні питання та всебічно обґрунтували своє рішення. При цьому, заявник повинен був усвідомлювати наслідки не здачі всіх міжнародних проїзних документів, що було одним із зобов'язань, встановлених відповідним рішенням.

3) Апеляційна палата провела ретельну оцінку відповідного питання та надала достатні підстави для свого рішення, зваживши виявлене порушення відносно контексту та конкретно обмеживши стягнення до половини суми застави з міркувань пропорційності.

Ключові слова: запобіжний захід, невиконання запобіжного заходу, розмір застави, конфіскація застави

розслідування причин виникнення у заявника хвороби, як того вимагало законодавство, після низки заходів, він був змушений звернутись до суду. Суд задовольнив позов заявника, зокрема, визнав протиправною бездіяльність посадових осіб управління водного господарства та зобов'язав управління провести розслідування причин розвитку професійного захворювання, видати необхідну довідку, а

також виплатити відшкодування моральної шкоди у цьому зв'язку та судові витрати (апеляційний суд лише зменшив розмір моральної шкоди). Було відкрито виконавче провадження. Заявнику були виплачені присуджені суми відшкодування, однак в іншій частині судового рішення не було виконано. Порушення кримінальної справи щодо невиконання рішення суду (яку сім разів закривали) також не мало успіхів. Під час допиту керівник управління водного господарства заявляв, що скликати комісію було неможливо, оскільки не було розроблено санітарно-гігієнічних вимог до посадки заявника. У 2023 році прокурор звернувся до суду з клопотанням про закриття кримінальної справи на підставі впливу строків давності та відсутності особи, яка вчинила злочин.

ЄСПЛ вирішив вилучити заяву зі списку справ відповідно до пп. «с» п. 1 ст. 37 Конвенції та передати її до Комітету Міністрів Ради Європи для розгляду в рамках загальних заходів виконання, викладених у пілотному рішенні у справі *Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*, включаючи положення, що передбачає відшкодування за невиконання або затримку у виконанні національних рішень, як зазначено у п'ятому положенні резолютивної частини такого рішення. У вказаній пілотній справі Суд зазначив, що проблеми, пов'язані з невиконанням рішень в Україні, є структурними, масштабними та складними, і вимагають вжиття всебічних і комплексних заходів, ймовірно законодавчого та адміністративного характеру, із залученням різних національних органів влади. Суд зобов'язав державу запровадити ефективний внутрішній засіб юридичного захисту або комбінацію таких засобів, здатних забезпечити належне та достатнє відшкодування за невиконання або затримку у виконанні національних рішень. Беручи до уваги вказане, пілотне рішення у справі *Burmych and Others v. Ukraine* та інших справах, а також співпрацю Комітету Міністрів Ради Європи та Уряду України щодо заяв проти України за ст. 6 Конвенції в частині невиконання національних рішень у цивільних справах, винесених проти держави або органів, підконтрольних державі, Суд вважав, що продовження практики поділу таких заяв на дві окремі групи (ті, що стосуються немайнових зобов'язань в натурі, та ті, що стосуються грошових боргів) та подальший розгляд кожної окремої справи, яка підпадає під першу категорію, не слугувати-

ме жодній корисній меті. Завдання Суду, визначене ст. 19 Конвенції, «забезпечити дотримання зобов'язань, взятих на себе Високими Договірними Сторонами за Конвенцією та протоколами до неї», не обов'язково найкраще досягається шляхом повторення тих самих висновків у великій серії справ.

Крім того, Суд зазначив, що ще однією важливою метою процедури пілотного рішення є спонукання держави-відповідача до вирішення великої кількості індивідуальних справ, що виникають з однієї і тієї ж структурної проблеми на національному рівні, таким чином реалізуючи принцип субсидіарності, який лежить в основі системи Конвенції. Зокрема, під час Саміту глав держав та урядів у м. Рейк'явік у 2023 році, було недовозначо наголошено на зобов'язанні держав-учасниць вирішити системні та структурні проблеми з правами людини, виявлені Судом, та забезпечити повне, ефективне та швидке виконання його остаточних рішень з огляду на їх обов'язковий характер. Завдання Суду полягає у сприянні ефективному виправленню недоліків, виявлених у національній системі захисту прав людини, і його рішення слугують не лише для вирішення справ, що передаються на його розгляд. Таким чином, після виявлення такого недоліку на національні органи влади покладається завдання під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи вжити (за необхідності ретроспективно) необхідних заходів для виправлення ситуації відповідно до принципу субсидіарності.

Суд вже вирішував правові питання за ст. 6 Конвенції щодо невиконання рішень українських судів у низці справ (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine, Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine, Chuykina v. Ukraine, Rysovskyy v. Ukraine, Kontsevych v. Ukraine, Tonyuk v. Ukraine, Safonov and Safonova v. Ukraine*). Держава має розробити загальні заходи для усунення першопричин порушень в однотипних справах. Тому справи, пов'язані з невиконанням рішень національних судів, які підлягають розгляду за ст. 6 Конвенції, повинні розглядатися в рамках виконавчого провадження.

Ключові слова: невиконання судового рішення, пілотні рішення, зобов'язання держави, процедура виконання рішень під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи

7. Климук та інші проти України (Klymukh and others v. Ukraine) від 10.10.2024, заяви №№ 55919/16, 60298/16, 77527/16

За першою заявою: У 2015 році заявники порушили провадження у господарському суді проти приватного товариства та його акціонерів з вимогою компенсації за стверджувану незаконну відмову у відновленні їх статусу як акціонерів. Суд звільнив заявників від обов'язку сплачувати судовий збір та розглянув їхні вимоги по суті, які зрештою відхилив як необґрунтовані. Заявники подали окремі апеляційні скарги і просили звільнити їх від сплати судового збору у розмірі приблизно 890 євро за кожну апеляційну скаргу. Вони зазначали, що не можуть сплатити вказану суму, оскільки їхній єдиний щомі-

сячний дохід (пенсія) становить приблизно 130 і 70 євро відповідно. На підтвердження своїх вимог вони надали копії різних документів. Апеляційний суд відмов у розгляді апеляційних скарг по суті, оскільки не встановив жодних «виняткових обставин», які могли виправдати звільнення від сплати судового збору. Вищий господарський суд залишив таке рішення без змін.

За заявою *третьої заявниці*: У 2016 році заявниця подала касаційну скаргу на рішення апеляційного суду, яким було задоволено позов приватної особи щодо права

власності заявниці на частину будинку. Вона просила звільнити її від обов’язку сплати судового збору у розмірі приблизно 135 євро, оскільки була безробітною, доглядала за неповнолітньою дитиною, не мала іншого майна, окрім будинку, право власності на який було предметом розгляду, і єдиним доходом її сім’ї була щомісячна заробітна плата її чоловіка, яка не перевищувала 70 євро. На підтвердження своїх вимог вона надала копії різних документів. Касаційний суд відмовив у розгляді скарги, постановивши, що заявниця не довела, що не мала коштів для сплати судового збору.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв’язку з відмовою у доступі до судів вищих інстанцій (непередбачуване та/або надмірно формалізоване застосування відповідних процесуальних норм).

Розмір сатисфакції: по 1 500 євро відшкодування *моральної шкоди* кожному з трьох заявників, по 250 євро *відшкодування судових витрат* першому та другому заявникам.

Ключові слова: доступ до суду, сплата судового збору, надмірний формалізм

8. Малєєв проти України (Malyeyev v. Ukraine) від 10.10.2024, заява № 39488/15

У 2015 році заявника було затримано на вулиці у м. Києві слідчим за підозрою у вчиненні корупційного правопорушення в рамках розслідування, розпочатого у 2014 році. У протоколі затримання було зазначено, що заявник був затриманий за двома підставами, передбаченими п. 1 ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України, а саме: (i) під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; та (ii) безпосередньо після вчинення злочину за показаннями очевидця, в тому числі потерпілого, або за наявності явних ознак того, що особа щойно вчинила правопорушення. У протоколі затримання зазначалося, що заявник дав хабар посадовій особі в інтересах третьої сторони. Підстави для арешту заявника більш детально не пояснювалися. Крім того, під час арешту було проведено особистий обшук заявника та вилучено певні речі (ноутбук, мобільні телефони, ключі від автомобіля, документи, що посвідчують особу, та папки з документами). Того ж дня його було звільнено без пред’явлення обвинувачення. Слідчий подав клопотання про арешт вилучених речей, яке суд задовольнив. Заявник оскаржував незаконність арешту та вилучення речей та документів, однак безуспішно. Врешті решт, справу заявника було закрито у зв’язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення.

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції. Зокрема, заявник був заарештований на підставі частини 1 ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України, яка дозволяє органам влади заарештувати підозрюваного без попереднього рішення суду, коли вони діють у невідкладній ситуації. Таке положення слід тлумачити вузько. Крім того, конкретні підстави, що виправдовують застосування одного з винятків, які у положенні вичерпно перераховані, повинні бути однозначно встановлені на момент вжиття такого заходу. Разом з тим, у справі заявника протокол затримання містив лише посилання на дві підстави, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України. На думку Суду, такі підстави, взяті разом, створювали двозначність, тоді як ані протокол арешту,

ані будь-які інші наявні у Суду документи не містили жодної конкретної інформації та посилань на конкретні обставини, які могли пояснити, чи заявник вчиняв правопорушення у момент арешту, або були ознаки, які чітко вказували на те, що він щойно вчинив правопорушення. Відсутність у протоколі будь-якої конкретної інформації, зокрема, підстав для арешту, як того вимагає частина 5 ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України, на думку Суду, не свідчила, що вимоги національного законодавства під час арешту були дотримані.

Відхилено скарги за ст. 8 Конвенції, оскільки заявник сформулював їх в загальних рисах і не вказав, які саме документи, що стосуються його професійної діяльності, були у нього вилучені, а також не надав жодних подробиць з цього приводу в ході національного провадження. Він також не повідомив відповідних деталей у своїх подальших поданнях до Суду після того, як Уряд був повідомлений про розгляд цієї справи. Крім того, з матеріалів справи, вбачалось, що заявнику були повернуті певні не названі речі.

Відхилено скаргу за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. По-перше, заявник у заяві не вказав, які саме речі були йому повернуті, а які залишилися вилученими згідно з постановою про вилучення. По-друге, він не повідомив, що решту речей йому все ж повернули у 2017 році. По-третє, заявник ніколи не порушував відповідне питання у національних судах, наприклад, у контексті провадження щодо компенсації, яке він ініціював після припинення кримінального розслідування проти нього, і таким чином, не вичерпав доступні йому національні засоби юридичного захисту.

Розмір сатисфакції: 1 800 євро відшкодування *моральної шкоди*.

Ключові слова: арешт, документування арешту, обґрунтованість протоколу про арешт

9. Сисоєва та інші проти України (Sysoyeva and others v. Ukraine) від 10.10.2024, заяви №№ 19524/13, 55886/18, 43020/19, 51548/19, 33807/20, 20646/23, 23325/23

За заявою *першої заявниці:* У 2008 році під час репетиції у школі один з учнів, У., кинув мотузку у бік заявниці (на той час неповнолітня). Мотузка потрапила їй у око, що призвело до тілесного ушкодження середньої тяжкості (втрата зору на все життя). Після проведення дослідчої перевірки у відкритті провадження було відмовлено. Прокурор скасував відповідну постанову, однак після проведення низки судово-медичних експертиз слідчий припинив провадження у справі у зв’язку з відсутністю складу злочину. Прокурор знову скасував постанову та надав вказівки слідчому. Після проведення ще двох експертиз слідчий в черговий раз закрити провадження. Суд скасував постанову, встановивши, що (i) слідчий не розглянув різні версії подій, не взяв до уваги суперечності між показаннями заявниці та правопорушника; (ii) слідчий не виконав вказівки прокурора; (iii) необхідно було провести подальші слідчі дії. У 2017 році слідчий закрити провадження, дійшовши висновку про відсутність вини порушника, який не міг передбачити наслідки своєї неосторожної поведінки.

Ключові питання: відсутність ретельності розслідування; неодноразове направлення справи на додаткове розслідування; недоліки визнані самими національними органами.

За заявою *другого заявника:* У 2007 році заявника побила приватна особа Т. Згідно висновків судово-медичної експертизи заявник отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості. Невдовзі відносно Т. було порушено кримінальну справу. Заявник знову пройшов судово-медичну експертизу. У 2011 році суд засудив Т. до двох років громадських робіт та зобов’язав його виплатити заявнику компенсацію за матеріальну та моральну шкоду. Апеляційний суд два рази направляв справу на новий розгляд та скасовував рішення про закриття провадження у зв’язку із закінченням строків притягнення до відповідальності. У 2014 році населений пункт, в якому був розміщений суд першої інстанції було окуповано до того, як матеріали справи могли бути передані на підконтрольну Уряду України територію. У 2017 році суд відмовив заявнику у задоволенні заяви про відновлення матеріалів справи, оскільки згідно з чинним на той час законодавством відновленню підлягало лише провадження, яке було завершено винесенням вироку, і заявник не надав достатніх документальних доказів того, що матеріали справи були втрачені. Подальше подання клопотань заявником було безрезультатним.

Ключові питання: необґрунтовані та значні періоди бездіяльності; загальний затяжний характер розслідування та судового розгляду.

За заявою *третього заявника:* Заявник був головним редактором місцевої газети. У 2008 році він отримав вогнепальне поранення. Спочатку міліція відмовила у порушенні кримінальної справи, однак через двадцять днів справу за підозрою в хуліганстві все ж таки було відкрито.

Слідство провело шість судових експертиз. У 2011 році кримінальне провадження було припинено у зв’язку з невстановленням особи, яка вчинила злочин. Відповідну постанову було скасовано, а слідчого було притягнуто до дисциплінарної відповідальності за тривале неприйняття рішення по справі. Після цього було проведено процедуру впізнання та очна ставка із заявником. Протягом наступних восьми років декілька разів було змінено слідчих та прокурорів. Не було жодних ознак того, що протягом цього періоду проводилися будь-які слідчі дії. У 2023 році слідчі надіслали запити та допитали кількох свідків.

Ключові питання: невжиття необхідних заходів для ретельного розслідування справи; необґрунтовані та значні періоди бездіяльності; загальний затяжний характер розслідування та судового розгляду; недоліки визнані самими національними органами.

За заявою *четвертого заявника:* У 2014 році на заявника напала група осіб, після чого у нього було діагностовано струс мозку та перелом носа (у зв’язку з цим було проведено операцію). Було відкрито провадження за фактом розбійного нападу. В ході розслідування було проведено низку судово-медичних експертиз, відтворення обстановки та обставин подій, під час якої заявник підтвердив обставини інциденту та вказав на конкретних осіб, які на нього напали. Прокурор неодноразово надавав вказівки слідчим щодо подальшого розслідування, в тому числі щодо дослідження відеозаписів для встановлення правопорушників. Протягом наступних семи років заявник неодноразово звертався до слідчих та прокурорів з проханням провести слідчі дії, а також додати до переліку обвинувачень замах на вбивство, однак, його клопотання були проігноровані. У 2020 році суд визнав бездіяльність слідчих незаконною та зобов’язав вжити відповідних заходів. У 2021 році Державне бюро розслідувань відкрило кримінальне провадження за фактом службової недбалості слідчих та прокурорів. Слідчий суддя відсторонив прокурорів та слідчих від справи заявника у зв’язку з потенційним конфліктом інтересів, що виник у зв’язку з розслідуванням відносно них. У 2023 році було призначено нову групу слідчих, які направили кілька запитів та допитали свідка.

Ключові питання: невжиття необхідних заходів для ретельного розслідування справи; необґрунтовані та значні періоди бездіяльності; загальний затяжний характер розслідування та провадження у суді; незабезпечення права заявника на ефективну участь у розслідуванні; недоліки визнані самими національними органами.

За заявою *п’ятого заявника:* У 2017 році було відкрито кримінальне провадження за фактом нанесення заявнику тілесних ушкоджень. У наступні шість років кримінальне провадження десять разів закривалося у зв’язку з відсутністю складу злочину. Усі постанови були скасовані прокурорами та слідчими суддями, оскільки необхідні слідчі дії не були проведені, а саме кримінальне розслідування було поверхневим.

Ключові питання: невжиття необхідних заходів для ретельного розслідування справи; необґрунтовані рішення про закриття або призупинення справи.

За *шостою заявою*: Заявники є подружжям. У 2021 році біля їхнього будинку в м. Дніпро стався конфлікт, під час якого певний Г. ймовірно погрожував їм пневматичним пістолетом, а потім розпилив слезозогінний газ, що призвело до отримання ними легких тілесних ушкоджень. Кримінальне провадження було відкрито лише за рішенням слідчого судді у зв'язку зі скаргами заявників. Через кілька днів слідчий закрив провадження у справі у зв'язку з відсутністю складу злочину. При цьому, не було проведено жодних слідчих дій. Прокуратура скасувала таке рішення як передчасне. В ході розслідування слідчий відмовлявся надавати заявникам статус потерпілих, розглядати їхні клопотання про проведення слідчих дій та надавати доступ до матеріалів справи. Численні відмови були скасовані як необґрунтовані прокурором або слідчим суддею. Справу також кілька разів закривали, однак врешті решт у 2023 році обвинувальний акт відносно Г. було направлено до суду. Судове провадження триває.

Ключові моменти: незабезпечення права заявника на ефективну участь у розслідуванні; невжиття необхідних

заходів для ретельного розслідування справи; необґрунтовані рішення про закриття або призупинення справи; недоліки визнані самими національними органами.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неефективним розслідуванням випадків жорстокого поводження, вчиненого приватними особами (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільного провадження за заявою третього заявника (10 р. та 25 дн., три інстанції), а також ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 3 000 євро, 3 900 євро, 3 000 євро, 3 000 євро, 3 000 євро відшкодування *моральної шкоди* другому-шостому заявникам відповідно, по 250 євро *відшкодування судових витрат* другому та п'ятому заявникам.

Ключові слова: жорстоке поводження, вчинене приватними особами, ефективне розслідування, тривалість цивільного провадження

10. Калімов та інші проти України (Kalimov and others v. Ukraine) від 24.10.2024, заяви №№ 26875/23, 32228/23, 32233/23, 32706/23, 32709/23, 35547/23, 35550/23, 35556/23, 35558/23, 577/24, 579/24

Скарги заявників, в основному, стосувались неналежних умов тримання під вартою у Криворизькій установі виконання покарань № 3 (переповненість, пасивне паління, неналежна температура, відсутність свіжого повітря, відсутність необхідної медичної допомоги, цвіль або бруд у камері, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, обмежений доступ до питної води, низька якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу, гризуни та комахи в камері тощо).

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7 500 євро, 7 500 євро, 4 100 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 400 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 1 700 євро та 1 100 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-одинадцятим заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

11. Подолич та інші проти України (Podolych and others v. Ukraine) від 24.10.2024, заяви №№ 12994/23, 15135/23, 22986/23, 25490/23, 28858/23, 32406/23, 34562/23, 36212/23, 37479/23, 37550/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Ладизинській установі виконання покарань № 39, Лугансько-Павлоградській військовій установі тримання під вартою, Одеському слідчому ізоляторі, Полтавському слідчому ізоляторі, Харківському слідчо-

му ізоляторі (переповненість, пасивне паління, неналежна температура, відсутність свіжого повітря, відсутність необхідної медичної допомоги, цвіль або бруд у камері, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, обмежений доступ до питної води,

низька якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу тощо), а також інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою четвертого заявника – 3 р. 6 міс. та 4 дн.; шостого – більше ніж 4 р. 1 міс. та 21 дн.; восьмого – більше ніж 3 р. 5 міс. та 9 дн.; ключові особливості: не розглянуто можливість застосування, у мірі перебігу провадження, інших запобіжних заходів для забезпечення явки у судові засідання; здійснення провадження з неналежною ретельністю призвело до тривалого тримання під вартою).

12. Ріста та інші проти України (Rista and others v. Ukraine) від 24.10.2024, заяви №№ 6116/23, 17569/23, 24329/23, 27448/23, 27452/23, 31719/23, 31723/23, 31733/23, 31739/23, 42836/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Дніпровській установі виконання покарань № 4, Дніпровському слідчому ізоляторі, Черкаському слідчому ізоляторі (переповненість, пасивне паління, відсутність свіжого повітря, цвіль або бруд у камері, погана якість питної води, обмежений доступ до питної води, низька якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність послуг пральні, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність або недостатнє природне освітлення тощо), а також інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі дев'ятого заявника – більше ніж 5 р. 11 міс. та 5 дн., три інстанції; десятого – більше ніж 6 р. 2 міс. та 22 дн., три інстанції) та порушення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 600 євро, 4 900 євро, 7 500 євро, 10 250 євро, 4 000 євро, 6 950 євро, 4 300 євро, 6 950 євро, 9 800 євро та 9 800 євро відшкодування *моральної шкоди та судових витрат* першому-десятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників). **Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування за заявою другого заявника (1 р. 9 міс. та 13 дн.; ключові особливості: наведення та повторення судами під час розгляду справи підстав, які з часом стали неналежними).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 4 700 євро, 6 950 євро, 4 100 євро, 5 600 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 5 900 євро, 7 300 євро, 6 400 євро та 5 600 євро відшкодування *моральної шкоди та судових витрат* першому-десятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою

13. Шайков та інші проти України (Shaykov and others v. Ukraine) від 24.10.2024, заяви №№ 56961/22, 25514/23, 26638/23, 28657/23, 28664/23, 28671/23, 28857/23, 30197/23, 32042/23, 32053/23, 32229/23, 32231/23, 32234/23, 34919/23, 34926/23, 36032/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Замковій установі виконання покарань № 58 (переповненість, пасивне паління, неналежна температура, відсутність або неналежна якість постільної білизни, цвіль або бруд у камері, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність свіжого повітря, відсутність або недостатнє природне освітлення, низька якість продуктів харчування, відсутність або неналежні санітарно-гігієнічні умови, нестача туалетного приладдя тощо).

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та ст. 13 Конвен-

ції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7 500 євро, 7 500 євро, 6 700 євро, 5 000 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 6 400 євро, 4 600 євро, 5 000 євро, 5 600 євро, 4 900 євро, 1 300 євро, 7 500 євро, 4 300 євро, 5 000 євро та 3 200 євро відшкодування *моральної шкоди* та *матеріальної шкоди* першому-шістнадцьому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

14. Без'язиков та Воловик проти України (Bezyazykov and Volovyk v. Ukraine) від 24.10.2024, заяви №№ 44245/17, 27409/23, 38089/23

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з недоліками провадження у справах про перегляд законності тримання під вартою (недостатня оперативність перегляду рішень про тримання під вартою; за заявою першого заявника деякі апеляційні скарги були розглянуті через тривалий строк – від 27 днів до більше ніж 6 місяців; другого – 1 міс. 24 дн.).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження за заявою першого заявника (більше ніж 7 р. 10 міс. та 12 дн., дві інстанції) та порушення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою в Київському слідчому ізоляторі за заявою першого заявника (переповненість, пасивне паління, відсутність свіжого повітря, цвіль або бруд у камері, погана якість питної води,

обмежений доступ до питної води, низька якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу, неналежні санітарно-гігієнічні умови тощо) та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9 800 євро та 500 євро відшкодування *моральної шкоди* першому та другому заявникам відповідно, 250 євро *відшкодування судових витрат* представнику першого заявника.

Ключові слова: перегляд рішень про тримання під вартою, оперативність, тримання під вартою, умови тримання, тривалість кримінального провадження

15. Шемет проти України (Shemet v. Ukraine) від 24.10.2024, заява № 17019/15

У 2014 році заявниця звернулася до суду з позовом до Пенсійного фонду України про перерахунок її пенсії за віком та виплату компенсації у зв'язку з затримкою виплати нарахованих доходів, у тому числі пенсій та соціальних виплат, більш як на один місяць. Суд задовольнив позов заявниці частково, зокрема, управління Пенсійного фонду України було зобов'язано здійснити перерахунок пенсії (з метою збільшення) на майбутнє та

за шість місяців, що передували відкриттю провадження у справі. Вимогу про перерахунок пенсії за інший період відхилено, як таку, що була подана після закінчення встановленого законом шестимісячного строку. При цьому, вимога про компенсацію була залишена без розгляду.

Заявниця звернулася з клопотанням про винесення додаткового рішення для вирішення, серед іншого, питан-

ня про компенсацію. Суди трьох інстанцій ухвалили додаткові рішення, якими внесли певні зміни до резолютивної частини попереднього рішення, однак вимога компенсації в них так і не була згадана.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Зокрема, хоча заявниця послідовно висувала вимогу про компенсацію на додаток до вимоги про перерахунок пенсії, національні суди її не розглядали в жодному зі своїх рішень

16. Дроздик та Мікула проти України (Drozdyk and Mikula v. Ukraine) від 24.10.2024, заяви №№ 27849/15 33358/15

У 1965 році чоловік *першої заявниці* отримав дозвіл на будівництво будинку на земельній ділянці, що належала місцевому колгоспу. Після смерті чоловіка суд задовольнив право *першої заявниці* на спадщину на будинок і земельну ділянку. Однак, у 2014 році Державне підприємство «Львівська залізниця» порушило цивільну справу з вимогою скасувати рішення місцевої ради про затвердження технічної документації та визнати право власності заявниці недійсним. Стверджувалось, що згідно з результатами документальної перевірки спірна земельна ділянка частково знаходилася в межах охоронюваної зони залізниці. Суд *першої інстанції* задовольнив позов підприємства. Апеляційний суд скасував рішення, оскільки підприємство не довело, що його право на спірну земельну ділянку було належним чином оформлено. Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ, в свою чергу, скасував рішення апеляційного суду та залишив в силі рішення суду *першої інстанції*. Заявниця звернулася із заявою про перегляд справи Верховним Судом на підставі розбіжностей у застосуванні норм матеріального права, однак вона була відхилена як необґрунтована.

За словами *другої заявниці*, у 1946 році її дідусь отримав право користування земельною ділянкою в селі для ведення садівництва. У 2005 році вона ініціювала провадження, в результаті якого отримала свідоцтво про право на власність на земельну ділянку і технічну документацію. Однак, у 2014 році, так само як і в *першій справі*, підприємство разом з прокуратурою звернулось до суду про скасування відповідного рішення місцевої ради та права власності заявниці. Суд *першої інстанції* відмовив у задоволенні позову, оскільки підприємство не мало правовстановлюючих документів на спірну земельну ділянку, а технічний план 1962 року не міг свідчити про існування таких прав. Апеляційний суд скасував відповідне рішення, оскільки підприємство сплачувало земельний податок, а місцева рада не мала права розпоряджатися земельною ділянкою без попередньої згоди підприємства. Хоча суд зазначив, що лише частина ділянки заявниці перетиналися із ділянками, на які претендувало підприємство, він визнав її право власності недійсним у повному обсязі. Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ визнав рішення апеляційного суду законним.

без наведення мотивів свого процесуального підходу. Така ситуація становила відмову у правосудді, що порушувала саму суть права заявниці на доступ до суду.

Розмір сатисфакції: 3 600 євро відшкодування *моральної шкоди* та 1 000 євро *відшкодування судових витрат*.

Ключові слова: доступ до суду, відмова у правосудді, нерозглянута вимога без пояснення причин

ЄСПЛ постановив, що мало місце втручання у право заявниць на мирне володіння майном. Що стосується законності вбачалось, що один і той самий набір положень законодавства дозволив національним судам дійти різних висновків:

1) Суди, які ухвалювали рішення на користь заявниць, зосереджували увагу на тому, що підприємство не мало формалізованого права на спірні земельні ділянки, тому вони не могли бути витребувані у заявниць. Суди, які прийняли рішення не на користь заявниць, в свою чергу, зосередилися на тому, що спірні земельні ділянки безпосередньо прилягають до залізничних колій, а отже, знаходяться в охоронюваній зоні залізниці, чого самого по собі було достатньо для того, щоб підприємство могло відстоювати свої права на такі ділянки.

2) Перша заявниця також вказувала на існування різних підходів судів, коли подавала заяву до Верховного Суду. Вона надала рішення вищих судів, у яких у задоволенні позовів залізничного підприємства за аналогічних обставин було відмовлено на тій підставі, що позивач не мав офіційно зареєстрованих прав на спірні земельні ділянки, а технічної документації на будівництво залізниці було недостатньо для підтвердження цих прав. Однак, Верховний Суд відхилив скаргу заявниці як необґрунтовану. Разом з тим, у 2023 році в аналогічній по суті справі Верховний Суд відхилив позовні вимоги підприємства, оскільки воно не змогло довести, що земельна ділянка, на яку воно претендувало, фактично збігалася з земельною ділянкою відповідача у справі. Верховний Суд встановив, що посилання підприємства на технічний план було недостатнім для доведення його прав на землю. Тобто йшлося про той самий план 1962 року, на який підприємство посилалося у справі *другої заявниці*.

Крім того, Суд не міг залишити поза увагою висновки апеляційного суду у справі *першої заявниці* про те, що жодна з підстав припинення права власності на землю, вичерпний перелік яких передбачено ст. 140 Земельного кодексу України, не була застосована у відповідній справі. Уряд не надав жодних конкретних пояснень з цього приводу.

Що стосується легітимної мети, Суд визнав, що в принципі, існує загальний інтерес у збереженні охоронюваних зон вздовж залізничних колій, оскільки це є заходом безпеки, спрямованим на забезпечення безпечної та ефективної роботи залізничного транспорту та захисту населення. Тим не менш, спірні земельні ділянки знаходяться в безпосередній близькості від залізничних колій протягом десятиліть. Більше того, у справі першої заявниці земля була виділена її чоловікові вже після того, як залізнична колія була побудована. При цьому, їм ніколи не перешкоджали у користуванні такою землею до 2014 року.

В контексті пропорційності, в першу чергу Суд нагадав, що втручання у право на мирне володіння майном має забезпечувати справедливий баланс між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Умови компенсації, передбачені відповідним законодавством, є істотними для оцінки того, чи дотримано при застосуванні оскаржуваного заходу необхідний справедливий баланс і, зокрема, чи накладає він непропорційний тягар на заявників. Вилучення майна без виплати суми, розумно пов'язаної з його вартістю, зазвичай становить непропорційне втручання, а повна відсутність компенсації може вважатися виправданою відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції лише за виняткових обставин. Крім того, в контексті скасування права власності, наданого помилково, принцип належного врядування, визначений Судом, може не тільки покласти на органи влади обов'язок діяти оперативно для виправлення своєї помилки, але й вимагати виплати належної компенсації або іншого виду відповідного відшкодування колишньому добросовісному власнику. У цій справі на національному рівні, якби земельні ділянки були вилучені у заявників, добровільно або не добровільно, в рамках відчуження землі з мотивів суспільної

необхідності, виплата компенсації була б обов'язковою відповідно до національного законодавства. Однак, тип провадження, ініційований у справах заявниць (провадження у порядку *rei vindicatio*), не передбачав обов'язкової компенсації за втрату земельної ділянки. Крім того, по справі першої заявниці підприємство досі не вжило жодних заходів для реєстрації свого права власності на земельну ділянку або будь-яких інших заходів, наприклад, розмежування ділянок. Така ситуація поставила заявницю у стан невизначеності щодо подальших подій відносно будинку та земельної ділянки, якими за таких умов вона не може вільно розпоряджатися. У випадку другої заявниці право на власність було визнано недійсним взагалі на всю земельну ділянку, хоча лише невелика її частина перетиналася з охоронюваною зоною залізниці.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що втручання у право власності заявниць, окрім того, що викликало серйозні сумніви щодо законності та відповідності загальним інтересам, поклало на них непропорційний тягар, оскільки їм не було запропоновано жодної компенсації за вилучені у них земельні ділянки.

Отже, **мало місце порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції**.

Справедлива сатисфакція: 1 500 євро відшкодування моральної шкоди другій заявниці та 500 євро відшкодування судових витрат на рахунок її представника.

Ключові слова: право на мирне володіння майном, принцип законності, відчуження майна у порядку *rei vindicatio*, компенсація за вилучення майна, принцип належного врядування

17. Чередниченко проти України (Cherednychenko v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 33630/17

Заявник, який страждав на шизофренію, вчинив вбивство у стані неосудності та перебував на примусовому психіатричному лікуванні з 2011 року. Суди періодично переглядали його тримання під вартою і продовжували тривалість примусового стаціонарного лікування. Однак, у 2016 році чергове рішення про продовження примусового лікування було прийнято після закінчення шестимісячного строку, встановленого Законом України «Про психіатричну допомогу» (на 9 днів пізніше). Хоча в цей період адвокат заявника подав клопотання про його негайне звільнення, жодного рішення щодо нього винесено не було. Згодом, апеляційний суд визнав утримання заявника законним, оскільки клопотання психіатричної лікарні про продовження примусового лікування було подано до дати закінчення встановленого строку. У 2018 році заявника було виписано з лікарні у зв'язку з поліпшенням його стану.

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції. Зокрема, з дати закінчення шестимісячного строку з дня прийняття попереднього рішення суду (11.10.2016) до рішення націо-

нального суду від 26.11.2016 не було ухвалено жодного судового рішення, яким було надано дозвіл на продовження тримання заявника під вартою у психіатричному закладі. Отже, тримання заявника в лікарні протягом такого періоду було несумісним з процедурою, передбаченою національним законодавством.

Адвокат заявника подав заяву про застосування процедури habeas corpus, за допомогою якої можна було перевірити законність тримання заявника під вартою після закінчення строку його примусового лікування. Однак, були відсутні докази, що національні суди взагалі розглядали таку заяву, що саме по собі **було порушенням п. 4 ст. 5 Конвенції**.

Розмір сатисфакції: 6 200 євро відшкодування моральної шкоди заявнику та 1000 євро відшкодування судових витрат на рахунок його представника.

Ключові слова: примусове психіатричне лікування, строки утримання у психіатричному закладі, продовження строку утримання у психіатричному закладі

18. Сергієнко проти України (Sergiyenko v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 72678/16

Заявник був співобвинуваченим у масштабному кримінальному розслідуванні Національного антикорупційного бюро України щодо розкрадання коштів та службовому підробленні, вчиненого групою осіб. Спочатку його помістили під варту, але згодом суд вирішив замінити вказаний запобіжний захід на цілодобовий домашній арешт. Коли його конвоювали із слідчого ізолятора до його будинку, він був затриманий співробітниками бюро за підозрою у вчиненні іншого злочину, а саме відмивання грошей. Його знову помістили під варту в рамках нового розслідування. Оскарження відповідного рішення було безрезультатним. При цьому, засідання апеляційного суду кілька разів переносилися у зв'язку з тим, що з суду першої інстанції не були передані матеріали справи.

Заявник поскаржився на жорстоке поводження під час затримання (забої грудної клітини, рук та носа; зафіксовано після прибуття до ізолятора). Було розпочато кримінальне провадження, але згодом його закрили за відсутності складу злочину, оскільки дії працівників бюро були визнані законними. Зокрема, було встановлено, що під час затримання заявник відмовився підкоритися наказу слідувати за працівниками бюро, у зв'язку з чим його було знерухомлено та використано наручники. В цей час відбувалась також певна сутічка між слідчим та родичами заявника, які, як було вказано, перешкоджали його затриманню.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у процесуальному аспекті. Уряд не надав копії постанови слідчого бюро про закриття кримінального провадження за фактом стверджуваного жорстокого поводження, тому Суд не міг оцінити ефективність розслідування. Крім того, розслідування щодо дій співробітників бюро проводилося в межах цього ж органу, тобто самим бюро. У зв'язку з цим

Суд повторив, що для того, щоб розслідування було ефективним, особи, відповідальні за його проведення, повинні бути незалежними від тих, хто перебуває під слідством. Це означає не лише відсутність ієрархічного чи інституційного зв'язку, але й практичну незалежність. Таким чином, розслідування скарг заявника на жорстоке поводження не мало необхідного елементу незалежності, щоб бути сумісним з вимогами ст. 3 Конвенції, і цей аспект залишився б незмінним, навіть якщо заявник подав би скаргу на рішення слідчого бюро до суду, як пропонував Уряд.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у матеріальному аспекті. Перебуваючи під контролем працівників правоохоронних органів, заявник зазнав тілесних ушкоджень, які спричинили зобов'язання з боку національних органів влади провести ефективне та ретельне розслідування. При цьому, хоча Уряд посилався на постанови слідчого бюро про закриття кримінального провадження за фактом стверджуваного жорстокого поводження, він не надав Суду їх копій та пояснень з приводу їх відсутності. Таким чином, Уряд не спростував твердження заявника про те, що він став жертвою жорстокого поводження з боку працівників правоохоронних органів.

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю апеляційного перегляду скарги заявника на взяття його під варту.

Розмір сатисфакції: 15 000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: перегляд рішення про тримання під вартою, розумний строк, жорстоке поводження, ефективне розслідування, незалежний елемент при розгляді скарги на закриття провадження про жорстоке поводження

19. Казачинська проти України (Kazachynska v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 79412/17

У 2013 році заявницю було поміщено до психіатричної лікарні на 13 днів. Хоча медична документація свідчила про те, що вона не вважала себе хворою, її було госпіталізовано на підставі документа, який, як стверджувалося, вказував на її інформовану згоду. Пізніше заявниця оскаржила справжність підпису у документі, допускаючи, що він був підроблений її тодішнім чоловіком. Під час перебування в лікарні їй було діагностовано гострий психотичний розлад із симптомами шизофренії. Згідно з медичною документацією їй призначали нейролептики, неодноразово застосовували засоби зв'язування. Крім того, вона стверджувала, що у лікарні їй відмовляли у доступі до туалету, забороняли прогулянки на свіжому повітрі, змушували виконувати обов'язки прибиральниці та доглядати за іншими пацієнтами, не дозволяли користуватися чистим одягом або білизною, забороняли відвідувати родину, перебу-

вати вночі з вимкненим світлом тощо. За скаргою матері заявниці до поліції заявницю виписали. Вона безрезультатно подала низку скарг до різних державних органів, у тому числі до прокуратури, на її незаконну госпіталізацію та жорстоке поводження в лікарні. В скаргах вона стверджувала про змову між персоналом лікарні та її тодішнім чоловіком, який хотів позбавити її дієздатності.

Кримінальне провадження, яке двічі припинялося, щодо незаконного позбавлення волі в психіатричній лікарні також було неефективним (що було визнано апеляційним судом). Розслідування про жорстоке поводження так і не було розпочато.

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з незаконним триманням заявниці у психіатричній лікарні.

Так, відповідно до практики Суду, коли йдеться про затримання або ув'язнення з психіатричних причин, поняття позбавлення волі має включати об'єктивний і суб'єктивний елементи. Щодо об'єктивного елементу, медичний персонал здійснював повний та ефективний контроль за лікуванням, доглядом та перебуванням заявниці протягом усього її перебування в лікарні. Що стосується суб'єктивного елементу, то, окрім оскарженої форми згоди, були відсутні докази, які свідчили, що перебування заявниці в лікарні було добровільним, або вона могла вільно залишити її в будь-який час. При цьому, по-перше, мав місце беззаперечний елемент примусу, зокрема, задокументоване в медичній картці застосування фізичного обмеження, коли заявниця намагалася втекти. По-друге, заявницю виписали лише після втручання її матері та звернення до поліції. Отже, п. 1 ст. 5 Конвенції був застосовним у ситуації заявниці. Що стосується виправдання такого втручання, то національна процедура примусового лікування була повністю проігнорована: не було ні оцінки групи психіатрів, ні судового рішення, яке надавало дозвіл на тримання заявниці під вартою. Крім того, Уряд достовірно не довів, що заявниця була психічно хворою до госпіталізації. Хоча вона виявляла певні ознаки психічної нестабільності в день госпіталізації до лікарні, Уряд не стверджував, що відповідна поведінка становила ризик для неї особисто або будь-кого іншого, і, таким чином, її психічний стан вимагав примусового позбавлення волі. Більше того, згідно з психіатричною експертизою, яку заявниця пройшла добровільно через рік після вказаних подій, вона не страждала на жодні психічні розлади.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у матеріальному та процесуальному аспекті. Зокрема, розслідування тверджень заявниці було неефективним: 1) Незважаючи на конкретні вимоги заявниці, національні органи влади жодного разу не розслідували її твердження про

жорстоке поводження; 2) Хоча мала місце певна затримка у зверненні заявниці до органів влади, на думку Суду, це не повинно було суттєво вплинути на результати розслідування з огляду на велику кількість наявних документальних свідчень про примусове психіатричне лікування та застосування до неї засобів фізичного обмеження; 3) Апеляційний суд встановив, що в межах розслідування тверджень заявниці не було здійснено серйозних зусиль, спрямованих на встановлення відповідних фактів; 4) Кримінальне розслідування двічі припинялося, а потім поновлювалося після скарг заявниці; 5) Очевидно, що від нового етапу розслідування, навряд чи можна очікувати результатів, враховуючи втрату матеріалів справи (внаслідок тимчасової окупації м. Херсон). Що стосується матеріального аспекту, по-перше, не було доведено існування медичної необхідності в застосуванні до заявниці примусового психіатричного лікування. Уряд не надав жодних доказів для доведення протилежного. По-друге, Уряд не довів, що застосування засобів фізичного обмеження до заявниці було необхідним та пропорційним за відповідних обставин. З медичної документації вбачалось, що заявниця становила небезпеку для себе або інших осіб, або такі заходи були застосовані у відповідь на спробу нападу на когось. Натомість обставини свідчили про те, що фізичне обмеження було застосовано до заявниці з єдиною метою – обмежити її свободу пересування.

Розмір сатисфакції: 16 000 євро відшкодування моральної шкоди заявниці та 4 500 євро відшкодування судових витрат на рахунок представника заявниці.

Ключові слова: примусова госпіталізація до психіатричної лікарні, принцип законності, жорстоке поводження, ефективне розслідування

20. Гаталяк та інші проти України (Gatalyak and others v. Ukraine) від 14.11.2024, заяви №№ 42671/23, 42720/23, 542/24, 4313/24

Заявники скаржились на надмірну тривалість цивільних проваджень (по справі першого заявника – 7 р. 3 міс. та 23 дн., три інстанції; другого – 6 р. 5 міс. та 24 дн., три інстанції; третього – 9 р. 7 міс. та 3 дн., три інстанції; четвертого – більше ніж 4 р. 5 міс. та 25 дн., перша інстанція).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та порушення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національ-

ному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 900 євро, 500 євро, 2 400 євро та 1 200 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-четвертому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

21. Мадзігон та інші проти України (Madzigon and others v. Ukraine) від 14.11.2024, заяви №№ 37778/23, 37812/23, 870/24

Заявники скаржились на надмірну тривалість кримінальних проваджень (по справі першого та другого заявників – 11 р. 2 міс. та 14 дн., три інстанції; третьої – більше ніж 7 р. 6 міс. та 5 дн., три інстанції).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень та порушення ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у націо-

нальному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 3 000 євро, 3 000 євро та 1 200 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-третьому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк

22. Батуров проти України (Baturov v. Ukraine) від 14.11.2024, заява № 6057/23

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з несправедливістю цивільного провадження (неповідомлення про розгляд справи Верховним Судом, неповідомлення про касаційну скаргу або подання іншої сторони по справі).

Розмір сатисфакції: 500 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди*.

Ключові слова: цивільне провадження, справедливий розгляд, повідомлення сторони про касаційну скаргу опонента, повідомлення про подання, зауваження опонента

23. Цюсьмак проти України (Tsyusmak v. Ukraine) від 14.11.2024, заява № 5533/23

Заявник скаржився на неналежну медичну допомогу під час тримання під вартою (гепатит, старий незрощений перелом правої ноги та зламаний імплантований гвинт; встановлені недоліки: відсутність/затримка медикamentозної терапії, відсутність/затримка хірургічного втручання, строк: 9 міс. та 28 дн.).

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (1 р. 6 міс. та 20 дн.; ключові особливості: обґрунтування рішень про продовження строку тримання під вартою було повторюваним і недостатнім).

Розмір сатисфакції: 9 750 євро відшкодування *моральної* та *матеріальної шкоди*, 250 євро відшкодування судових витрат.

Ключові слова: медична допомога під час тримання під вартою, тривалість тримання під вартою

24. Павлюченко проти України (Pavlyuchenko v. Ukraine) від 14.11.2024, заяви №№ 23462/22, 16921/23

Скарга, стосувалась неналежних умов тримання під вартою у Дніпровській установі виконання покарань № 4 (недостатність свіжого повітря, пасивне куріння, комахи/гризуни в камері, пліснява або бруд в камері, переповненість, відсутність приватного туалету, відсутність або обмежений доступ до теплої води, недостатня кількість туалетного приладдя, відсутність або погана якість постільної білизни, погана якість їжі, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або обмежений доступ до душу), а також інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (3 р. 5 міс.; ключові особливості: не розглянуто можливість застосування інших запобіжних

заходів; наведення та повторення судами під час розгляду справи підстав, які з часом стали неналежними; не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів для забезпечення явки у судові засідання; здійснення провадження з неналежною ретельністю призвело до тривалого тримання під вартою), а також **порушення п. 5 ст. 5 Конвенції** з огляду на відсутність компенсації за відповідне порушення.

25. Єрмаков та інші проти України (Yermakov and others v. Ukraine) від 14.11.2014, заяви №№ 50634/21, 14644/23, 26751/23, 26903/23, 40026/23, 40031/23, 40674/23, 41101/23

Скарги всіх заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Київському слідчому ізоляторі (переповненість, відсутність свіжого повітря, цвіль або бруд у камері, погана якість питної води, низька якість продуктів харчування, відсутність або неналежне електричне освітлення, відсутність або неналежне денне освітлення, пасивне куріння відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душі, цвіль, гризуни та комахи в камері тощо), а також інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).
Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з над-

Розмір сатисфакції: 9 800 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди*, 250 євро відшкодування судових витрат.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою, розумний строк

мірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою першого заявника – 2 р. 1 міс.; за заявою четвертого заявника – більше ніж 3 р. 10 міс.; ключові особливості: використання припущень у зв'язку з відсутністю будь-яких обґрунтованих підстав щодо ризиків втечі або перешкоджання правосуддю; наведення судами підстав, які з часом стали неналежними; здійснення провадження з неналежною ретельністю призвело до тривалого тримання під вартою).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 6 550 євро, 600 євро, 7 500 євро, 10 000 євро, 3 500 євро, 2 000 євро, 7 500 євро та 5 200 євро відшкодування *моральної шкоди* та *відшкодування судових витрат* першому-восьмому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою, розумний строк

26. Трапезніков та інші проти України (Trapeznikov and others v. Ukraine) від 14.11.2024, заяви №№ 56387/11, 36842/17, 17795/23

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з незаконним арештом за заявами всіх заявників (без судових рішень; за заявою першого заявника – на 1.30 год більше від 72 год, другого – три доби, третього – дві доби).

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з відсутністю відповідних та достатніх підстав для тримання під вартою за заявою першого заявника (3 міс. та 28 дн.).
Визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції з огляду на відсутність компенсації за незаконний арешт або тримання під вартою за заявою першого заявника.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з використанням металевих кліток та/або інших заходів безпеки в залах судових засідань (під час судового засідання у 2017 році заявника помістили в клітку, коли він лежав на медичних ношах).
Розмір сатисфакції: 2 600 євро, 2 350 євро та 1 800 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-третьому заявникам відповідно та по 250 євро *відшкодування судових витрат* кожному заявнику.

Ключові слова: незаконний арешт, безпідставне тримання під вартою, використання металевих кліток під час судових засідань

27. Гадасюк проти України (Gadasyuk v. Ukraine) від 14.11.2024, заява № 39366/23

У 2020 році в ході злиття двох державних шкіл заявницю було звільнено з посади директора школи у зв'язку зі скороченням штату. Вона подала позов про поновлення

на посаді, стверджуючи про (i) фактичну відсутність реального скорочення штату та (ii) порушення процедури звільнення, зокрема, неспроможність запропонувати за-

явниці альтернативні посади в школі. Суд першої інстанції частково задовольнив її позов. Апеляційний суд залишив в силі відповідне рішення. Однак, Верховний Суд скасував це рішення, оскільки дійшов висновку, що скорочення штату дійсно мало місце.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції щодо відсутності обґрунтування або неналежного обґрунтування судового рішення. Верховний Суд не розглянув питання

28. Гайбадулова проти України (Gaybadulova v. Ukraine) від 14.11.2024, заява № 5688/20

У 2017 році колишній чоловік заявниці, М., завдав їй легких тілесних ушкоджень. Було відкрито кримінальне провадження, але через кілька місяців справу було закрито у зв'язку з відсутністю складу злочину, про що заявницю було повідомлено лише більше ніж через рік. У грудні 2019 року суд скасував постанову про закриття провадження, оскільки таке рішення було явно необґрунтованим, зокрема, у зв'язку з тим, що: (i) слідчий не зазначив слідчі дії, проведені під час провадження, та не оцінив докази; (ii) у матеріалах справи були відсутні певні документи, в тому числі показання свідків, а також правопорушника; (iii) не були усунені розбіжності у показаннях свідків. З того часу жодних дій, як вбачалось, не вживалось. У 2021 році розслідування було припинено у зв'язку з відсутністю складу злочину.

про те, чи були дотримані відповідні процедурні гарантії у цій справі, зокрема, чи були заявниці запропоновані інші вакантні місця.

Розмір сатисфакції: 1 500 євро відшкодування *моральної шкоди* та 250 євро *відшкодування судових витрат*.

Ключові слова: скорочення штату, гарантії при скороченні штату, обґрунтування судових рішень

Ключові моменти: невжиття необхідних заходів для ретельного розслідування справи; необґрунтовані рішення про закриття або призупинення справи; загальний затяжний характер розслідування та судового розгляду; самими національними органами влади було визнано недоліки у провадженні.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції щодо неефективного розслідування випадків жорстокого поводження, вчиненого приватними особами, або за обставин, що виключають причетність представників держави.

Розмір сатисфакції: 3 000 євро відшкодування *моральної шкоди*.

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування

29. Марущак проти України (Marushchak v. Ukraine) від 14.11.2024, заява № 62341/16

Заявниця працювала головним редактором комунальної газети «Вісник Рокитнянщини». Разом із заробітною платою вона отримувала пенсію за віком, яка нараховувалася відповідно до Закону України «Про державну службу». Однак, з 01.04.2015 заявниці було припинено виплату пенсії за віком у зв'язку з тим, що набули чинності зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та інших законодавчих актів (Закон № 213-VIII). Згідно з вказаними змінами виплати пенсії за віком, призначеної відповідно до Закону України «Про державну службу», призупинялись особам, які одночасно працювали на посадах, що дають право на призначення такої пенсії. Заявниця намагалась поновити виплати в судовому порядку, однак безрезультатно.

Відхилено скаргу в частині призупинення виплати пенсії за період з 01.04.2015 по 31.05.2015 **як необґрунтовану**. Призупинення виплати пенсії було передбачено законодавством, положення якого були достатньо доступними, чіткими і передбачуваними. Підтримуючи рішення національних судів, Суд вказав, що відповідні зміни до законодавства (Закон України № 213-VIII) стосувались не лише державних службовців, але й осіб, які працювали на посадах, що давали право на пенсію за Законом Украї-

ни «Про державну службу». При цьому, вбачалось, що призупинення одночасної виплати заробітної плати та пенсії слугувало загальним інтересам захисту державної скарбниці. Суд дійшов висновку, що було досягнуто справедливого балансу між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав заявниці, і вона не була змушена нести надмірний індивідуальний тягар.

Визнано порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції у зв'язку з тим, що призупинення виплати пенсії за віком за період з 01.06.2015 по 30.04.2016 не відповідало вимозі законності. Зокрема, з тексту прикінцевих положень Закону України № 213-VIII вбачалось, що продовження призупинення пенсійних виплат з 01.06.2015 обумовлювалось прийняттям спеціального законодавства у пенсійній сфері. Зокрема, Уряд повинен був внести на розгляд Верховної Ради України законопроект, який мав передбачити, що всі пенсії (крім пенсій військовослужбовців та наукових працівників) призначатимуться на однакових засадах. Якщо такий закон не був прийнятий до 01.06.2015, правові норми, що регулювали пенсійне забезпечення, зокрема, за Законом України «Про державну службу» втрачали чинність з цієї дати.

Як було підтверджено судовою практикою Верховного Суду, таке законодавство не було прийнято. Відповідно, з 01.06.2015 втратили чинність правові норми, що регулювали виплату пенсій відповідно до Закону України «Про державну службу» журналістам, які працювали у державних та комунальних засобах масової інформації. Таким чином, підстав для продовження призупинення виплати пенсії заявниці з вказаної дати не існувало.

30. Орлов проти України (Orlov v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 10993/18

У 2009 році заявника побив П., а також, як стверджувалось, інші особи біля кафе після суперечки щодо поведінки П. відносно молодшої жінки, з якою заявник проводив час. Спочатку міліція відмовляла у відкритті провадження, але прокурор скасував відповідні постанови. У 2011 році було відкрито провадження за фактом нанесення тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Після проведення слідчих дій матеріали справи були направлені до суду, П. пред'явлено обвинувачення. У визначений день під час судового засідання суддя вийшов до нарадчої кімнати для ухвалення вироку, однак не повернувся. Як стверджував заявник, суддя йому повідомив, що вирок буде готовий через два-три тижні. Однак, заявник так і не отримав його копії. Пізніше суддю було звільнено Указом Президента України. Згідно з відомостями суду, Державної судової адміністрації України, суддя розглянув справу та виніс вирок, але в матеріалах справи не містилась його друкована або електронна копія. Ані перерозподіл справи, ані її повторний розгляд, ані будь-яке інше рішення було неможливим згідно з відповідними правилами автоматизованої системи документообігу. Копію вироку заявнику було направлено лише у 2018 році. Однак, вирок було скасовано апеляційним судом, оскільки суд першої інстанції не дотримався процесуальних норм, зокрема, не оголосив вирок публічно і негайно після закінчення судових дебатів та не повідомив сторони про можливість подачі апеляційної скарги (матеріали справи не містять жодного документа, який би підтверджував, що вирок був оголошений суддею після нарадчої кімнати). Справу було направлено на новий розгляд. У 2019 році суд розглянув справу за відсутності заявника, закриття кримінальну справу та звільнив П. від кримінальної відповідальності у зв'язку зі впливом десятирічного строку давності. Суд не розглядав цивільний позов заявника до П.

31. Узу проти України (Uzu v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 7164/18

Заявник має афро-українське походження і на час подій йому було 16-ть років. У 2015 році ввечері група з приблизно двадцяти молодих людей кричала та свистіла до заявника, коли всі вони спускалися ескалатором на станції метро. Молоді люди пішли за заявником та сіли в той самий вагон поїзда. Вони глузували з його кольору шкіри та запитали: «Мавпочка, хочеш бананів?».

Розмір сатисфакції: 4 000 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди*.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсія за віком, пенсія за законодавством про державну службу, призупинення виплати пенсії, принцип законності

Визнано порушення ст. 3 Конвенції в процесуальному аспекті з огляду на таке: 1) Кримінальне провадження було відкрито майже через два роки після інциденту. Така затримка не могла бути виправдана за обставин справи; 2) Досудове розслідування тривало два роки, що в принципі не можна було назвати необґрунтованим. Однак, суд першої інстанції розглядав справу ще два роки, при цьому, не виніс вирок після закінчення судових дебатів; 3) Було незрозумілим, як за відсутності вироку в матеріалах справи (в паперовій або електронній формі), його копію міг отримати обвинувачений П. Подана Урядом довідка, яка нібито підтверджувала отримання П. вироку у 2015 році, не містила жодних посилань на номер справи або інші характеристики його кримінальної справи. Таким чином, неможливо було встановити, в рамках якої саме кримінальної справи П. отримав копію вироку. Що стосується заявника, то він чекав ще майже три роки аж поки суд не надіслав йому копію відповідного вироку; 4) Загалом затримки з відкриттям кримінальної справи та розглядом справи, а також винесення вироку судом з порушенням процесуальних норм призвели до спливу строків давності та припинення кримінального переслідування. Таким чином, не було досягнуто мету забезпечення ефективного захисту від актів жорстокого поводження.

Розмір сатисфакції: 4 500 євро відшкодування *моральної шкоди*.

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування, закінчення строків давності

Коли він вийшов з потягу на станції за ним попрямувала близько десяти з них та почали штовхати, бити по різних частинах тіла. Ніхто не втручався. Коли літні жінки почали кричати, нападники пішли. Мати заявника в поліцію того поскаржилася ж дня. Поліція порушила кримінальну справу спочатку за ст. 125 Кримінального кодексу України (нанесення легких тілесних ушкод-

жень), потім справу було перекваліфіковано на ст. 296, а пізніше за ст. 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками). В ході провадження поліція здійснила низку слідчих дій. Крім того, було проведено судово-лінгвістичну експертизу. Експерт дійшов висновку, що використане нападниками висловлювання є образливим, принижує людську гідність, створює негативний образ темношкірих людей в очах представників інших рас та було спрямоване на розпалювання ворожнечі між чорношкірими та представниками інших рас. Разом тим, у висновку було зазначено, що таке висловлювання не містило погрози настання негативних наслідків для будь-кого або підбурювання до насильства на ґрунті національної, расової чи релігійної нетерпимості. На підставі цього висновку справу було перекваліфіковано за ст. 125 Кримінального кодексу України та закрито за відсутністю складу злочину. За рішенням суду провадження по справі було поновлено (наразі триває).

Суд вважав, що фізичні страждання заявника, посилені його віком та явним расистським мотивом насильства, були достатньо серйозними, щоб підпадати під дію ст. 3 Конвенції.

На початку розслідування було досить активним (розроблено план процесуальних дій, два фотороботи ймовірних злочинців, допитано двадцять сім працівників метрополітену та одного свідка, проведено відтворення обстановки та обставин події, допитано матір заявника, водія автобуса, в який заявник сів на виході зі станції метро, а також співробітника поліції, який чергував на станції метро, проведено судово-медичну експертизу на підставі наданих заявником медичних довідок). Однак, згодом воно швидко припинилося після двох подій: по-перше, неспроможності медичного експерта визначити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень і, по-друге, впізнання заявником на фото особи, яка вигукувала на його адресу образи.

Щодо судово-медичної експертизи, вона була розпочата за два тижні після подій і завершена через місяць з висновком про неможливість визначити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, оскільки надані заявником медичні довідки не містили достатньо детальної інформації. Тобто з дати інциденту минуло півтора місяця, і можливість детально зафіксувати тілесні ушкодження заявника вже була втрачена.

Щодо впізнання особи ймовірного злочинця, Уряд не надав жодної додаткової інформації про слідчі дії, які були проведені у цьому зв'язку. Було не зрозуміло, чи було допитано відповідну особу, а також, чи вживались додаткові заходи для пошуку інших членів групи, окрім допиту працівників поліції на станціях, які могли бачити ймовірних порушників. При цьому, між впізнанням особи, зображеної на фотографії, та допитом працівників поліції минуло майже шість місяців, що збільшило загальну тривалість розслідування.

До того ж судово-медичну експертизу було призначено майже через три роки. Водночас Суд звернув увагу на суперечливість висновків експертизи та те, що при перекваліфікації кримінальної справи зі ст. 161 на ст. 125 Кримінального кодексу України слідчий покладався на твердження про те, що «не було загрози настання негативних наслідків», але проігнорував твердження експерта про те, що використане висловлювання «Мавпочка, хочеш бананів?» було «спрямоване на розпалювання ворожнечі між представниками темношкірого населення та іншими расами».

У цьому зв'язку Суд повторив, що якщо під час розслідування виявлено будь-які докази расистських словесних образ, вони повинні бути перевірені, а у разі підтвердження, слід провести ретельне вивчення всіх фактів з метою виявлення будь-яких можливих расистських мотивів.

Таким чином, початкові зусилля поліції, спрямовані на виявлення расистських мотивів, були зведені нанівець на завершальному етапі розслідування. І хоча провадження було поновлено, низка серйозних процесуальних недоліків, які не дозволили зібрати докази, стали перешкодою для ефективності подальшого розслідування.

Іншими словами, національні органи влади не дотрималися зобов'язання провести ефективне розслідування та виявити расистські мотиви у цій справі. Отже, **мало місце порушення ст. 3 Конвенції у поєднанні зі ст. 14 Конвенції**.

Розмір сатисфакції: 4 500 євро відшкодування *моральної шкоди* заявнику, 1 200 євро *відшкодування судових витрат* представнику заявника.

Ключові слова: жорстоке поводження, дискримінація за ознакою раси, ефективне розслідування

32. Якобсон проти України (Yakobson v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 77736/12

У 2003 році перший заявник придбав житловий будинок на публічних торгах, проведених державними виконавцями. Через два роки попередній власник будинку П.П. порушив провадження з метою витребування його як такого, що був незаконно проданий. Згодом у провадженні було заявлено вимогу про виселення сім'ї заявників. У 2011 році в результаті двох кіл провадження відповідні вимоги були задоволені. Суд встановив низку недоліків у процедурі продажу будинку, зокрема: i) дружина П.П. не мала повноважень забезпечувати свій особистий банківський кредит будинком свого чоловіка; ii) банк порушив процедуру звернення стягнення, оскільки не довів, що П.П. отримав повідомлення про намір звернути стягнення на майно; iii) нотаріус порушив правила оформлення стягнення, оскільки не перевіряв статус повідомлення П.П.; iv) державні виконавці встановили несправедливо низьку ціну для продажу і не зібрали повну інформацію про статус власності на майно. Таким чином, право власності першого заявника підлягало скасуванню, банк мав сплатити йому кошти, отримані за продаж будинку, державні виконавці повернути комісійні, а вся сім'я заявників була зобов'язана виселитися. Оскарження рішення було безуспішним. Пізніше заявників виселили і вони переїхали до Білорусі.

Скасування права власності першого заявника становило позбавлення майна за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Таке втручання ґрунтувалося на положеннях законодавства і переслідувало законну мету, зокрема захист права власності С.М. (доньки та спадкоємиці колишнього власника будинку П.П., який помер на час винесення остаточного рішення по справі).

Що стосується балансу конкуруючих інтересів Суд взяв до уваги, що перший заявник був позбавлений права власності на будинок внаслідок протиправних дій та бездіяльності приватних та державних суб'єктів, які брали участь у низці дій та процедур, пов'язаних з його продажем. При цьому, вбачалось, що перший заявник придбав будинок добросовісно і не ніс відповідальності за такі порушення. Таким чином, розмір компенсації за втрату будинку повинен був співвідноситися з фактичною вартістю будинку на момент позбавлення права власності першого заявника.

Однак, йому було присуджено суму, що дорівнювала ціні, за яку він купив будинок у 2003 році (11 646 грн та 4 054 грн комісійних). У цьому контексті, по-перше, майже третина цієї суми (4 054 грн), яка мала бути повернута державними виконавцями, так і не була сплачена з 2012 року. По-друге, сума компенсації була присуджена майже через

десять років з дати купівлі будинку. Не вбачалося, що механізм реституції, застосований національними судами, дозволив провести повноцінний розгляд аргументів, пов'язаних з можливими втратами через інфляцію, коливання цін на ринку нерухомості або іншими чутливими до часу факторами. Хоча сім'ї заявників вдалося в рамках окремого провадження стягнути з С.М. частину витрат на ремонт, загальна сума присудженої компенсації згідно з оцінкою експерта, висновки якого Уряд не оспоривав, становила лише близько 1/5 ринкової вартості будинку на час винесення остаточного рішення по справі. По-третє, Уряд стверджував, що перший заявник придбав будинок за зниженою ціною, однак справа не містить переконливих доказів цього. Він запропонував найвищу ціну на публічних торгах, які проводилися державними посадовими особами, і тому не міг нести відповідальність за умови продажу. По-четверте, в 2003 році перший заявник продав квартиру сім'ї приблизно за ту ж саму ціну, що була інвестована в купівлю будинку. Не було доведено, що у 2013 році він міг так само профінансувати придбання нового житла за рахунок присудженої компенсації. По-п'яте, позов проти державних виконавців було відхилено у першій інстанції, і не було надано жодних доказів того, що будь-яка усталена судово практика давала заявникам розумні шанси на успіх в апеляції.

Загалом, на думку Суду, за результатами рішень національних судів, винесених з метою захисту прав спадкоємиці колишнього власника будинку С.М., витрати на виправлення завданої третіми особами шкоди (у тому числі матір'ю цієї спадкоємиці та державними виконавцями) були покладені на першого заявника, який не був за неї відповідальним. Таким чином, перший заявник поніс індивідуальний та надмірний тягар.

Отже, **мало місце порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції** щодо першого заявника.

Визнано порушення ст. 8 Конвенції у зв'язку з виселенням сім'ї заявників.

Справедлива сатисфакція: 26 000 євро відшкодування спільно всім заявникам.

Ключові слова: право на мирне володіння майном, добросовісний набувач, принцип пропорційності, вплив часових факторів на вартість майна, тягар за порушення при купівлі-продажу майна

ній разом з сином. У 2014 році невістка та онук заявниці зачинили її у кімнаті, поставивши піаніно під двері, на ніч аби змусити її виселитися з квартири. Протягом певного періоду часу вона не мала доступу до води, їжі та туалету.

Вранці вони виштовхали її з квартири. Коли вона намагалася повернутися до квартири, онук вдарив її у живіт і вона впала, ударившись головою. За викликом сусідів приїхала швидка та поліція, яка взяла у заявниці свідчення, однак не втручалася. В ході медичного огляду у неї було виявлено низку саден та синців на тілі, а також закриту тупу травму грудної клітини. Було відкрито кримінальне провадження. За результатами судово-медичної експертизи інспектор міліції визначив ушкодження як легкі. Справу кілька разів закривали за відсутністю складу злочину. Досудове розслідування триває.

Заявниця, якій на момент подій було 73-и роки, отримала чотирнадцять синців на голові та верхній частині тіла, які були завдані двома значно молодшими особами з метою примусового виселення її з дому. Суд вважав, що такі обставини були достатніми для того, щоб дійти висновку, що заявниця, будучи вразливою особою похилого віку, зазнала жорстокого поводження, яке досягло мінімального рівня жорстокості за ст. 3 Конвенції. Щодо ефективності розслідування справи, міліція відкрила кримінальне провадження наступного дня після подання заяви. Однак, судово-медичну експертизу було призначено лише

через місяць. При цьому, кримінальна справа послідовно передавалася різним слідчим, які, не здійснивши жодних процесуальних дій, приймали рішення про закриття кримінального провадження. Прокуратура та суд скасовували відповідні постанови, визнавали розслідування неефективним та вказували на слідчі дії, які необхідно було провести. Однак, жодних ефективних заходів для виправлення ситуації вжито не було. На вказівку провести допит лікарів швидкої допомоги та сусідів слідчий навіть не виніс необхідну постанову. При цьому, з огляду на давність подій, навряд чи свідки могли згадати відповідні події і, таким чином, сприяти розслідуванню. Відповідно, у цій справі розслідування жорстокого поводження із заявницею не відповідало критеріям ефективності.

Отже, **мало місце порушення ст. 3 Конвенції** в процесуальному аспекті.

Розмір сатисфакції: 4 500 євро відшкодування моральної шкоди та 29,58 євро відшкодування поштових витрат.

Ключові слова: жорстоке поводження, вразлива особа, ефективне розслідування

34. Гавриляк проти України (Gavrylyak v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 60692/16

У 2006 році заявниця отримала за договором дарування 7/8 частин будинку батьків. Вона проживала в іншому місці. В будинку жив її брат аж до смерті у 2014 році, а також племінник Ю.Р. (з народження до 2010 року, потім знову рік проживав разом з власною сім'єю). У 2011 році вона викупила одну восьму частину будинку у брата. У 2016 році за результатами судового провадження було визнано її право на власність на будинок. У період з 2012 по 2015 рік за скаргами заявниці було порушено п'ятнадцять кримінальних справ, які стосувались володіння та права власності на будинок, у тому числі за твердженнями про несанкціоноване проникнення до будинку, пошкодження замка та крадіжку, а також щодо жорстокого поводження з боку племінника заявниці Ю.Р. Зокрема, у 2014 році заявниця посварилася з Ю.Р. та С.Б., які прийшли до неї додому та почали зйомку з телефону. Вони пішли, коли заявниця вдарила Ю.Р. палицею кілька разів. Ввечері того ж дня, після подальшої сварки, між заявницею та матір'ю і вітчимом Ю.Р. виникла бійка. Кримінальне провадження, яке кілька разів закривали, триває.

Оскільки сторони не надали Суду копії висновку судово-медичної експертизи щодо отриманих внаслідок су-перечки заявниці та Ю.Р. ушкоджень, Суд не міг розгля-

нути питання про те, чи були такі ушкодження достатньо серйозними для застосування **ст. 3 Конвенції**. Таким чином, в цій частині Суд **визнав скаргу явно необґрунтованою**.

Однак, **було визнано порушення ст. 8 Конвенції в процесуальному аспекті** у зв'язку з невиконанням державою позитивного зобов'язання щодо проведення ефективного розслідування стверджуваного жорстокого поводження із заявницею з боку третіх осіб. Так, кримінальне провадження було відкрито одразу після скарги заявниці, однак його кілька разів закривали за відсутністю доказів. Суди скасували відповідні постанови, визнали розслідування неповним і визначили подальші процесуальні кроки, які необхідно здійснити. Загальна тривалість провадження, яке не було завершено, становила майже десять років, що робило будь-який подальший ефективний розвиток розслідування майже неможливим.

Вимоги щодо справедливої сатисфакції не було подано заявницею. Отже, Суд вважає, що немає підстав присуджувати їй якусь суму у зв'язку з цим.

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування

33. Л.С. проти України (L.S. v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 82213/17

У 2006 році невістка заявниці (на час подій), Д.О., виїхала з квартири. У 2010 році Д.О. та син заявниці розлучилися без поділу спільного майна подружжя. У листопаді 2011 року заявниця вселилася в квартиру і з того часу проживала в

35 Іванчіков та інші проти України (Ivanchikov and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 34046/23, 35207/23, 35262/23, 35265/23, 35466/23, 35471/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою в Чернігівському слідчому ізоляторі (переповненість, нестача свіжого повітря, пасивне паління, цвіль або бруд у камері, нестача туалетних засобів гігієни, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, гризуни та комахи в камері тощо).

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Розмір сатисфакції: 5 200 євро, 7 500 євро, 7 100 євро, 7 500 євро, 6 100 євро та 5 000 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-шостому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

36. Краснянчук та Ковальов проти України (Krasnyanchuk and Kovalyov v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 40009/15, 40118/15

Заяви стосувались скарг заявників за ст. 3, п. 1 ст. 5, ст. 10 та ст. 11 Конвенції на незаконні та свавільні арешти та жорстоке поведіння з боку міліції в контексті операцій з охорони громадського порядку, проведених у зв'язку з низкою масових протестів в Україні у період з листопада 2013 року по лютий 2014 року («Євромайдан» та/або «Майдан»).

У різні дати у лютому 2014 року, червні 2015 року та жовтні 2018 року органи влади розпочали декілька кримінальних проваджень, які стосувалися, серед іншого, скарг заявників, підтверджених різними офіційними медичними документами, на жорстоке поведіння з боку міліції; неналежну медичну допомогу під час тримання під вартою; свавільне затримання та переслідування за участь у протестах на Майдані. Одне, із проваджень завершилось засудженням керівника поліції, який наказав своїм підлеглим заарештувати та застосувати силу проти протестувальників на Майдані, в тому числі першого заявника. Інші пов'язані між собою кримінальні провадження все ще тривають.

Заявникам було виплачено по 200 000 гривень згідно Закону України «Про встановлення державної допомоги постраждалим учасникам масових акцій громадського протесту та членам їх сімей» та відповідних постанов Кабінету Міністрів України.

37. Бондаренко та інші проти України (Bondarenko and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 32951/23, 33054/23, 40274/23, 40275/23, 40277/23, 40412/23, 40421/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Сумському слідчому ізоляторі (переповненість, нестача свіжого повітря, пасивне паління, неналежна температура, цвіль або бруд у камері, нестача туалетних засобів гігієни, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність або обмежений доступ

до душу, неналежна якість їжі, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність або недостатнє природне освітлення тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень (по справі третього заявника – більше ніж 4 р. 8 міс. та 8 дн., перша інстанція; четвертого – більше ніж 4 р. 8 міс. та 8 дн., перша інстанція; п'ятого – більше ніж 4 р. 11 міс. та 1 д., перша інстанція; шостого – більше ніж 5 р., дві інстанції;

сьомого – більше ніж 7 р. 3 міс. та 12 дн., три інстанції) та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 3 800 євро, 7 500 євро, 9 800 євро, 9 800 євро, 6 300 євро, 9 800 євро та 9 800 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-сьомому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість провадження, розумний строк

38. Бороменський та інші проти України (Boromensky and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 25427/23, 28767/23, 28793/23, 28798/23, 28801/23, 28861/23, 28864/23, 32055/23, 32080/23, 32354/23, 32358/23, 35870/23, 41922/23, 1469/24

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою в Замковій виправній установі (переповненість, нестача свіжого повітря, пасивне паління, неналежна температура, відсутність приватності під час користування туалетом, цвіль або бруд у камері, нестача туалетних засобів гігієни, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність або обмежений доступ до душу, неналежна якість їжі, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність або недостатнє природне освітлення тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7 500 євро, 4 100 євро, 6 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 5 800 євро, 4 600 євро, 5 200 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 3 700 євро, 5 300 євро та 3 100 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-чотирнадцятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

39. Матяшук та інші проти України (Matyashuk and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 44844/17, 71985/17, 19944/18, 13637/19, 4563/20, 25284/20, 23297/23, 27980/23, 5714/24

Заявники скаржились на надмірну тривалість цивільних проваджень (по справі першого заявника – більше ніж 9 р. 10 міс. та 28 дн., три інстанції; другої – 7 р. 7 міс. та 8 дн., три інстанції; третього – 7 р. 10 міс. та 8 дн., три інстанції; четвертого – 5 р. 6 міс. та 24 дн., перша інстанція; п'ятого – більше ніж 9 р. 10 міс. та 23 дн., три інстанції; шостого – 6 р. 6 міс. та 25 дн., дві інстанції; сьомої – 4 р. 6 міс. та 29 дн., перша інстанція; восьмої – більше 6 р. 2 міс. та 28 дн., перша інстанція, більше 5 р. 6 міс. та 27 дн., перша інстанція; дев'ятого – 1 р. 11 міс. та 15 дн., перша інстанція).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та порушення **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 1 800 євро, 1 200 євро, 1 200 євро, 1 800 євро, 1 800 євро, 1 800 євро, 1 100 євро, 1 500 євро та 900 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-дев'ятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

40. Мартищенко та інші проти України (Martyshchenko and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 16153/23, 18430/23, 34493/23, 38120/23, 38122/23, 41092/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою в Ладжинській виправній установі № 39 та слідчому ізоляторі, Городищенській установі виконання покарань, Полтавській виправній установі № 23 (переповненість, нестача свіжого повітря, пасивне паління, неналежна температура, цвіль або бруд у камері, нестача туалетних засобів гігієни, відсутність або обмежений доступ до гарячої води, відсутність або неналежна якість постільної білизни, відсутність або обмежений доступ до душу, неналежна якість їжі, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або недостатнє природне освітлення тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження за заявою

шостого заявника (більше ніж 4 р. 6 міс. та 22 дн., перша інстанція) та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю під вартою під час досудового розслідування за заявою шостого заявника (3 р. 6 міс. та 23 дн., ключові особливості: використання судами підстав, що з часом стали неналежними).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 6 500 євро, 7 500 євро, 5 800 євро, 7 500 євро, 3 700 євро та 9 800 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-шостому заявникам відповідно, по 250 євро *відшкодування судових витрат* кожному заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість кримінального провадження, тривалість тримання під вартою, розумний строк

41. Скринник та інші проти України (Skrynnyk and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 2339/23, 22989/23, 23035/23, 23543/23, 27417/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Роменській виправній установі № 56 (постійне електричне світло, спільне перебування з в'язнями з інфекційними хворобами, довільні обшуки в камерах, часті переведення з однієї камери в іншу, відсутність або неналежні санітарно-гігієнічні умови, переповненість, нестача свіжого повітря, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність або обмежений доступ до душу тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: по 7 500 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* кожному з п'яти заявників.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

42. Антонюк та інші проти України (Antonyuk and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 54812/22, 57760/22, 1516/23, 6112/23, 17565/23, 20612/23, 25061/23, 26752/23, 29680/23, 37306/23, 37646/23, 38036/23, 4075/24, 4625/24

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Київському слідчому ізоляторі (переповненість, нестача свіжого повітря, пасивне паління, неналежна температура, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність або недостатнє природне освітлення, неналежна якість питної води, відсутність або неналежні санітарно-гігієнічні умови, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність туалетного приладдя, відсутність або погана якість постільної білизни, комахи

або гризуни в камері, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність приватності під час користування туалетом тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою першого заявника – 2 р. 10 міс. та 26 дн.; другого – 2 р. 10 міс. та 26 дн.; п'ятого – 2 р. 3 міс. та 8 дн.; шостого – більше ніж 2 р. 6 міс. та 5 дн.; чотирнадцятого – більше ніж 5 р. 4 міс.; ключові особливості: використання підстав, що з часом стали неналежними; використання припущень за відсутності доказів про ризики переховування від правосуддя або перешкоджання правосуддю, здійснення розслідування з неналежною ретельністю; повторюваність обґрунтування у судових рішеннях).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі одинадцятого заявника – більше ніж 5 р. 7 міс. та 15 дн., перша інстанція; тринадцятої – 8 р. 8 міс. та 21

дн., три інстанції; чотирнадцятого – більше ніж 5 р. 4 міс., перша інстанція) та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9 800 євро, 9 800 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 9 300 євро, 3 400 євро, 7 300 євро, 7 500 євро, 6 700 євро, 7 500 євро, 9 800 євро, 7 100 євро, 9 800 євро та 9 800 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-чотирнадцятому заявникам відповідно, по 250 євро *відшкодування судових витрат* кожному заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

43. Терещенков та інші проти України (Tereshchenkov and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 173/22, 1678/2, 3 2320/23, 16459/23, 20676/23, 30362/23, 37738/23, 38020/23, 40984/23, 41467/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Київському слідчому ізоляторі, Одеському слідчому ізоляторі, Харківському слідчому ізоляторі (переповненість, відсутність доступу до пральні, нестача свіжого повітря, пасивне паління, неналежна якість питної води, відсутність або неналежні санітарно-гігієнічні умови, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність туалетного приладдя, відсутність або погана якість постільної білизни, комахи або гризуни в камері, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність приватності під час користування туалетом тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою першого заявника – більше ніж 6 р. 4 міс. та 21 дн.; другого – 4 р. 1 міс. та 12 дн.; третього – 3 р. 9 міс. та 17 дн.; четвертого – 1 р. 5 міс. та 23 дн., 8 міс. та 11 дн., більше ніж 4 р. 11 міс. та 17 дн.; дев'ятого – більше ніж 3 р. та 18 дн., десятого – більше ніж 3 р. та 18 дн.; ключові особливості: використання підстав, що

з часом стали неналежними; здійснення розслідування з неналежною ретельністю; повторюваність обґрунтування у судових рішеннях).

Визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції у зв'язку з відсутністю належної компенсації за порушення п. 3 ст. 5 Конвенції за заявою четвертого заявника.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі першого заявника – більше ніж 6 р. 4 міс. та 22 дн., перша інстанція; шостого – більше ніж 6 р. 9 міс. та 13 дн., три інстанції) та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 9 800 євро, 9 800 євро, 9 800 євро, 9 800 євро, 3 700 євро, 5 900 євро, 5 900 євро, 7 500 євро, 8 500 євро та 8 500 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-десятому заявникам відповідно, по 250 євро *відшкодування судових витрат* кожному заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

44. Статочнюк та інші проти України (Statochnyuk and others v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 22118/17, 24211/23, 36375/23, 36964/23, 244/24

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудового розслідування (за заявою першого заявника – 2 р. 7 міс. та 6 дн.; другого – більше ніж 5 р. 6 міс. та 6 дн.; третього – більше ніж 4 р. 11 міс. та 23 дн.; четвертої – 6 р. 8 міс. та 9 дн.; ключові особливості: використання підстав, що з часом стали неналежними; здійснення розслідування з неналежною ретельністю, що призвело до надмірної тривалості провадження; ненадання оцінки особистого становища заявника для зменшення ризику вчинення повторного правопорушення, змови чи втечі; не розглянуто можливість застосування інших запобіжних заходів; повторюваність обґрунтування у судових рішеннях).

Визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції у зв'язку з відсутністю належної компенсації за порушення п. 3 ст. 5 Конвенції за заявою другого заявника.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з поміщеням першого заявника у металеву клітку під час судового засідання.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання другого заявника під вартою в Запорізькому слідчому ізоляторі (переповненість, недостатність свіжого повітря, неналежна температура, неналежна якість питної води, відсутність або обмежений доступ до теплої води, відсутність або обмежений доступ до душі, погана якість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість їжі тощо) та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

45. Кобизька проти України (Kobyzka v. Ukraine) від 28.11.2024, заява № 23633/20

У 2013 році заявницю та її чоловіка побили сусіди, внаслідок чого вони отримали тілесні ушкодження. Було відкрито провадження, але більше ніж через рік його закрили у зв'язку з відсутністю складу злочину в діях сусідів. Суд скасував постанову, оскільки сусідам заявниці не було повідомлено про підозру у вчиненні злочину, тому закриття кримінального провадження на зазначеній підставі було неможливим. В подальшому заявниця подала низку скарг, посилаючись на порушення розумних строків розслідування та погіршення якості доказів. У відповідь слідчі органи повідомили, що всі необхідні слідчі дії здійснюються. Врешті решт, у 2022 році сусіди заявниці були визнані винними у нанесенні легких тілесних ушкоджень, однак були звільнені від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності.

Тим часом, у 2017 році заявниця порушила справу проти слідчих органів, вимагаючи відшкодування збитків у

Визнано порушення п. 1 ст. 5 Конвенції у зв'язку з незаконним триманням третього заявника під вартою (рішення про поміщення заявника під домашній арешт до ухвалення судом вироку по справі без визначення строку, більше ніж 1 р. та 6 міс.).

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю перегляду рішення про тримання третього заявника під вартою (скарги розглянуто через більше ніж 7 дн., 1 міс., 2 міс., 3 міс., 6 міс., 10 міс., 2 р. тощо з дня подання).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі другого заявника – більше ніж 7 р. 3 міс. та 12 дн., перша інстанція; четвертої – 6 р. 9 міс. та 4 дн., перша інстанція) та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 2 200 євро, 9 800 євро, 3 900 євро та 3 900 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-четвертій заявникам відповідно, по 250 євро *відшкодування судових витрат* другому-четвертій заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк, принцип законності

зв'язку із затягуванням кримінального розслідування. У 2020 році остаточним рішенням суду у задоволенні позову було відмовлено, оскільки вона не довела будь-якої бездіяльності з боку слідчих органів, відповідно, не мала права на відшкодування. *Ключові моменти:* невжиття необхідних заходів для здійснення ретельного розслідування, визнання недоліків у розслідуванні самими національними органами, загальний затяжний характер розслідування та судового провадження.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неефективним розслідуванням жорстокого поведіння з боку приватних осіб.

Справедлива сатисфакція: 3 000 євро відшкодування *моральної шкоди*.

Ключові слова: жорстоке поведіння, ефективне розслідування

46. Гошовський та інші проти України (Goshovsky and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 6403/17, 16082/17, 24906/17, 39209/17, 31434/18, 56100/21, 32022/22, 23902/23, 708/24, 7254/24

Заявники скаржились головним чином на надмірну тривалість цивільних проваджень (по справі першого заявника – більше ніж 9 р. 11 міс. та 18 дн., три інстанції; другого – 9 р. та 12 дн., три інстанції; третього – 8 р. 8 міс. та 20 дн., три інстанції; четвертого – 7 р. 8 міс. та 3 дн., три інстанції; п'ятого – більше ніж 9 р. 11 міс. та 14 дн., три інстанції; шостої – більше ніж 9 р. 3 міс. та 3 дн., перша інстанція; сьомого – 7 р. 9 міс. та 7 дн., перша інстанція; восьмого – 8 р. 2 міс. та 23 дн., дві інстанції; дев'ятої – більше ніж 5 р. 10 міс. та 19 дн., перша інстанція; десятої – більше ніж 5 р., перша інстанція).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю цивільних проваджень та порушення

47. Семененко та інші проти України (Semenenko and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 33426/23, 1790/24, 9383/24, 11075/24, 11176/24

Заявники скаржились на надмірну тривалість кримінальних проваджень (по справі першого заявника – більше ніж 15 р. 1 міс. та 5 дн., дві інстанції; другого – 6 р. та 26 дн., три інстанції; третьої – більше ніж 11 р. 3 міс. та 2 дн., перша інстанція; четвертої – більше ніж 11 р. 8 міс. та 4 дн., дві інстанції; п'ятого – 10 р. 2 міс., три інстанції).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінальних проваджень та порушення **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у

48. Кононенко та інші проти України (Kononenko and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 7340/22, 10650/22, 20785/22, 20905/22, 6566/23, 16159/23, 17211/23, 17570/23, 28625/23, 32957/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Дніпровській установі виконання покарань № 4 та слідчому ізоляторі, Солонянській виправній установі № 21 (переповненість, нестача свіжого повітря, відсутність туалету, приладдя, низька якість питної води, відсутність або низька якість постільної білизни, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, пасивне паління, відсутність приватності під час користування туалетом, запліснява або бруд у камері, відсутність або недостатня кількість їжі тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час досудово-

ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 2 400 євро, 1 800 євро, 1 800 євро, 1 200 євро, 2 400 євро, 3 600 євро, 3 000 євро, 2 100 євро, 1 800 євро та 1 500 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-десятій заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 6 000 євро, 500 євро, 4 800 євро, 4 200 євро та 2 400 євро відшкодування *моральної шкоди* першому-п'ятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк

го розслідування (за заявою першого заявника – 2 р. 9 міс. та 10 дн.; третього – 6 р. та 29 дн.; четвертого – 6 р. 10 міс. та 23 дн.; ключові особливості: використання підстав, що з часом стали неналежними; використання припущень у зв'язку з відсутністю будь-яких обґрунтованих підстав щодо ризиків втечі або перешкоджання правосуддю).

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю перегляду рішення про тримання під вартою (за заявою третього заявника – скаргу розглянуто через 1 міс. та 11 дн.; четвертого – скаргу розглянуто через 1 міс. та 4 дн.).

Визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції у зв'язку з відсутністю належної компенсації за порушення п. 3 ст. 5 Конвенції за заявою третього та четвертого заявників.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою під час перевезення

до суду за заявами другого, третього, четвертого, сьомого заявників (неодноразове перевезення (деяких заявників більше ніж 40 разів); неналежна температура; відсутність свіжого повітря; переповненість, бруд та цвіль в зоні утримання, відсутність доступу до питної води тощо).

Розмір сатисфакції: 6 700 євро, 1 400 євро, 9 800 євро, 9 800 євро, 6 100 євро, 7 500 євро, 8 100 євро, 6 800 євро,

3 200 євро та 2 900 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-десятому заявникам відповідно, 250 євро *відшкодування судових витрат* першому заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість перегляду тримання під вартою, розумний строк

49. Сапіташ та інші проти України (Sapitash and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 864/16, 19254/16, 31952/16

Визнано порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції у зв'язку з непропорційними санкціями у митних справах (накладено штрафи на кожного у розмірі 1 700 грн та конфісковано суму готівки, що перевищує встановлену норму: за заявою першого заявника 5 673 дол. США та 10 070 злотих, другого – 9 600 дол. США, третього – 8 800 дол. США).

50. Луцак та інші проти України (Lutsak and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 8317/22, 54125/22, 6983/23, 26571/23, 33436/23, 38220/23, 38295/23, 38316/23, 40440/23, 42476/23, 43076/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Вінницькій установі виконання покарань № 1 (переповненість, відсутність приватності під час користування туалетом, нестача свіжого повітря, пасивне паління, неналежна якість питної води, відсутність туалетного приладдя, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість їжі, відсутність або обмежений доступ до душі, відсутність або обмежений доступ до питної води, комахи або гризуни в камері, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість електричного освітлення, відсутність або недостатня кількість природного освітлення тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

51. Дідик та інші проти України (Didyk and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 8322/22, 22579/23, 22605/23, 22792/23, 22812/23, 26868/23, 30550/23, 30569/23, 30573/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Житомирській установі виконання покарань № 8 (переповненість, неналежна температура, відсутність приватності під час користування туалетом, нестача свіжого повітря, пасивне паління, відсутність туалетного приладдя, відсутність або погана якість по-

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження по справі дев'ятого заявника (більше ніж 4 р. 10 міс. та 25 дн., перша інстанція) та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 1 700 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 5 800 євро, 9 800 євро, 7 500 євро та 5 000 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-одинадцятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк, тримання під вартою, умови тримання під вартою

стільної білизни, низька якість їжі, комахи або гризуни в камері, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до душі, відсутність або недостатня кількість природного освітлення, відсутність або недостатня кількість електричного освітлення тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Інші скарги відхилено.

52. Бондаренко та інші проти України (Bondarenko and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 15961/23, 25817/23, 32387/23, 32960/23, 32962/23, 32968/23, 35613/23

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Криворізькій установі виконання покарань № 3 (переповненість, нестача свіжого повітря, неналежна температура, відсутність необхідно медичної допомоги, пліснява та бруд в камері, пасивне паління, відсутність туалетного приладдя, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість їжі, комахи або гризуни в камері, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або недостатня кількість природного освітлення, відсутність або недостатня кількість електричного освітлення, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі тощо) та інших порушень Конвенції.

Розмір сатисфакції: 7 500 євро, 7 000 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 300 євро, 5 000 євро, 6 800 євро, 6 800 євро та 7 500 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-дев'ятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7 500 євро, 4 000 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро та 7 300 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-сьомому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою

53. Шинкаренко та інші проти України (Shynkarenko and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 22822/23, 22875/23, 22922/23, 22948/23, 22955/23, 14377/24, 14381/24

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Житомирській установі виконання покарань № 8 (переповненість, неналежна температура, відсутність приватності під час користування туалетом, нестача свіжого повітря, пасивне паління, відсутність туалетного приладдя, відсутність або погана якість постільної білизни, низька якість їжі, комахи або гризуни в камері, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до душі, відсутність або недостатня кількість природного освітлення тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі першого заявника – 5 р. 8 міс. та 23 дн., дві інстанції; третього – більше ніж 6 р. 3 міс. та 4 дн., перша інстанція; четвертого – більше ніж 5 р. 11 міс. та 10 дн., дві інстанції; шостого – більше ніж 3 р. 6 міс. та 16 дн., перша інстанція; сьомого – більше ніж 6 р. 8 міс. та 21 дн., дві інстанції) та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Розмір сатисфакції: 9 800 євро, 6 700 євро, 9 800 євро, 9 800 євро, 7 500 євро, 9 800 євро та 9 800 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-сьомому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

54. Раскін та інші проти України (Raskin and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 22962/23, 22967/23, 24467/23, 35861/23, 35864/23, 35865/23, 12191/24, 12198/24, 12199/24

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Харківському слідчому ізоляторі, Замковій виправній установі № 58, Кропивницькому слідчому ізоляторі (неналежна температура, комахи або гризуни в камері, пасивне паління, відсутність або неналежні санітарно-гігієнічні умови, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або недостатня кількість їжі, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність туалетного приладдя, бруд та пліснява в камері, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або обмежений доступ до теплої води, переповненість тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників).

55. Дюмін та інші проти України (Dyumin and others v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 32715/23, 34303/23, 39973/23, 42063/23, 284/24, 1470/24

Скарги заявників стосувались неналежних умов тримання під вартою у Київському слідчому ізоляторі (переповненість, неналежна температура, комахи або гризуни в камері, пасивне паління, недостача свіжого повітря, відсутність або неналежні санітарно-гігієнічні умови, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або недостатня кількість їжі, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність приватності під час користування туалетом, відсутність туалетного приладдя, пліснява та бруд у камері, погана якість їжі, відсутність або обмежений доступ до душу, відсутність або обмежений доступ до питної води тощо) та інших порушень Конвенції.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та **ст. 13 Конвенції** з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг (за заявами всіх заявників). **Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції** у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі п'ятого заявника – 4 р. 9 міс. та 25 дн., дві інстанції; шостого – більше ніж 5 р. 6 міс. та 4 дн., три

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження (по справі сьомого заявника – більше ніж 5 р. 10 міс. та 16 дн., перша інстанція; восьмого – більше ніж 5 р. 10 міс. та 16 дн., перша інстанція; дев'ятого – більше ніж 5 р. 8 міс. та 23 дн., перша інстанція) та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 7 500 євро, 6 100 євро, 6 200 євро, 9 800 євро, 9 800 євро та 5 800 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-дев'ятому заявникам відповідно.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

інстанції) та ст. 13 Конвенції з огляду на відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту відносно відповідних скарг.

Визнано порушення п. 3 ст. 5 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю тримання під вартою під час судового провадження (за заявою другого заявника – 2 р. 2 міс. та 26 дн., 7 р. 2 міс. та 13 дн.; третього – 2 р. 2 міс. та 26 дн., 7 р. 2 міс. та 13 дн.; ключові особливості: не розглянуто можливість застосування альтернативних запобіжних заходів).

Інші скарги відхилено.

Розмір сатисфакції: 1 700 євро, 9 800 євро, 9 800 євро, 7 500 євро, 9 800 євро та 9 800 євро відшкодування *матеріальної* та *моральної шкоди* першому-шостому заявникам відповідно, по 250 євро *відшкодування судових витрат* другому та третьому заявникам.

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

56. Сотніков та Павелко проти України (Sotnikov and Pavelko v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви №№ 39110/23, 40281/23

Визнано порушення п. 4 ст. 5 Конвенції у зв'язку з недоліками провадження у справах про перегляд законності тримання під вартою (недостатня оперативність перегляду рішень про тримання під вартою; за заявою першого заявника апеляційні скарги були розглянуті через тривалий строк – від 1 до 3 місяців; другого – більше ніж через 25 днів).

Визнано порушення п. 5 ст. 5 Конвенції у зв'язку відсутністю ефективного права на компенсацію в національній

правовій системі за порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції за заявою другого заявника.

Розмір сатисфакції: по 500 євро відшкодування моральної шкоди та по 250 євро відшкодування судових витрат кожному заявнику.

Ключові слова: тримання під вартою, перегляд тримання під вартою, розумний строк

57. Ничипоренко та Демідова проти України (Nychyporenko and Demidova v. Ukraine) від 12.12.2024, заяви № 8278/21, 41605/23

За заявою *першої заявниці*: У 2018 році заявницю побив палицею Х., який увійшов до її будинку. Заявниця отримала струс головного мозку. Було відкрито кримінальне провадження. Прокуратура кілька разів визнавала розслідування неефективним. Також суди кілька разів скасовували постанови слідчого про закриття провадження у зв'язку із закінченням строку розслідування. Провадження офіційно триває, хоча матеріали справи, що зберігалися у Макарівському відділі поліції Київської області, були знищені у березні 2022 року внаслідок бойових дій з армією Російської Федерації. Позов у цивільному провадженні до Х. щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди було відхилено судом першої інстанції. Апеляційний суд підтримав вказане рішення, зазначивши без детального пояснення, що заявниця не надала достатніх доказів для встановлення правопорушення та вини Х. Обидва суди вирішили розглядати справу в порядку письмового провадження. Водночас позов заявниці до поліції було задоволено. Присуджено 1 722 грн та 2 000 грн компенсації матеріальної та моральної шкоди відповідно, завданої неефективним розслідуванням.

Ключові моменти: незабезпечення права заявниці на ефективну участь у розслідуванні; не вжито необхідних заходів для ретельного розслідування справи; необґрунтовані рішення про закриття або призупинення справи; недоліки визнані самими національними органами.

За заявою *другої заявниці*: Заявниця стверджувала, що у 2006 році на неї напав її сусід О., внаслідок чого вона отримала тілесні ушкодження (синці та подряпини). Після кількох відмов у порушенні справи, у 2009 році справу все ж було відкрито. У 2011 році О. був звільнений від кримінальної відповідальності у зв'язку з амністією, а кримінальне провадження проти нього було закрито. Апеляційний суд скасував це рішення, але згодом О.

знову було звільнено від кримінальної відповідальності за закінченням строків давності. Апеляційний суд знову скасував відповідне рішення. Загалом така ситуація повторювалась кілька разів. Врешті решт, у 2020 році О. було визнано винним у нанесенні тілесних ушкоджень, засуджено до штрафу та звільнено від покарання у зв'язку із закінченням строків давності, а також зобов'язано виплатити заявниці 225 євро відшкодування шкоди. Рішення залишено без змін Верховним Судом у 2022 році. З наданих матеріалів не вбачалось, що були проведені будь-які слідчі дії, окрім судово-медичної експертизи. До того ж, заявниця стверджувала, що копія рішення Верховного Суду не була їй вручена, а можливість отримати її самостійно була обмежена умовами воєнного часу та евакуацією з Харківської області до Німеччини. *Ключові моменти:* неодноразова безпідставна відмова в порушенні кримінальної справи/в реєстрації заяви в Єдиному державному реєстрі досудових розслідувань; не вжито необхідних заходів для ретельного розслідування справи; загальний затяжний характер розслідування та судового розгляду.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції щодо неефективного розслідування випадків жорстокого поводження з боку приватних осіб за заявами обох заявниць.

Визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції за заявою першої заявниці у зв'язку недостатнім обґрунтуванням судових рішень у цивільній справі (відмова судів прийняти показання свідків заявниці, а саме її матері).

Розмір сатисфакції: 3 900 євро та 3 000 євро відшкодування *моральної шкоди* першій та другій заявниці відповідно.

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування, справедливість провадження

58. ТОВ «Одеська бутербродна компанія» проти України (Odeska Buterbrodna Kompaniya, TOV v. Ukraine) від 12.12.2024, заява № 59414/15

У 2001 році приватний підприємець, пані Б., вирішила побудувати літнє кафе в парку в м. Одеса. Вона отримала попередні дозволи на будівництво і подала документи, необхідні для оренди відповідної земельної ділянки. Не отримавши дозвіл на оренду, вона все одно побудувала кафе. У 2007 та 2008 роках у низці господарських проваджень за участю пані Б., Одеської міської ради та місцевої прокуратури суди встановили, що кафе не було «введено в експлуатацію», як того вимагає закон для всіх нових об'єктів будівництва, а пані Б. не мала права на користування земельною ділянкою. Таким чином, кафе було визнано самочинним будівництвом відповідно до ст. 376 Цивільного кодексу України. У 2008 році апеляційний суд постановив знести кафе, однак рішення суду не було виконано. Невдовзі після цього пані Б. продала кафе іншій особі, пану М. У договорі вона зобов'язалася здійснити необхідне нотаріальне посвідчення, однак цього не зробила. Таким чином, пан М. звернувся до суду з позовом, за результатами розгляду якого договір купівл-продажу було визнано дійсним та встановлено права пана М. на кафе. Через три роки пан М. продав кафе засновникам компанії. Вони зареєстрували право власності на нього, а пізніше зробили його своїм внеском до статутного капіталу компанії. У 2012 році за позовом прокурора в інтересах міської ради суд скасував рішення суду, яким було визнано право власності пана М. на кафе, оскільки пані Б. не мала належним чином зареєстрованого права власності на нього. Прокурор також успішно оскаржив право власності засновників компанії та самої компанії на відповідний об'єкт. У 2016 році компанію було зобов'язано звільнити відповідну земельну ділянку та знести всі самочинно збудовані на ній споруди. Виконавче провадження триває.

Уряд стверджував, що компанія не мала «майна» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції, оскільки кафе було придбано незаконно. Однак, з матеріалів справи не вбачалось, що компанія або її засновники діяли з порушенням закону або були причетні до шахрайських дій. Засновники компанії придбали у пана М., право власності якого було належним чином зареєстровано органами влади на підставі судового рішення, яке було чинним на час подій. І хоча мала місце незвичайна процедура визнання права власності пана М. на кафе, це не могло бути поставлено в провину компанії. Право власності компанії на кафе також було належним чином зареєстровано, і вона володіла кафе щонайменше два роки без будь-яких перешкод. Відповідно, Суд вважав, що кафе становило «майно» компанії в розумінні Конвенції.

Відповідно, визнання недійсним права власності компанії на кафе становило втручання в її право власності.

При цьому, незалежно від законності та наявності легітимної мети, Суд визнав втручання непропорційним.

Зокрема, він повторив, що необхідність у виправленні старої «помилки» не повинна непропорційно втручатися у нове право, яке було набуто особою, що добросовісно покладалася на законність дій органу державної влади. Ризик будь-якої помилки, допущеної державним органом, повинна нести сама держава. Такі помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавлених осіб. У контексті позбавлення права власності на майно, відчуженого помилково, принцип належного врядування може не лише накладати на органи влади обов'язок оперативно виправити свою помилку, але й вимагати виплатити належну компенсацію або інший вид належного відшкодування колишньому добросовісному власнику.

Хоча ще у 2007 році влада намагалася виправити ситуацію і навіть отримала судовий наказ про знесення кафе, цього так і не відбулося, а Уряд не надав жодних пояснень з цього приводу. Така початкова бездіяльність дозволила продовження існування кафе і спричинила подальший розвиток подій. Навіть після визнання права власності компанії на кафе у 2016 році недійсним та нового рішення про його знесення, не було вжито жодних заходів для виконання цього рішення. Виконавче провадження все ще триває вісім років потому. Суд вважав такий факт ознакою тривалого толерантного ставлення органів влади до існуючої ситуації або принаймні небажання остаточно її вирішити. Водночас ймовірність виконання рішення в будь-який момент створила постійну невизначеність для компанії.

Крім того, Суд звернув увагу, що упродовж двох років власники кафе змінювались тричі, але жодного разу органи влади, реєструючи правовстановлюючі документи, не виявили порушень щодо статусу майна або не перешкоджали здійсненню операцій з ним, хоча їм мало бути відомо, щонайменше з 2008 року, про те, що воно було самочинним будівництвом.

Також Суд відхилив аргумент Уряду щодо можливості отримання компанією компенсації від пана М. або компенсації за незаконні дії або рішення державних органів, оскільки не було вказано на відповідні норми законодавства, застосовні для юридичних осіб, або надано більше детальних пояснень чи прикладів національної судової практики у цьому зв'язку.

Отже, **було визнано порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.**

Розмір сатисфакції: 3 000 євро відшкодування *моральної шкоди* компанії, 400 євро *відшкодування судових витрат* на рахунок представника компанії.

Ключові слова: право на мирне володіння майном, добросовісний набувач, тягар відповідальності за помилки держави, принцип належного урядування

59. Іванюта проти України (Ivanyuta v. Ukraine) від 19.12.2024, заява № 24897/17

Заявники стверджували, що ввечері після суперечки з охороною кафе «Ф.», яка не дозволила другому заявнику увійти, на них та їхнього друга Г. напали приватні охоронці із застосуванням гумового кийка, електрошокера та сльозогінного газу, який розпилили їм в очі. В свою чергу, Уряд стверджував, посилаючись на показання свідків у матеріалах кримінальної справи, що в ніч події заявники намагалися увійти до кафе у стані алкогольного сп'яніння. Охорона кафе відмовила їм у вході та викликала приватних охоронців, які оперативно прибули на місце події. Заявники поводитися агресивно, розірвали форму та бронжилети приватних охоронців, у зв'язку з чим останні розпилили в бік заявників сльозогінний газ. Було проведено дві судово-медичні експертизи, згідно з висновками яких у заявників було виявлено низку тілесних ушкоджень (струс мозку, забої, хімічні опіки обох очей, крововиливи у м'які тканини, подряпини на спині тощо). В матеріалах справи були відсутні документи, які б підтверджували, що заявники перебували у стані алкогольного сп'яніння. Згодом було відкрито кримінальне провадження. Слідчі допитали кількох приватних охоронців та свідка. Після цього, справу кілька разів закривали. Відповідні постанови скасовувались із вказівками щодо вжиття необхідних слідчих дій. Розслідування все ще триває.

Визнано порушення ст. 3 Конвенції в процесуальному аспекті. Зокрема, після відкриття провадження у серпні та вересні 2015 року поліція допитала лише двох з восьми приватних охоронців, а наступного місяця вперше закри-

ла кримінальну справу за відсутністю доказів. Лише у 2016 році поліція здійснила спроби встановити особи інших шести приватних охоронців, однак на той час відповідні записи, що зберігалися в приватній охоронній компанії, були знищені. У наступні чотири роки поліція ще тричі закривала кримінальну справу, не виконавши вказівки суду. При цьому, незважаючи на те, що кримінальне розслідування все ще триває і матеріали справи були евакуйовані з м. Херсон, Суд вважав, що зазначені процесуальні недоліки перешкоджали ефективності подальшого розслідування. Таким чином, органи влади не забезпечили швидке та ретельне дослідження справи, встановлення фактів та, за необхідності, притягнення винних до відповідальності.

Відхилено скаргу за ст. 3 Конвенції в матеріальному аспекті. Зокрема, сам факт, що приватна охоронна компанія здійснює свою діяльність на підставі ліцензії, виданої державними органами, не є достатнім для покладення відповідальності на державу. Крім того, заявники не вказали на інші будь-які фактичні елементи, які могли б мати значення для притягнення держави до відповідальності у зв'язку з випадком, що мав місце у цій справі.

Розмір сатисфакції: 4 500 євро відшкодування *моральної шкоди* спільно.

Ключові слова: жорстоке поводження, приватна охоронна компанія, ефективне розслідування, межі відповідальності держави

60. Белей проти України (Beley v. Ukraine) від 19.12.2024, заява № 2705/20

Остаточним рішенням від 2019 року у справі заявника Суд встановив, серед іншого, порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з катуваннями, яких він зазнав під час незадокументованого тримання під вартою у 2008 році, та відсутністю ефективного розслідування його скарг на жорстоке поводження (розмір присудженої сатисфакції – 25 000 євро). Виконання рішення перебуває на розгляді Комітету Міністрів Ради Європи.

Заявник стверджував, що після цього за його заявою територіальний підрозділ Державного бюро розслідувань розпочав провадження за фактами заподіяння легких тілесних ушкоджень та перевищення влади. При цьому, заявника викликали на допит лише через два роки, під час якого він назвав трьох працівників міліції, С., Г. та П., які, на його думку, були причетні до жорстокого поводження з ним. У справі за скаргою заявника на відмову слідчого суд призначив судово-медичну експертизу, однак жодних інших слідчих дій за його твердженнями не проводилось.

Прокуратура визнала певну неефективність розслідування. У 2024 році слідчий звернувся до суду з клопотанням про закриття провадження у зв'язку з неможливістю вста-

новлення осіб, які вчинили злочин, та закінченням строків давності, однак суд його відхилив.

В свою чергу, Уряд заявляв, що провадження було відкрито одразу після отримання слідчими органами інформації про рішення Суду від Міністерства юстиції України. До та після допиту заявника у 2021 році слідчі направили низку запитів до різних органів влади для отримання інформації про ймовірних злочинців, однак всі спроби встановити їх були марними. Також було проведено судово-медичну експертизу та у 2022 році все ж допитано одну з ймовірно причетних до подій особу як свідка. Однак, наразі у зв'язку з окупацією м. Волноваха, доступу до матеріалів справи щодо затримання заявника у 2008 році немає.

Хоча виконання рішення від 2019 року перебувало на розгляді Комітету Міністрів Ради Європи, Суд вважав, що міг розглянути цю заяву, яка ґрунтувалася на нових фактичних обставинах і, отже, породжувала нові правові питання.

Разом з тим, Суд звернув увагу, що заявник подав свою заяву наступного дня після отримання відповіді на запити

до національних органів про хід розслідування. В такому випадку було явно занадто рано робити будь-які висновки щодо ефективності розслідування. Однак, Суд послідовно дотримується позиції, що при розгляді скарги він може брати до уваги факти, які мали місце після подання заяви та безпосередньо пов'язані з тими, що нею охоплені. Заявник доповнив свою первинну заяву, а сторони пізніше подали детальніші подання щодо подальших подій у справі.

Так, дослідивши матеріали справи, Суд дійшов висновку, **що мало місце порушення ст. 3 Конвенції в процесуальному аспекті**. Зокрема, Суд взяв до уваги наступні обставини:

1) Заявник не був поінформований про початок розслідування у серпні 2019 року та його перебіг доти, доки він прямо не звернувся до органів влади за інформацією. Більше того, коли він звернувся у листопаді 2019 року, йому було повідомлено лише про долучення його запиту до матеріалів справи. Його офіційно не залучили до провадження як потерпілого аж до першого допиту у справі у серпні 2021 року, тобто через два роки. Водночас заявник не брав участь в жодних інших слідчих діях.

2) У контексті аргументу Уряду про те, що заявник не вчинив жодних дій впродовж двох років для демонстрації зацікавленості у розслідуванні, Суд повторив обов'язок органів державної влади діяти за власною ініціативою у випадках жорстокого поводження з боку представників держави та вважав, що органи влади були зобов'язані забезпечити участь заявника у провадженні з ранніх стадій. Подання заявником запитів у 2019 році було достатнім для підтвердження його інтересу. При цьому, в подальшому заявник оскаржував відмову слідчого у проведенні судово-медичної експертизи, а також неефективність розслідування.

3) Що стосується оперативності та належності, провадження було відновлено досить швидко, а попередні запити щодо пошуку матеріалів розслідування за 2008 рік були надіслані до різних органів влади. Об'єктивні обставини, які не залежали від органів влади, ускладнювали ці зусилля, в тому числі щодо пошуку ймовірних винних осіб (відповідні території, на яких зберігалися документи, були або охоплені військовими діями, або пізніше окуповані російськими військами). Однак, Суд

вважав, що обставини вимагали більшої оперативності та проактивності з боку органів влади, зокрема, з метою забезпечення збереження документів.

4) Уряд не стверджував, що з паном П., якого заявник назвав одним із можливих причетних осіб, з певних причин органи влади не могли зв'язатися. Разом з тим, вперше його допитали у лише січні 2022 року без жодних пояснень такої необґрунтованої затримки.

5) Пан П. заперечував нанесення будь-яких тілесних ушкоджень заявнику, а слідчі органи прийняли ці заяви без подальших запитань і не намагалися провести будь-які інші слідчі дії за його участю, в тому числі очну ставку із заявником.

6) Розслідування 2019 року проводилося за частиною 2 ст. 365 Кримінального кодексу України (перевищення влади, поєднаного з насильством), проте згідно з рішенням Суду 2019 року жорстоке поводження, застосоване до заявника у 2008 році, становило катування – злочин, який карається за ст. 127 Кодексу. Хоча Суд визнав, що початкова кваліфікація діянь може бути іншою і може змінюватися в ході розслідування, за відсутності правдоподібного пояснення, на його думку, зазначені обставини могли розглядатися як такі, що свідчили про відсутність розуміння важливості обов'язку органів влади розслідувати діяння такої тяжкості, як стверджувані катування, і, отже, як такі, що підривали ефективність розслідування в цілому. У цьому контексті також важливою була спроба органів влади у 2024 році закрити провадження за закінченням строків давності (суди відхилили відповідне клопотання, оскільки заявник чітко вказував на низку причетних осіб). У випадку кваліфікації справи за фактом катування, строки давності не могли бути застосовними за законодавством України.

7) У 2022 році неефективність провадження вже була визнана на національному рівні, зокрема, прокуратурою. Слідчим органам було надано відповідні вказівки, про виконання яких інформації Суду не повідомлено. Водночас провадження триває вже близько 5-ти років.

Розмір сатисфакції: 1 800 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: провадження за рішенням ЄСПЛ, катування, ефективне розслідування

2. Ухвали про визнання заяв неприйнятними

61. Гаєвський проти України (Gayevskyy v. Ukraine) від 03.10.2024, заява № 31705/16

У період 1997-1998 рр. заявник проходив строкову військову службу в Державній прикордонній службі України. Він стверджував, що саме в цей час почав відчувати симптоми хвороби Бехтерева, яка була вперше офіційно діагностована у нього у 2004 році. У 2005 році Центральна військово-лікарська комісія встановила, що стан здоров'я заявника був пов'язаний з його попередньою військовою службою. Йому було встановлено найвищу групу інвалідності, а з 2006 року він почав отримувати виплату підвищеної пенсії відповідно до закону про пенсійне забезпечення військовослужбовців. Згодом, стверджуючи про зв'язок захворювання з проходженням військової служби, заявник звернувся за одноразовою грошовою допомогою. У зв'язку з цим Комісія за власною ініціативою відповідно до наказу від 23.07.2009 № 333 переглянула справу заявника і встановила, що захворювання не було пов'язано з його військовою службою, оскільки початкові симптоми з'явилися після його звільнення з армії. Підвищена пенсія заявника була скасована, він почав отримувати звичайну пенсію по інвалідності першого ступеня. Оскарження рішення Комісії було безуспішним.

ЄСПЛ **відхилив як неприйнятну скаргу** заявника **за п. 1 ст. 6 Конвенції**, оскільки висновки національного суду та тлумачення відповідного закону не були свавільними або необґрунтованими. Так, апеляційний суд відповів на всі аргументи заявника. Дослідивши медичну документацію, він не знайшов підстав ставити під сумнів висновок Комісії про відсутність зв'язку між інвалідністю заявника та проходженням ним військової служби. Апеляційний суд також постановив, що наказ від 23.07.2009 № 333 передбачав повноваження Комісії переглядати свої власні рішення. Хоча національний

суд не надав детальної відповіді на аргумент про те, що наказ не повинен був мати зворотної сили, цей аспект не був вирішальним у справі заявника, оскільки його ключовий аргумент (відсутність у Комісії повноважень переглядати власні рішення) був належним чином розглянутий. Крім того, не було жодних ознак того, що Комісія не мала повноважень переглядати свої рішення навіть до прийняття наказу у 2009 році.

Заявник також скаржився, що внаслідок ретроспективного перегляду причин його інвалідності він втратив право на підвищену пенсію, спеціальну одноразову допомогу та компенсацію за завдану шкоду. Однак, Комісія та національні суди встановили, що інвалідність заявника не була наслідком проходження ним військової служби, що було однією з умов отримання права на пільги відповідно до законодавства. З огляду на свої висновки за п. 1 ст. 6 Конвенції Суд вважав, що такий висновок не був свавільним або необґрунтованим. Більше того, закон прямо передбачав право на одноразову виплату колишнім військовослужбовцям строкової служби, інвалідність яких настала під час або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби. Оскільки заявник був звільнений у 1998 році і отримав статус особи з інвалідністю у 2005 році, на думку Суду, він не довів, що мав легітимне очікування на отримання цих виплат відповідно до національного законодавства. Відповідно, **скарга за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції була також відхилена як явно необґрунтована**.

Ключові слова: строкова служба, захворювання, причинно-наслідковий зв'язок, правомірні очікування

62. Нечаєнко проти України (Nechayenko v. Ukraine) від 10.10.2024, заява № 41362/13

Заявниця та її брат надавали в оренду земельні ділянки приватній компанії. У 2011 році компанія не сплатила щорічну одноразову орендну плату. Заявниця та її брат подали проти компанії окремі позови про стягнення заборгованості та розірвання договорів оренди, однакові у всіх відповідних аспектах. У 2012 році Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних та кримінальних справ задовольнив позов брата в повному обсязі та постановив, серед іншого, що несплата орендної плати є серйозним порушенням договору і, таким чином, підставою для його розірвання. Однак, у 2013 році у справі заявниці той самий суд задовольнив її позов лише частково, а саме щодо заборгованості з орендної плати, однак, відхилив вимогу щодо розірвання дого-

вору оренди. Він постановив, що одноразова несплата річної орендної плати не є систематичним порушенням відповідних зобов'язань і тому не може бути підставою для припинення прав компанії на користування земельною ділянкою відповідно до ст. 141 Земельного кодексу України.

ЄСПЛ **визнав скаргу заявниці за п. 1 ст. 6 Конвенції** щодо непослідовності судової практики **явно необґрунтованою**. Розвиток судової практики сам по собі не суперечить належному відправленню правосуддя, оскільки нездатність підтримувати динамічний та розвиваючий підхід може перешкоджати реформам або вдосконаленню. Зміна підходу вищого спеціалізова-

ного суду в справі заявниці відбулась після винесення Верховним Судом рішення у 2012 році, згідно якого у справах такого типу суди повинні були враховувати ст. 141 Земельного кодексу України, яка встановлює умову «систематичного порушення» для розірвання договорів оренди землі. При цьому, таке рішення було постановлено Верховним Судом після завершення провадження у справі брата заявниці. До того ж, до функцій Суду не входить порівняння різних рішень національ-

них судів, навіть якщо вони винесені у схожих справах. Він повинен поважати незалежність цих судів. У цій справі рішення вищого спеціалізованого суду не вбачалось свавільним або явно необґрунтованим. Також були відсутні ознаки «глибоких і тривалих розбіжностей» у відповідній національній судовій практиці.

Ключові слова: оренда землі, розвиток судової практики

63. Бриска проти України (Bryska v. Ukraine) від 10.10.2024, заява № 11706/13

Заявниця була працівником та акціонером приватного підприємства «Б.». Коли підприємство розпочало судову процедуру про банкрутство вона подала заяву про включення її до реєстру кредиторів, вимагаючи певну суму, яку вона вираховувала як номінальну вартість належних їй акцій товариства. Заявниця не згадувала і не доводила, що вона також була працівником компанії-боржника, однак посилалася на ст. 31 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» 1999 року, згідно з якою вимоги про стягнення внесків працівників до статутного капіталу компанії можуть бути задоволені в рамках провадження у справі про банкрутство і вони є п'ятьми в порядку черговості. Згодом суд за заявою заявниці збільшив суму першої вимоги, а пізніше вона подала другу вимогу на суму, яка, за її розрахунками, становила частку активів, пропорційну її частці в капіталі товариства. Врешті решт, суд відмовив у визнанні вимог заявниці та не включив її до затвердженого остаточного списку кредиторів товариства, оскільки вимоги, які стосувалися «зобов'язань перед учасниками боржника, що впливають з їх участі в капіталі», не могли бути стягнуті в рамках провадження у справі про банкрутство. Оскарження рішення було безуспішним.

ЄСПЛ визнав **явно необґрунтованою** скаргу заявниці **за ст. 6 Конвенції** на неврахування судами аргументу про те, що вона була працівницею підприємства, а отже

64. Одіноков проти України (Odinokov v. Ukraine) від 17.10.2024, заява № 71511/16

В магазині заявника сталася пожежа, яка знищила його та пошкодила сусідній магазин. Власник сусіднього магазину К. отримав відшкодуванням збитків від страхової компанії, в якій застрахував майно. Страхова компанія в свою чергу подала суброгаційний позов проти заявника. Суд розглянув позов за відсутності заявника, оскільки лист з ухвалою про відкриття провадження та судовою повісткою, надісланий на адресу заявника, було повернуто без вручення адресату. Суд задовільнив позов, оскільки згідно з висновком експерта від 2015 року причиною пожежі було недотримання користувачем правил електробезпеки. Заявник подав апеляційну скаргу та просив додати до матеріалів справи інший експертний висновок. Апеляційний суд відхилив скаргу заявника, оскільки, серед іншого, не було вказано по-

важних причин неподання нових доказів в суді першої інстанції. Касаційний суд залишив рішення судів нижчих інстанцій без змін.

ЄСПЛ **визнав явно необґрунтованою скаргу** заявника **за ст. 6 Конвенції** на порушення його права на справедливий судовий розгляд (заявник стверджував, що не знав про розгляд справи судом першої інстанції). По-перше, ухвала про відкриття провадження та повістка про виклик у судові засідання були надіслані рекомендованим листом на домашню адресу заявника, зазначену в ЄДРПОУ. Заявник не стверджував, що інформація, яка міститься в цьому реєстрі, була невірною. До того ж, заявник отримав копію рішення суду першої інстанції, яка була надіслана на ту ж саму адресу. У цьому

контексті Суд зазначив, що хоча основоположний принцип змагальності судочинства вимагає, щоб судові документи належним чином були вручені стороні в справі, ст. 6 Конвенції не йде так далеко, щоб зобов'язувати національні органи влади забезпечити ідеально функціонуючу поштову систему. Таким чином, органи влади можуть нести відповідальність лише за не надсилання відповідних документів заявнику. По-друге, апеляційний суд відхилив вимогу заявника про долучення до матеріалів

справи нових доказів, який посилався на неотримання ухвали про відкриття провадження в суді першої інстанції та судової повістки. Заявник не навів жодного обґрунтування, здатного поставити під сумнів висновки апеляційного суду з цього приводу.

Ключові слова: надсилання документів сторонам провадження

65. Челомбітко проти України (Chelombitko v. Ukraine) від 17.10.2024, заява № 7088/23

ЄСПЛ **визнав скаргу заявника за ст. 6 і ст. 13 Конвенції** на надмірну тривалість кримінального провадження **неприйнятними**. Зокрема, Суд зазначив, що тривалість

провадження, яке тривало близько чотирьох років і дев'яти місяців у трьох інстанціях, не могло вважатися надмірним.

66. Горбатко проти України (Gorbatko v. Ukraine) від 17.10.2024, заява № 78382/12

У 2008 році заявник звернувся до суду з позовом про стягнення низки соціальних виплат. У 2009 році суд першої інстанції частково задовольнив позов. Однак, апеляційний суд змінив рішення та задовольнив більшість вимог заявника. Рішення апеляційного суду від 2010 року було виконано в повному обсязі. У 2012 році Вищий адміністративний суд України скасував рішення апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції. Копія цього рішення була долучена до матеріалів справи. Однак, сторони отримали поштою копію рішення з протилежним результатом, в якому касаційний суд залишив у силі рішення апеляційного суду.

Згідно з повідомленням голови Вищого адміністративного суду України за результатами службового розслідування було встановлено, що рішення про скасування рішення апеляційного суду було вірним і було долучено до матеріалів справи. Однак, через адміністративну помилку сторони отримали протилежне рішення, яке до того ж було внесено до Державного реєстру судових рішень. Помилку було виправлено, а відповідальний працівник суду притягнутий до дисциплінарної відповідальності. Поліція відмовила у відкритті провадження за вказаними обставинами.

Згодом пенсійний фонд звернувся до суду з вимогою про повернення присудженої рішенням апеляційного суду суми, яку остаточним рішенням апеляційного суду було відхилено.

Заявник, серед іншого, скаржився за п. 1 ст. 6 Конвенції на те, що Вищий адміністративний суд України ухвалив два суперечливих рішення у його справі.

ЄСПЛ **визнав явно необґрунтованими скарги за п. 1 ст. 6 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції**.

По-перше, існування двох суперечливих версій одного і того ж судового рішення становило серйозну помилку, яка потенційно могла вплинути на принцип правової визначеності у відповідному провадженні. Однак, національні органи влади відреагували на ситуацію з належною ретельністю, з'ясували, яка версія рішення була вірною, і, таким чином, яким був остаточний результат провадження. Період невизначеності тривав лише кілька місяців, і заявнику було дозволено зберегти суму, присуджену йому судовим рішенням, яке згодом було скасовано. Крім того, національні органи влади притягнули до дисциплінарної відповідальності працівника, відповідального за помилку, а кримінальна скарга заявника щодо цього інциденту була розглянута поліцією. По-друге, хоча суд першої інстанції не посилався на Закон України «Про пенсійне забезпечення» (як заявляв заявник), це зробив суд вищої інстанції. По-третє, заявник скаржився, що його майнові права були порушені, оскільки йому не було присуджено повних сум соціальних виплат, на які він претендував. Суд повторив, що ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не гарантує, як таке, право на будь-яку соціальну допомогу в конкретному розмірі. «Вимога» може становити «майно» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції лише у випадку, якщо вона є достатньою мірою встановленою для того, щоб її можна було примусово виконати. По-четверте, за другим аналогічним по суті письмовим провадженням, проте за інший період виплат, заявник мав отримати копію рішення у квітні 2012 році. Проте він не стверджував, що не отримав копію рішення поштою або отримав її зі значною затримкою. Він нічого не зазначив з цього приводу, а посилався лише на копію, яку він отримав з канцелярії суду першої інстанції через шість з половиною місяців. Тобто, заявник не довів, що він дотримався вимог п. 1 ст. 35 Конвенції.

Ключові слова: суперечливі версії одного рішення

67. WEST EAST GROUP LTD проти України (West East Group LTD v. Ukraine) від 17.10.2024, заява № 64284/14

У 2006 році компанія розпочала процедуру отримання в оренду земельної ділянки площею 1,47 га для будівництва житлового будинку. У зв'язку з цією процедурою вона отримала низку дозволів на виділення землі від різних органів влади. У 2009 році Алупкінська міська рада прийняла рішення дозволити компанії орендувати земельну ділянку, зазначивши, що вона була призначена для «міської забудови» і включала в себе землі, які були класифіковані як землі «зелених насаджень» та землі «загального користування». Після цього було підписано договір оренди земельної ділянки на 49 років. Через кілька років за позовом прокурора суди скасували рішення Алупкінської міської ради та визнали договір оренди недійсним, оскільки відповідна земельна ділянка не могла бути використана для житлового будівництва, належала до земель природно-заповідного фонду і могла бути використана лише для будівництва окремих об'єктів, наприклад, санаторіїв та інших закладів охорони здоров'я.

ЄСПЛ визнав скаргу компанії за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції на визнання недійсним договору оренди земельної ділянки **явно необґрунтованою**. Так, Суд постановив, що визнання національними судами недійсним договору оренди земельної ділянки становило втручання у право компанії на мирне володіння майном. Щодо законності, як встановили національні суди, земельна ділянка підпадала під двокілометрову

водоохоронну зону і не могла бути використана для житлового будівництва згідно з положеннями Водного кодексу України. Хоча компанія отримала дозволи на будівництво від різних органів влади до укладення договору оренди, вбачалося, що норма Водного кодексу України була чіткою і не могла бути скасована/знехтувана рішеннями місцевих органів влади. Більше того, за відсутності розробленої міською владою технічної документації щодо водоохоронних зон у місті, застосування загального правила вбачалося ще більше обґрунтованим. При цьому, компанія знала або повинна була знати, що земельна ділянка розташована в спеціальній зоні і існувала ймовірність того, що її право на таку земельну ділянку може бути скасоване. Суд не вбачав переконливих елементів, які могли поставити під сумнів висновки, зроблені національними судами з цього приводу. Таким чином, втручання у майнові права компанії було законним, спрямоване на забезпечення дотримання принципу верховенства права і відповідало суспільним інтересам. Щодо пропорційності, компанія не стверджувала, що до визнання недійсним договору оренди, вона почала будь-які будівельні роботи на земельній ділянці, отримала інвестиції або іншим чином розпочала заплановану діяльність. Крім того, не заявлялось, що компанія зазнала конкретної фінансової шкоди. За відсутності будь-якої інформації щодо фактичних негативних наслідків для компанії, не можна було стверджувати, що втручання поклало на неї непропорційний тягар.

68. Доміннік проти України (Dominnik v. Ukraine) від 17.10.2024, заява № 51653/15

У 1992 році заявник успадкував будинок від Д., а також продовжив користуватися двома земельними ділянками (на одній з яких стояв відповідний будинок, а на іншій – сад). У 1997 році сільська рада прийняла рішення про передання відповідної землі у приватну власність, з метою подальшого оформлення права власності заявника. При цьому, з 2009 року заявник мав спір зі своїм сусідом С., який у 2003 році успадкував будинок на сусідній земельній ділянці. Спір стосувався розмежування їхніх земельних ділянок.

Коли у 2013 році коли заявник все ж підготував технічну документацію та отримав документи на право власності на землю, сусід С. подав позов до суду про визнання недійсними рішення сільської ради 1997 року та відповідних документів. Під час провадження заявник просив відхилити позов С. у зв'язку, серед іншого, із закінченням строку позовної давності, стверджуючи, що С. знав про рішення сільської ради задовго до 2010 (чи 2013) року. На підтвердження своїх тверджень заявник надав певні документи, які згодом були відхилені судом як недопустимі докази, оскільки вони не містили жодної інформації про предмет доказування. За результатами цього та ще одного провадження, рішення сільської ради 1997

року та документи заявника про право власності на землю визнано недійсними.

ЄСПЛ визнав скарги заявника за п. 1 ст. 6 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції **явно необґрунтованими**. По-перше, не було ознак, що заявник, якого представляв адвокат протягом усього провадження, не міг достатньою мірою викласти свою точку зору, суди не розглянули різні правові аргументи, представлені ним, або ж інша сторона перебувала в більш вигідному становищі чи провадження було проведено іншим чином несправедливо. Крім того, Суд не вважав необґрунтованим висновки національних судів про те, що саме у 2013 році С. дізнався про порушення своїх прав, у тому числі оскаржуваним рішенням сільської ради 1997 року, оскільки лише у травні 2013 року заявник отримав офіційні правовстановлюючі документи на земельну ділянку. По-друге, між заявником та С. існував давній спір щодо розмежування їхніх суміжних земельних ділянок. Без такого розмежування жодна зі сторін не могла приступити до розробки технічної документації та її затвердження сільською радою, що було передумовою для реєстрації права власності та видачі правовстановлюючих документів. Незважаючи на це, у квітні-травні 2013 року заявник якимось

чином зміг завершити розробку технічної документації та отримати правовстановлюючі документи, в яких, як вбачалося з висновків національних судів, визначалися межі земельної ділянки, які не тільки забирали частину земельної ділянки С., але й проходили через деякі споруди на ній. Суд не вбачав необґрунтованими висновки національних судів про те, що спосіб, у який право власності заявника було врешті-решт оформлено, становив втручання у права С. і не відповідав належним чином застосовним процедурам, а єдиним способом

виправити таку ситуацію було визнання недійсними як документів на право власності заявника, так і рішення 1997 року, які були покладені в їх основу. Крім того, земельна ділянка була повернута до комунальної власності і не було перешкод для повторного звернення заявника про початок її приватизації (із дотриманням всіх норм законодавства та встановлених процедур). Заявник не стверджував, що це було неможливим або занадто обтяжливим з будь-яких причин.

69. Сапіташ проти України (Sapitash v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 41884/18

У 2017 році поліція склала протокол про адміністративне правопорушення відносно заявника за керування автомобілем у стані сп'яніння. 16.02.2018 Суд визнав заявника винним, наклав на нього штраф та позбавив права на керування транспортним засобом на один рік. 05.03.2018 заявник подав апеляційну скаргу до апеляційного суду та просив поновити строк на її подання. Він стверджував, що отримав повний текст оскаржуваного рішення лише напередодні, але не підтвердив доказами свою заяву. Апеляційний суд відмовив у продовженні строку, оскільки заявник був присутнім на засіданні суду першої інстанції і був обізнаний щодо його рішення. В подальшому заявник безуспішно ще два рази подавав клопотання про продовження строку для подання апеляційної скарги з тих самих підстав.

ЄСПЛ відхилив скаргу заявника за ст. 6 та ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції як **явно необґрунтовану**. Зокрема, заявник був поінформований про рішення

суду першої інстанції в день, коли його було винесено (16.02.2018). Подальші дві апеляційні скарги та клопотання про продовження строків не містили жодних доказів того, що він намагався отримати повний текст оскаржуваного рішення до 02.03.2018, або йому перешкождали в цьому. Таким чином, ухвали апеляційного суду про відхилення апеляційної скарги та відмову у поновленні строків не були свавільними або необґрунтованими. Щодо звернення до апеляційного суду втретє, через чотири місяці після первісної ухвали, Суд зазначив таке. Заявник додав до апеляційної скарги та клопотання про поновлення строку довідку, як стверджувалось, видану секретарем суду першої інстанції від 27.02.2018, про неотримання заявником повного рішення суду у зв'язку з перебуванням судді на лікарняному. Однак, він не пояснив, чому не міг подати її раніше. Таким чином, заявник не виявив необхідної старанності у здійсненні провадження та обґрунтуванні своїх скарг.

70. Довгий проти України (Dovgyy v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 34967/17

У 2013-2016 рр. заявник обіймав посаду заступника директора зі стратегії та маркетингу в державній компанії «Е». У 2015 році Національне антикорупційне бюро України порушило кримінальне провадження проти нього за обвинуваченням у зловживанні службовим становищем. Заявника було заарештовано за п. 3 ч. 1 ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України, згідно якого дозволяється затримання без попередньої ухвали суду у випадках, коли є достатні підстави вважати, що особа, яка підозрюється у вчиненні тяжкого корупційного злочину, що розслідується бюро, може переховуватися від слідства. За результатами розгляду клопотання, поданого бюро, про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також скарги заявника щодо законності арешту, суд не підтримав окремі твердження бюро та звільнив його під заставу, що було підтримано судом апеляційної інстанції. Разом з тим, хоча остаточного судового рішення по справі не було винесено, прокуратура розмістила у соціальній мережі Facebook повідомлення про завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні стосовно службових осіб державної компанії

«Е», в якому, серед іншого, зазначалося про притягнення до відповідальності колишнього заступника директора підприємства зі стратегії та маркетингу, який був одним з основних учасників злочинної змови, за ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України.

ЄСПЛ відхилив скаргу заявника за п. 1, п. 3, п. 5 ст. 5 Конвенції, а також п. 2 ст. 6 Конвенції як **явно необґрунтовану**. По-перше, в кількох рішеннях проти України Суд встановив порушення п. 1 ст. 5 у зв'язку з арештами, здійсненими слідчими органами без попереднього судового рішення згідно з положеннями національного законодавства, що стосувалися невідкладних ситуацій. Однак, в цій справі заявник був заарештований відповідно до положення законодавства, яке не передбачало жодних вимог щодо невідкладності. Застосоване положення передбачало, що арешт мав бути здійснений в контексті кримінального провадження за звинуваченнями в серйозній корупції, а також мав існувати ризик переховування від правосуддя. Були відсутні ознаки того, що вказані умови не були дотримані. Так, щодо ризику переховування від правосуддя органи влади навели

кілька конкретних обставин, які обґрунтовували його існування. При цьому, оскільки суд відхилив вимогу бюро щодо позбавлення заявника свободи на підставі ризику втечі, питання «законності» у значенні п. 1 ст. 5 Конвенції могло виникнути лише за наявності «грубих та очевидних порушень» в ході арешту заявника, чого не було у цій справі. По-друге, заявник не оскаржував рішення суду першої інстанції щодо законності його арешту до апеляційного суду. По-третє, оскільки не було виявлено

порушень за іншими пунктами скарги заявника за п. 5 ст. 5 Конвенції була неприйнятною. Що стосується презумпції невинуватості за п. 2 ст. 6 Конвенції заявник не стверджував, що використав кримінально-правовий засіб захисту щодо публікації прокуратури. Крім того, він не використав цивільно-правовий засіб захисту у цьому контексті, який може бути ефективним на національному рівні як окремо, так і у поєднанні з кримінально-правовим.

71. ТОВ «Фінансова компанія «Прімінвест» проти України (Finansova Kompaniya Priminvest, TOV v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 13501/21

Компанії подала позовом з метою прямого стягнення суми (приблизно 560 000 євро), яка була розміщена в приватному банку, що перебував під управлінням Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і зрештою був визнаний неплатоспроможним, а також оскаржувала певні рішення фонду у зв'язку з цим. Суд першої інстанції зобов'язав компанію сплатити судовий збір, розрахований на підставі ставок, що застосовувалися як до майнових, так і до немайнових вимог (приблизно 8 200 євро). За результатами розгляду позов було відхилено, оскільки вимоги компанії мали розглядатися за процедурою неплатоспроможності. Компанія подала апеляційну скаргу та сплатила судовий збір, розрахованого зі ставок, що застосовувалися як до матеріальних, так і до немайнових вимог (приблизно 12 300 євро). Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та задовольнив позов компанії в повному обсязі. Однак, відповідачі подали касаційну скаргу, при цьому сплатили судовий збір за ставками, що застосовувалися лише до позовів немайнового характеру (по 200 євро). Верховний Суд задовольнив касаційні скарги відповідачів, скасував рішення апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції. У зв'язку з цим компанія звернулася до суду першої інстанції з вимогою повернути суму, яку, як стверджувалось, вона переплатила у якості судового збору у провадженні у першій інстанції (приблизно 8 100 євро). Суд першої інстанції відхилив клопотання та зазначив, що сплачений судовий збір був розрахований згідно з відповідними нормативно-правовими актами. Згодом компанія звернулася до Верховного Суду з проханням винести додаткове рішення щодо судового збору. Однак, Верховний Суд відмовив у його задоволенні, оскільки вимоги компанії, щодо яких він виніс остаточне рішення, мали нематеріальний характер. Після цього, апеляційний суд задовольнив клопотання компанії про повернення частини судових витрат, пов'язаних з апеляційним провадженням (приблизно 12 000 євро). Водночас подальші скарги компанії на ухвалу суду першої інстанції про відмову у поверненні сплачених у якості судового збору коштів було безуспішним, оскільки таке рішення не підлягало перегляду.

ЄСПЛ **визнав явно необґрунтованою скаргу компанії** щодо порушення її права на доступ до суду **за п. 1 ст. 6 Конвенції**. Зокрема, Суд повторив, що відмова ex post facto у відшкодуванні витрат, понесених заявником у судовому провадженні, може становити обмеження права на доступ до суду. Однак, у цій справі Суд вважав, що відмова у поверненні коштів, навіть якщо вона перешкоджала у доступі до суду, не була ані незаконною, ані непропорційною. По-перше, рішення суду першої інстанції демонстрували, що розрахунок судового збору із застосуванням ставок, що застосовувалися до матеріальних та немайнових вимог, мав достатню підставу в національному законодавстві. Однак, в подальшому Верховний Суд та апеляційний суд у своїх рішеннях (за клопотаннями компанії про судовий збір) дійсно постановили, що позовні вимоги мали немайновий характер. Однак, такі рішення не зробили незаконними рішення суду першої інстанції (щодо судового збору) або іншим чином не позбавили їх юридичної сили. Національне законодавство також не зобов'язувало суд першої інстанції задовольняти клопотання компанії про часткове відшкодування відповідних судових витрат за таких обставин. За будь-яких обставин не вбачалось, що рішення суду першої інстанції (щодо судового збору) ґрунтувалися на непередбачуваному з точки зору компанії тлумаченні відповідних процесуальних норм або на глибоких чи тривалих розбіжностях у відповідній судовій практиці. Хоча відповідна сума коштів була відносно високою, вона не була непропорційною по відношенню до суми, яку компанія вимагала у провадженні. При цьому, компанія не стверджувала ні в національному провадженні, ні в Суді, що на неї було покладено непропорційний тягар з огляду на таку суму та її фінансове становище. Компанія мала широкий доступ до судів трьох інстанцій та можливість захищати свої вимоги, які були вирішені по суті в обов'язковому до виконання судовому рішенні. Матеріали справи не містили жодних ознак того, що компанія зазнала будь-яких невинуватих недоліків у здійсненні своїх процесуальних прав у зв'язку з тим, що збори, які відповідачі мали сплатити за касаційні скарги, ґрунтувалися на менш обтяжливих ставках, що застосовувалися до позовів немайнового характеру.

72. Шаптала проти України (Shaptala v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 53825/15

Справа стосувалася пропозиції Верховної Ради України звільнити заявницю з посади судді Конституційного Суду України за порушення присяги. Зокрема, у 2014 році Верховна Рада України прийняла постанову «Про реагування на «порушення присяги» суддями Конституційного Суду України», в якій зазначалося, що судді Конституційного Суду України, які прийняли рішення від 30.09.2010 про визнання неконституційними змін до Конституції України 2004 року, порушили суддівську присягу. Цією постановою парламент звільнив суддів Конституційного Суду України, які були призначені парламентом, та запропонував Президенту України та Раді суддів України звільнити призначених ними суддів, в тому числі заявницю. Верховний Суд відхилив позов заявниці. Заявниця скаржилася за ст. 6 Конвенції (як у кримінальній, так і в цивільному аспекті) на те, що (i) її справа не була розглянута «незалежним і безстороннім судом, встановленим законом»; (ii) їй було відмовлено в процесуальних гарантіях справедливого судового розгляду; (iii) не було дотримано права на вмотивоване судові рішення; та (iv) не було дотримано принципу правової визначеності, оскільки не існувало жодних часових обмежень для притягнення до відповідальності за «порушення присяги». Крім того, вона стверджувала про порушення інших положень Конвенції.

ЄСПЛ **відхилив скарги заявниці за ст. 6, ст. 8, ст. 10 та ст. 18 Конвенції** з огляду на таке. По-перше, парламент дійсно запропонував Генеральній прокуратурі України розпочати кримінальне розслідування обставин ухвалення рішення Конституційного Суду України від 30.09.2010. Однак, з матеріалів справи не вбачалось, що заявниці висували обвинувачення чи оголошували підозру у вчиненні кримінального правопорушення у цьому зв'язку.

По-друге, на національному рівні вирішувався спір щодо права заявниці оскаржити висновок парламенту про те, що мало місце порушення присяги. Відповідно, таке право визнається в національному законодавстві. Однак, поняття «громадянські права та обов'язки» є автономним поняттям, що походить з Конвенції, яке не може тлумачитися виключно через посилання на внутрішнє законодавство держави-відповідача. З огляду на прецедентну практику Суду для застосування ст. 6 Конвенції в цивільному аспекті спір має бути «справжнім», «серйозним» і «безпосередньо вирішальним» для права, про яке йдеться. У цій справі, на відміну від справ *Ovcharenko and Kolos v. Ukraine* та *Golovin v. Ukraine*, парламент не

звільнив заявницю з посади судді Конституційного Суду України, оскільки він не мав повноважень накладати такі дисциплінарні стягнення. Замість цього він запропонував іншим компетентним органам розглянути це питання. Зокрема, заявниця могла бути звільнена лише тим інститутом, який її призначив, а саме Радою суддів України, однак остання цього не зробила. Заявниця залишалася на посаді судді до відставки у зв'язку із закінченням максимального строку повноважень. Таким чином, заявниця не зазнала жодних матеріальних наслідків, оскільки постанова парламенту не мала будь-якого впливу на винагороду заявниці як судді Конституційного Суду України. В контексті немайнових прав, не можна було стверджувати, що постанова мала якийсь вплив на професійну та соціальну репутацію заявниці, враховуючи її подальше обрання Головою Конституційного Суду України, її роль у приведенні до присяги Президента України та отримання почесного звання «Заслужений юрист України». Таким чином, Суд дійшов висновку, що спір заявниці не був «справжнім», «серйозним» та «безпосередньо вирішальним» для її права, визнаного національним законодавством, для застосування ст. 6 Конвенції в цивільному аспекті.

По-третє, висновок парламенту про «порушення присяги» заявницею був суворо обмежений оцінкою виконання нею суддівських функцій. Навіть вона сама розглядала оскаржувані події як свавільний і політично вмотивований напад на Конституційний Суд України як інституцію – питання, не пов'язане з її приватним життям. В контексті тверджень про шкоду репутації та її наслідків, Суд встановив, що постанова: i) не призвела до зменшення доходу заявниці; ii) не вплинула на «близьке коло» її приватного життя; iii) не призвела до звільнення (залишалася на посаді до закінчення дев'ятирічного строку). При цьому, постанова не могла вплинути на приватне життя заявниці в дуже значній мірі, враховуючи відсутність наслідків для її професійної та соціальної репутації. Таким чином, негативні наслідки, які оскаржуваний захід мав на приватне життя заявниці, не перетнули поріг серйозності для застосування ст. 8 Конвенції.

По-четверте, скарги за іншими статтями Конвенції не підпадали під критерії прийнятності або не містили ознак будь-яких порушень прав і свобод, закріплених у Конвенції та протоколах до неї.

Ключові слова: звільнення судді Конституційного Суду України, кримінальний та цивільний аспект ст. 6 Конвенції, приватне життя

73. Борзих проти України (Borzykh v. Ukraine) від 19.11.2024, заява № 11575/24

Заявник зазначав, що походить із сім'ї військовослужбовців. Його батько та два дядьки (брати батька) служили під час Другої світової війни та були нагороджені нагородами. Зокрема, його батько був нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни другого ступеня. Заявник сам є колишнім військовослужбовцем, який був звільнений з військової служби у 2008 році. Його остання посада - полковник, провідний офіцер відділу військової безпеки Національного науково-дослідного центру оборонних технологій і військової безпеки. Він стверджував, що 9 травня має для нього особливе значення. У цей день він вшановував хоробрість своїх родичів і носив георгіївську стрічку. Він не вважав, що його дії були «провокацією», оскільки елементи цієї стрічки можна було знайти на нагородах його батька та дядьків, і вона символізувала для нього єдність поколінь військовослужбовців у його родині. Однак, у зв'язку із введенням адміністративної відповідальності за носіння георгіївської стрічки він більше не міг носити її на законних підставах, побоюючись, що проти нього можуть порушити справу про адміністративне правопорушення, як мало місце щодо інших чотирьох осіб, про що він дізнався з медіа.

ЄСПЛ визнав скаргу заявника за ст. 10 Конвенції явно необґрунтованою. Зокрема, бажання заявника публічно носити георгіївську стрічку можна було розглядати як спосіб вираження ним своїх поглядів (яке він пояснив бажанням вшанувати пам'ять своїх родичів, які воювали проти нацистської Німеччини). Відповідно, ст. 10 Конвенції була застосовною. При цьому, особа може стверджувати, що закон порушує її права, за відсутності індивідуального засобу захисту, якщо від неї вимагається або змінити свою поведінку через це, ризикувати бути притягнутою до відповідальності, або якщо він або вона належить до категорії осіб, на яких законодавство може безпосередньо вплинути. Зокрема, існування законодавства, яке дуже широко придушує вираження певних видів думок, що змушує потенційних порушників вдаватися до своєрідної самоцензури, може становити втручання у свободу вираження поглядів. За обставин цієї справи, як було встановлено Судом, заявник дійсно зазнав втручання у його права, оскільки саме існування відповідного законодавства постійно та безпосередньо впливає на нього: він або дотримується закону та утримується від публічного носіння георгіївської стрічки, незважаючи на бажання продемонструвати свою гордість за приналежність до сім'ї військовослужбовців, які проявили хоробрість на полі бою, або носить стрічку і тим самим підпадає під переслідування (згідно статистичних даних на офіційному сайті Верховного Суду протягом, зокрема, періоду 2018-2020 рр. було порушено низку відповідних справ про адміністративні правопорушення, за результатами яких частину осіб було притягнуто до відповідальності за ст. 173-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

В контексті необхідності в демократичному суспільстві Суд зазначив, що історія георгіївської стрічки є довгою

і свідчить про те, що значення та призначення стрічки з часом суттєво змінилися. Однак, вбачалось, що, принаймні до недавнього часу, вона здебільшого асоціювалася з радянською епохою, а саме з радянськими військовими нагородами. Заборона носіння георгіївської стрічки впливає, принаймні частково, із загальної заборони комуністичної символіки, запровадженої в Україні у 2015 році. У зв'язку з цим Суд зазначив, що він раніше підтверджував своє особливе ставлення до тягаря тоталітарної, в тому числі комуністичної та нацистської, спадщини, яку пережили певні держави. Суд також визнав, що певні заходи, спрямовані на дистанціювання від цієї спадщини, в тому числі запровадження заборони певних символів, можуть бути виправданими. Однак найголовнішим було те, що традиція носіння георгіївської стрічки була увіковічена в сучасній Росії і стала впізнаваним і сильним символом, не тільки пов'язаним з Другою світовою війною і радянською армією, скільки з уявленнями про російську військову доблесть і наддержаву. У цьому контексті Суд звернув увагу на елементи, які свідчили про те, що георгіївська стрічка використовувалася як розпізнавальний знак під час бойових дій у східних регіонах України з 2014 року. Так, на використання стрічки силами, що протистоять Уряду України в Донецькій та Луганській областях, посилювалися міжнародні спостерігачі. Після вторгнення в Україну в лютому 2022 року георгіївська стрічка також стала поширеним символом, що використовується російськими військовими. Водночас для багатьох людей, особливо постраждалих, вона стала символом страждань, які спричинила російська агресія. Таким чином, на думку Суду, георгіївська стрічка є стійким символом, що асоціюється з агресором, а введення заборони на її носіння мало чітке посилення на драматичні події, що впливають на країну. При цьому, не можна сказати, що з плином часу вона стала зайвою чи недоречною. Навпаки, нещодавні події продемонстрували, що її актуальність навіть зростає. В інших європейських країнах введення заборони на носіння або інше використання георгіївської стрічки також було виправдано чіткими посиланнями на агресію проти України. З огляду на всі вказані обставини Суд не знайшов підстав ставити під сумнів важливість та щирість зусиль уряду України щодо вирішення проблеми сучасних викликів державній безпеці, спричинених воєнним конфліктом. Разом з тим, Суд зазначив, що заборона георгіївської стрічки не є загальною і допускає досить широке коло винятків (зокрема, якщо вона присутня на оригінальних державних нагородах та військових відзнаках, вручених особам до 1991 року). Таким чином, Суд дійшов до висновку, що втручання у право заявника відповідало вимозі нагальної суспільної потреби і не було жодних ознак перевищення державою меж свободи розсуду.

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, заборона носіння певних знаків та символів, георгіївська стрічка

74. Вітсе проти України (Vitse v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 64351/14

У 1995 році сільська рада виділила С. в порядку приватизації земельну ділянку для будівництва та обслуговування житлового будинку. У 2006 році після отримання С. свідоцтва про право власності він продав земельну ділянку заявнику, який є громадянином іншої країни. Через кілька днів прокурор звернувся до суду з позовом до С. про визнання недійсним його права власності на земельну ділянку у зв'язку з порушенням процедури приватизації, оскільки він отримав шляхом приватизації дві земельні ділянки, що було заборонено законом. Суд задовольнив позов. У 2012 році за результатами декількох кіл провадження за позовом прокурора щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу між заявником та С. апеляційний суд постановив, що, по-перше, С. отримав земельну ділянку помилково. По-друге, відповідна вулиця не входила до меж села, визначених у 1993 році, відповідно сільська рада не мала права розпоряджатися такою землею, яка вибула з володіння її власника, держави, всупереч волі останньої. Тому на підставі ст. 388 Цивільного кодексу України апеляційний суд постановив, що земельна ділянка підлягала поверненню державі.

ЄСПЛ визнав явно необґрунтованою скаргу заявника за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції на визнання недійсним його права власності на земельну ділянку та по-

вернення її у власність держави. Так, Суд зауважив, що існували обґрунтовані сумніви щодо добросовісності С., який продав заявнику земельну ділянку того ж дня, коли отримав документи про право власності на неї, і за сім днів до того, як прокурор подав свій позов проти С. Однак, не розглядаючи вказані обставини та питання, чи проявив заявник необхідну обачність при укладенні договору купівлі-продажу, Суд вказав, що після того, як у нього була витребувана земля в результаті дій С., заявник мав можливість подати проти нього позов про відшкодування збитків (зокрема, сплачених за землю грошей). Однак, заявник не надав жодних пояснень, чому не скористався такою можливістю (або чому це було неможливо для нього). Крім того, з рішення національного суду вбачалось, що заявник не був зареєстрований як власник земельної ділянки, і не було інформації, яка могла вказувати на те, що він фактично володів відповідною земельною ділянкою. Тобто на момент ухвалення остаточного рішення у справі від 2014 року, у зв'язку з яким заявник поскаржився до Суду, він не був зареєстрованим власником спірної земельної ділянки протягом багатьох років (з 2006 року). Такі обставини були неоднозначними, особливо за відсутності будь-яких пояснень з боку заявника з цього приводу. Більше того, ні в своїй заяві, ні в подальших поданнях до Суду заявник не надав жодної інформації про те, як він використовував землю

75. Харчук проти України (Kharchuk v. Ukraine) від 28.11.2024, заява № 13809/20

У 2016 році у заявника було викрадено водійське посвідчення. У березні 2017 року він дізнався, що проти нього було відкрито провадження про адміністративне правопорушення, пов'язане з керуванням транспортним засобом з ознаками сп'яніння. За вимогою заявника поліція провела розслідування, за результатами якого було встановлено, що адміністративне правопорушення було скоєно іншою особою з використанням водійського посвідчення заявника. Згодом поліція повідомила заявника, що його справа підлягає закриттю, а копія відповідного звіту була направлена до суду. Однак, звіт не було надіслано до суду. Таким чином, у квітні 2017 року суд виніс постанову про визнання заявника винним у вчиненні адміністративного правопорушення, накладення на нього штрафу та вилучення водійського посвідчення строком на один рік. Через два роки (у 2019 році) заявник подав апеляційну скаргу, в якій просив поновити строк на апеляційне оскарження. Він стверджував, що не був повідомлений про судові засідання у 2017 році, вважав, що провадження проти нього було закрито, а про оскаржуване рішення дізнався лише в липні 2019 року. Апеляційний суд відхилив клопотання заявника про продовження стро-

ку та відмовив у відкритті апеляційного провадження, оскільки заявник знав про те, що проти нього було відкрито провадження з березня 2017 року і мав (разом з адвокатом) достатньо можливостей для вжиття необхідних заходів.

ЄСПЛ визнав скаргу заявника за ст. 6 Конвенції явно необґрунтованою. Зокрема, Суд зазначив, що заявник знав про провадження проти нього з березня 2017 року. Крім того, з рішення суду від 26.04.2017 року вбачалось, що він був поінформований про слухання за допомогою SMS та засобами поштового зв'язку. Однак, до липня 2019 року він не робив жодних спроб дізнатися про подальший розвиток подій у цьому провадженні або про його результати, а також не вживав заходів щоб отримати копію рішення, яке було опубліковано в Єдиному державному реєстрі судових рішень у 2017 році. Тобто, заявник не виявив необхідної обачності у відстеженні розвитку подій у провадженні та не вжив жодних розумних заходів, щоб дізнатися про його результати протягом більше ніж два роки. Скарги заявника за іншими статтями Конвенції були відхилені, оскільки він не вичерпав національні засоби юридичного захисту.

76. Гуйван та Кос проти України (Guyvan and Kos v. Ukraine) від 28.11.2024, заяви №№ 43018/17, 50459/18

За заявою *першого заявника*: Заявник володіє квартирою в багатоповерховому будинку в центрі м. Полтава. Міська рада надала пану В.С. дозвіл на користування в комерційних цілях проїздом, що веде з вулиці до внутрішнього двору будинку. Рада вважала цей прохід землею, що належала до комунальної власності. Заявник оскаржив рішення ради до адміністративного суду та стверджував, що прохід є частиною місць загального користування будинку і рада повинна була отримати згоду власників квартир, які мали спільну власність на прохід, перш ніж надавати дозвіл на його використання третьою особою. В цей час В.С. побудував у проході споруду, яка згодом була демонтована мешканцями будинку та іншими особами на знак протесту. Суд розглянув скаргу заявника по суті та відхилив її, оскільки рада діяла *intra vires*, надаючи В.С. дозвіл на користування земельною ділянкою на підставі земельного сервітуту. Водночас він роз'яснив, що відповідне рішення не надавало право В.С. будувати будь-які споруди на відповідній ділянці. Для цього йому було необхідно отримати наступний дозвіл від місцевих органів влади. Суд встановив, що В.С. не займав проїзд на той час, відповідно, не було порушення прав заявника. Оскарження рішення було безуспішним.

По справі *другого заявника*: У 2014 році син заявника загинув, потрапивши під колеса автомобіля, яким керував пан М.С. Була ще одна жертва. Суд розглянув справу у присутності заявника, який мав статус потерпілого, та визнав М.С. винним у спричиненні смерті внаслідок керування автомобілем у стані алкогольного сп'яніння. Суд засудив його до позбавлення волі, але відстрочив виконання вироку на тій підставі, що він не був раніше судимий, співпрацював зі слідством і «повністю відшкодував потерпілим завдану шкоду», що було підтверджено ними в судовому засіданні. Рішення не було оскаржено і стало остаточним. Пізніше заявник звернувся до суду з позовом проти страхової компанії, яка відмовила у виплаті компенсації за дії М.С. з посиланням на висновки вироку. Під час розгляду справи він та М.С. заявляли, що насправді ніякої компенсації заявнику виплачено не було, а заява, на яку посилався кримінальний суд, була неправдивою і зроблена лише для того, щоб забезпечити отримання М.С. більш м'якого покарання. Суд першої інстанції та апеляційний суд задовольнили скаргу заявника, витлумачивши ст. 61 Цивільного процесуального кодексу України таким чином, що факти, встановлені кримінальним судом, є обов'язковими для цивільного суду лише тоді, коли вони стосуються питань, які є предметом спору в кримінальному провадженні. Однак питання шкоди не було предметом спору у кримінальному провадженні і згадувалося лише в контексті винесення вироку. Верховний Суд скасував відповідні рішення, зазначивши, що висновки кримінального суду були обов'язковими для цивільних судів.

Верховний Суд пояснив, що правила щодо того, чи є попередні судові рішення юридично обов'язковими в питаннях доказів, ґрунтуються на міркуваннях процесуальної економії. Кримінально-процесуальний закон визначає розмір шкоди, завданої злочином, та обставини, що обтяжують або пом'якшують кримінальну відповідальність та

покарання, як елементи, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Всупереч висновкам судів нижчих інстанцій, той факт, що М.С. повністю відшкодував шкоду потерпілим, був належним чином досліджений та оцінений кримінальним судом і визнаний потерпілими та М.С.

ЄСПЛ зазначив, що суть скарги першого заявника полягала в тому, що національні суди не приділили достатньої уваги аргументу про те, що прохід не є землею комунальної власності, якою міська рада може розпоряджатися, а фактично є частиною місць загального користування будинку і спільною власністю власників квартир. Однак, з огляду на висновок національного суду про те, що проїзд залишався вільним від будь-якого типу споруд і В.С. потребував подальшого дозволу на будівництво, не було жодних ознак того, що принципове питання, яке заявник бажав розглянути, було вирішальним для результату спору. У матеріалах справи ніщо не вказувало на те, що Суд міг критикувати відповідні висновки національного суду. До того ж, подальші події підтверджували, що дозвіл на використання проїзду був швидко скасований.

Позиція другого заявника в національних судах полягала в тому, що, оскільки суд у кримінальному провадженні поклався на неправдиву інформацію, заявнику слід було дозволити звернутися до цивільних судів з проханням переглянути відповідне питання та постановити нові висновки. До того ж, він стверджував, що такі висновки мали ґрунтуватися виключно на заявах сторін, залучених до першочергової неправди (його та обвинуваченого у кримінальному провадженні), за рахунок третьої сторони, яка не була залучена до угоди, укладеної ним з обвинуваченим у кримінальному провадженні. Відхиляючи аргументи заявника, Верховний Суд, на думку ЄСПЛ, детально обґрунтував, чому висновки, викладені в судовому рішенні у кримінальній справі, повинні розглядатися як остаточні.

Загалом Суд повторив, що до його функцій не входить розгляд фактичних або юридичних помилок, яких, як стверджується, припустилися національні суди, за винятком і лише в тій мірі, в якій вони могли порушити права і свободи, захищені Конвенцією. Суд не повинен діяти як четверта інстанція і тому не ставитиме під сумнів відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції рішення національних судів, якщо тільки їхні висновки не можна вважати свавільними або явно необґрунтованими.

У зв'язку з цим Суд вказав, що заявникам була надана можливість викласти свої фактичні та правові аргументи в національних судах, які були належним чином розглянуті судами. Суд не вважав, що рішення судів були свавільними або явно необґрунтованими. Таким чином, **скарги** заявників **за п. 1 ст. 6 Конвенції** були **відхилені як явно необґрунтовані**.

Інші скарги або не відповідали критеріям прийнятності або не мали жодних ознак порушення прав і свобод, закріплених у Конвенції або протоколах до неї.

77. Садовчук проти України (Sadovchuk v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 33097/23

ЄСПЛ **визнав явно необґрунтованою скаргу** заявника **за п. 3 ст. 5 Конвенції** на надмірну тривалість тримання під вартою під час досудового провадження. Зокрема, з аналізу матеріалів справи вбачалось, що були наявні достатні підстави для початкового поміщення заявника під варту, а також для його про-

довжень з огляду на існування обґрунтованої підозри у вчиненні тяжких злочинів, а також ризиків впливу на свідків та знищення доказів. Тобто тримання заявника під вартою ґрунтувалося на відповідних і достатніх підставах. При цьому, не було жодних затримок у цьому зв'язку.

3.Ухвали щодо вилучення заяв із реєстру справ Суду

78. Алексютін та інші проти України (Aleksyutin and others v. Ukraine) від 03.10.2024, заяви №№ 36641/05, 1361/09, 6714/09, 17025/10, 63441/10, 8205/11, 21073/12, 189/13, 33859/13, 62144/16

(скарги за різними статтями Конвенції; на час подання заяв заявники проживали на території, яка наразі не контролюється Урядом України і на якій не працюють українські та міжнародні поштові служби; заявни-

ки мали надати свої зауваження, однак зв'язок з ними було втрачено; використання доступних засобів зв'язку було безрезультатним; заявники не надали інші контактні дані).

79. Кудла та інші проти України (Kudla and others v. Ukraine) від 03.10.2024, заяви №№ 64510/12, 24667/14, 27876/14, 60757/14, 12358/15, 33088/15, 27358/16, 43251/16, 43253/16, 20722/18

(скарги за різними статтями Конвенції; заявники не надали свої зауваження; деякі із листів Суду були не завантажені через eComms, а рекомендовані – повернуті

без вручення адресатам; використання доступних засобів зв'язку було безрезультатним; заявники не надали інші контактні дані).

80. Кузмінскас проти України (Kuzminskas v. Ukraine) від 17.10.2024, заява № 7044/23

(скарга за ст. 3 та ст. 13 Конвенції щодо неналежних умов тримання під вартою; представник заявника по-

відомив Секретаріат Суду про відкликання заявником своєї заяви).

81. Сурай проти України (Suray v. Ukraine) від 07.11.2024, заява № 12313/16

(скарга за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо непропорційності санкції за порушення митних правил (конфіскація автомобіля та штраф); строк для подання зауважень

сплив; клопотань про продовження строку не надходило; відповіді на листи Суду, в тому числі рекомендований, який отримав представник заявниці, не надано).

82. Кущов та інші проти України (Kushchov and others v. Ukraine) від 07.11.2024, заяви №№ 35543/16, 33124/17, 78997/17

(скарги за різними статтями Конвенції; заявники не надали свої зауваження; представники заявників отримали листи Суду; за окремими заявами представники повідомили, що заявники були або мобілізовані або

тривалий час перебували за кордоном і з ними було втрачено зв'язок; використання доступних засобів зв'язку було безрезультатним; заявники не надали інші контактні дані)

83. Череда та Білоус проти України (Chereda and Bilous v. Ukraine) від 07.11.2024, заяви №№ 15124/16, 28541/20

(скарги за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо позбавлення заявників права власності на земельні ділянки за позовом прокурора та повернення їх у державну власність; строк для подання зауважень сплив; незважаючи на повідомлення першого заявника телефоном про на-

мір реєстрації в eComms, цього зроблено не було; зауваження заявниками направлені не були; листи Суду або повернулися не врученими адресату, або завантажені, однак залишені без відповіді).

84. Уманець та інші проти України (Umanets and others v. Ukraine) від 07.11.2024, заяви №№ 13116/21, 1774/22, 38093/22, 53783/22, 4168/23, 11541/23

(скарги за п. 1 ст. 5 Конвенції на незаконне тримання під вартою та п. 1 ст. 6 Конвенції на порушення неупередженості суду в справах про адміністративні правопорушення, несправедливість провадження; заявниками не було

надано зауважень; відповідей на рекомендовані листи та листи Суду, направлені через eComms, не надано; клопотань про продовження строку не надходило).

85. Кожушко та Пащенко проти України (Kozhushko and Pashchenko v. Ukraine) від 21.11.2024, заяви №№ 57078/14, 57082/14

(скарги за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо непропорційності санкції за порушення митних правил (конфіскація незадекларованої готівки); строк для подання зауважень сплив; клопотань про продовження строку

не надходило; відповіді на рекомендовані листи та листи Суду, направлені через eComms, не надано; другою заявницею лист через eComms не завантажено).

86. Щукін та інші проти України (Shchukin and others v. Ukraine) від 21.11.2024, заяви №№ 23806/13, 48303/14, 50470/14, 58077/14, 58420/14, 68055/14, 69387/14, 69567/14, 71350/14, 51996/17, 53693/18

(скарги за різними статтями Конвенції; строк для подання зауважень сплив; Суд направив на доступні адреси листи, однак у семи випадках відповіді надано не було,

у чотирьох – представники заявників повідомили, що втратили з ними контакт).

87. Макаревич проти України (Makarevych v. Ukraine) від 21.11.2024, заява № 33062/23

(скарга за ст. 3 та ст. 13 Конвенції щодо неналежних умов тримання під вартою; представник заявника повідомив Секретаріат Суду, що він помер; представнику заявника

було надано додатковий час для встановлення місцезнаходження спадкоємців заявника, лист було завантажено через eComms, однак залишено без відповіді).

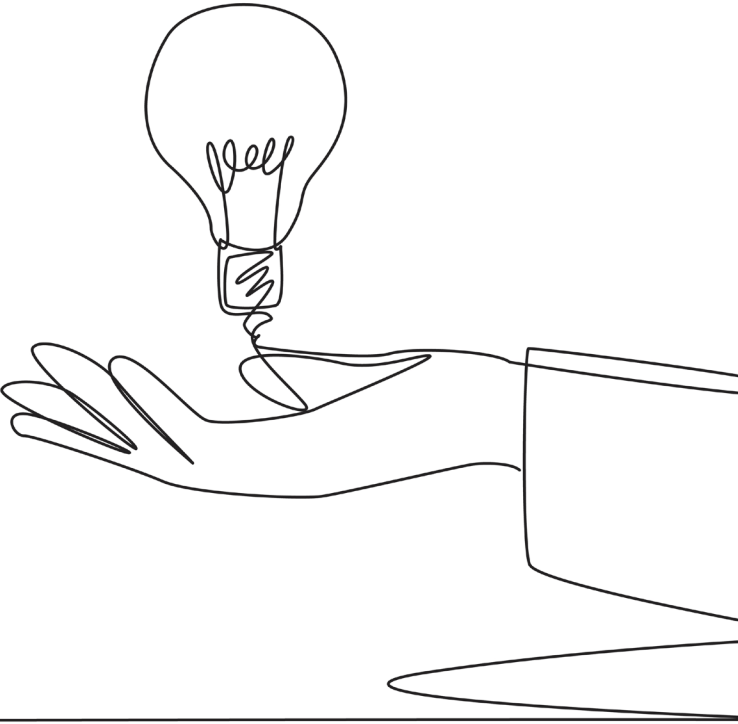
88. Анісімова та інші проти України (Anisimova and others v. Ukraine) від 21.11.2024, заяви №№ 42357/19, 9603/20, 18870/20

(скарги за різними статтями Конвенції; заявникам запропоновано визначити представника в Суді, однак відповіді на листи не надано; відповідей на листи Суду

з додатковим інформуванням також не надходило; контакт із заявниками втрачено).

II. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав

за період 01.10.2024 – 20.12.2024

1. Кайганіч проти Сербії (Kajganić v. Serbia) від 08.10.2024, заява № 27958/16

Заявниця є адвокатом. На час подій вона представляла інтереси певного Х у кримінальному провадженні, пов'язаному з вбивством прем'єр-міністра Сербії у 2003 році. У 2004 році щотижневий журнал «Време» опублікував статтю, написану У, під назвою «Партнери, адвокати і старі приятелі». У статті, серед іншого, йшлося про існування стенограми телефонної розмови, яка, як стверджувалось, відбулася між заявницею та Х, під час якої вона повідомила, що домоглася для Х статусу свідка, який співпрацює зі слідством, через «своїх старих приятелів», які були «двома найвпливовішими людьми в країні», в обмін на його неправдиві свідчення під час провадження у справі. Ці двоє чоловіків були названі в статті як міністр внутрішніх справ і керівник Агентства безпеки та розвідки. Зазначалося, що розмова була записана і відтворена в стенограмі, яку було сформовано Управлінням по боротьбі з організованою злочинністю та надіслано прем'єр-міністру, міністру внутрішніх справ, міністру юстиції та керівнику служби громадської безпеки. Разом із статтею було опубліковано фотографію заявниці. Заявниця подала позов проти У про дифамацію. Суд першої інстанції задовольнив позов частково, однак суди вищих інстанцій не встановили неправомірних дій журналіста у зв'язку з публікацією вказаної статті.

ЄСПЛ вважав, що твердження в статті могли запламувати репутацію заявниці та завдати їй шкоди як у професійному, так і в соціальному середовищі, і, таким чином, досягли ступеня серйозності, необхідного для застосування ст. 8 Конвенції. У зв'язку з цим, Суд дослідив, чи встановили національні органи влади справедливий баланс між правом заявниці на повагу до її репутації та правом У на свободу вираження поглядів згідно із застосованими до обставин справи критеріїв, визначених у його прецедентній практиці.

(i) Внесок у дискусію, що становить загальний інтерес

Спільна стаття стосувалася кримінального провадження у зв'язку з вбивством прем'єр-міністра Сербії, а отже, становила серйозний суспільний інтерес і викликала занепокоєння. Зокрема, мова йшла про стверджувані порушення, пов'язані з наданням свідчень і отриманням статусу свідка, який співпрацює зі слідством, що, безумовно, стосувалося питання, яке становило суспільний інтерес, і тому публікація такої інформації була невід'ємною частиною завдання медіа в демократичному суспільстві.

(ii) Наскільки добре відома особа та предмет статті

Суд взяв до уваги висновки національних судів про те, що заявниця не була публічною особою, однак, ставши захисником у резонансному кримінальному провадженні, вона вийшла на публічну арену і могла очікувати висвітлення цієї справи у медіа. У цьому контексті Суд

підкреслив, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе, у тому числі за допомогою правової допомоги, а також наголосив на важливості ролі, яку відіграють адвокати у цьому зв'язку, та свободі здійснення ними адвокатської діяльності. Разом з тим, за два дні до публікації статті заявниця вже зробила публічну заяву щодо статусу її клієнта у провадженні. Крім того, стаття дійсно обмежувалася стверджуваними порушеннями заявницею під час виконання ролі захисника, тобто зосереджувалася лише на її професійній діяльності, а не на будь-яких інших аспектах приватного або сімейного життя.

(iii) Поведінка відповідної особи до публікації статті – не застосовний до цієї справи критерій.

(iv) Зміст, форма та наслідки публікації

Суд повторив, що право журналістів на захист своїх джерел є частиною свободи одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади, захищеної ст. 10 Конвенції, і слугує однією з її важливих гарантій. Захист журналістських джерел є одним із наріжних каменів свободи преси. Без такого захисту джерела можуть утримуватися від надання допомоги пресі в інформуванні громадськості з питань, що становлять суспільний інтерес. Як наслідок, життєво важлива роль преси як громадського сторожового пса може бути підрвана, а здатність преси надавати точну і достовірну інформацію може зазнати негативного впливу. Право журналістів не розкривати свої джерела не може розглядатися як привілей, який можна надавати або забирати залежно від законності або незаконності таких джерел, натомість він є невід'ємною частиною права на інформацію, з яким слід поводитися з максимальною обережністю. З огляду на важливість захисту журналістських джерел для свободи преси в демократичному суспільстві, а також на потенційний стримуючий ефект, який може мати наказ про розкриття джерел на здійснення цієї свободи, вимога до журналіста розкрити особу свого джерела не може бути сумісною зі ст. 10 Конвенції, якщо тільки вона не виправдана вищою (переважаючою) вимогою в інтересах суспільства.

У цій справі заявниця не скаржилася на законність заходів спостереження (перехоплення та запис її телефонних розмов) або витік отриманої таким чином інформації, а також не стверджувала про порушення конфіденційності спілкування адвоката з клієнтом. Натомість вона оскаржувала, по суті, зміст статті, тобто правдивість інформації, що містилася в ній, і стверджувала, що держава не змогла її захистити у цьому відношенні. При цьому, національні суди встановили, що У опублікував інформацію, отриману з конфіденційного джерела, яку вважав точною, а також виконав свій обов'язок обачності, перевіривши інформацію (шляхом звернення до

власних джерел у органах для підтвердження існування відповідної стенограми). Разом з тим, вони визнали важливість захисту конфіденційних джерел і у зв'язку з цим дійшли висновку, що вимога про розкриття джерела інформації не була виправданою у цій справі. Суди також неодноразово намагалися отримати копію стенограми, про яку йшлося, за власною ініціативою від належних державних органів, але безрезультатно. Крім того, було розглянуто той факт, що У не зв'язався із заявницею перед публікацією статті. Водночас вони взяли до уваги, що заявниця заперечила відповідні твердження, а її заперечення були належним чином опубліковані тим же медіа виданням. У цьому контексті Суд повторив, що ст. 8 Конвенції не вимагає за таких обставин юридично обов'язкового попереднього повідомлення. Крім того, апеляційний суд також встановив, що опублікована інформація не розкривала жодних приватних деталей, а була зосереджена на подіях, які могли вплинути на хід кримінального провадження, і стосувалася питань, що становлять суспільний інтерес. Таким чином, Суд вважав, що національні суди збалансували інтереси захисту репутації заявниці з правом У на свободу вираження поглядів, в тому числі його інтерес у збереженні анонімності своїх джерел, і навели відповідні та достатні підстави для висновку, що легітимний інтерес громадськості бути поінформованою про

кримінальне провадження щодо вбивства прем'єр-міністра переважало необхідність захисту честі та репутації захисника у відповідному кримінальному провадженні.

Отже, порушення ст. 8 Конвенції не було.

При цьому, Суд визнав порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю провадження у справі заявниці. Зокрема, тривалість провадження у цивільних судах двох рівнів, а саме понад сім років і сім місяців, була надмірною і не відповідала вимозі розумного строку. Справа не була особливо складною. Вона полягала, по суті, у встановленні балансу між правом заявниці на захист її репутації та правом У на свободу вираження поглядів. До того ж поведінка заявниці не сприяла збільшенню тривалості провадження, оскільки вона лише один раз просила відкласти слухання. В той же час, з іншого боку, мала місце невинуватна дворічна затримка у врученні заявниці рішення суду першої інстанції.

Ключові слова: свобода вираження поглядів, репутація адвоката, публікації про адвокатську діяльність, журналістські джерела, суспільний інтерес, тривалість цивільного провадження

2. Багірова проти Азербайджану (Bagirova v. Azerbaijan) від 10.10.2024, заява № 9375/20

У 2018 році в рамках кримінальної справи, брат заявниці (А.Б.) разом з іншими особами звинувачувався у вчиненні численних кримінальних правопорушень, таких як участь у вбивстві групою осіб, тероризм, незаконне зберігання зброї та узурпація державної влади із застосуванням насильства. Його було оголошено у розшук. Коли агенти служби безпеки отримали інформацію місця переховування А.Б., вони розпочали операцію з метою його затримання. Однак, в ході операції його вбили. У відкритті кримінального провадження було відмовлено, оскільки слідчі не встановили ознак складу злочину у діях співробітників служби безпеки при затриманні А.Б., який чинив озброєний опір. Заявниця оскаржила відповідну постанову, стверджуючи, що її брата вбили навмисно. Вона вказувала на суперечливість показань свідків, власників мотелю, в якому переховувався А.Б., зі свідченнями співробітників служби безпеки. Крім того, стверджувалось, що слідчі не вжили всіх необхідних слідчих дій для з'ясування обставин смерті А.Б. Суд відхилив скаргу заявниці, не розглянувши відповідних аргументів та не надавши жодних пояснень у зв'язку з цим. Апеляційний суд залишив рішення суду першої інстанції в силі.

ЄСПЛ зазначив, що застосування сили представниками держави для досягнення однієї з цілей, визначених у п. 2 ст. 2 Конвенції, може бути виправдане, якщо воно ґрунтується на чесному (щирому) переконанні, яке з поважних причин вважалося виправданим на час подій, але згодом виявилось помилковим. Вважати інакше оз-

начало б покласти нездійснений (нереальний) тягар на державу та її правоохоронців при виконанні ними своїх обов'язків, ймовірно на шкоду їхньому життю та життю інших осіб. При цьому, коли йдеться про застосування потенційно смертоносної сили представниками держави, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення подій, що призвели до смерті особи, щоб продемонструвати, що сила, застосована співробітниками сил безпеки, була виправданою, не виходила за межі того, що було абсолютно необхідним, і була суворо пропорційною досягненню однієї або кількох цілей, зазначених у п. 2 ст. 2 Конвенції.

Щодо процесуального аспекту ст. 2 Конвенції, органи влади розпочали кримінальне розслідування одразу після смерті брата заявниці, однак у кримінальному розслідуванні були численні серйозні недоліки, а саме:

1) Органи слідства не вжили всіх доступних їм розумних заходів для забезпечення доказів, що стосуються смерті брата заявниці. З матеріалів справи не вбачалось, що під час розслідування пістолет та глушник, які були знайдені на місці злочину у правій руці А.Б. та під його правою ногою, були оглянуті з метою встановлення наявності на них його відбитків пальців. На думку Суду, дослідження такого питання було логічною відправною точкою для розслідування, враховуючи, що згідно висновку слідства А.Б. чинив озброєний опір співробітникам служби безпеки, які намагалися його затримати.

2) Не було досліджено в ході експертизи зброю, з якої співробітники служби безпеки вбили брата заявниці. Експертиза могла привести до встановлення особи або осіб, відповідальних за смерть А.Б., серед співробітників служби безпеки, які брали участь в операції. Однак, не було здійснено жодних спроб встановити таких осіб, і з цього приводу не було надано будь-яких пояснень.

3) Слідство не допитало жодного з агентів служби безпеки, які брали участь в операції. Не проведення оперативного допиту цих осіб було не лише суттєвим недоліком адекватності розслідування, але також мало негативні наслідки для встановлення істини. Несвоєчасний допит співробітників служби безпеки може створити враження змови між представниками судової влади та поліції, а також сприяти тому, що у родичів загиблих, як і у громадськості в цілому, може скластися думка, що співробітники служби безпеки діють у вакуумі, в якому вони не несуть відповідальності перед судовою владою за свої дії. Уряд не надав жодних пояснень щодо такого серйозного упущення у цій справі. Пізніше, коли один з агентів служби безпеки все ж був допитаний як свідок у кримінальній справі, він представив свою версію подій, яка прямо суперечила показанням, наданими свідками (власниками мотелю, іншими свідками) під час слідства.

4) Слідство не здійснило оцінки результатів розтину тіла А.Б. Так, у звіті містився висновок, що А.Б. перебував у вертикальному положенні, коли отримав вогнепальне поранення правої частини тіла біля реберного краю, але перебував у горизонтальному положенні, коли отримав решту вогнепальних поранень, у тому числі ті, що спричинили його смерть. Однак, слідчий не звернув уваги на ці висновки і не надав жодних пояснень з цього приводу, як і щодо вогнепальних поранень на тілі, спричинених уже після смерті чоловіка.

5) Слідчі органи не звернули увагу на ключові моменти для встановлення точних обставин вбивства А.Б. Зокрема, слідчий дійшов висновку про відсутність складу злочину в діях співробітників служби безпеки, оскільки в правій руці А.Б. було знайдено пістолет, з якого було

випущено один патрон, що вказувало на його збройний опір. Однак у постанові слідчого не містилось жодної інформації про те, хто вистрілив першим і чи була пропорційною сила, застосована співробітниками служби безпеки. Висновок слідчого також суперечив показанням В.Б. (сусіда по кімнаті), який стверджував, що коли троє співробітників служби безпеки увійшли до кімнати, А.Б. лежав у своєму ліжку і не чинив опір. Крім того, слідчий не з'ясував, чому співробітники служби безпеки не заарештували А.Б. одразу після того, як вони увійшли до кімнати, а замість цього спочатку вивели В.Б. з кімнати.

6) Національні суди відхилили скаргу заявниці на рішення про закриття провадження, не розглянувши жодного з недоліків розслідування, на які вона вказувала.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що національні органи влади не провели ефективного розслідування обставин вбивства брата заявниці.

Отже, **мало місце порушення ст. 2 Конвенції в процесуальному аспекті.**

Суд вважав, що розслідування, проведене на національному рівні, було настільки явно неналежним і залишило без відповіді стільки очевидних запитань, що воно було не здатне встановити справжні факти, пов'язані з вбивством, і, відповідно, не можна було покладатися на його висновки. Таким чином, Уряд не виконав покладений на нього обов'язок довести поза розумним сумнівом, що вбивство брата заявника було результатом застосування сили, яка була абсолютно необхідною для досягнення однієї з цілей за п. 2 ст. 2 Конвенції.

Отже, **мало місце також порушення ст. 2 Конвенції в матеріальному аспекті.**

Справедлива сатисфакція: 30 000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: застосування смертоносної сили під час затримання, пропорційність, ефективне розслідування

3. Мачаліцький проти Республіки Чехія (Machalický v. The Czech Republic) від 10.10.2024, заява № 42760/16

У 2003 році проти заявника було відкрито кримінальне провадження за обвинуваченням у шахрайстві під час перебування на посаді керівника банку у 1993-1994 рр. Оскільки неможливо було встановити наявність суб'єктивного елементу шахрайства (тобто того факту, що дії заявника були умисними і продуманими заздалегідь), кримінальний суд змінив юридичну кваліфікацію злочину на безгосподарне управління чужим майном. У рішенні кримінальний суд зазначив, що встановлені факти «дозволяють дійти висновку, що заявник (разом з інши-

ми особами) вчинив злочин у вигляді безгосподарського управління чужим майном», однак, оскільки п'ятирічний строк давності за це правопорушення вплив до того, як заявнику було пред'явлено обвинувачення, кримінальне провадження підлягало закриттю.

Заявник подав позов відповідно до закону про відповідальність держави з вимогою виплатити компенсацію понесених ним судових витрат, а також за пов'язану з цим втрату доходу. Цивільні суди, а також Верховний Суд

відхилили позов заявника, оскільки з висновків кримінального суду вбачалось, що він вчинив правопорушення, однак не підлягав кримінальній відповідальності за його вчинення.

Суд повторив, що другий аспект захисту, що надається презумпцією невинуватості, починає діяти, коли кримінальне провадження закінчується іншим результатом, ніж винесення обвинувального вироку. Він спрямований на захист осіб, які були виправдані за кримінальним обвинуваченням або стосовно яких кримінальне провадження було закрито, від поведження з боку державних посадових осіб та органів влади як з такими, які насправді винні у вчиненні злочину, в якому їх було звинувачено. Це пов'язано з тим, що такі особи є невинними в очах закону, і з ними повинні поводитися у спосіб, що відповідає їхній невинності. Таким чином, презумпція невинуватості залишається і після завершення кримінального провадження, щоб забезпечити дотримання принципу невинуватості особи за будь-яким недоведеним обвинуваченням.

Незалежно від характеру подальших пов'язаних проваджень і того, чи закінчилося кримінальне провадження виправдувальним вироком або закриттям, рішення та обґрунтування національних судів або інших органів влади в таких подальших провадженнях, якщо їх розглядати в цілому та в контексті виконання завдань, покладених на них національним законодавством, порушуватимуть п. 2 ст. 6 Конвенції у його другому аспекті, якщо вони полягатимуть у покладенні на особу кримінальної відповідальності. Покласти на особу кримінальну відповідальність означає відобразити думку про те, що вона винна у вчиненні кримінального правопорушення за кримінально-правовими стандартами, тим самим припускаючи, що кримінальне провадження мало бути вирішене інакше.

Такий підхід відображає той факт, що на національному рівні судді можуть бути зобов'язані, поза контекстом кримінального обвинувачення, розглядати справи, що впливають з тих самих фактів, що й попереднє кримінальне обвинувачення, яке не призвело до винесення обвинувального вироку. Захист, наданий п. 2 ст. 6 Конвенції у його другому аспекті, не слід тлумачити таким чином, що він перешкоджає національним судам у подальших провадженнях (в яких вони виконують іншу функцію, ніж судді у кримінальних справах, згідно з відповідними положеннями національного законодавства) розглядати ті самі факти, які були предметом розгляду в попередньому кримінальному провадженні, за умови, що, вони, при цьому, не покладають на відповідну особу кримінальну відповідальність. На особу, яку було виправдано або стосовно якої було закрито кримінальне провадження, поширюється звичайне застосування національних норм щодо доказів та стандартів доказування поза межами кримінального провадження (більш детально див. рішення Великої Палати у справі *Nealon and Hallam v. The United Kingdom*, а також бюлетень за II кв. 2024).

У цій справі Уряд стверджував, що після встановлення для цілей строків давності правильної юридичної кваліфікації діянь, кримінальний суд у мотивувальній частині свого рішення зазначив, що заявник вчинив відповідне кримінальне правопорушення, хоча його не може бути засуджено через вплив строків давності. Цивільні суди, які розглядали подальший позов заявника про відшкодування шкоди, не мали іншого вибору, окрім як врахувати ці висновки та полатися на них, не оцінюючи питання щодо його вини.

В цьому контексті Суд визнав, що правильна юридична кваліфікація діянь, які, як стверджувалось, були вчинені заявником, була необхідною. Однак, зважаючи на те, що формальним результатом кримінального провадження було його закриття у зв'язку зі впливом строків давності, не можна було стверджувати, що це провадження призвело або мало призвести до того, що заявник був «доведено винним у встановленому законом порядку». Такий результат міг бути можливим лише у тому випадку, якби заявник попросив продовжити провадження проти нього, незважаючи на закінчення строку давності, чого він не зробив.

В будь-якому випадку, заявник не поділяв думку Уряду щодо встановлення кримінальними судами його вини і скаржився виключно на рішення цивільних судів. Тому Суд досліджував формулювання використані цивільними судами в контексті покладення на заявника кримінальної відповідальності всупереч п. 2 ст. 6 Конвенції. І у зв'язку з цим він повторив, що при формулюванні мотивувальної частини цивільного рішення після закриття кримінального провадження слід проявляти особливу обережність.

Так, суд першої інстанції відхилив позов заявника на тій підставі, що з аргументації кримінальних судів вбачалось, що він вчинив злочин і лише об'єктивні причини (а саме, вплив часу) завадили судам винести обвинувальний вирок відносно нього. Цей висновок, який, на думку Суду, явно становив твердження про кримінальну вину заявника, дозволив цивільному суду застосувати за аналогією положення закону про відповідальність держави. Згідно з відповідним положенням компенсація не могла бути надана особі, кримінальне переслідування якої було припинено на підставі того, що вона не несла кримінальної відповідальності за вчинений злочин. На думку цивільного суду таку ситуацію можна було прирівняти до припинення кримінального переслідування у зв'язку із закінченням строку давності, як мало місце у справі заявника. Висновки цивільного суду були підтримані Верховним Судом, який послався на твердження кримінального суду про те, що заявник вчинив діяння, яке підпадає під ознаки складу злочину. З огляду на вказане Суд дійшов висновку, що цивільні суди, (головним чином, Верховний Суд) зайшли надто далеко і вийшли за межі цивільно-правових норм, коли ґрунтували свої рішення на чіткому висновку про те, що дії заявника ста-

новили кримінальні діяння, у яких його було обвинувачено. Вони зробили це, посилаючись на заяви, зроблені кримінальним судом, без будь-якого обов'язкового для них кримінального рішення і застережень або стосунку до презумпції невинуватості заявника. Згідно з національною судовою практикою сам факт спливу строку давності не означав, що постанова про порушення кримінальної справи була незаконною, що було достатнім для виключення будь-якого права заявника на компенсацію.

Таким чином, Суд вважав, що формулювання, використані цивільними судами, були не тільки невдалими, але й також відображали однозначну думку, що кримінальне правопорушення було скоєне і заявник був винним у цьому, навіть якщо він не був засуджений за нього. На думку Суду, заяви цивільних судів не узгоджувалися із закриттям кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності та були рівнозначні покладенню на заявника кримінальної відповідальності. При цьому, під час розгляду скарги заявника Конституційний Суд не дослідив формулювання цивільних судів.

4. Validity Foundation в інтересах Т.Дж. проти Угорщини (Validity Foundation on behalf of T.J. v. Hungary) від 10.10.2024, заява № 31970/20

Validity Foundation (паніше Mental Disability Advocacy Centre) є міжнародною неурядовою організацією, яка захищає права людей з інвалідністю через судові процеси та адвокаційну роботу.

У пані Т.Дж., в інтересах якої звернулась організація, було діагностовано тяжку розумову відсталість. Вона не могла спілкуватися вербально і час від часу була схильна до агресивної поведінки. У десятилітньому віці її помістили до спеціального закладу. У 2017 році команда моніторів Validity Foundation відвідала заклад і звернула увагу на стан пані Т.Дж., яка була виснажена та постійно прив'язана до ліжка. У неї були тілесні ушкодження на тілі, вона жодним чином не реагувала. Організація опублікувала звіт про умови утримання в закладі, в якому описала надмірне та незаконне застосування засобів обмеження, відсутність належного опалення, недоїдання та фізичну недоглянутість підопічних. Звіт містив свідчення про насильство серед підопічних та зловживання з боку персоналу. В ході подальшої перевірки Міністерство соціальної політики також встановило низку порушень в інтернаті, а також звернуло увагу на стан пані Т.Дж. Вона померла від бактеріальної пневмонії у 2018 році. Validity Foundation подала кримінальну скаргу щодо професійної недбалості персоналу інтернату, яке призвело до смерті кількох осіб, в тому числі пані Т.Дж. Однак, поліція закрила справу, оскільки згідно з висновками слідства особи, про яких йшлося, померли саме через тяжкі хвороби. Оскарження такого рішення було безуспішним.

Разом з тим, п. 2 ст. 6 Конвенції не гарантує особі, обвинуваченій у вчиненні кримінального правопорушення, право на компенсацію за законне тримання під вартою або за витрати, якщо провадження у справі згодом припиняється. Тобто сама по собі відмова виплатити заявнику з державних коштів компенсацію на тій підставі, що закриття кримінального провадження проти нього не вказувало на незаконність постанови про відкриття кримінального провадження, не могла порушити презумпцію невинуватості. Однак, в цій справі порушення презумпції невинуватості вбачалось з аргументації та формулювань, використаних цивільними судами, які прямо поклали на заявника кримінальну відповідальність.

Отже, **мало місце порушення п. 2 ст. 6 Конвенції**.

Ключові слова: презумпція невинуватості, пов'язані цивільні провадження, обачність у використанні формулювань щодо винуватості особи в цивільних справах

У справі *Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania* Суд постановив, що держави повинні запровадити правила, які зобов'язують лікарні, як державні, так і приватні, вживати належних заходів для захисту життя своїх пацієнтів. Це особливо стосується випадків, коли здатність пацієнтів піклуватися про себе обмежена. Суд також вважав, що ст. 2 Конвенції може, за певних чітко визначених обставин, покласти на органи влади позитивне зобов'язання вживати превентивних заходів практичного характеру для захисту особи від інших осіб або, за специфічних обставин, від самої себе. Суд не виключав, що дії та бездіяльність органів влади у сфері політики охорони здоров'я можуть за певних обставин тягнути за собою їхню відповідальність за ст. 2 Конвенції в матеріальному аспекті.

Так, оцінюючи справу пані Т.Дж. Суд звернув увагу на три аспекти її біографії:

1) З десятирічного віку пані Т.Дж. жила під опікою національних органів влади: вона виросла в інтернаті, де продовжувала жити як доросла в жіночому відділенні аж до своєї смерті у віці сорока п'яти років. Її помістили до інтернату, оскільки вона потребувала постійної допомоги, яку, вочевидь, не могла забезпечити її сім'я. Вважалося, що з огляду на її розумову інвалідність вона не могла зробити усвідомлений вибір щодо перебування в інтернаті. Вона повністю залежала від закладу у задоволенні своїх основних людських потреб, в тому числі місце проживання, лікування, повсякденну діяльність та

взаємодію із зовнішнім світом. Суд вважав, що тривале перебування пані Т.Дж. в інтернаті та подальша втрата нею контактів із зовнішнім світом неминуче зробили таку залежність ще більшою.

2) Пані Т. Дж. мала особливо вразливе становище як особа з інвалідністю.

3) Органи влади вважали, що пані Т.Дж. не мала правоздатності діяти самостійно, і призначили їй законного опікуна. Хоча теоретично опікун повинен був представляти її інтереси, приймати рішення про її розміщення та медичне лікування, а також надавати правову допомогу у разі необхідності, сторони не надали жодних доказів того, що її опікун була повідомлена або з нею консультувалися щодо рішень про медичне лікування заявниці в інтернаті або госпіталізації до лікарні. Не було жодних доказів того, що пані Т.Дж. коли-небудь інформували про її лікування або допомагали зрозуміти таку інформацію, очевидно, тому що навіть сама опікун вважала, що не може спілкуватися з нею. В цьому контексті Суд зазначив, що хоча не було встановлено ознак недобросовісності опікуна, існували серйозні недоліки в тому, як реалізовувалася система опіки над вразливими пацієнтами, які перебували в закладах соціального захисту і на практиці залишалися без ефективної правової допомоги або захисту.

Відповідно, вбачалось, що пані Т.Дж. перебувала під виключним контролем державних органів, які, таким чином, взяли на себе пряму відповідальність за її добробут та безпеку.

Розтин дійсно прояснив безпосередню причину смерті пані Т.Дж. (бактеріальна пневмонія). Однак Суд зауважив, що національне розслідування не дослідило систематичні недоліки в системі догляду, про які повідомляла низка суб'єктів (у тому числі державні органи) та їхній потенційний вплив на індивідуальні обставини пані Т.Дж. Зокрема, згідно звіту перевірки Міністерства соціальної політики кімнати підопічних були переповнені та не відповідали нормам: двері та вікна не могли бути відчинені підопічними, загальні терапевтичні кабінети не відповідали своєму призначенню, у санвузлах не можливо було усамітнитись, а середовище проживання в цілому було дещо небезпечним для підопічних. У закладі спостерігався вкрай низький рівень укомплектованості штату, як терапевтичного, так і медичного персоналу. Що стосується лікування та догляду за підопічними, надана їм терапія була недостатньою для підтримання або розвитку їхніх фізичних та розумових здібностей. Недоукомплектованість штату та переповненість призводили до недостатнього рівня догляду, що порушувало права підопічних. Плани лікування не передбачали індивідуального підходу і були однотипними, без врахування індивідуальних потреб. Як наслідок, труднощі підопічних, в тому числі непередбачувана або агресивна поведінка, залишалися без лікування. Агресія між підопічними була

постійною і некерованою проблемою. Використання медикаментів не було належним чином зареєстровано. Заходи, вжиті інтернатом для запобігання самоушкодженню, агресивній поведінці або навіть травмам, спричиненим слабким здоров'ям підопічних, передбачали ізоляцію деяких підопічних або заходи фізичного обмеження, такі як зв'язування або розміщення у ліжках, де їхні рухи були обмежені. За оцінкою національних органів влади, такі заходи становили порушення основоположних прав підопічних і порушували їхнє право на гідність. Крім того, були виявлені недоліки у харчуванні, медикаментозному забезпеченні та санітарних умовах. Загалом умови в будинку були охарактеризовані як занедбані та залишені без належної уваги, які зберігалися протягом тривалого періоду часу.

Таким чином, на думку Суду, оскаржувані обставини виходили за рамки недбалості доглядальників в інтернаті і стосувалися обов'язку національних органів влади вжити належних заходів для захисту життя підопічних.

Щодо конкретних обставин справи пані Т.Дж., у неї було діагностовано серйозну розумову відсталість і вона була схильна до агресивної поведінки. Під час перебування в інтернаті її кілька разів госпіталізували з пневмонією або з тілесними ушкодженнями, спричиненими нею самою, нещасними випадками або іншими підопічними. Її перевезли до лікарні незадовго до смерті, оскільки вона знову серйозно захворіла на пневмонію. В цілому, її перебування в інтернаті характеризувалося нехтуванням її станом здоров'я, медичними потребами та потребами, пов'язаними з її інвалідністю. Згідно зі свідченнями, наданими одним з її опікунів під час кримінального розслідування, приблизно до 2015 року пані Т.Дж. могла самостійно ходити та їсти. Вона спала на звичайному ліжку і, хоча не могла спілкуватися, контактувала з іншими підопічними та давала себе зрозуміти. Однак, з 2016 року згідно з даними Міністерства соціальної політики її стан погіршився: вона стала неспокійною, часто падала, травмуючись, її доводилося годувати дитячими сумішами. Згідно звіту перевірки вона сильно недоїдала. Вона постійно отримувала ліки у вигляді транквілізаторів та антипсихотичних препаратів без будь-яких доказів проведення повноцінної оцінки або діагностики її психічного стану. Хоча, згідно зі свідченнями свідків, персонал намагався спілкуватися з пані Т.Дж. і зрозуміти її потреби, на практиці ні персонал інтернату, ні її опікун не мали достатньої кваліфікації для комунікації з нею. У матеріалах справи були відсутні дані, які вказували б на те, що вона отримувала повноцінне терапевтичне лікування з урахуванням її інтелектуальної інвалідності, що ймовірно сприяло погіршенню її загального стану. Також не вбачалось, що інтернат вжив якихось заходів, коли зіткнувся з погіршенням стану її здоров'я.

Крім того, згідно з повідомленням одного з підопічних під час візиту моніторів Validity Foundation пані Т.Дж. часто була прив'язана до ліжка, очевидцями чого стали

також представники Міністерства соціальної політики під час подальшої перевірки. При цьому, співробітники вважали такий захід необхідним для забезпечення безпеки жінки, оскільки установа була недоукомплектована персоналом і не могла доглядати за нею (її прив'язували на період поки співробітники доглядали за іншими підопічними, а також на ніч).

Разом з тим, обставини, в яких перебували підопічні інтернату, і ризики, з якими вони стикалися, були повністю відомі органам влади. Validity Foundation більш ніж за рік до смерті пані Т.Дж. надала звіт з конкретною інформацією та доказами про неналежні умови в інтернаті, а під час подальшої перевірки Міністерства соціальної політики було встановлено та підтверджено наявність численних порушень. У цьому зв'язку Суд також врахував твердження Validity Foundation, яке Уряд не заперечував, що протягом семи місяців у 2017 році в інтернаті померло щонайменше десять мешканців. Такі обставини не вказували на правдоподібність того, що погіршення стану здоров'я пані Т.Дж. та її смерть були раптовими, ізольованими або непередбачуваними подіями, яким органи влади не могли запобігти. Органи влади та її опікун роками були обізнані про труднощі, з якими вона стикалася. При цьому, Уряд не зміг продемонструвати, що органи влади забезпечили належне реагування на загальну складну ситуацію в інтернаті. Крім того, Уряд не надав жодних роз'яснень щодо заходів, вжитих органами влади у відповідь на власні висновки щодо ситуації пані Т. Дж., і, таким чином, її становище залишилося незмінним і навіть погіршилося.

Іншими словами, Уряд не продемонстрував, що національні органи влади мали необхідний рівень захисту, який дозволив би їм запобігти погіршенню стану здоров'я та передчасній смерті пані Т.Дж.

5. Т.В. проти Іспанії (T.V. v. Spain) від 10.10.2024, заява № 22512/21

У 2011 році заявниця, громадянка Нігерії, подала до органів влади Іспанії кримінальну скаргу про те, що вона стала жертвою торгівлі людьми з Нігерії до Іспанії і в період з 2003 по 2007 рік була примушена особою К. до зайняття проституцією (ця особа майже завжди супроводжувала заявницю та забирала її заробіток як виплату «боргу» за перевезення). Вона стверджувала, що на момент продажу їй було чотирнадцять років, і вона залишалася під контролем К. до 2007 року, коли їй вдалося втекти, після чого продовжувала працювати повією в різних регіонах Іспанії. За її скаргою було негайно розпочато кримінальне розслідування, але в 2013 році справу було попередньо закрито за відсутністю доказів. Приблизно через рік слідчий суддя задовольнив апеляцію прокурора і наказав провести подальші слідчі дії. У 2016 році розслідування було припинено, а справу передано до Провінційного суду Севільї, який знову попередньо закрити справу. Рішення було залишено в силі після апеляції. У 2020 році Конституційний Суд визнав неприйнятною апеляцію заявниці за процедурною атраго.

Отже, **мало місце порушення ст. 2 Конвенції в матеріальному аспекті.**

Суд також визнав порушення **ст. 2 Конвенції в процесуальному аспекті.** Зокрема, Суд дійшов висновку, що загальна реакція органів влади у розслідуванні тверджень про серйозні порушення прав людини не була належною, оскільки вони не піддали справу пані Т.Дж. ретельній перевірці. Так, Validity Foundation подала кримінальну заяву, в якій стверджувала, що смерть жінки була спричинена загальними умовами в інтернаті. Однак, розслідування поліції було зосереджене, в основному, на встановленні безпосередньої причини смерті (бактеріальна пневмонія) та, чи були застосовані до жінки запобіжні заходи, які могли спричинити смерть. Не було встановлено фактів щодо рівня та якості медичної допомоги в інтернаті, а також не досліджено належність умов проживання пані Т.Дж. та наявність недоліків у наданні їй медичної та терапевтичної допомоги. Органи влади закрили справу після вивчення показань свідків (шести працівників інтернату, двоє з яких брали безпосередню участь у догляді за жінкою), медичної документації пані Т.Дж. та протоколу розтину. Клопотання Validity Foundation про допит підопічного інтернату в якості свідка або проведення оцінки надання допомоги в установі були відхилені, оскільки слідчі органи, очевидно, вважали, що такі заходи не були необхідні через те, що не мали відношення до безпосередньої причини смерті – тяжкої хвороби.

Ключові слова: утримання особи в інтернаті, розумова інвалідність, особи в установах соціального захисту, позитивне зобов'язання, ефективне розслідування

** Згідно з даними розслідувань поліцією Іспанії справ про торгівлю людьми з Нігерії, жінок, які перебували у складних соціальних, сімейних або економічних ситуаціях, зазвичай вербували їхні співвітчизники на батьківщині, пропонували допомогу в отриманні проїзних документів і обіцяли «гідну роботу», в більшості випадків, у сфері громадського харчування або обслуговування. Їм рідко повідомляли, що вони будуть займатися проституцією. Опинившись у країні призначення, жінки потрапляли в залежність від «організацій» (груп), які привезли їх туди, через «борг», що утворився через витрати на дорогу (їх перевезення). Через непомірні борги вони змушені були працювати довгі години за невелику грошову винагороду або взагалі без неї, що також могло супроводжуватися системою покарань за різні порушення «правил внутрішнього розпорядку», які їм нав'язували. Таким чином, жертви залишалися пов'язаними з відповідними «організаціями» довше, ніж вони могли очікувати. Сутенери утримували контроль над жінками, використовуючи*

примус, погрози та фізичне насильство. Їхню свободу пересування обмежували, а використання телефонів відстежували та контролювали. Їм погрожували «ритуалами вуду» та потенційною шкодою для їхніх родичів у країнах походження або покаранням, якщо вони не корилися. Їхню вразливість ще більше посилювало незнання мови та звичаїв Іспанії.

*** Після відповідних подій у заявниці було діагностовано параноїдальну шизофренію.*

Щодо застосовності ст. 4 Конвенції Суд зазначив, що національні органи влади послідовно вважали заявницю жертвою торгівлі людьми. У будь-якому випадку, у цій справі були наявні всі три елементи міжнародного визначення торгівлі людьми, викладені у п. «а» ст. 3 Палермського протоколу та п. «а» ст. 4 Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, а саме *дія, засоби та мета*. Зокрема, незважаючи на деякі розбіжності, твердження заявниці про торгівлю людьми та примусу до проституції залишалися послідовними протягом усього національного провадження та узгоджувалися з її свідченнями неурядовим організаціям, які надавали їй допомогу. Її розповідь про застосовані засоби (контакт через родича, використання ритуалу «вуду» для гарантування сплати боргу та нерозголошення поліції Іспанії інформації про торговців людьми, оскільки в іншому випадку «вуду вб'є її»), відповідала одному із засобів, які часто використовувалися торговцями людьми для вербування своїх жертв у Нігерії, зокрема в м. Беніні, де, як стверджувалось, вона жила в той час. Заявниця чітко та послідовно вказувала на застосування примусу та погроз щодо неї та її сім'ї в Нігерії, якщо вона не підкориться, а також на постійний контроль за її діями та відбирання її заробітку. За словами заявниці, К. та її партнер У. створили необхідні умови для надання заявницею сексуальних послуг, забезпечивши їй житло, транспортування та інші засоби. Нарешті, не було жодних сумнівів у тому, що вона перебувала у край уразливого становищі в період з 2003 по 2011 рік. Той факт, що вона могла, принаймні спочатку, дати згоду на надання секс-послуг на користь К., не був вирішальним. Відповідно до визначень Конвенції про протидію торгівлі людьми, така згода не мала значення, якщо використовувався будь-який із засобів торгівлі людьми.

Суд розглянув скарги заявниці у світлі застосовних принципів, викладених у рішенні у справі *S.M. v. Croatia [GC]*. Так, коли органам влади стало відомо про існування обставин, які викликали обґрунтовану підозру, що заявниця стала жертвою торгівлі людьми та примусової проституції, вони негайно розпочали офіційне розслідування, оперативно надали їй статус захищеного свідка та видали посвідку на проживання на підставі співпраці з органами влади. Разом з тим, Суд встановив, що розслідування мало низку незрозумілих недоліків, а саме:

(i) Відсутність необхідної ретельності на початковому етапі розслідування

Органи влади були повністю пасивними і не вжили жодних ефективних слідчих дій, в тому числі найелементарніших, протягом майже півтора року з моменту подачі скарги заявницею. Перші реальні кроки для встановлення осіб стверджуваних злочинців були зроблені майже через три роки після подання скарги.

(ii) Нездатність провести розслідування за очевидними версіями (напрямками)

Органи влади не вжили низки очевидних кроків для розслідування всіх відповідних аспектів кримінальної скарги заявниці та обставин справи. Зокрема, вони не дотримувалися очевидних напрямків розслідування для збору наявних доказів відповідно до процесуального зобов'язання за ст. 4 Конвенції, а саме:

1) Не було жодних ознак того, що вони розслідували послідовні твердження щодо подій у скарзі заявниці, в тому числі обставини її прибуття до Іспанії, роботу повією під контролем К. у кількох конкретних клубах протягом зазначеного часу, перебування в різних регіонах Іспанії та її арешт у двох випадках за порушення імміграційного законодавства.

Органи влади не вжили всіх розумних заходів для з'ясування обставин роботи заявниці протягом декількох місяців у клубі Р. Заявниця надала детальний опис з цього приводу. Дії слідства обмежилися встановленням і допитом двох менеджерів клубу на час подій. При цьому, не було вжито жодних заходів для усунення значних розбіжностей у їхніх ключових свідченнях (а ухвалу про виклик одного з них для з'ясування додаткових питань так і не було виконано). Крім того, одному з менеджерів для впізнання було надано фотографію У., а не К., яка супроводжувала заявницю і, як стверджувалось, була добре відома у цьому клубі, у зв'язку з чим керівництво не перевіряло документи у заявниці. Були відсутні ознаки того, що слідчі взагалі цікавилися наявністю будь-яких документів, що стосувалися перевірки (моніторингу) поліцією віку жінок, які могли працювати в клубі у відповідний період, або будь-яких інших доказів, що стосувалися статусу такого клубу.

2) Заяви заявниці про роботу в інших клубах взагалі не перевірялися. Так само, не було вжито жодних заходів для того, щоб з'ясувати, чи існував документ, який би підтверджував внесення заявницею грошей на банківський рахунок К. (у період коли вона не супроводжувала заявницю).

3) З незрозумілих причин виявилось, що особам, яких слідчий суд заслуховував як підозрюваних або свідків, ніколи не ставили ключових запитань, в тому числі щодо відповідних клубів.

4) Заявниця стверджувала про два арешти та вилучення паспортів поліцією під час поїздки на Канарські острови (потім К. надавала їй нові). Однак, з матеріалів справи не вбачалось, що відповідні протоколи були долучені до матеріалів слідства чи взагалі перевірені за клопотаннями заявниці. Більше того не було ознак того, що слідчі органи намагалися будь-яким іншим чином детально дослідити обставини таких поїздки.

5) Хоча поліція повідомила, що не було жодних записів про в'їзд заявниці до Іспанії, оскільки вона, ймовірно, перетнула кордон у Франції, де проводилися прикордонні перевірки, органи влади жодного разу не звертались до французьких колег для отримання відповідної інформації, а також не послалися на обставини, які перешкождали їм зробити відповідні запити.

(iii) Ненадання відповідних та достатніх підстав для прийняття рішення про попереднє закриття провадження у справі

Суд встановив, що рішення про закриття справи (кожне з яких обмежувалося короткими висновками з одного абзацу) ґрунтувалися не на ретельному та об'єктивному аналізі всіх відповідних елементів, а скоріше на непояснених припущеннях, і не були достатньо обґрунтованими. У 2015 році та на початку 2016 року було складено експертний та додатковий експертний висновок про оцінку віку заявниці. Згідно обох звітів на момент проведення експертизи їй було щонайменше вісімнадцять років. На думку Суду це означало, що у звітах було визначено мінімальний, а не точний вік заявниці. Однак, окрім того, що у своїх рішеннях національний суд ґрунтував свої висновки на першому звіті, не згадуючи про другий, він двічі дійшов висновку, що заявниці «у 2003 році виповнилося шість років» (у рік прибуття до Іспанії). Разом з тим, у рішеннях не було наведено жодних підстав для тлумачення висновків експерта як таких, що вказували на точний вік заявниці. Аргумент заявниці з

цього приводу розглянуто не було. Крім того, оцінка її віку ніколи не була перевірена на основі інших доказів у матеріалах справи, згідно яких різні органи влади та інші особи в Іспанії сприймали її як повнолітню задовго до проведення відповідної експертизи. Як наслідок, національний суд закриття справу з посиланням на нездатність заявниці у віці шести років подорожувати до Іспанії за «дорослим» паспортом і, більше того, працювати повією з тієї лише причини, що «поліція контролює вік повій» (хоча Суд встановив відсутність такого моніторингу поліцією у відповідних клубах). Крім того, Суд вразило те, що національний суд обмежив сферу аналізу справи, яка включала серйозні та детальні звинувачення в торгівлі людьми, оцінкою протиріч між розповіддю заявниці про події (зокрема, тією її частиною, що стосувалася заявленого віку в 2003 році – чотирнадцять років), і власним непоясненим тлумаченням висновку експертизи про оцінку її віку.

Отже, спосіб, у який кримінально-правові механізми були застосовані у цій справі, був настільки дефектним (недосконалим), що становив порушення процесуального зобов'язання держави за ст. 4 Конвенції. Через вказані недоліки національні органи влади продемонстрували кричущу зневагу до зобов'язання розслідувати серйозні звинувачення в торгівлі людьми – злочині, що має руйнівні наслідки для його жертв. Той факт, що справу було закрито попередньо, а не остаточною постановою про закриття, не вплинув на висновок Суду.

Отже, **мало місце порушення ст. 4 Конвенції у процесуальному аспекті.**

Справедлива сатисфакція: 15 000 євро відшкодування моральної шкоди та 12 000 відшкодування судових витрат.

Ключові слова: торгівля людьми, позитивне зобов'язання, ефективне розслідування

Проте через кілька помилок прокуратури А. не був повідомлений у встановлений строк про продовження переслідування. У зв'язку з цим на підставі відповідного положення законодавства Суд закриття справу. Пізніше прокурор вибачився перед адвокатом заявниці за прикру процесуальну помилку.

Коли заявниця звернулася в порядку процедури відшкодування шкоди, органи влади відхилили її заяву, оскільки, як зазначалось, вона не довела, що стала жертвою злочину.

** Згідно із законодавством Данії, всі громадяни, які досягли п'ятнадцятирічного віку, зобов'язані мати обліковий*

запис у «Цифровій пошті», щоб забезпечити безпечний цифровий зв'язок з державними органами. Винятками є лише випадки, якщо особа не може користуватися комп'ютером через фізичні чи розумові вади або інші труднощі.

ЄСПЛ повторив, що зґвалтування та тяжкі сексуальні домагання становлять поводження, яке підпадає під дію ст. 3 Конвенції, а також зачіпають фундаментальні цінності та суттєві аспекти приватного життя у розумінні ст. 8 Конвенції. За вказаними статтями, які можуть розглядатися спільно, держави мають позитивне зобов'язання прийняти кримінальне законодавство, яке ефективно карає зґвалтування, і застосовувати його на практиці шляхом ефективного розслідування і судового переслідування. У цьому контексті мається на увазі вимога діяти з розумною швидкістю та оперативністю. Швидке реагування з боку органів влади має важливе значення для підтримання довіри громадськості до дотримання ними принципу верховенства права та запобігання будь-яким проявам таємної змови або толерування незаконних дій.

Так, одразу після заяви про зґвалтування було розпочато розслідування, А. взято під варту. При цьому, сторони не заперечували, що розслідування та обвинувачення були ефективними до дати рішення прокурора вищого рівня про скасування постанови про закриття провадження та продовження кримінального переслідування А. Згідно з законодавством прокурор мав надіслати відповідне повідомлення А. протягом двох місяців. Проте через друкарську помилку в записі про А. в базі даних прокуратури було помилково вирішено, що А. не може отримувати листи через обліковий запис «Цифрової пошти». Тому було надіслано рекомендований лист. При цьому, через іншу помилку в базі даних прокуратури, не було зазначено, що А. мав абонентську скриньку, через що лист було повернуто відправнику. Згідно з внутрішніми інструкціями прокуратура у такому випадку мала перевірити: чи був лист надісланий на правильну адресу; чи не зареєструвалася обвинувачена особа за цей час за новою адресою; чи не закінчився двомісячний строк для вручення повідомлення про продовження кримінального переслідування; чи можна зробити ще одну спробу вручити лист. Однак, протягом періоду, що залишився (сім днів), прокуратор не виправив помилки та не здійснив інших спроб повідомити А. Відповідно, А. не був повідомлений про продовження розгляду справи. Як наслідок, коли прокурор направив обвинувальний акт до суду, адвокат подав клопотання про закриття провадження у справі,

оскільки А. не був повідомлений у встановлений строк про продовження переслідування. Обвинувачення довелося припинити згідно відповідних положень законодавства.

Як прокуратура, так і Уряд визнали вищезазначені помилки і висловили жаль з цього приводу. В той же час, Уряд стверджував, що помилки не були дуже серйозними. Однак, Суд був протилежної думки. Помилки, допущені у цій справі стороною обвинувачення, призвели до дуже серйозних наслідків, які полягали у неможливості притягнення до кримінальної відповідальності ймовірного гвалтівника.

Суд не мав підстав сумніватися в тому, що загалом для прокуратури не було проблемою скасувати рішення прокуратури першого рівня про закриття справи та повідомити про це відповідну особу протягом двох місяців. Як вже було зазначено, існувало лише два способи повідомлення, а саме: через електронну пошту або рекомендованим листом. Оскільки в Данії діє система обов'язкових електронних поштових скриньок, повідомлення, як правило, надсилається миттєво. При цьому, відносно короткий строк вимагає від прокуратури ретельності для того, щоб повідомлення відбулося до його закінчення.

При цьому, у цій справі прокуратура припустилася і визнала щонайменше три послідовні помилки, в тому числі недотримання внутрішніх інструкцій прокуратури щодо дій у разі повернення рекомендованого листа. У прокуратури було достатньо часу аби перевірити, чи було надіслано рекомендований лист на правильну адресу, чи має А. нову адресу і чи можна було зробити ще одну спробу вручити лист-повідомлення. Крім того, можна було перевірити, чи були коректними відомості про А. в базі даних прокуратури щодо відсутності у нього обов'язкового акаунту в «Цифровій пошті». Незалежно від того, чи могли органи влади нести відповідальність за неповідомлення А., результат все одно залишався тим же, обвинувачення проти А. були відхилені судом, в результаті чого за заявою заявниці про зґвалтування не було здійснено ефективного кримінального переслідування або судового розгляду.

Отже, **мало місце порушення позитивних зобов'язань держави за ст. 3 та ст. 8 Конвенції.**

Ключові слова: зґвалтування, позитивні зобов'язання, процесуальні помилки, наслідки помилок прокуратури

7. Гаджієв та Гостєв проти Росії (*Gadzhiyev and Gostev v. Russia*) від 15.10.2024, заяви №№ 73585/14, 51427/18

Перший заявник, полковник міліції в підрозділі безпеки Міністерства внутрішніх справ Республіки Дагестан, звертався до посадових осіб місцевого рівня щодо проблеми корупції в міліції, однак безуспішно. В очікуванні зустрічі з посадовими особами на федеральному рівні він та деякі його колеги дали інтерв'ю в м. Москва кільком медіа, в тому числі пресконференцію, організовану неурядовою організацією «Меморіал», та інтерв'ю телеканалу «Дождь» і газети «Известия». Після цього, за результатами дисциплінарного розслідування у 2013 році заявника було звільнено, оскільки він заздалегідь не погодив заяви та інтерв'ю з департаментом зв'язків з громадськістю міністерства.

Другий заявник працював у Московському метрополітені з 1992 року та став головою профспілки працівників метрополітену в 2014 році. У 2016 році, після низки технічних випадків, що призвели до перебоїв, профспілка організувала демонстрацію та низку одиночних пікетів, щоб привернути увагу влади та широкої громадськості до того, що вона вважала недоліками в роботі метрополітену з точки зору безпеки. У зв'язку з подальшими випадками заявник дав два інтерв'ю інтернет-порталам як голова профспілки, під час яких заявляв про несправне обладнання та інші технічні несправності, які призвели до низки проблем (в тому числі згорання необхідного обладнання). Керівництво метрополітену наклало на заявника два окремих дисциплінарних стягнення за надання інтерв'ю. Враховуючи, що друге стягнення було за повторне порушення, воно призвело до його звільнення.

Оскарження відповідних рішень у кожній справі успіху не мало.

За заявою першого заявника

ЄСПЛ зазначив, що перший заявник був притягнутий до відповідальності дисциплінарними органами за публічні заяви про порушення в установі, в якій він працював, зокрема, за заяви, що стосувалися питань, які виходили за межі його професійної сфери відповідальності. Національні суди по суті підтримали накладену санкцію, додавши, що не було достатніх доказів на підтримку тверджень заявника. Таке дисциплінарне стягнення було передбачено законом і переслідувало легітимну мету, а саме захист прав інших осіб.

Водночас, на думку Суду, одним з ключових моментів у цій справі була категорична заборона на публічні заяви державних службовців з питань, що не належать до їхньої компетенції, без попереднього узгодження з відповідним відомством (підрозділом відомства). Негнучке дотримання цієї заборони без урахування конкуруючих інтересів могло мати негативний вплив на

свободу вираження поглядів державних службовців. Так, заявник порушив питання, що становлять значний суспільний інтерес, використовуючи інформацію, отриману завдяки своєму становищу. Зокрема, як державний службовець, він зробив заяви про корупційні дії, які ставили під загрозу ефективність і безпеку операцій. Заяви стосувалися питань, які, хоча частково і ґрунтувалися на оціночних судженнях (таких як оцінка компетентності міністра або якості оперативного планування та рішень), також мали в основі конкретні фактичні елементи, зокрема, щодо втрат людських життів під час проведення антитерористичних операцій.

Він також висунув звинувачення у неправомірному впливі та фаворитизмі при призначенні на посади в міліції. При цьому, національні суди вказали на відсутність доказів на підтримку тверджень заявника. Однак, вони вийшли за межі висновків дисциплінарних органів, які явно не були компетентні оцінювати по суті твердження про корупцію або некомпетентність. Разом з тим, заявник був готовий повідомити більш детальну інформацію органам, уповноваженим розслідувати відповідні обставини (до чого неодноразово закликав).

В той же час Суд вважав, що підтримка, висловлена заявнику профспілкою працівників міліції, свідчила про те, що його заяви не були мотивовані виключно особистими інтересами або переконаннями, а відображали більш широке занепокоєння всередині установи. Суд також враховував особливі проблеми, з якими стикаються викривачі в організаціях/установах, включаючи ризик помсти та можливі правові наслідки.

Що стосується суворості покарання, Суд зазначив, що національні суди в основному зосередилися на ствердженні відсутності підстав для тверджень заявника, не розглядаючи інші відповідні критерії, що впливають з прецедентного права за ст. 10 Конвенції.

Наостанок, Суд визнав важливість розсудливості та обережності при виконанні службових обов'язків. Однак суворе застосування національного законодавства, як мало місце у цій справі, діяло як категорична заборона як на індивідуальні, так і колективні коментарі співробітників міліції з будь-яких питань, що стосуються діяльності установи, таким чином, не дозволяючи їм висловлювати свою думку з приводу того, що виходить за межі їхніх безпосередніх повноважень.

Зваживши інтереси у цій справі, Суд дійшов висновку, що втручання у право першого заявника на свободу вираження поглядів, зокрема, його право на поширення інформації, не було «необхідним у демократичному суспільстві».

За заявою другого заявника

Суд встановив, що другий заявник зробив дві заяви для преси, критикуючи обладнання метрополітену, яке він вважав несправним. У своїх заявах він згадував про низку серйозних і повторюваних інцидентів в метрополітені. Він посилався на «нестачу персоналу, обладнання та ресурсів» і «недоліки в обслуговуванні та адаптації інфраструктури до нового обладнання» – обставини, які, на його думку, призвели до серйозних перебоїв у роботі метрополітену.

Вказані заяви про недоліки цікавили велику групу людей, а саме мешканців міста, які регулярно користувалися таким важливим видом транспорту в столиці. При цьому, достовірність тверджень заявника ніколи не ставилася під сумнів ні роботодавцем заявника, ні національними судами. Суд вважав, що ці заяви, безперечно, становили суспільний інтерес. Крім того, він зазначив, що ні національні суди, ні Уряд не стверджували, що другий заявник діяв зі злого умислу. До того ж жодне з його висловлювань не можна було вважати образливим або таким, що становить безпідставний особистий напад на інших осіб. Беручи до уваги зміст цих заяв та статус заявника як представника профспілки, Суд не мав підстав сумніватися в мотивації його висловлювань, а саме покращення умов праці на підприємстві.

З іншого боку, Суд визнав, що розголошення інформації про проблеми в роботі метрополітену могло зашкодити репутації роботодавця та його постачальників, таких як виробників вагонів та іншого рухомого складу, на якість якого заявник звертав увагу.

Що стосується ризиків, які, на думку Уряду, загрожували безпеці у зв'язку з розкриттям інформації, Суд зазначив, що в цій сфері навіть, здавалося б, несуттєві деталі, які не були класифіковані як конфіденційні, можуть бути важливими і використовуватися в зловмисних цілях. При цьому, за відсутності будь-якої оцінки цього питання національними судами, такі ризики видавалися гіпотетич-

ними. Тобто не вбачалось, що висловлювання заявника якимось чином завдали шкоди його роботодавцю.

Що стосується суворості покарання, Суд повторив, що члени профспілки повинні мати можливість висловлювати роботодавцю вимоги, за допомогою яких вони прагнуть поліпшити становище працівників на підприємстві. Профспілка, яка не має можливості вільно висловлювати свої ідеї з цього приводу, позбавлена важливого засобу дії. Таким чином, з метою гарантування змістовного та ефективного обсягу прав профспілок національні органи влади повинні забезпечити, щоб непропорційні санкції не перешкоджали представникам профспілок виражати та захищати інтереси своїх членів. До того ж існує мало підстав для обмеження дискусій з питань, що становлять суспільний інтерес. У цій справі, однак, до другого заявника було застосовано найсуворіше стягнення, передбачене трудовим законодавством, а саме звільнення. Суд вважав, що такий дисциплінарний захід може мати негативні наслідки для його кар'єри і можливості знайти іншу роботу, беручи до уваги специфіку його підготовки і монополію його колишнього роботодавця на транспортний сектор у місті. Суд також взяв до уваги стримуючий ефект, який застосована санкція може мати на інших працівників у секторі.

Зваживши шкоду, заподіяну роботодавцю заявника, з інтересом громадськості до оприлюдненої заявником у пресі інформації, точністю викладених фактів і суворістю застосованої санкції, Суд дійшов висновку, що втручання у право другого заявника на свободу вираження поглядів також не було «необхідним у демократичному суспільстві».

Отже, Суд **визнав порушення ст. 10 Конвенції** за заявами обох заявників.

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, оприлюднення інформації про недоліки в роботі органу/установі, суспільно необхідна інформація, принцип пропорційності

8. Amerisoc Center S.R.L. проти Люксембургу (*Luxembourg Amerisoc Center S.R.L. v. Luxembourg*) від 17.10.2024, заява № 50527/20

У 2018 році слідчий суддя наклав арешт на активи, що зберігались на банківському рахунку компанії-заявника, на виконання запиту про міжнародну взаємну правову допомогу від органів влади Перу. Цей арешт був спрямований на забезпечення подальшої конфіскації коштів в рамках провадження у справі про відмивання грошей, відкритого у Перу. Кошти були заарештовані в розмірі більше 2,5 млн дол. США, які, за словами компанії-заявника, становили практично всі її активи. Така ситуація призвела до виникнення боргових зобов'язань

займачки компанії-заявника. Оскарження арешту в органах влади Перу та Люксембургу було безуспішним.

ЄСПЛ постановив, що арешт коштів на банківському рахунку становив втручання у право компанії-заявника на мирне володіння своїм майном. Таке втручання було передбачено законом і переслідувало легітимну мету сприяння співробітництву між державами з метою боротьби з організованою злочинністю та запобігання незаконному використанню у небезпечний для

суспільства спосіб майна, законність набуття якого не була встановлена. При цьому, як і справи про заморожування активів в контексті кримінального провадження з метою забезпечення їх доступності для сплати можливого фінансових санкцій на національному рівні, скарга компанії-заявника також підлягала розгляду за другою частиною ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Згідно з усталеною практикою Суду, незважаючи на відсутність у ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції вказівок щодо процесуальних вимог, судове провадження, пов'язане з правом на мирне володіння майном, повинно також надавати зацікавленій особі належну можливість представити свою справу перед компетентними органами з метою ефективного оскарження заходів, що негативно впливають на права, гарантовані цим положенням.

Так, у разі арешту органами влади Люксембургу на запит іноземного органу, закон про міжнародну взаємну правову допомогу передбачав, що законність провадження підлягала систематичній перевірці. У такому провадженні «зацікавлена третя сторона», за умови, що вона була поінформована про постанову про арешт, могла подати «зауваження» протягом десяти днів з дати, коли банк був повідомлений про постанову, і висунути свої аргументи, в тому числі спрямовані на розблокування заморожених коштів.

Ситуація змінювалась, якщо банк вирішив не повідомляти клієнта про існування такого рішення. Закон про міжнародну взаємну правову допомогу не передбачав жодного обов'язкового механізму, який би забезпечував інформування третьої сторони про запит про міжнародну взаємну правову допомогу, пов'язану з арештом її банківських коштів або активів. У таких випадках клієнт не знав про початок перебігу десятиденного строку для подання зауважень.

У цій справі компанія-заявник стверджувала, що дізналася про постанову про арешт лише після спливу строку для подання зауважень, що не заперечувалось Урядом. При цьому, палата ради окружного суду, яка згідно із законом перевіряла формальність процедури, вже прийняла рішення та встановила, що всі вимоги були дотримані. Таким чином, таке рішення було винесено без надання компанії-заявнику можливості подати зауваження. Коли компанія-заявник подала заяву про скасування арешту активів її було відхилено як необґрунтовану. Палата ради окружного суду встановила, що, по-перше, не було жодних виняткових обставин, які могли виправдати навіть часткове розблокування арештованих активів, по-друге, вона не могла розглядати скаргу щодо непропорційності арешту,

оскільки відповідність процедури формальним вимогам вже була встановлена. Подальше оскарження було безрезультатним.

Відповідно, органи влади Люксембургу ніколи не оцінювали пропорційність заходу, який за своїм характером та обсягом видавався, на перший погляд, значним та суворим, і, до того ж тривав протягом шести років.

Таким чином, на жодному етапі провадження органи влади не визначили, чи було досягнуто необхідний баланс у спосіб, що відповідає ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Проте саме національні суди мали обов'язок пересвідчитися, що заморожування активів компанії-заявника не завдасть їй більшої шкоди, ніж та, яка неминуче впливає з таких заходів. Суд, безумовно, усвідомлював труднощі, притаманні міжнародному співробітництву. Однак, навіть якщо захід було призначено в контексті запиту про міжнародну взаємну правову допомогу, виданого іншою державою, національні органи влади були зобов'язані застосовувати відповідні принципи по суті з урахуванням конкретних характеристик і механізмів такої міжнародної взаємної правової допомоги.

З огляду на вказане Суд констатував, що обсяг перегляду судами Люксембургу був занадто вузьким, щоб задовольнити вимогу пошуку «справедливого балансу», притаманну другому абзацу ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Цей висновок підкріплювався тим, що відповідне питання не розглядалося і владою Перу.

Суд дійшов висновку, що національні суди не надали компанії-заявнику розумної можливості розглянути її справу в рамках змагального процесу. Така ситуація склалася, по-перше, оскільки закон про міжнародну взаємну правову допомогу не передбачав, що інформація про постанову про накладення арешту повинна бути повідомлена клієнту банку, а по-друге, внаслідок рішення національних судів не розглядати аргументи компанії-заявника щодо повернення (розморожування) активів.

Таким чином, втручання у право компанії-заявника на мирне володіння своїм майном за відсутності засобу юридичного захисту, за допомогою якого можна було ефективно оскаржити такий захід, Суд визнав непропорційним переслідуваній легітимній меті.

Отже, **мало місце порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.**

Ключові слова: право на мирне володіння майном, арешт активів за запитом міжнародної правової допомоги, змагальність провадження

9. Б.Б. проти Словаччини (B.B. v. Slovakia) від 24.10.2024, заява № 48587/21

Заявниця має ромське походження і з народження виховувалася під опікою держави. Потім вона жила з ромською сім'єю Х, яка забрала всі її заощадження. Вона працювала у них покоївкою. Згодом вони примусили її вийти заміж за їхнього сина, від якого вона народила дитину. Оскільки заявниця була не в змозі утримувати дитину, її також віддали під опіку держави. Пізніше, сім'я Х змусила заявницю покинути їхнє житло і, коли вона залишилася без даху над головою і без будь-яких засобів для існування, влаштували їй зустріч з особою Y (як стверджувалось за плату). Цей чоловік залучив заявницю до проституції. Вона погодилась поїхати з ним до Сполученого Королівства у 2010 році, де працювала повією щонайменше рік та віддавала йому всі зароблені гроші. Вона також повинна була слідкувати за його домогосподарством. При цьому, їй давали наркотики. Коли Y покинув Сполучене Королівство заявниця звернулася до поліції. Її було взято під опіку в рамках міжнародної програми з підтримки та захисту жертв торгівлі людьми Міжнародної організації з міграції (МОМ). Вона повернулася до Словаччини, де перебувала вже під опікою Caritas Slovakia (Серед іншого, у неї діагностували певні психічні розлади, що могли бути наслідком її життя та вживання наркотиків в Сполученому Королівстві). У 2012 році її було виключено з програми, оскільки Y було засуджено за сутенерство (один рік умовно), а не за торгівлю людьми. Оскарження заявницею вироку успіху не мало.

ЄСПЛ повторив, що висновок про наявність доказів складових елементів міжнародного визначення торгівлі людьми (дія, засоби, мета, п. «а» ст. 3 Палермського протоколу) має ґрунтуватися на обставинах, що існували на момент, коли були зроблені відповідні заяви або коли до відома органів влади були доведені очевидні докази поводження, що суперечить ст. 4 Конвенції, а не на подальшому висновку, зробленому після завершення відповідного розслідування або судового розгляду.

Так, заявниця подала до національних органів влади кримінальну заяву, в якій, серед іншого зазначала, що вже зверталась до органів Сполученого Королівства і була ідентифікована як потенційна жертва торгівлі людьми. Під час подальшого опитування вона надала свідчення про перевезення та перебування в Сполученому Королівстві, а також репатріацію до Словаччини. Вона зазначила, що прийняла пропозицію Y поїхати працювати повією, оскільки на той час у неї не було іншої альтернативи, окрім як залишитись на вулиці. Вона також стверджувала, що Y дав сім'ї Х гроші за те, що вони направили її до нього.

На думку Суду, щодо особи Y твердження заявниці вказували як на дію (організація перевезення її до Сполученого Королівства), так і на мету (втягнення її у заняття проституцією). В контексті елементу засобів, Суд вважав, що фактичні подання заявниці на національному рівні та під

час провадження за Конвенцією, свідчили про її вразливість на час подій. Це підкріплювало її твердження про те, що використані Y засоби полягали у зловживанні становищем, в якому вона перебувала. Зокрема, органи влади мали бути обізнані про молодий вік заявниці (20 років) та її походження з неблагополучного соціально-економічного середовища. Її твердження про те, що вона була завербована в Словаччині з метою заняття проституцією у Сполученому Королівстві, по суті, відповідали профілю торгівлі людьми у цих державах на відповідний час. При цьому, спочатку взаємодія заявниці з органами влади Сполученого Королівства була сприйнята словацькими колегами з висновком про те, що вона стала жертвою торгівлі людьми (Були отримані дані зі Сполученого Королівства з відповідним висновком прикордонної служби). До того ж її повернули до Словаччини в рамках програми МОМ з підтримки та захисту жертв торгівлі людьми. Тим не менш, після передачі справи заявниці, яка першочергово розглядалась як така, що стосувалась торгівлі людьми, до іншого відділу поліції, її було перекваліфіковано на сутенерство, що жодним чином не було пояснено. Разом з тим, у своїх поданнях на національному рівні деякі національні органи самі визнали, що за певних умов злочин, вчинений Y проти заявниці, можна було б розглядати як торгівлю людьми. Такі обставини не залишали жодних сумнівів у тому, що у національних органів влади існувала обґрунтована підозра, що заявниця стала жертвою торгівлі людьми, а отже, про порушення її прав, захищених ст. 4 Конвенції.

У зв'язку з цим в контексті виконання позитивного зобов'язання держави провести ефективне розслідування Суд звернув увагу на такі обставини:

1. Дії Y щодо заявниці були фактично розслідувані, і його було засуджено, хоча і за сутенерство, а не за торгівлю людьми. Санкція, що застосовувалась до першого злочину, передбачала більш м'яке покарання, ніж до другого. Обвинувачення у першому злочині іноді застосовувалось замість другого, якщо було недостатньо доказів або інших елементів. При цьому, Суд вказав на постійну критику міжнародних організацій відносно м'яких вироків словацьких судів у справах про торгівлю людьми.

2. Сторони не заперечували, що дії Y могли становити торгівлю людьми, якщо у відповідний час заявниця перебувала в уразливому становищі, а Y знав про це і мав намір скористатися таким становищем. Уряд визнав, що це теоретично можна було встановити шляхом отримання свідчень від чоловіка, свекрухи та невістки заявниці, які були обізнані про її ситуацію на час подій і, як стверджувала заявниця, були залучені до відповідних подій в обмін на гроші. Однак жодних свідчень від родичів заявниці не було отримано. Згідно з даними Генерального прокурора вони були недосяжні для цілей провадження, оскільки перебували у Сполученому Королівстві

за невідомою адресою. Тим не менш, не було жодних тверджень або інших ознак того, що насправді було докладено будь-яких зусиль для встановлення місцезнаходження цих осіб та отримання від них свідчень (зокрема, шляхом взаємної допомоги між органами влади Словаччини та Сполученого Королівства у справах про транскордонну торгівлю людьми). Тобто не було жодних спроб знайти відповідних осіб протягом багатьох років провадження.

3. Під час направлення справи на повторний розгляд регіональний суд вказав на необхідність отримання додаткових доказів, а також показань свідка Z. Суд нижчої інстанції заслухав особу Z, яка заявила, що їй нічого не відомо про цю справу і припустила, що насправді заслуханою мала бути була інша особа з таким самим прізвищем, яка, за її інформацією, перебувала у Сполученому Королівстві. Однак, не було жодних ознак того, що в кінцевому підсумку були докладені будь-які зусилля для того, щоб знайти і заслухати цю іншу особу.

4. Відсутність очевидної лінії розслідування посилювалася тривалістю провадження (близько дев'яти років).

Таким чином, зі змісту матеріалів справи складалося враження, що органи влади свідомо утрималися від з'ясування питань, чи підпадали дії Y під визначення

торгівлі людьми, і обмежили свої зусилля щодо встановлення фактів лише тими, що мали значення для оцінки його дій як сутенерства. За таких обставин видавалося парадоксальним стверджувати, що встановлені факти відповідають складу злочину сутенерства.

Загалом органи влади не вжили всіх розумних заходів для збору доказів і з'ясування обставин справи, зокрема, з «розумінням багатьох підступних способів, за допомогою яких одна особа може потрапити під контроль іншої», і таким чином з'ясувати справжній характер відносин заявниці зі стверджуваним торговцем людьми.

З огляду на вказані суттєві у розумінні його практики недоліки, Суд дійшов висновку, що національне провадження не відповідало вимогам позитивного зобов'язання щодо проведення ефективного розслідування справи заявниці в контексті торгівлі людьми, а, отже, **мало місце порушення ст. 4 Конвенції в процесуальному аспекті.**

Справедлива сатисфакція: 25 000 євро відшкодування моральної шкоди, 15 000 євро відшкодування судових витрат.

Ключові слова: торгівля людьми, елементи злочину торгівлі людьми, ефективне розслідування

10. Касаріні проти Італії (Casarini v. Italy) від 05.11.2024, заява № 25578/11

Інформаційна служба про платників податків є базою даних, в якій згідно з законодавством зберігаються дані та інформація з декларацій та скарг, адресованих фінансовим органам, та з відповідних розслідувань, а також дані та інформація, які можуть мати значення для цілей оподаткування (в т.ч. витрати на газ, воду, електроенергію та телефон, відсотки за зобов'язаннями, внески на соціальне страхування, банківські перекази, дані про реєстрацію транспортних засобів, членство у спортивних клубах, витрати платників податків на відрядження).

У 2010 році заявник, політичний активіст і член руху «No Global», дізнався зі статті про те, що Ф.Д., співробітник податкової поліції, незаконно отримав інформацію про нього з вказаного реєстру та передав її Г.А., журналісту, який працює у італійському журналі.

Зокрема, згідно з матеріалами кримінального провадження Ф.Д. звинувачувався в тому, що він неодноразово отримував доступ до бази даних для збору інформації про публічних осіб на прохання журналіста для підготовки статей (загалом щодо 328 осіб, а саме видатних діячів судової системи, а також культурної, політичної та інституційної сфер). Було встановлено, що Ф.Д. входив до бази даних 1 372 рази без будь-яких підстав, пов'язаних з виконанням його службових обов'язків, з метою отримання та подальшого передання інформації

журналісту. Кожен вхід до бази реєструвався у спеціальному внутрішньому журналі (із зазначенням позивного підрозділу, місця, часу). Врешті решт, працівника податкової поліції було притягнуто до дисциплінарної відповідальності (позбавлення звання до рядового солдата та направлення до іншого підрозділу) та кримінальної відповідальності (умовно на два роки, після завершення процедури укладення угоди про визнання вини). Журналіст також був засуджений. Відповідно, Суд закрив провадження за кримінальною скаргою заявника, оскільки Ф.Д. та Г.А. вже були засуджені за тими ж фактами.

Зі змісту доводів заявника у скарзі за ст. 8 Конвенції Суд дійшов висновку, що він скаржився не на незаконний доступ Ф.Д. та журналіста до його даних, а на те, що держава не була спроможна запобігти неправомірному використанню та поширенню його персональних даних, які зберігалися в базі даних про платників податків, до якої мала доступ низка суб'єктів, а не лише податкова поліція. У своїй скарзі він також посилався на рішення органу захисту персональних даних, який виявив численні недоліки у безпеці доступу до податкового реєстру та зобов'язував податкові органи запровадити комплекс технологічних і адміністративних заходів для посилення безпеки, приведення обробки персональних даних у відповідність до вимог національного законо-

давства (неодноразово продовжувалися строки виконання щодо деяких заходів).

Щодо статусу жертви

(i) в частині неправомірного використання та зловживання персональними даними заявника податковою поліцією

Заявник довів, що він особисто та безпосередньо постраждав від стверджуваної бездіяльності держави щодо захисту його персональних даних від неправомірного використання та зловживання з боку податкової поліції. Зокрема, він довів, що дізнався зі статті про те, що Ф.Д. незаконно отримав інформацію про нього з бази даних про платників податків, і стверджував, що порушенню його права на захист персональних даних сприяла бездіяльність держави, яка не вжила належних заходів для запобігання цьому.

(ii) в частині неправомірного використання та зловживання персональними даними заявника третіми особами, які мали доступ до бази даних

Заявник посилався на той факт, що як платник податків він належав до категорії осіб, чиї дані зберігалися в базі даних про платників податків відповідно до законодавства. Відповідно, він наражався на ризик стати об'єктом неправомірного використання та зловживань з боку третіх осіб у силу широкого доступу, наданого їм до бази даних, та недостатнього захисту, передбаченого національною правовою базою. При цьому, заявник не перебував у ситуації, в якій від нього вимагали або змінити свою поведінку, або ризикувати бути притягнутим до відповідальності. Тому його ситуацію слід було відрізняти від ситуації заявників, які зіткнулися з дилемою: або дотримуватися оскаржуваного положення закону, або відмовитися і, таким чином, бути підданим санкціям.

Зокрема, сам факт того, що заявник був платником податків, чиї персональні дані зберігалися в базі даних про платників податків, не був достатнім для того, щоб вважати, що він вже зазнав або потенційно знаходився під ризиком зазнати зловживань та неправомірного використання його персональних даних третіми особами, які мали доступ до бази даних. У зв'язку з цим Суд вже підкреслював у кількох справах, що недостатньо належати до групи осіб, яких може абстрактно зачепити оскаржуваний захід. Необхідно також надати обґрунтовані та переконливі докази ймовірності того, що порушення, яке безпосередньо стосується заявника, станеться. Лише за вкрай виняткових обставин заявник може стверджувати, що він є жертвою порушення Конвенції у зв'язку з ризиком порушення у майбутньому.

При цьому, заявник не надав жодних доказів, здатних продемонструвати, що він через свою особисту ситуацію наражався на ризик неправомірного використання

або зловживання його персональними даними з боку третіх осіб, які мали доступ до бази даних. Його побоювання ґрунтувалося на простій гіпотезі, яка була занадто віддаленою і абстрактною, щоб він міг зробити аргументовану заяву про те, що є «жертвою» у значенні ст. 34 Конвенції. Таким чином, заявник не міг стверджувати, що він є жертвою виключно через стверджувані недоліки в застосовній правовій базі або в практиці компетентних національних органів для запобігання цьому.

Щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту

Оскільки заявник скаржився на бездіяльність держави щодо захисту його даних від зловживань та неправомірного використання з боку податкової поліції, подання кримінальної скарги проти Ф.Д. та Г.А. не було засобом юридичного захисту, який міг би забезпечити вирішення питань за його скаргами. Навіть якби йому вдалося отримати компенсацію від осіб, винних у незаконному доступі, це не поклало б на національні органи влади жодних зобов'язань щодо запобігання подальшому зловживанню його персональними даними. Крім того, компенсаційний засіб юридичного захисту, передбачений Кодексом про захист персональних даних та Цивільним кодексом, також був неналежним, оскільки він не міг безпосередньо вирішити важливі аспекти скарг заявника.

Однак, він міг скористатися іншими доступними засобами юридичного захисту. Зокрема, згідно з законодавством заявник міг подати скаргу до органу захисту персональних даних з проханням зобов'язати національні органи влади вжити необхідних оперативних і технологічних заходів, спрямованих на захист його персональних даних. Орган захисту персональних даних є незалежним адміністративним органом, повністю автономним і незалежним у прийнятті рішень та оцінці. Беручи до уваги порядок та умови призначення його членів, а також наявність достатніх та належних гарантій проти можливого зовнішнього тиску, не було жодних підстав сумніватися в незалежності органу захисту персональних даних по відношенню до будь-якої іншої влади або органів, особливо органів виконавчої влади. Що стосується процесуальних гарантій, то особи могли бути представлені захисниками, а провадження мало змагальний характер і призводило до ухвалення обов'язкових до виконання рішень. Хоча рішення органу захисту персональних даних формально мали адміністративний характер, і він міг на власний розсуд здійснювати свої функції та повноваження, у заявника було право подати скаргу на його рішення до компетентних судових органів. Крім того, будь-яке рішення, прийняте в такому провадженні, могло бути оскаржене з питань права до Касаційного суду. Таким чином, не було підстав вважати, що у цій справі скарга до органу захисту персональних даних не становила сукупності засобів юридичного захисту, які могли забезпечити заявнику принаймні розумні перспективи на успіх.

Незважаючи на те, що не було надано жодних прикладів національної судової практики у контексті конкретних скарг заявника, були відсутні ознаки того, що такий засіб юридичного захисту був очевидно марним у його справі. Надані Суду матеріали свідчили про протилежне. Зокрема, сторони надали рішення, прийняті органом захисту персональних даних за власною ініціативою, щодо відсутності гарантій, спрямованих на захист даних, що зберігаються в базі даних про платників податків, від зловживань та неправомірного використання третіми особами. Не вбачалося, що орган захисту даних міг відмовитися розглянути питання про необхідні гарантії захисту даних за скаргою заявника. Будь-які затримки у виконанні рішень такого органу, які не були систематич-

ними і не повторювалися, не були достатніми для того, щоб викликати сумніви в ефективності цього засобу юридичного захисту.

Отже, заявник не надав національним органам влади можливості запобігти або виправити порушення Конвенції за допомогою власної правової системи.

З огляду на всі вказані обставини Суд **визнав скаргу заявника за ст. 8 Конвенції неприйнятною**.

Ключові слова: статус жертви порушення за Конвенцією, національні засоби юридичного захисту, незалежний орган захисту персональних даних

11. Мірон проти Румунії (Miron v. Romania) від 05.11.2024, заява № 37324/16

У 2012 році прокуратура передала до суду справу відносно заявниці, керівника департаменту кадрового забезпечення Міністерства внутрішніх справ, та інших чотирьох посадових осіб підрозділу за звинуваченням у підробці документів та зловживанні службовим становищем. Їх звинувачували в тому, що вони незаконно прийняли Д.Р.К. на роботу і заплатили йому за фіктивне працевлаштування (зокрема, вивільнено посаду в той час, як процедури набору відповідних кадрів були призупинені; організовано фіктивне проведення конкурсних випробувань та виставлення оцінок; упереджений вибір кандидата; фіктивність посади, а саме відсутність Д.Р.К. на роботі та виплата йому, при цьому, заробітної плати; підписання заявницею відповідних табелів обліку робочого часу). Д.Р.К. також постав перед судом за звинуваченням у пособництві та підбурюванні до цих злочинів. В ході провадження два співобвинувачених подали заяви про розгляд справи за спрощеною процедурою. Суд засудив їх до коротких строків ув'язнення. Потім вони дали свідчення як свідки у кримінальному провадженні проти заявниці.

На попередньому етапі провадження протягом трьох слухань суд, засідаючи у складі одного судді, заслухав заявницю та двох інших співобвинувачених. Д.Р.К. вирішив зберігати мовчання. Суд також заслухав показання одного з семи свідків, які раніше давали свідчення під час слідства, а саме державного секретаря, підпис якого був підроблений у відповідних документах. Пізніше, коли заявниця повідомила щодо сумнівів відносно показань свідків, наданих під час слідства, суд задовольнив її клопотання та заслухав показання ще п'яти з семи свідків, а також долучив до матеріалів справи надані нею документи та відеозапис. Надалі справа було передано до іншого судді, М.М.О. Він долучив інші подані заявницею документи, заслухав свідка захисту, однак відмовив у задоволенні її клопотання про допит ще двох нових свідків на тій підставі, що допит одного з них не був необхідним для винесення судом рішення про законність найму, а

допит іншого, керівника апарату державного секретаря, не мав сенсу, після того, як вже сам державний секретар надав свідчення (перший з семи). Згодом суд заслухав показання двох вже засуджених колег заявниці, а також останнього із семи свідків, які давали свідчення під час слідства. Відповідні свідчення були записані на аудіо, про що суд повідомив сторони. Вже на етапі усних слухань заявниця повторила своє попереднє клопотання про надання доказів, однак суд його відхилив як таке, що вже було розглянуте та не містило нових підстав.

Суд першої інстанції засудив заявницю до одного року позбавлення волі умовно, ґрунтуючи своє рішення на повній сукупності доказів, наявних у матеріалах справи.

Суд кілька разів посилався на свідчення Н.Г. (вже засудженої колеги), документальні докази, а також показання інших свідків. В апеляційному провадженні заявниця знову подала клопотання про долучення доказів та допит свідків, яких суд першої інстанції відмовився викликати, однак апеляційний суд відхилив клопотання як нерелевантне. Врешті решт, апеляційний суд збільшив їй покарання до двох років позбавлення волі умовно. На аргументи заявниці щодо способу отримання доказів апеляційний суд вказав, що, по-перше, суд першої інстанції дотримався положення кримінального процесуального кодексу, яке забороняє зміну складу суду першої інстанції після початку усних слухань. По-друге, він встановив, що безумовне повторення процесу збору доказів кожного разу при зміні складу суду першої інстанції могло бути надмірно процесуальним заходом, явно виходило б за межі намірів законодавця і затягувало розгляд справи, не сприяючи встановленню істини. До того ж вона висунула цей аргумент лише на стадії апеляційного розгляду.

Суддя М.М.О., який прийняв справу до провадження як одноособовий суддя в той час, коли досудове провадження перебувало на досить пізній стадії, отримав свід-

чення безпосередньо від трьох свідків, а саме двох колишніх колег заявниці, які вже були засуджені, та третьої особи. Крім того, апеляційний суд у цій справі отримав свідчення безпосередньо від заявниці та її співобвинувачених. Причиною того, що він не отримав показання Д.Р.К., було те, що він побажав зберігати мовчання протягом усього провадження.

ЄСПЛ зазначив, що суди, які розглядали цю справу, ґрунтували свої рішення на повній сукупності доказів. Однак аргументація, наведена в цих рішеннях, свідчила про те, що значну вагу мали документальні докази, оскільки справа стосувалася процедури найму на роботу, а також законодавчих і нормативних зобов'язань. Відповідні документи були доповнені показаннями свідків, зокрема показаннями Н.Г. (вже засудженої колеги), яка давала свідчення безпосередньо судді М.М.О. Кілька елементів вказували на особливо важливу роль, яку відіграли в судовому процесі докладні свідчення Н.Г., яку заявниця контролювала і доручила підготувати документи та організувати прийом на роботу. З рішень було очевидним, що інші свідчення, які не були заслухані безпосередньо суддею М.М.О. в першій інстанції або згодом апеляційним судом, зробили лише дуже (якщо не вкрай) обмежений внесок в аргументацію судів, які визнали заявницю винною. Суд також зауважив, що заявниця на попередньому етапі провадження просила поставити запитання свідкам та її співобвинуваченим, що було дозволено. Таким чином, вона мала змогу допитати їх вільно та за допомогою адвоката на свій вибір. Однак, вона не подавала такого клопотання після того, як суддя М.М.О. прийняв справу.

Крім того, хоча суддя М.М.О. двічі відкладав слухання, щоб дозволити заявниці уточнити свій запит про надання доказів та змінити адвоката, заявниця у своїх наступних клопотаннях не посилалася на те, щоб раніше заслу-

хані свідки (навіть свідок захисту) - або співобвинувачени знову надали свідчення. Вона лише просила надати документальні докази, а також свідчення двох нових свідків, у чому їй було вмотивовано відмовлено.

До того ж під час апеляційного провадження вона жодного разу не вказала, якого свідка чи свідків, на самому початку заслуханих судом, вона хотіла б знову заслухати перед суддею М.М.О., або які аспекти вона хотіла таким чином прояснити. Вона також не просила апеляційний суд повторно допитати таких свідків. Вона просто повторила те саме клопотання про виклик нових свідків. Таким чином, Суд не був переконаний, що підхід до провадження, застосований заявницею, яка мала кілька можливостей просити про повторний виклик свідків, був мотивований реальними сумнівами щодо достовірності свідчень тих, хто вже давав свідчення у провадженні, тобто до того, як суддя М.М.О. прийняв справу до свого провадження в суді першої інстанції.

За таких обставин Суд дійшов висновку, що з огляду на підхід заявниці до провадження і компенсаційні заходи, вжиті суддями, які виносили рішення в обох інстанціях (та які за власною ініціативою отримали свідчення безпосередньо від співучасника та особливо важливого свідка, а саме вже засудженої колеги Н.Г.), використання судами запису показань інших свідків при винесенні рішень було сумісним з вимогами права заявниці на справедливий судовий розгляд і не порушило суті цього права. Більше того, наявність аудіозапису на додаток до письмового запису показань інших свідків могла забезпечити додаткову гарантію у цій справі.

Отже, **порушення п. 1 ст. 6 Конвенції не було**.

Ключові слова: отримання доказів судом, використання аудіо записів показань свідків

12. Ліндхольм та Спадок Лейфа Ліндхольма проти Данії (Lindholm and The Estate After Leif Lindholm v. Denmark) від 05.11.2024, заява № 25636/22

Покійний чоловік заявниці, Л., був членом організації «Свідки Єгови» з п'ятнадцяти років. У 2014 році він, у віці шістдесят сім років, потрапив до відділення невідкладної допомоги місцевої лікарні після падіння з даху з висоти близько двох метрів. Згідно з медичними записами під час госпіталізації він був при свідомості. Його перевезли гелікоптером з місцевої до головної лікарні, де він також був при свідомості і міг назвати своє ім'я, але був дезорієнтований і не пам'ятав про падіння. У нього було виявлено кілька внутрішніх крововиливів в мозку та тілі. До падіння він приймав препарат, який розріджує кров, для зменшення ризику тромбозу головного мозку. Одним з відомих побічних ефектів такого препарату є те, що він загалом підвищує схильність пацієнта до кровотеч. Л. мав попереднє медичне

розпорядження та довіреність на медичне обслуговування про відмову від переливання крові. Його донька також повідомила медичний персонал про відмову Л. від переливання крові. Пізніше, коли стан Л. значно погіршився і він втратив свідомість, медичні працівники кілька разів розмовляли з членами його сім'ї. Вони повідомили, що Л. надається медична допомога відповідно до їхніх побажань, але він перебуває у дуже важкому стані. Проте члени родини наполягали, що не бажають переливання крові або її компонентів. Через кілька днів для підвищення рівня гемоглобіну лікар все ж прийняв рішення про переливання крові, однак Л. до свідомості не прийшов. Його перевезли до іншої лікарні, де через незворотність певних ушкоджень, йому надавали лише паліативну допомогу. Він помер

через кілька тижнів. Причина смерті не була пов'язана з переливанням крові. Позов заявниці до національних судів щодо вказаного медичного втручання, врешті решт, було відхилено Верховним Судом.

У справі *Pindo Mulla v. Spain* ЄСПЛ узагальнив відповідне прецедентне право та принципи за ст. 8 Конвенції у світлі ст. 9 щодо скарги на те, що в екстреному випадку переливання крові було зроблено членкині організації «Свідку Єгови», яка в ході лікування відмовилася від такого лікування як письмово, так і усно. Під час розгляду питання про необхідність Суд розглянув (i) відповідні принципи прецедентного права про особисту автономію у сфері охорони здоров'я, обов'язок держави захищати життя і здоров'я пацієнтів, а також процесуальні гарантії, і (ii) узгодження прав та обов'язків, передбачених Конвенцією. Зокрема, серед іншого Суд зазначив, що хоча суспільний інтерес у збереженні життя або здоров'я пацієнта повинен поступатися інтересу пацієнта керувати своїм власним життям, достовірність (справжність) відмови від медичного лікування є легітимним питанням, враховуючи, що на карту поставлено здоров'я і, можливо, саме життя пацієнта. Необхідно забезпечити, щоб у невідкладній ситуації рішення про відмову від лікування, необхідного для порятунку життя, було прийнято вільно і самостійно особою, яка має необхідну дієздатність і усвідомлює наслідки свого рішення. Крім того, необхідно також забезпечити, щоб рішення, про яке має бути відомо медичному персоналу, було застосовним за обставин у тому розумінні, що воно є чітким, конкретним і недвозначним у відмові від лікування і відображає поточну позицію пацієнта з цього питання. Таким чином, вбачається, що коли в надзвичайних ситуаціях існують обґрунтовані підстави сумніватися в рішенні особи в будь-якому з цих істотних аспектів, не може вважатися недотриманням особистої автономії проведення невідкладного життєво необхідного лікування. Така позиція повністю узгоджується зі ст. 8 Конвенції Ов'єдо, яка допускає в надзвичайних ситуаціях виняток, що має вузьке тлумачення, із загального правила про згоду. Разом з тим, необхідно докласти «розумних зусиль», щоб розвіяти сумніви або невизначеність, пов'язані з відмовою від лікування. Побаження пацієнта повинні розглядатися як такі, що мають першорядне значення. Те, що є «розумними зусиллями», обов'язково залежатиме від обставин справи, а також від змісту національної правової бази. Якщо, незважаючи на розумні зусилля, лікар (або суд, залежно від обставин) не зміг встановити в необхідному обсязі, що воля пацієнта дійсно полягала у відмові від життєво необхідного лікування, обов'язок захистити життя пацієнта шляхом надання необхідної медичної допомоги повинен переважати. Крім того, згідно ст. 9 Конвенції Ов'єдо раніше висловлені побажання пацієнта, який на момент втручання не в змозі висловити свої побажання, «беруться до уваги». Як зазначено у пояснювальній записці до Конвенції Ов'єдо, не малося на увазі, що такі побажання повинні автоматично вико-

нуватися за будь-яких обставин. Визнається, що може виникнути необхідність перевірити, чи залишаються раніше висловлені побажання застосовними і дійсними в конкретній ситуації. Конвенція Ов'єдо не зачіпає домовленості, які держави повинні або можуть досягти щодо раніше висловлених побажань. Цього не робить і ст. 8 Конвенції. Хоча головні інституції Ради Європи зайняли позицію на користь попередніх розпоряджень і безстрокових довіреностей у медичній сфері, Суд зазначив, що, з огляду на їх необов'язковий характер, ці підходи передбачають значну свободу розсуду для держав щодо статусу і способів застосування таких інструментів. Як показало порівняльне дослідження в Європі існує різноманітна практика, коли мова йде про способи узгодження, наскільки це можливо, права на життя і права на повагу до автономії пацієнта шляхом врахування раніше висловлених побажань. Таким чином, Суд дійшов висновку, що як принцип надання обов'язкової юридичної сили попереднім розпорядженням пацієнта, так і пов'язані з ним формальні і практичні модальності, знаходяться в межах свободи розсуду держави.

У справі *Pindo Mulla v. Spain* Суд встановив порушення ст. 8 Конвенції у світлі ст. 9 через різні недоліки у процесі прийняття рішень, який у тому вигляді, в якому він здійснювався, не забезпечував достатньої поваги до автономії заявниці (більш детально див. випуск Бюлетеню за III кв. 2024).

Щодо Данії закон про охорону здоров'я містив загальне правило про автономію пацієнта. Він також містив конкретні правила щодо автономії пацієнта, включаючи право на відмову від переливання крові. В редакції закону на час подій було передбачено, що лікування, пов'язане з переливанням крові або його компонентів, не може бути розпочато або продовжено без інформованої згоди пацієнта. Водночас існувала вимога, що відмова пацієнта від переливання крові або її компонентів мала бути надана в контексті поточного перебігу хвороби і ґрунтуватися на інформації, наданій медичним працівником, про наслідки для здоров'я пацієнта у разі такої відмови.

Зокрема, Верховним Судом у цій справі було встановлено, що рішення про переливання крові без згоди Л. було прийнято відповідно до положення закону про охорону здоров'я, яке передбачало, що якщо пацієнт, який тимчасово або постійно не здатний надати інформовану згоду, перебуває в ситуації, коли негайне лікування необхідне для виживання пацієнта або для покращення його шансів на виживання в довгостроковій перспективі чи для значно кращого результату лікування, медичний працівник може розпочати або продовжити лікування без отримання згоди пацієнта. Разом з тим, Верховний Суд підкреслив, що така процедура не застосовується в ситуаціях, коли лікування необхідне для виживання непритомного пацієнта, од-

нак пацієнт відмовився від переливання крові у зв'язку з поточним перебігом хвороби. Якщо відмова була надана в поточній медичній ситуації, відмова пацієнта повинна поважатися, навіть якщо переливання крові є життєво необхідним. Однак, в ситуації Л. не було дотримано цієї умови.

Щодо аргументів заявниці про право на врахування попередніх побажань пацієнта, Верховний Суд зазначив, що згідно з законом та підготовчих приміток до нього якщо особа заявляє про свою відмову від переливання крові до початку хвороби, то таке попереднє розпорядження вважається актуальним і повинне враховуватися медичним персоналом при прийнятті рішень щодо лікування, якщо заява все ще вважається чинною та релевантною. Водночас згідно з іншими положеннями законодавства попереднє розпорядження не перешкоджає лікарям проводити переливання крові без згоди пацієнта в ситуаціях, коли, зокрема, непритомний пацієнт не зробив інформованої відмови від переливання крові в ході поточної хвороби, і цей пацієнт перебуває в стані, коли переливання крові необхідно для його виживання. Таким чином, «попереднє розпорядження про відмову від переливання крові або іншого медичного лікування має переконливу силу, але не є обов'язковим до виконання, якщо мова йде про лікування, яке рятує життя, наприклад, непритомного пацієнта. Вимога п. 2 ст. 24 Закону про охорону здоров'я про те, що відмова від переливання крові повинна бути зроблена в контексті поточного перебігу хвороби, щоб бути обов'язковою для медичного персоналу, існує ... для того, щоб забезпечити баланс між особистою автономією, безпекою пацієнта і документуванням встановлених побажань пацієнта. Законодавець визнав за доцільне мати регулювання (норму), яке може запобігти ризику того, що, наприклад, непритомний пацієнт помре через недостатнє життєво важливе лікування, на яке, в контексті поточного перебігу хвороби, він або вона погодилися б».

Проаналізувавши відповідні положення законодавства Суд вважав, що втручання у вигляді переливання крові було чітко визначено в законі і відповідало вимогам доступності та передбачуваності. При цьому, не було ознак того, що Верховний Суд тлумачив і застосовував національне законодавство у довільний або явно необґрунтований спосіб. Водночас таке втручання мало на меті захист здоров'я.

Що стосується необхідності, по-перше, як вже Суд встановив у справі *Pindo Mulla v. Spain*, держави не зобов'язані відповідно до ст. 8 Конвенції надавати обов'язкову юридичну силу попереднім медичним розпорядженням. Як зазначили Верховний Суд і Уряд, при прийнятті законодавчим органом Данії законодавства про права пацієнтів відповідна стаття була включена спеціально для того, щоб врахувати побажання Свідків Єгови, які з релігійних переконань не бажають

отримувати кров або її компоненти під час хірургічних операцій або інших процедур. Відповідне положення відображало те, що недоторканність і право на автономію особи вважаються більш важливими, ніж збереження життя. Разом з тим, відмова пацієнта від компонентів крові, як зазначалось вище, була обов'язковою, тільки якщо вона зроблена під час поточної хвороби пацієнта і ґрунтувалася на інформації, наданій медичними працівниками про наслідки такої відмови, мала на меті забезпечити, щоб рішення пацієнта було актуальним і поінформованим, і щоб непритомному пацієнту, який, можливо, хотів би жити, не було відмовлено в лікуванні, яке рятує життя. Суд вважав, що ця вимога підпадала під межі свободи розсуду держави при балансуванні між обов'язком держави захищати життя і правом пацієнта на автономію.

По-друге, у цій справі Л. був не в змозі висловити власні побажання «в контексті його поточного перебігу хвороби». Оскільки було наявне попереднє медичне розпорядження протягом перших днів після госпіталізації його лікували, зокрема, кровотворними препаратами, щоб врахувати його попередні вказівки про небажання переливання крові (були зроблені відповідні записи у медичній карті як про лікування, так і про застереження). Переливання крові було зроблено лише тоді, коли стало зрозуміло, що воно необхідне для його виживання. З огляду на обставини перебігу подій Суд не ставив під сумнів, що лікарі, які лікували Л., діяли відповідно до цих вказівок і намагалися уникнути переливання крові доти, доки це не було визнано необхідним для виживання Л. До того ж вони неодноразово звертались до членів сім'ї Л., які послідовно висловлювали заперечення проти переливання крові.

Таким чином, оскаржуване втручання можна було вважати необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним переслідуваній меті, а саме захисту здоров'я, і органи влади держави діяли в межах своєї свободи розсуду.

Отже, **порушення ст. 8 Конвенції у світлі ст. 9 Конвенції не було.**

Визнано необґрунтованими скарги за ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 8 та ст. 9 Конвенції. Суд визнав, що група Свідків Єгови, яка не могла відповідати критерію щодо відмови від переливання крові «в контексті поточного перебігу хвороби», могла постраждати від переливання крові більше ніж інші групи. Тим не менш, така ймовірна непряма дискримінація мала «об'єктивне та розумне» виправдання, оскільки вона переслідувала легітимну мету, а саме охорону здоров'я, та існував розумний зв'язок пропорційності між застосованими засобами та відповідною метою.

Ключові слова: автономія пацієнта, попереднє медичне розпорядження, невідкладна медична ситуація

13. Ле Маррек проти Франції (Le Marrec v. France) від 05.11.2024, заява № 52319/22

Заявнику було призначено базову соціальну допомогу. На початку 2019 року він увійшов на спеціальний вебсайт Національної служби сімейної допомоги, щоб оновити свій статус одержувача соціальної допомоги в особистому кабінеті. На сервері, де розміщувався сайт, IP-адреса його комп'ютера була конвертована в географічний індикатор «Інші [країни]». Це призвело до перевірки його особистої справи. Заявник пояснив службі, що використовував віртуальну приватну мережу (VPN) при вході в систему, щоб зашифрувати свою IP-адресу, в той час як фактично проживав у Франції. Разом з тим, інспектори перевірили банківський рахунок заявника і виявили, що він не задекларував низку переказів (від родичів, громадських об'єднань тощо). Внаслідок цього за двома рішеннями директора служби заявника було позбавлено права на отримання соціальної допомоги. Заявник звернувся до суду, заявляючи, серед іншого, про неправомірність обробки персональних даних щодо його місцезнаходження (дані геолокації), що становило втручання у його приватне життя. Скарги заявника були відхилені.

ЄСПЛ **відхилив скаргу** заявника **за ст. 8 Конвенції як явно необґрунтовану**. Зокрема, Суд постановив, що збір та використання IP-адреси заявника службою дійсно становило втручання в його право на повагу до приватного життя за ст. 8 Конвенції.

Таке втручання ґрунтувалося на поєднанні положень кодексу про соціальне забезпечення, Регламенту ЄС про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних і про вільний рух таких даних (GDPR), Закону про обробку даних, файлів і громадянські свободи (закон про захист даних), а також положенні про функціонування вебсайту соціальної допомоги.

Зокрема, кодекс про соціальне забезпечення уповноважував інспекторів служби на здійснення перевірки одержувачів. Ст. 6 GDPR дозволяє обробляти персональні дані, коли це необхідно для виконання завдання в інтересах суспільства (у цій справі обробка заяв на отримання допомоги та відповідних виплат одержувачам). Ст. 7 Закону про захист даних передбачала можливість обробки персональних даних без згоди особи, якщо це необхідно для виконання публічного завдання. В свою чергу, положенням про вебсайт було чітко передбачено обробку даних про з'єднання і технічних даних, що стосуються трекерів і/або файлів cookie, що зберігаються на комп'ютері осіб, які відвідують вебсайт. При цьому, користувачі мали бути поінформовані про таку обробку під час користування телекомунікаційним сервісом.

Заявник не стверджував про недоступність вказаних актів. Суд також вважав, що заявник мав бути заздалегідь поінформований про обробку IP-адреси його комп'ютера. Як користувач телекомунікаційного сервісу на веб-

сайті він повинен був прочитати та прийняти умови користування цим сервісом перед тим, як автентифікувати себе або відмовитися від використання сервісу. На вебсайті містились посилання на відповідне законодавство та позиції компетентних органів щодо обробки персональних даних користувачів.

Суд встановив, що, взяті в цілому, вказане правове регулювання з достатньою точністю визначало обсяг і спосіб збору та використання IP-адреси службою, що дозволяло заявнику регулювати свою поведінку, а саме, приймати обґрунтоване рішення щодо того, чи заходити на вебсайт служби. Не вбачаючи жодних доказів, які могли поставити під сумнів законність оскаржуваного заходу, Суд визнав, що втручання було здійснено відповідно до закону.

Що стосується легітимної мети, то вона полягала у перевірці права заявника на отримання соціальної допомоги (запобігання шахрайству), а також у забезпеченні безпеки вебсайту служби та його використання одержувачами соціальної допомоги. Тобто оскаржуваний захід переслідував легітимну мету в інтересах економічного добробуту країни і запобігання злочинам.

Щодо пропорційності обробки персональних даних Суд нагадав про принципи, узагальнені в рішенні по справі *L.F. v. France*. Зокрема, Суд взяв до уваги принципи, викладені у Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція 108), які повторювались у GDPR та Законі про обробку даних Франції: законність, добросовісність і прозорість збору; мінімізація даних (дані, що збираються та обробляються, повинні бути адекватними, відповідними та обмежуватися лише тим, що є суворо необхідним для цілей, для яких вони обробляються); точність.

У цій справі, по-перше, дані про IP-адресу, перетворені на географічний показник «Інші країни», не були чутливими за своєю природою і не стосувалися ні найінтимніших, ні особливо важливих аспектів життя чи ідентичності особи. Більше того, самі по собі вони не надавали «суттєвої та точної інформації» про заявника і не дозволяли скласти детальний профіль шляхом повного відстеження його історії перегляду. Навпаки, це була неконкретна, суто географічна інформація, яка не вимагала підвищеного захисту. На відміну від провайдерів електронних комунікацій, служба не займалася систематичним збором і зберіганням даних входу користувачів в Інтернет. Оскільки зібрані дані не були чутливими, свобода розсуду, надана органам влади, була ширшою.

По-друге, персональні дані були зібрані у законний, добросовісний і прозорий спосіб. При цьому, обробка IP-адреси мала значний вплив на ситуацію заявника, оскільки вона спричинила перевірку його ситуації, яка в

кінцевому підсумку призвела до припинення його права на отримання соціальної допомоги. Фактом залишається те, що для того, щоб отримувати соціальні виплати за допомогою дистанційного сервісу, заявник не міг розумно очікувати, що при вході до підрозділу вебсайту «Мій обліковий запис», його місцезнаходження залишиться невідомим для співробітників такого постачальника державних послуг.

По-третє, принцип мінімізації даних був дотриманий, оскільки окрім географічного показника «Інші країни» служба не обробляла жодні інші дані з метою перевірки місця проживання заявника як одержувача соціальної допомоги. Використання цієї інформації було суворо обмежено метою, для якої вона була зібрана: визначити місце проживання заявника у Франції з метою моніторингу його ситуації та перевірки його права на отримання соціальної допомоги. Відповідно, така обробка була суворо необхідною для надання публічної послуги з виплати соціальної допомоги. Не було встановлено жодного неналежного, надмірного або непотрібного збору чи використання даних IP-адреси.

Що стосується точності даних, то, незважаючи на те, що заявник увійшов до системи з Франції, у зв'язку з вико-

ристанням VPN його місцезнаходження помилково було визначено як таке, що знаходиться за кордоном. Це пояснювалося його власним рішенням не розкривати свою справжню адресу у Франції. Разом з тим, заявник зміг виправити таку неточність, надавши службі відповідні пояснення.

На додаток Суд зазначив, що коло осіб, які мали право на прямий доступ до вказаної інформації, було обмеженим. Зокрема, доступ мали лише співробітники служби.

Таким чином, на думку Суду, збір та використання IP-адреси мали правове підґрунтя, яке відповідало вимогам Конвенції. Беручи до уваги межі розсуду, надані органам влади у сфері запобігання шахрайству у сфері соціального забезпечення, мету, яку переслідувала обробка відповідних персональних даних, та гарантії, Суд дійшов висновку, що оскаржуваний захід ґрунтувався на відповідних і достатніх підставах та не був явно непропорційним втручанням у право заявника на повагу до приватного життя.

Ключові слова: персональні дані, принципи обробки персональних даних, IP-адреса, обробка персональних даних у справах про надання соціальної допомоги

14. Лаворгна проти Італії (Lavorgna v. Italy) від 07.11.2024, заява № 8436/21

Заявник страждав на психічний розлад і кілька разів був госпіталізований через психоз, спричинений психоактивними речовинами, та зловживанням такими речовинами. У 2014 році заявника (на час подій у віці дев'ятнадцять років) госпіталізували за порадою лікаря-психіатра, який вважав, що заявник перебуває в ситуації гострої кризи, з якою неможливо впоратися в амбулаторних умовах. Під час візиту батьків він проявив фізичну агресію, у зв'язку з чим медичний персонал вирішив застосувати механічні засоби обмеження. Було подано запит на примусове лікування з метою продовження госпіталізації заявника, на яку він більше не погоджувався добровільно, а також в подальші дні продовжено застосування засобів обмеження. Заявнику також надавали седативні препарати, дозу яких поступово знижували аж до його виписки та госпіталізації до іншої лікарні. Пізніше заявник подав кримінальну скаргу проти двох лікарів, стверджуючи про жорстоке поводження, незаконне позбавлення волі та стримування. Серед іншого, він зазначав, що зв'язування його в очікуванні «каяття» за свої дії прирівнювалось до «педагогічного» застосування спецзасобів, що засуджується Комітетом з питань запобігання катуванням. Справу було закрито, оскільки національні органи вважали, що лікарі не допустили жодних помилок у терапевтичній практиці, дотримувалися інструкцій і протоколів, застосованих до конкретного випадку.

Щодо застосування заходів фізичного обмеження до пацієнтів психіатричних лікарень ЄСПЛ нагадав, що розвиток сучасних правових стандартів щодо ізоляції та інших форм примусових і недобровільних заходів щодо пацієнтів з психологічними або інтелектуальними розладами в лікарнях і всіх інших місцях позбавлення волі вимагає, щоб такі заходи застосовувалися як крайній захід, коли їх застосування є єдиним доступним засобом для запобігання безпосередньої або неминучої шкоди пацієнту або іншим особам. Крім того, застосування таких заходів має бути співмірним з належними гарантіями проти будь-яких зловживань, забезпечувати достатній процесуальний захист і бути здатним продемонструвати достатнє обґрунтування того, що вимоги крайньої необхідності і пропорційності були дотримані, а всі інші розумні варіанти не змогли задовільно стримати ризик заподіяння шкоди пацієнту або іншим особам. Також має бути доведено, що примусовий захід не був продовжений понад період, який був суворо необхідним для цієї мети.

Початкове рішення про механічне стримання заявника було дійсно суворо необхідним для запобігання заподіяння ним шкоди собі або іншим особам. Зокрема, рішення було прийнято у зв'язку з тим, що під час візиту батьків заявник спочатку напав на свого батька, а невдовзі на матір та лікаря, завдавши їм тілесних ушкоджень. Він перебував у збудженому стані, а анестезіолог, якого ви-

кликали для надання допомоги, повідомив, що на момент його прибуття заявник переживав пантокластичну кризу. До прибуття анестезіолога спроби його заспокоїти були безуспішними. Ці обставини, як також стверджував Уряд, давали підстави вважати, що заявник наражав себе або інших на неминучий ризик заподіяння шкоди.

При цьому, згідно з медичною документацією заявник був агресивним ще наступного дня після події, однак в подальших записах він характеризувався як спокійний. Жодних додаткових записів про агресивність чи навіть збудження в подальші дні не було. Обґрунтування продовження застосування такого заходу наступного дня після візиту батьків ґрунтувалося на відсутності критичної оцінки попередньої насильницької поведінки заявника, яка, на думку лікаря, затягнула ситуацію «активної та поточної небезпеки». Через тринадцять годин рішення про залишення фіксаторів на чотирьох кінцівках було продовжено знову та підкріплювалось загальним твердженням про те, що високий ризик агресії зберігався, зокрема, через некритичне ставлення заявника до власної поведінки. Надалі протягом досить тривалих проміжків часу жодних записів до медичної документації не вносилося або вносились дані про його стан як факт без переоцінки ситуації та обґрунтування необхідності продовження зв'язування кінцівок (в тому числі після зняття ременів на певний час).

Суд встановив, що загалом заявника механічно прив'язали до ліжка майже на вісім днів. Ремені для зап'ястя та щиколоток спочатку застосовувалися до всіх чотирьох кінцівок, однак починаючи з другого дня певні кінцівки тимчасово та з перервами звільняли для цілей особистої гігієни, прийому їжі або фізіотерапевтичних процедур.

Разом з тим, не заперечувалось, що механічний захід обмеження поєднувався з фармакологічною седацією (хоча і не постійно та з різним ступенем інтенсивності) протягом усього строку його застосування.

Щодо кримінального розслідування Суд вважав, що органи влади не розглянули належним чином питання, які мали вирішальне значення для оцінки того, чи було продовження застосування механічного обмеження свободи протягом такого тривалого періоду часу суворо необхідним для запобігання неминучій або безпосередній шкоді заявнику або іншим особам. Зокрема, Суд звернув увагу на таке:

1) Національні органи головним чином посилались на першочергове рішення про застосування такого засобу та на акти фізичної агресії, вчинені заявником у день візиту батьків;

2) Клопотання прокурора про закриття провадження в частині щодо необхідності застосування вказаного заходу не містив конкретної оцінки того, яким чином небезпека, яку становив заявник, могла вважатися без-

посередньою або неминучою протягом усього строку застосування цього заходу. Натомість прокурор дійшов висновку, значною мірою покладаючись на висновок медичного експерта, призначеного у справі, що серйозний психопатологічний стан заявника, який згідно з медичною документацією зберігався протягом усього періоду застосування обмежувального заходу, дозволяв зробити загальний прогноз щодо ризику рецидиву агресивної поведінки і, таким чином, виправдовував його подальше застосування. Водночас той самий експерт, виключаючи можливу злочинну поведінку з боку лікарів, припустив, що вони могли проявити «надмірну обачність», і описав це як «можливо, надмірний і необґрунтований» страх перед можливими негативними наслідками у разі зняття механічних засобів обмеження;

3) У досить короткому рішенні суду про закриття провадження не розглядалися аргументи заявника про відсутність конкретних елементів, визначених фахівцями-практиками, які могли вказувати на наявність неминучої небезпеки, а не лише «потенційної», протягом всіх восьми днів, зокрема, з посиланням на критерії, розроблені Касаційним судом;

4) Прокурор та слідчий суддя не розглянули аргументи заявника про те, що тривале застосування до нього механічного обмеження свободи не було крайнім заходом. В положенні про запобіжний захід, яке діяло в психіатричній лікарні, було зазначено, що він застосовується у випадках, коли інші менш обмежувальні заходи вже були застосовані і виявились неефективними, невідповідними або недостатніми.

Також Суд врахував той факт, що не існувало спеціального законодавства, яке б встановлювало правові межі застосування механічного обмеження в психіатричному контексті, натомість його межі визначалися з точки зору того, чи може поведінка осіб, які застосовують цей захід, бути виправдана захистом необхідності, передбаченим Кримінальним кодексом. У зв'язку з цим Суд вказав на висновки Європейського комітету з питань запобігання катуванням за результатами візиту до Італії у 2022 році про те, що виправдання необхідності застосування механічного обмеження свободи здійснювалось без суворої оцінки, серед іншого, критерію неминучої небезпеки, передбаченого тією ж статтею Кримінального кодексу.

На додаток, з огляду на позицію Комітету про те, що засоби обмеження свободи ніколи не повинні використовуватися як заміна належного догляду або лікування, у Суду викликало занепокоєння звернення двох психіатрів на восьмий день утримання заявника до управління місцевого органу охорони здоров'я. Зокрема, вони повідомляли про соціальну небезпеку, для боротьби з якою вони не були ні компетентними, ні структурно оснащеними. Лікарі зазначили, що тривале фізичне обмеження заявника було як проблематичним у довгостроковій перспективі, так і «етично сумнівним», тому

просили вжити заходів для продовження клінічного спостереження «в більш відповідному контексті».

Таким чином, на думку Суду, не було достатньо доведено, що продовження запобіжного заходу (який, до того ж, застосовувався протягом надзвичайно тривалого періоду) було суворо необхідним і відповідало людській гідності заявника, а також не завдавало йому болю і страждань.

Отже, **мало місце порушення ст. 3 Конвенції в матеріальному аспекті.**

Також **визнано порушення процесуального аспекту ст. 3 Конвенції**. По-перше, розслідування не можна було вважати таким, що проведено протягом розумного строку. Так, з моменту подання заявником скарги до подання прокурором клопотання про закриття справи минуло три роки і чотири місяці. При цьому, у наданих Суду матеріалах не було жодних ознак, що прокурор допитав будь-якого свідка або вжив інших слідчих дій для отримання доказів щодо оскаржуваних подій, окрім подання запиту до лікарні про надання документів та запиту про проведення медичної експертизи. Крім того,

15. Бакрадзе проти Грузії (Bakradze v. Georgia) від 07.11.2024, заява № 20592/21

У 2015 році заявниця була звільнена з посади судді у зв'язку із закінченням десятирічного терміну повноважень. Після цього вона двічі брала участь у конкурсі на повторне призначення на посаду судді, однак безуспішно. Вона стверджувала, що причиною відмови у призначенні на посаду був її зв'язок з неурядовою організацією під назвою «Єдність суддів Грузії», президентом якої вона була, а також критика діяльності Вищої ради правосуддя та судової системи. Зокрема, під час обох співбесід члени Вищої ради правосуддя більшу частину часу задавали питання щодо діяльності організації (цілі та завдання, внутрішня структура та кількість членів), взаємодію та співпрацю з Асоціацією суддів (іншою організацією, до якої входила більшість суддів країни), ставлення заявниці до кількох критичних постів організації та чи були вони з нею погоджені, погляди на проблему публічної критики суддів і наскільки далеко вона може зайти. Заявниця зазначала, що питання в цілому, не відповідали цілям співбесід, зокрема, не стосувались її професійних навичок. Вона подала позов до суду про дискримінацію, однак суди всіх інстанцій відхилили її вимоги.

В першу чергу ЄСПЛ зазначив, що суддівські конкурси були організовані та проведені Вищою радою правосуддя, конституційним органом, більшість членів якого є суддями. Відповідні законодавчі положення передбачали детальну та добре врегульовану процедуру відбору суддів з чіткої та ясно сформульованими критеріями оцінювання. При цьому, заявниця оскаржувала не якість законодавства як таку, а його застосування у її справі.

з дня отримання прокурором висновку експертизи до подання клопотання про закриття провадження минуло два роки. На думку Суду, така затримка не могла бути виправдана тривалістю та складністю звіту медичного експерта. При цьому, прокурор після отримання звіту вже «неофіційно» повідомив адвокату заявника про свій намір закрити провадження у справі. Щодо аргументів Уряду стосовно організаційних аспектів, пов'язаних з пріоритетами та робочим навантаженням прокурора, Суд вважав, що слідчий процес, незалежно від того, як він може бути організований з точки зору національного законодавства або практики, повинен у будь-якому випадку здійснюватися з розумною швидкістю. По-друге, Суд вже встановив, що розслідування не з'ясувало питання, які мали вирішальне значення для встановлення того, чи можна було вважати продовження застосування до заявника механічного обмеження свободи майже на вісім днів суворо необхідним. Справедлива сатисфакція: 41 000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: утримання в психіатричній лікарні, механічні засоби стримування, сувора необхідність, тривалість провадження

В контексті дискримінації вона вказала на низку елементів. По-перше, вона стверджувала, що статистичні дані свідчили про несприятливе ставлення до членів «Єдності суддів Грузії», які мали менше шансів бути призначеними або перепризначеними на суддівські посади через їхні критичні погляди. По-друге, питання, які їй ставили члени Вищої ради правосуддя, були упередженими, оскільки вони були зосереджені на з'ясуванні її критичних поглядів на політику ради та стан судової системи, а не на оцінці її професійних навичок. По-третє, вона вказувала на документ, підготовлений членом Вищої ради правосуддя, який не був суддею, та інші підтверджуючі докази, надані, зокрема, омбудсменом, що свідчили про дискримінаційну політику у Вищій раді правосуддя.

Щодо статистичних даних, Суд вказав, що самі по собі вони не містили переконливих доказів різниці у ставленні до кандидатів на посаду судді, які належали до організації «Єдність суддів Грузії», та тих, хто не належав до неї. Однак, зважаючи на те, що заявниця була не просто членом організації, а її засновником і президентом, Суд вирішив дослідити це питання у поєднанні з іншими елементами, що стосувались стверджуваної дискримінації.

Зокрема, положення законодавства, як їх тлумачили національні суди, надавали Вищій раді правосуддя право на власний розсуд під час конкурсів на посади суддів ставити широке коло питань з правової сфери або з-поза її меж. Ці питання, однак, повинні були ставитися з метою

оцінки навичок, кваліфікації та доброчесності кандидатів на посаду судді відповідно до єдиних стандартів оцінювання. Разом з тим, Суд зазначив, що багато запитань до заявниці стосувалися «Єдності суддів Грузії», зокрема, ролі заявниці в цій організації та її ставлення до гострої критики Вищої ради правосуддя та її політики. Заявницю окремо попросили прокоментувати особисті дописи виконавчого директора організації у Facebook. Деякі з питань мали звинувачувальний підтекст, і принаймні в одному випадку заявницю прямо критикували за її роль в організації (зокрема, один із членів ради сказав заявниці, що вона мала б нести особисту відповідальність за образливі висловлювання виконавчого директора організації). При цьому, всупереч твердженню Уряду, заявниця висловила невдоволення щодо вказаних питань під час першої співбесіди, піддавши сумніву їхнє відношення до оцінки її професійних навичок. Національні суди не розглядали поставлені питання, пов'язані з організацією, окремо та детально. Однак, вони дійшли загального висновку, що всі питання, поставлені під час співбесіди, стосувалися перевірки суддівської компетентності та доброчесності заявниці.

У зв'язку з цим Суд зазначив, що з огляду на особливу роль судової влади в суспільстві судді повинні проявляти розсудливість і стриманість, коли йдеться про здійснення свободи вираження поглядів у ситуаціях, в яких авторитет і неупередженість судової влади можуть бути поставлені під сумнів. Цей обов'язок безпосередньо пов'язаний з вимогою доброчесності суддів, яка, поряд з незалежністю та неупередженістю, є одним із наріжних каменів судової влади в демократичному суспільстві, де панує верховенство права. Оскільки вказана організація у відповідний час дуже активно критикувала Вищу раду правосуддя за її політику щодо судової влади, Суд вважав правомірним те, що деякі питання були поставлені щодо сумісності публічних заяв, зроблених об'єднанням суддів, з суддівським обов'язком стриманості, а також те, що Вища рада правосуддя запропонувала заявниці прокоментувати, як вона, як кандидат на посаду судді, бачить цей обов'язок та його межі. Однак, це не могло пояснити той факт, що на питання, пов'язані з організацією, було виділено більше двох третин часу під час першої співбесіди та близько половини часу під час другої співбесіди. Очевидно також, що компетентність та доброчесність суддів можна було перевірити, ставлячи питання про інші гіпотетичні або реальні ситуації, в яких суддя мав бути обережним у висловлюванні своїх поглядів (тобто у більш нейтральний спосіб).

У сфері дебатів щодо функціонування судових систем обов'язок суддів проявляти стриманість не передбачає відсутність їхньої участі в таких публічних дебатах. Згідно з принципом, який було виведено Судом, загальне пра-

во суддів на свободу вираження поглядів з питань, що стосуються функціонування системи правосуддя, може трансформуватися у відповідний обов'язок виступати на захист верховенства права та незалежності суддів, коли ці фундаментальні цінності опиняються під загрозою (див. наприклад, справу *Žurek v. Poland*). Важливість цього принципу чітко вимагала обережного підходу від Вищої ради правосуддя. На думку Суду, недотримання Вищою радою правосуддя збалансованого та більш нейтрального підходу підірвало вірогідність того, що питання, пов'язані з єдністю суддів, були нічим іншим, як спробою перевірити доброчесність заявниці в сенсі її ставлення до суддівського обов'язку бути стриманими.

З огляду на вказане та спосіб проведення співбесід, кількість та характер запитань, Суд вважав, що такі запитання виходили за межі перевірки доброчесності заявниці та демонстрували упередженість з боку окремих членів Вищої ради правосуддя щодо заявниці з огляду на її роль в організації та діяльність, пов'язану з нею.

Крім того, згідно з свідченнями під час національного провадження члена Вищої ради юстиції, який не належав до числа суддів, рада перешкоджала членам організації, які успішно пройшли перевірку компетентності та доброчесності, у призначенні на вакантні посади суддів. В антидискримінаційному провадженні Омбудсман також говорив про ризик прийняття упереджених рішень окремими членами Вищої ради правосуддя, особливо з огляду на відсутність мотивів у рішеннях про призначення суддів та таємний характер процедури голосування.

Таким чином, Суд вважав, що заявниця продемонструвала *prima facie* наявність різниці у ставленні під час конкурсів на посади суддів. За таких обставин національні суди повинні були розглянути скаргу заявниці на дискримінацію з належною увагою, щоб забезпечити їй реальний та ефективний захист від будь-якої потенційної упередженості та дискримінації з боку окремих членів Вищої ради правосуддя. Тобто тягар доведення мав бути покладений на Вищу раду правосуддя, яка мала під своїм контролем відповідні докази, та повинна була продемонструвати, що стверджувана різниця у ставленні мала об'єктивне та розумне обґрунтування. Однак, національні суди визнали твердження заявниці про дискримінацію необґрунтованими та відмовили у перекладенні тягаря доведення.

Отже, **мало місце порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 10 і ст. 11 Конвенції.**

Ключові слова: суддівські об'єднання, право на свободу вираження поглядів судді, критерії добору суддів, дискримінація

16. Rybářství Třeboň A.S. та Rybářství Třeboň HLD. A.S. проти Республіки Чехія (Rybářství Třeboň A.S. and Rybářství Třeboň HLD. A.S. v. The Czech Republic) від 07.11.2024, заяви №№ 18037/19, 33175/22

У 1949 році з приходом до влади комуністичного режиму у римо-католицьких парафій було вилучено землю без виплати компенсації. Згодом цією землею користувалось державне підприємство.

У 1992 році набув чинності закон про приватизацію, яким було дозволено передачу чеським або іноземним юридичним та фізичним особам державного майна, яке перебувало в управлінні державних підприємств, державних кредитних установ та інших державних організацій або в управлінні земельного фонду. Фондом державного майна на підставі розробленого державним підприємством плану приватизації було створено друге підприємство у формі акціонерного товариства. Відповідну земельну ділянку було включено до статутного його капіталу, а державне підприємство було розформовано без ліквідації та вилучено з реєстру підприємств. Пізніше було проведено аудит, згідно з висновками якого передача земельної ділянки була незаконною, оскільки земля не підлягала приватизації в порядку вказаного закону. Жодних заходів державними органами у цьому зв'язку не вживалось. У 2007 році друге підприємство-заявник було розділене і частина земельної ділянки перейшла її правонаступнику, першому підприємству.

У 2013 році набрав чинності закон про врегулювання питань, пов'язаних з церковним майном, згідно з яким було передбачено право на повернення частини майна, що первісно належало певним церквам, однак було незаконно вилучено комуністичним режимом. В результаті судових проваджень рішення про приватизацію землі було визнано недійсним, а в подальшому землю з державної власності передано у власність правонаступників церковних парафій. Підприємства скаржилися на те, що вони були позбавлені відповідного майна без компенсації та в порушення ст.1 Протоколу № 1 до Конвенції.

ЄСПЛ постановив, що визнання права власності підприємств на земельні ділянки недійсним та їх вилучення становило втручання у право за ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. Втручання було передбачено законом про регулювання церковного майна. Метою закону про регулювання питань церковного майна було виправлення певної майнової несправедливості, вчиненої комуністичним режимом проти церков і релігійних громад. З цієї метою Закон надавав право уповноваженим особам подавати до суду позов про визнання права власності держави на відповідне майно на тій підставі, що первісно воно було власністю зареєстрованої церкви або релігійної громади, однак було передано з державної власності у власність інших осіб до ухвалення Закону про регулювання церковного майна та в порушення положення закону про приватизацію, яке *блокувало*

приватизацію такого майна (Зокрема, згідно ст. 3 закону про приватизацію цей закон не поширювався на майно церков, орденів, конгрегацій і релігійних громад, яке перейшло у власність держави після лютого 1948 року). У разі успіху відповідні особи могли вимагати реституції і, таким чином, виправлення несправедливості, вчиненої за часів комуністичного режиму. Відповідно, Суд дійшов висновку, що Закон слугував фундаментальному суспільному інтересу відновлення справедливості та поваги до верховенства права, навіть якщо у цій справі він втручався у тривалі майнові права третіх осіб.

Що стосується пропорційності, висновки національних судів про визнання права власності підприємств на спірні земельні ділянки недійсними ґрунтувалися на двох основних підставах. По-перше, земля була передана державі після лютого 1948 року, а отже, не підлягала приватизації згідно з законом про приватизацію. По-друге, національні суди не вважали, що підприємства придбали майно добросовісно. Суди наголошували на тому, що колишнє державне підприємство як розробник проекту приватизації та друге підприємство (попередник першої компанії) як набувач майна повинні були знати, що частина майна, включеного до проекту приватизації, належала церкві до 1950 року, але вони не з'ясовували, яким чином і коли земля перейшла у власність держави. При цьому, національні суди звернули особливу увагу на зв'язки між керівництвом колишнього державного підприємства та радою директорів другого підприємства, а також на той факт, що на момент передачі та придбання відповідної земельної ділянки директор колишнього державного підприємства представляв не лише перше, але й друге підприємство та, водночас, фонд майна, тобто засновника другого підприємства. Національні суди також посилалися на аудиторські висновки, опубліковані у 1995 році, через три роки після приватизації, з яких підприємства також повинні були дізнатися про недійсність приватизації 1992 року та їх права власності на спірну землю.

Разом з тим, Суд не випустив з уваги те, що приватизація 1992 року була схвалена низкою державних органів. Враховуючи, що вони могли і повинні були знати про матеріальні та процесуальні порушення, які мали місце в процесі приватизації, можна було вважати, що в той момент сталася помилка або можливо невиконання обов'язку діяти законно, і це могло бути поставлено в провину державі. Більше того, хоча держава запровадила механізм подальших перевірок за допомогою аудиту вищим органом контролю, вона, очевидно, проявила недбалість, не відреагувавши на висновки такого органу щодо різних помилок у процесі приватизації, оприлюднених лише через три роки після завершення приватизації державної компанії. При цьому, на думку

Суду, вказані обставини не змінювали двох зазначених фундаментальних фактів, встановлених національними судами (недійсність передачі земельної ділянки другому підприємству та його недобросовісність).

З практики Верховного Суду та Конституційного Суду вбачалось, що метою положення закону про приватизацію від 1992, яке виключало його застосування до історичного церковного майна, було забезпечити матеріальну основу для майбутніх законодавчих рішень щодо врегулювання питання такої власності. Відповідний закон було прийнято в 2012 році, тобто зі значною затримкою, що, ймовірно, створило певну невизначеність. Однак, Суд повторив, що держава мала широку свободу розсуду в таких питаннях, а підприємства повинні були знати про незаконність передачі їм земель.

З національного законодавства та його послідовного тлумачення національними судами вбачалось, що за обставин цієї справи підприємства не могли в будь-який момент часу сподіватися на те, що вони залишаться власниками спірної землі, отримавши її в результаті недійсної *ab initio* передачі. Іншими словами, хоча незаконність передачі спірних земельних ділянок була обґрунтовано встановлена національними судами лише в 2017 році, підприємства не могли належним чином покладатися на те, що юридичний акт, на підставі якого вони придбали майно, не буде визнаний ретроспективно недійсним. Як наслідок, підприємства не могли мати «легітимних очікувань» щодо можливості продовжувати користуватися своїм майном.

Первісний намір законодавця пом'якшити шкоду, заподіяну церковним організаціям, було відображено у правових принципах, встановлених Верховним Судом і Конституційним Судом. Зокрема, вимоги про реституцію повинні були розглядатися як первинні вимоги, реалізація яких виправдовувала навіть втручання в передачу майна, що вже відбулася, оскільки будь-яке інше тлумачення зробило б блокуючі положення, які захищали реституцію, абсолютно марними. Вони постановили, що лише вагомі та переконливі причини, у виняткових випадках, можуть виправдати скасування блокуючих положень.

17. Афган Маммадов проти Азербайджану (Afgan Mammadov v. Azerbaijan) від 14.11.2024, заява № 43327/14

Заявник був адвокатом та працював в юридичній консультації № 11 (некомерційній юридичній особі адвокату-ського об'єднання, яке керувалося власним статутом та Статутом Асоціації адвокатів Азербайджану). У 2012 році він та кілька його колег подали скаргу до Асоціації на неправомірні дії керівника юридичної консультації, З.Г., щодо справ, що вимагали участі адвоката, призначеного державою. Після засідання Президії Асоціації заявника та його колегу перевели до різних консультацій. У зв'язку з цим заявник подав позов до суду, в якому, окрім оскар-

Суд вважав, що національні суди взяли до уваги всі наявні докази, детально розглянули всі аспекти справи, врахували практику Конституційного Суду та Верховного Суду і дійшли узгоджених висновків. Вони постановили, що закон і доктрина легітимних очікувань надавали церковним установам право на повернення їм їхньої історичної власності, яке мало перевагу над будь-якими правами на спірну землю, на які претендували підприємства. Таким чином, Суд дійшов висновку, що висновки національних судів не були свавільними або явно необґрунтованими.

При цьому, Суд зазначив, що земельні ділянки були вилучені не в результаті експропріації, а в результаті визнання рішення про приватизацію недійсним *ab initio*. В цивільному праві наслідки визнання правочину недійсним *ab initio*, як правило, обмежуються зобов'язанням повернути відповідне майно або сплачену суму. Однак, підприємства у цій справі придбали землю безоплатно і не надали доказів про будь-які інвестиції в неї, наприклад, шляхом будівництва або благоустрою території. При цьому, хоча вони скоріше за все несли певні витрати на утримання, слід було також враховувати, що вони користувалися земельною ділянкою понад двадцять років.

Таким чином, за конкретних обставин цієї справи підприємства не несли індивідуального та надмірного тягаря, навіть якщо, як стверджувалось, вони не мали реальних шансів отримати компенсацію в рамках окремого цивільного провадження. Таким чином, баланс між інтересами громади та інтересами підприємств не було порушено.

Отже, **порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції не було.**

Ключові слова: приватизація земель, право на реституцію церковних земель, вилучених комуністичним режимом, недобросовісність набувача, баланс конкуруючих інтересів

ження незаконності переведення, порушив питання про легітимність складу Президії Асоціації та його голови, строк повноважень яких завершився. Суд відмовив у задоволенні позову. При цьому, за ініціативою Президії Асоціації дисциплінарна комісія відкрила провадження, за результатами якого встановила, що твердження у скаргі щодо дії З.Г. були неправдивими та рекомендувала дати правову оцінку дій адвокатів, які її подали. Згодом за позовом Президії Асоціації заявника було позбавлено права на здійснення адвокатської діяльності.

ЄСПЛ вказав, що фактичні підстави для позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю, а саме: (i) подання ним скарги на стверджувані незаконні дії З.Г.; (ii) порушення питання про легітимність Президії Асоціації та її голови; та (iii) відмова особисто брати участь у дисциплінарному провадженні – становили форми «вираження поглядів» за ст. 10 Конвенції. Таким чином, мало місце втручання у право заявника на свободу вираження поглядів.

Щодо законності втручання, заявника було піддано найсуворішому дисциплінарному стягненню у його професії на підставі положення закону про адвокатуру та адвокатську діяльність, згідно якого адвокат може бути позбавлений права на заняття адвокатською діяльністю за рішенням суду за наявності «підстав для виключення [адвоката] з адвокатського об'єднання». Крім того, національні суди зазначили, що він вчинив «дії, несумісні з адвокатською діяльністю та адвокатською етикою». Згідно з відповідними положеннями, адвокат повинен «дотримуватися присяги адвоката та адвокатської етики» і «керуватися виключно вимогами законодавства», а також нести відповідальність за дисциплінарний проступок, якщо «він порушив положення [закону про адвокатуру та адвокатську діяльність] або інших законодавчих актів, Кодекс поведінки адвоката або норми адвокатської етики». На думку Суду, такі положення були сформульовані в дуже загальних і розпливчастих (неточних) термінах, що допускали широке тлумачення з боку національних органів влади. Зокрема, не було надано чіткого визначення або обсягу таких термінів як «підстави для позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю», «дії, несумісні з адвокатською діяльністю», та «дії, несумісні з адвокатською етикою». Ситуація ускладнювалася ще й тим фактом, що на час подій ще не було прийнято Положення про Кодекс поведінки адвоката, про який йдеться у відповідних положеннях закону.

При цьому, не вдаючись до детального аналізу щодо передбачуваності наслідків таких положень, Суд зосередився на тому, як національні органи влади, зокрема, національні суди, тлумачили та застосовували їх в контексті фактів, застосованих проти заявника, та їх аргументацію.

По-перше, національні суди не провели жодного незалежного судового розслідування тверджень, викладених у його скаргі щодо можливих неправомірних дій З.Г., незважаючи на їх серйозність. Вони просто підтримали висновок Президії Асоціації про те, що ці твердження були неправдивими.

По-друге, національні суди не навели жодних обґрунтувань для висновків, що оскарження заявником легітимності Президії Асоціації та її голови і його подальша відмова від особистої участі у дисциплінарному провадженні підпадали під дію понять «підстави для

позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю», «дії, несумісні з адвокатською діяльністю» та «дії, несумісні з адвокатською етикою». Крім того, вони проігнорували саму суть аргументів заявника щодо легітимності органу адвокатського самоврядування, в той час, як вони підтверджувалися відповідним національним законодавством, згідно з яким строк повноважень Президії Асоціації дійсно обмежувався п'ятьма роками, а її голова не міг бути переобраний більше ніж на один наступний строк. При цьому, Президія Асоціації не надала жодних аргументів на спростування твердження про те, що строк її повноважень та повноважень її голови закінчився у 2009 році (тобто за кілька років до подій у цій справі). Уряд також не надав жодних пояснень з цього приводу.

З огляду на вказані обставини Суд вважав, що спосіб, у який національні суди тлумачили та застосовували відповідне національне законодавство на практиці не забезпечив заявнику захисту від свавільного втручання.

Крім того, ані рішення національних судів, ані подання Уряду не містили жодних прямих посилань на легітимні цілі, які переслідувало позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю, окрім вказівки на те, що він перешкоджав нормальному функціонуванню юридичної консультації, роблячи неправдиві заяви про її керівника, що в цілому могло б відповідати меті захисту репутації та прав інших осіб.

Щодо необхідності в демократичному суспільстві, національні органи влади не надали жодних підстав для виправдання позбавлення заявника права на заняття адвокатською діяльністю за двома фактичними підставами (за оскарження легітимності Президії Асоціації та її голови, а також за відмову від особистої участі в дисциплінарному провадженні), як зазначено вище. Що стосується третьої підстави – подання скарги про ймовірні неправомірні дії З.Г., Суд звернув увагу на таке:

1) Заявник та інші адвокати повідомили Асоціацію про проблеми в юридичній консультації, в якій вони працювали, – некомерційній юридичній установі об'єднання адвокатів, всі члени якої були зобов'язані бути членами Асоціації, і діяльність якої регулювалася Статутом Асоціації. У скаргі було запропоновано обговорити ситуацію та знайти рішення;

2) Звинувачення, висунуті проти З.Г. (адвоката та керівника юридичної консультації), стосувалися конкретних і серйозних питань, пов'язаних, зокрема, з неналежним здійсненням правосуддя та поведінкою кримінального характеру, такою як зловживання владою та корупцією. Зокрема, стверджувалось про змову між З.Г. та працівниками прокуратури (слідчими та органами досудового розслідування) у справах, що вимагали участі адвоката, призначеного державою, що включала: i) продаж З.Г. працівникам прокуратури ордерів на

призначення адвоката (незаконна практика, яка могла вплинути на права осіб, яким було призначено адвоката за рахунок держави); ii) неявка З.Г. та ненадання ним фактичної правової допомоги у таких справах; iii) маніпуляції з ордерами на призначення адвоката та відповідними записами. Все це було предметом високого суспільного інтересу – сфера, в якій відповідно до п. 2 ст. 10 Конвенції існує мало можливостей для обмежень і зазвичай має бути забезпечений високий рівень захисту свободи вираження поглядів. Однак, національні органи влади, зокрема, суди, не надали цьому аспекту жодного значення.

3) Національні органи також не взяли до уваги той факт, що заявник та інші адвокати, які намагалися порушити питання, що становив суспільний інтерес, обрали найменш інтрузивний канал для подання своєї скарги. Вони не звернулися зі своїми твердженнями до широкої громадськості, наприклад, через зовнішні канали повідомлення, такі як медіа. Натомість вони поскаржилися до компетентного професійного органу, а саме до Асоціації, надавши їй Президії можливість розглянути відповідні твердження.

4) Президія Асоціації (в тому числі її дисциплінарна комісія) та національні суди застосували підхід, який полягав у тому, що вони просто вимагали від авторів скарги довести свої твердження, і не проводили жодних подальших розслідувань та не вживали жодних дій. По-перше, Президія Асоціації та її дисциплінарна комісія обмежилися отриманням письмових та усних свідчень адвокатів та З.Г. про те, чи продавав З.Г. ордери адвокатам. Рішення судів, в свою чергу, повністю ґрунтувалися на матеріалах дисциплінарного провадження, проведеного Президією Асоціації та її дисциплінарною комісією. Суди не провели жодного незалежного судового розслідування відповідних тверджень. Вони не викликали і не допитували як свідків З.Г. або будь-кого з адвокатів, які підписали скаргу разом із заявником. Також суди не вжили жодних інших заходів для оцінки достовірності зазначених тверджень, зокрема, заходів для перевірки (в тому числі, за необхідності, за участі відповідних слідчих органів): i) чи мала місце будь-яка змова між З.Г. та працівниками прокуратури у справах, що вимагають участі адвоката, призначеного державою, в тому числі продаж ордерів; ii) чи З.Г. коли-небудь не з'являвся та не надавав фактичної правової допомоги у таких справах (наприклад, шляхом допиту обвинувачених або інших осіб, які беруть участь у таких справах); iii) чи були маніпуляції з ордерами, виданими З.Г., або записами про них (наприклад, шляхом вивчення дат і серійних номерів ордерів та відповідних записів у книгах обліку). Крім того, в апеляційному суді не був розглянутий аргумент заявника про те, що оцінка достовірності тверджень мала бути проведена правоохоронними органами та судами.

5) Не можна було сказати, що твердження заявника щодо З.Г. були повністю позбавлені будь-якого змісту. Вони підтверджувалися заявами деяких його колег, зокрема, адвоката Н.І. (хоча були відкликані нею під час дисциплінарного провадження за нез'ясованих обставин). При цьому, оскільки національні суди не вжили жодних заходів для їх перевірки, неможливо було дійти висновку, що: i) заявнику була надана реальна можливість довести, що його твердження мали достатню фактичну основу; чи ii) він не зміг обґрунтувати, наскільки це дозволяли обставини, що розкрита інформація була точною та достовірною.

6) Національні суди надали значення тому факту, що більшість адвокатів, які підписали скаргу, відкликали свої твердження, коли дисциплінарна комісія запросила їхні письмові заяви. Однак, вони проігнорували той факт, що один з цих адвокатів Ш.К. пізніше все ж змінив думку, забрав письмову заяву про відкликання і вирішив підтвердити звинувачення. Крім того, адвокат Н.І. спочатку зробила письмову заяву проти З.Г., але пізніше відкликала її у зв'язку з тим, що була розкритикована Президією Асоціації за свої дії і зіткнулася з ризиком застосування дисциплінарних заходів. Не зважаючи на аргументи заявника щодо помсти Асоціації за критику та підняття питання про легітимність її Президії, суди не намагалися з'ясувати, чи були відкликання Н.І. та іншими адвокатами своїх первинних заяв справжніми, а не продиктованими побоюваннями щодо такої помсти.

7) Національні суди підтримали висновок Президії Асоціації про те, що заявник намагався порушити нормальне функціонування юридичної консультації шляхом поширення неправдивої інформації про З.Г., чим завдав шкоди його репутації, а також самій юридичній консультації та Асоціації. При цьому, скарга була подана лише обмеженому колу осіб. Однак, суди не визначили обсяг заявленої шкоди, а також не збалансували інтереси захисту прав З.Г. та юридичної консультації з правом заявника на свободу вираження поглядів.

8) Національні суди також неявно підтримали висновок Президії Асоціації про те, що заявник діяв недобросовісно, коли висунув звинувачення проти З.Г. При цьому, вони покладалися лише на письмові заяви З.Г. до дисциплінарної комісії про те, що заявник і Н.І. прагнули «усунути його з посади», «оскільки їм не подобалися його вимоги дотримуватися закону». Суди не допитували З.Г. і не намагалися перевірити твердження, викладені ним у письмових заявах. Водночас ЄСПЛ зазначив про відсутність в матеріалах справи ознак, які вказувало б на те, що заявник або інші адвокати переслідували будь-яку матеріальну вигоду, особисту неприязнь до З.Г. або мали на меті завдати шкоди юридичній консультації чи Асоціації.

9) Заявника було піддано найсуворішому покаранню в професії – позбавленню права на заняття адвокат-

ською діяльністю. Такий захід може мати серйозний стримуючий ефект на інших адвокатів повідомляти про будь-які неправомірні дії або суперечливі вчинки керівників їхніх юридичних консультацій або критикувати керівництво їхньої професійної асоціації. Таким чином, застосований захід не був пропорційним будь-якій меті, яку можна було б законно переслідувати у цій справі (припускаючи, що йшлося про захист репутації та прав інших осіб).

З огляду на спосіб, в який національні органи влади,

18. Кумарі проти Королівства Нідерландів (Kumari v. The Netherlands) від 19.11.2024, заява № 44051/20

Заявниця є громадянкою Індії та має трьох дітей, двоє з яких дорослі чоловіки, які легально перебувають у Нідерландах. Заявниця регулярно відвідувала їх за багаторазовою візою, а вони – її в Індії. У 2015 році старший син заявниці Р. подав від її імені заяву на отримання тимчасового дозволу на проживання у Нідерландах. У заяві зазначалось, що це було необхідно для підтримки психічного відновлення Р. та його дружини у зв'язку зі смертю їхньої передчасно народженої доньки. До заяви було надано лист від психолога, згідно з яким заявниця завжди надавала емоційну та практичну допомогу і підтримку сім'ї в часи горя та відновлення діяльності. Крім того, зазначалося, що чоловік заявниці помер і в Індії окрім доньки, яка в той час проживала в іншій частині країни, у неї не було інших членів сім'ї. Посилаючись на ст. 8 Конвенції, заявниця стверджувала, що між нею та Р. існували «більш ніж звичайні емоційні зв'язки», які становили «сімейне життя» у розумінні цього положення. У наданні дозволу було відмовлено. Заявниця оскаржила відповідне рішення, посилаючись також на ще одну додаткову підставу для надання дозволу, а саме стан здоров'я. Відповідні скарги заявниці були відхилені як необґрунтовані.

Суд постановив, що сімейне життя для цілей ст. 8 Конвенції зазвичай обмежується основною сім'єю (див. рішення Великої Палати у справі Slivenko v. Latvia), і між батьками та повнолітніми дітьми або повнолітніми братами і сестрами не буде сімейного життя, якщо вони не зможуть продемонструвати «додаткові елементи залежності, що виходять за рамки звичайних емоційних зв'язків». З практики Суду вбачається, що питання про наявність «додаткових елементів залежності» вирішується в кожному конкретному випадку окремо. Висновок про існування «сімейного життя» на підставі «додаткових елементів залежності, відмінних від звичайних, емоційних зв'язків» часто є результатом поєднання елементів (наприклад, до них можуть належати стан здоров'я та необхідність забезпечення догляду, особа є єдиним живим родичем, фінансова залежність тощо).

зокрема суди, розглядали справу заявника, Суд дійшов висновку, що вони не надали відповідних та достатніх підстав для виправдання втручання у право заявника на свободу вираження поглядів.

Отже, **мало місце порушення ст. 10 Конвенції.**

Ключові слова: адвокат, право на свободу вираження поглядів, критика діяльності органів адвокатури, обґрунтованість рішень, позбавлення права на свободу вираження поглядів

У цій справі, по-перше, на час подання заяви на отримання тимчасової посвідки на проживання (для надання психологічної підтримки та практичної допомоги своєму повнолітньому сину Р. та його сім'ї у час скорботи) заявниці було п'ятдесят один рік, а коли рішення за її клопотанням стало остаточним – п'ятдесят п'ять. По-друге, залежність Р. від догляду та підтримки його матері заявлялась як наслідок його посттравматичного стресового розладу, пов'язаного зі смертю його передчасно народженої доньки. У цьому зв'язку, хоча Суд визнав, що смерть доньки справила значний вплив на його психічний стан, все ж не було доказів, які могли свідчити про те, що його стан був настільки важким, що повністю позбавив його дієздатності. Р. постійно працював у Нідерландах і був здатний функціонувати у своєму повсякденному житті (разом з дружиною та синами) навіть тоді, коли заявниця не відвідувала його в Нідерландах. Крім того, Суд не вважав незвичайним те, що батьки надають підтримку своїм дорослим дітям, коли ті переживають процес скорботи. По-третє, залежність заявниці від Р. головним чином обґрунтовувалась станом її здоров'я. З матеріалів національного провадження вбачалося, що вона страждала на різні проблеми зі здоров'ям, які зазвичай асоціюються з похилим віком, хоча на той час їй було близько п'ятдесяти років. Разом з тим, на думку Суду, не було жодних ознак того, що заявниця була не в змозі отримати медичну допомогу в Індії та інші форми догляду, підтримки та допомоги від сусідів та друзів. Крім того, не було надано переконливих пояснень щодо того, що її донька, яка проживала в Індії, не змогла б підтримати її за необхідності. Таким чином, Суд дійшов висновку, що заявниця не довела, що страждала від фізичних або психічних вад чи хвороб достатньо серйозного характеру або потребувала постійного догляду та підтримки з боку Р. для того, щоб справлятися з повсякденним життям. По-четверте, надання сином фінансової допомоги заявниці можна було продовжувати на відстані. Окрім того, що матеріали справи не містили достатньої інформації для встановлення фінансової залежності заявниці від Р., така залежність сама по собі не вважалася достатньою для встановлення додаткових зв'язків залежності згідно прецедентної практики Суду.

З огляду на вказані обставини, Суд дійшов висновку, що не було доведено існування «додаткових елементів залежності, які передбачають більше, ніж звичайні емоційні зв'язки» між заявницею та її старшим сином. Відповідно, їхні стосунки не становили «сімейного життя» у розумінні ст. 8 Конвенції, а отже, **скарга** заявниці **була відхилена** як

несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції відповідно до пп. «а» п. 3 і п. 4 ст. 35 Конвенції.

Ключові слова: сімейне життя, додаткові елементи залежності

19. А.П. проти Австрії (A.P. v. Austria) від 26.11.2024, заява № 1718/21

Син заявниці Т.П. був визнаний придатним до військової служби після проходження відповідних медичних оглядів і в 2017 році розпочав строкову військову службу. Після початку військової служби Т.П. отримав дві бустерні вакцинації. Через кілька днів призовники розпочали марш-кидок в першій половині дня без жодних скарг на здоров'я. В другій половині дня під час продовження маршу під спекотним сонцем Т.П. кілька разів скаржився на погіршення його стану здоров'я. Оскільки група мала рухатися вперед та наполягала на цьому, він продовжував йти далі, аж поки його співслужбовці не зрозуміли, що він не ухиляється від завдання, а його самопочуття справді було поганим. Один із співслужбовців зателефонував до керівника і за Т.П. прислали машину. Під час перевезення йому стало гірше і він втратив свідомість. Біля казарми йому намагалися надати невідкладну медичну допомогу. Коли прибули медики Червоного Хреста, Т.П. лежав в непритомному стані на розпеченому асфальті. Його намагалися охолодити, в тому числі під час перевезення до лікарні. В лікарні близько години його намагалися реанімувати, оскільки серце зупинилося, однак безрезультатно. Згідно з медичним висновком за результатами розтину тіла та відбирання зразків крові смерть Т.П. настала внаслідок гострого септичного запалення (в крові було виявлено два патогенні мікроорганізми) та гіпертермії, що призвели до серцево-судинної недостатності. В ході розслідування було підготовлено кілька додаткових висновків та допитано низку військовослужбовців та офіцерів щодо вказаних подій. Врешті решт, кримінальне розслідування, проведене поліцією та прокуратурою, було припинено. Клопотання заявниці про продовження розслідування в порядку судового нагляду не було задоволено. Додатково проводилось військове розслідування.

ЄСПЛ не встановив порушення ст. 2 Конвенції у процесуальному аспекті (*шість голосів проти одного*). Так, Палата Суду встановила, що кримінальне розслідування в цілому було достатньо незалежним, оскільки особи, які несли за нього відповідальність і проводили його, були ієрархічно, інституційно і практично незалежними від тих, хто був причетний до подій. Крім того, органи влади відреагували на смерть Т.П. зі зразковою ретельністю та оперативністю, негайно та за власною ініціативою розпочали військове та кримінальне розслідування, а також здійснили декілька важливих слідчих дій протягом наступних днів після його смерті. Заявниця, в свою

чергу, була залучена до кримінального розслідування в тій мірі, в якій це було необхідно для захисту її законних інтересів.

Призначений судом судово-медичний експерт, лікар Д., який проводив розтин, дійшов висновку, що причиною смерті Т.П. був сепсис. Однак, цей висновок був підданий критиці іншим експертом К., до якого звернулась заявниця. Експерт стверджував, що сепсис не міг бути встановлений на підставі наявних документів та результатів експертизи. Таким чином, виникло питання, чи були проведені всі розумні слідчі дії з метою з'ясування (наскільки це було можливо з медичної точки зору) причини смерті Т.П.

Так, лікар Д. встановив, що транспортування Т.П. на військовому автомобілі до казарми затримало початок необхідних медичних заходів приблизно на той час, який знадобився для очікування прибуття та втручання лікаря невідкладної допомоги з казарми. Однак він також встановив, що з огляду на дуже швидкий розвиток симптомів, навіть якби невідкладне медичне втручання відбулося на місці, або якби Т.П. був доставлений до лікарні каретою швидкої допомоги, його смерть не можна було запобігти з упевненістю або високою ймовірністю. Навіть у разі визнання, що висновки лікаря Д. лише заперечували кримінальну відповідальність причетних осіб і залишали відкритою можливість того, що смерті Т.П. можна було запобігти, Суд визнав, що така «ймовірність» не була достатньою для притягнення будь-кого до кримінальної відповідальності і не могла спонукати Суд охарактеризувати кримінальне розслідування як «неналежне». У цьому контексті Суд вказав, що у випадках, коли відповідальність держави за втрату життя вирішальним чином залежить від того, чи була смерть, про яку йдеться, спричинена представниками держави (доведення цього зазвичай вимагає медичних знань і досліджень), не можна виключати, що можуть виникати ситуації, в яких навіть спеціалізовані наукові експерти не в змозі встановити точну причину смерті, незважаючи на всі зусилля, докладені в цьому зв'язку. Таким чином, Суд повторив, що зобов'язання провести ефективне розслідування у розумінні ст. 2 Конвенції є зобов'язанням не щодо результату, а щодо засобів.

Крім того, органи влади попросили лікаря Д. надати додаткові роз'яснення та відповіді, оскільки деякі з його

висновків були поставлені під сумнів експертним звітом доктора К. Після цього доктор Д. надав два додаткових звіти, другий з яких все ж був наданий з певною затримкою. Дві фактичні помилки в цих звітах, на які вказав лікар К., стосувалися лише допоміжних обставин, які не мали відношення до медичного аналізу та клінічних висновків щодо причини смерті. Суд не побачив підстав не вірити лікарю Д. або ставити під сумнів його компетентність, враховуючи, що він був незалежним, сертифікованим, призначеним судом і приведеним до присяги експертом. Він був досвідченим фахівцем у галузі судової медицини і особисто оглянув труп, тоді як лікар К., який не був фахівцем у галузі судової медицини і не був атестований судом, ґрунтував свій експертний висновок лише на огляді матеріалів справи. Більше того, хоча лікар К. оскаржував висновок про сепсис як причину смерті Т.П. і стверджував, що більш раннє транспортування до лікарні збільшило б його шанси на виживання, він не вказав жодної іншої можливої причини смерті, не стверджував, що Т.П. міг би вижити, якби його доставили безпосередньо до лікарні, і не вказав на жодні обставини, які могли свідчити про кримінальну відповідальність причетних осіб. Таким чином, для національного суду було обґрунтованим слідувати висновкам лікаря Д. і вважати, що висновок іншого експерта не міг пролити більше світла на причину смерті. Таким чином, Суд погодився з позицією національного суду про те, що в цій конкретній справі не було можливості наблизитися до істини.

Більше того, хоча розтин був призначений у день смерті Т.П., його провели через чотири дні. Вбачалося, що такі обставини мали важливі наслідки для подальших медичних висновків, оскільки стало причиною одного з питань, щодо якого два медичні експерти не змогли дійти згоди, а саме: значення в ПЛР-тесті крові Т.П. наявності матеріалу ДНК від двох патогенних мікробів. Однак навіть лікар К. не стверджував, що це було порушенням стандартів, які застосовуються в судовій медицині. Тому Суд вирішив, що це саме по собі не може ставити під сумнів якість експертних висновків лікаря Д. або загальну належність всього кримінального розслідування.

Відповідно, Суд постановив, що органи влади здійснили всі доступні їм розумні слідчі дії з метою з'ясування причини смерті Т.П., наскільки це було можливо з медичної точки зору. Враховуючи особливі обставини справи, Суд не зміг виявити недоліків у кримінальному розслідуванні, які могли вважатися такими, що підірвали його до такої міри, що воно не відповідає стандартам Конвенції.

Також Палата Суду не встановила порушення ст. 2 Конвенції у матеріальному аспекті (*шість голосів проти одного*). «Марш-кидок» можна вважати таким, що підпадає під категорію небезпечних дій, які зазвичай виконуються під час проходження військової служби. Тому на державу покладалася позитивний обов'язок захищати життя, зокрема, призовників (в тому числі зведення до мінімуму створеного ризику). Так, для умов екстремаль-

ної спеки або холоду було запроваджено спеціальні правила у вигляді наказу про виконання обов'язків військової служби під час екстремальних зовнішніх температур. Крім того, був виданий новий наказ, який вніс певні зміни до правил у зв'язку з подіями у цій справі, зокрема, вимагалось, щоб під час навчань, які проводяться за межами казарм, мав бути присутнім кваліфікований медичний персонал. Влада також розпочала перегляд чинних. При цьому, навіть якщо нормативно-правова база на час подій була недосконалою, цього було недостатньо для порушення питання за ст. 2 Конвенції, оскільки необхідно було також довести, що вона діяла на шкоду жертві. Тобто Суд дослідив питання застосування відповідного законодавства на практиці у цій конкретній справі.

Так, події, що призвели до смерті Т.П., відбулися протягом дуже короткого періоду, а саме дещо більше двох годин. Хоча військове розслідування встановило, що з огляду на дуже високу температуру і відсутність прогнозованого її зниження, «марш-кидок» був «проблематичним» рішенням керівництва, тим не менш, він супроводжувався певними превентивними заходами. Більше того, лише перша частина маршруту маршу проходила відкритою місцевістю, а друга — лісистю долиною. Коли Т.П. не міг продовжувати рух, йому влаштували тінь і надали воду. Коли він став млявим і втратив свідомість на зворотному шляху до казарми, було негайно викликано цивільного лікаря швидкої допомоги, який прибув до казарми приблизно через шість хвилин. Таким чином, військовослужбовці намагалися, принаймні до певної міри, вжити заходів, які вони вважали необхідними для подолання швидкого погіршення стану здоров'я Т.П.

Разом з тим, Суд не міг проігнорувати, що смерті Т.П. передували певні сумнівні дії або бездіяльність з боку представників держави: 1) наказ про проведення «марш-кидку», який набув форми, що не існувала згідно з положеннями про навчання; 2) відсутність будь-якого медично підготовленого персоналу під час самого маршу; 3) звернення військовослужбовця А.В. (із запізненням) до командира підрозділу замість того, щоб безпосередньо викликати медичну допомогу, ймовірно з порушенням правил під час екстремальних зовнішніх температур, після того як Т.П. не лише вказав на погіршення свого стану та попросив викликати лікаря, але й продемонстрував ознаки свого стану (наприклад, сплутаність свідомості, непритомність і тремтіння); 4) інші військовослужбовці забрали його до казарми замість того, щоб відвезти до лікарні. Однак, жоден з експертів не зміг вказати з необхідним ступенем вірогідності, що Т.П. міг вижити, якби військовослужбовці діяли старанно і Т.П. потрапив би до лікарні раніше. Таким чином, Суд не міг робити припущення, що будь-який розумний захід, якого не вжили органи влади, міг мати реальну перспективу уникнути трагічної смерті Т.П.

У зв'язку з цим Суд не мав достатніх доказів для того, щоб встановити поза розумним сумнівом причинно-наслідковий зв'язок між діями та бездіяльністю військовослужбовців

щодо «марш-кидку» і смертю Т.П. Оскільки не було доведено, що розумні заходи, яких не вжили національні органи влади, мали реальну перспективу змінити результат або зменшити шкоду, ст. 2 Конвенції у контексті превентивного позитивного зобов'язання держави не була порушена.

У попередній практиці Суд постановив, що стосовно осіб, які перебувають на військовій службі (коли події повністю або значною мірою перебувають у виключній компетенції органів державної влади), постають вагомі презумпції факту щодо нанесення тілесних ушкоджень і смерті. У такому контексті тягар доведення лежить на органах влади щодо надання належного і переконливого пояснення тілесних ушкоджень або смерті. Однак, у цій справі, оскільки нездатність командира А.В. проявити належну обачність була встановлена, вирішальне питання мав медичний характер: а саме, чи міг А.В., якби діяв з належною обачністю, запобігти смерті Т.П. з огляду на стан здоров'я, від якого страждав Т.П. на час подій. Оскільки під час розслідування національні органи влади спиралися на три експертні висновки призначеного експерта, який визнав, що не можна було сказати (з необхідною для кримінального провадження вірогідністю) про можливість запобігання смерті Т.П., не можна було стверджувати, що ці органи влади не доклали достатніх зусиль для з'ясування фактів у справі. Отже, жодні пре-

зуппції фактів (зокрема, презумпція того, що смерті Т.П. можна було запобігти) не могли бути застосовані у цій справі.

** Згідно з окремою думкою одного із Суддів ЄСПЛ військово-службовці у цій справі погано відреагували на низку подій, які явно загрожували життю. Вони були нерішучими і не підготовленими до такої ситуації, що не можна очікувати від професійних військовослужбовців. Серед іншого, було звернено увагу на кілька аспектів: 1) Марш кілька разів переривався через труднощі, з якими стикався Т.П., але щоразу поновлювався, і всі його прохання викликати лікаря відхилялися, поки він не втратив свідомість; 2) Коли до військової частини прибули лікарі Червоного Хреста Т.П. лежав в боковому положенні на розпеченому асфальті під яскравим сонячним промінням, без тіні; 3) Розтин було проведено через чотири дні з дня смерті, а аналізи досліджені ще пізніше. Таким чином, причина смерті стала непереконливою, а подальше розслідування справи було приречене на невдачу через вже завдану непоправну шкоду; 4) Не було дотримано майже жоден захід, передбачений військовими правилами в умовах екстремальних зовнішніх температур.*

Ключові слова: військова служба, смерть призовника під час проходження служби, позитивні зобов'язання держави

20. Ферреро Кінтана проти Іспанії (Ferrero Quintana v. Spain) від 26.11.2024, заява № 2669/19

Згідно з вимогами вік кандидатів на конкурс в поліцію на момент подачі документів мав бути від 18 до 35 років. Заявнику, якому вже виповнилося 35 років в попередньому році, та низці інших осіб надали тимчасовий дозвіл на проходження конкурсу. Тимчасовий дозвіл стосувався кандидатів, які вже досягли граничний вік, однак відповідали решті вимог для доступу до посади. Остаточне рішення щодо участі кандидатів у конкурсі залежало від рішення, яке суди мали винести за позовом, поданим іншим кандидатом у віці понад 35 років, який оскаржував вікові обмеження. Заявник пройшов всі етапи, тести, а також певний період стажування, однак, врешті решт, йому було відмовлено у призначенні на посаду у зв'язку із закінченням строку тимчасового дозволу.

ЄСПЛ встановив, що при проходженні медичного та фізіологічного тестів конкурсу заявник отримав результати, які дозволяли йому зайняти одну із вакантних посад, однак його не прийняли виключно за віком, що становить «іншу ознаку» у розумінні ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Існували дві порівнювані категорії, одна з яких зазнала менш сприятливого ставлення ніж інша у зв'язку з перевищенням певного віку: особи віком до 35 років, які бажали взяти участь у конкурсі, та особи, старші за 35 років.

У цій справі Суд зазначив, по-перше, що заявник не належав до вразливої групи. По-друге, метою заявника була участь у конкурсі на посаду державного службовця, а не реалізація основоположного права, прямо визнаного Конвенцією. Відповідно, національні органи влади мали широку свободу розсуду у цій справі.

Суд Європейського Союзу у рішенні щодо іншого кандидата, який брав участь у тому ж конкурсі, встановив, що прагнення забезпечити оперативну спроможність і належне функціонування служб поліції є легітимною метою в розумінні ст. 4 (1) Директиви 2000/78/ЄС, яка встановлює загальні рамки для рівного ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності в Європейському Союзі. ЄСПЛ, в свою чергу, дійшов висновку, що, хоча рішення про відмову у прийнятті заявника на посаду поліцейського найнижчого рангу ґрунтувалося на тому, що він перевищив певний вік, його метою було не усунення заявника, а забезпечення належного функціонування поліції. Така мета була легітимною для цілей ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції.

Щодо об'єктивності та обґрунтованості виправдання, Суд вказав, що вік є важливим фактором при визначенні фізичної придатності особи. Обов'язки працівників поліції, про які йшла мова у цій справі, були не адміністративними за своєю природою, а оперативними або

виконавчими, що вимагали особливих фізичних здібностей. Будь-які фізичні вади, що перешкоджали виконанню цих обов'язків, могли мати суттєві наслідки не лише для самих працівників поліції та третіх осіб, а й для підтримання громадського порядку. Володіння певними фізичними здібностями могло розглядатися як суттєва і вирішальна професійна вимога для виконання обов'язків офіцера найнижчого рангу у відповідному регіоні. Більше того, питання про те, чи має хтось особливо високі фізичні здібності, повинно було оцінюватися динамічно, з урахуванням років служби, які офіцер повинен був відпрацювати після прийняття на службу, а не статично, виключно на момент проведення конкурсу на службу. Таким чином, навіть якщо заявник, як і інші кандидати, старші 35 років на момент проходження тестів на фізичну придатність, перебував у найкращому фізичному стані, зважаючи на характер обов'язків поліцейського, важливо було забезпечити збереження цих фізичних можливостей протягом максимальної кількості років. У цьому зв'язку не можна було нехтувати впливом часу.

Щодо аргументу Уряду про необхідність забезпечення збалансованого складу персоналу в установі та уникнення ситуації, за якої дуже велика частка персоналу могла перебувати у старшій віковій групі Суд зазначив таке. Офіцери найнижчого рангу у регіоні віком понад 55 років не могли вважатися такими, що повністю володіють необхідними спроможностями для належного виконання своїх професійних обов'язків без ризику для них самих або для третіх осіб. Саме тому, починаючи з 56 років, такі співробітники мали право на скорочення їхнього щорічного робочого часу, а також на звільнення від роботи в нічний час і від патрулювання за межами об'єктів поліції. Суд визнав, що наслідком права на певні привілеї з 56-річного віку було те, що період повноцінної професійної діяльності, протягом якого офіцери найнижчого рангу в регіоні перебували в найкращому стані для поліцейської служби, був коротшим, ніж період діяльності в інших професіях. Це мало значний вплив на оперативний характер діяльності поліції. Тому можливо було доцільним забезпечити наявність достатньої кількості «молодих» співробітників для виконання завдань, пов'язаних з більшими фізичними зусиллями, за допомогою заходів, подібних до тих, що розглядалися у цій справі.

21. Клаудія Цікос проти Угорщини (Kludia Csikós v. Hungary) від 28.11.2024, заява № 31091/16

Заявниця є журналістом щоденної газети. Вона стверджувала, що відносно неї кілька днів здійснювалось таємне спостереження (прослуховування телефонних розмов). Після цього, суд санкціонував проведення негласних заходів зі збору інформації щодо співробітника поліції Т., у тому числі прослуховування та запис його телефонних розмов. Дозвіл було надано на три місяці у контексті триваючого розслідування за звинуваченнями в активному хабарництві та пособництві у зловживанні владою. В цей проміжок часу до заявниці двічі телефонував Т., який

Суд дійшов висновку, що загалом відповідні питання внутрішньої організації належать до сфери розсуду держав. Крім того, національне законодавство дозволяло державним роботодавцям встановлювати критерії для прийому на таку службу, як національна поліція, поліція автономних співтовариств, пожежна охорона або армія (наприклад, мінімальний вік, максимальний вік або мінімальний зріст), щоб забезпечити здатність кандидатів виконувати обов'язки, покладені на ці служби.

Крім того, інші військові, поліцейські сили та служби безпеки також встановили вікові обмеження для вступу на службу. Верховний Суд у справі заявника постановив, що встановлення максимального віку (іноді нижче 35 років) було виправдано метою підтримання ефективності та структурними вимогами цих служб. Такі вікові обмеження були необхідними і пропорційними вказаній меті. Верховний Суд також взяв до уваги висновки Суду Європейського Союзу у рішенні щодо ситуації, подібної до тієї, з якою зіткнувся заявник у цій справі.

Той факт, що заявник не був автоматично прийнятий до поліції регіону на посаду офіцера найнижчого рангу через його вік на момент проведення конкурсу, означає, що з ним дійсно поводитися інакше, ніж з іншими кандидатами, які брали участь у тому ж конкурсі. Така різниця у ставленні ґрунтувалася на його віці. Тим не менш, різниця у ставленні могла розглядатися, по-перше, як така, що відповідає меті забезпечення оперативної спроможності та належного функціонування відповідної служби поліції, і, по-друге, як така, що не виходила за межі того, що було необхідним для досягнення цієї меті.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що національні органи влади надали відповідні та достатні підстави для виправдання необхідності застосованого заходу.

Отже, **порушення ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції не було.**

Ключові слова: критерії відбору на роботу, вимоги до офіцерів поліції, дискримінація за ознакою віку

допущена судом в якості доказів у провадженні. Заявниця подала скаргу, стверджуючи, що списки її телефонних дзвінків могли бути отримані незаконним шляхом (ще до провадження відносно Т.). Вона зазначала, що її знайомі в поліції були звільнені ймовірно через те, що вони були визначені як її джерела інформації. Її скаргу було відхилено. Заявниця також оскаржувала відмову служби оборони у наданні доступу до інформації, отриманої в результаті негласних слідчих дій, однак безрезультатно. Тим часом Т. було виправдано.

В контексті ст. 10 Конвенції Суд нагадав, що захист журналістських джерел є одним із наріжних каменів свободи преси. Без такого захисту джерела можуть утримуватися від надання допомоги пресі в інформуванні громадськості з питань, що становлять суспільний інтерес. Як наслідок, важлива роль преси як громадського «сторожового пса» може бути підірвана, а здатність преси надавати точну і достовірну інформацію може зазнати негативного впливу. Будь-яке втручання у право на захист журналістських джерел має супроводжуватися правовими процесуальними гарантіями, співмірними з важливістю принципу, про який йдеться. Першою і головною серед цих гарантій є гарантія перевірки суддею або іншим незалежним і неупередженим органом, уповноваженим вирішувати, чи існує вимога в інтересах суспільства, що переважає принцип захисту журналістських джерел, до передачі таких матеріалів, і запобігати непотрібному доступу до інформації, яка може розкрити особу джерела, якщо така вимога відсутня.

Враховуючи превентивний характер такого перегляду, суддя або інший незалежний і неупереджений орган повинен мати можливість здійснити зважування потенційних ризиків і відповідних інтересів до розкриття і з посиланням на матеріал, який вимагається розкрити, щоб аргументи відповідних органів влади могли бути належним чином оцінені. Рішення, яке має бути прийняте, повинно ґрунтуватися на чітких критеріях, зокрема, на тому, чи може менш інтрузивний захід бути достатнім для забезпечення встановлених переважаючих суспільних інтересів. Суддя або інший орган влади повинен мати право відмовити у видачі наказу про розкриття інформації або видати обмежений чи умовний наказ, щоб захистити джерела від розкриття, незалежно від того, чи названі вони конкретно в засекреченому матеріалі, на тій підставі, що передача такого матеріалу створює серйозний ризик компрометації особистості журналістських джерел інформації. У невідкладних ситуаціях повинна існувати процедура для виявлення та відокремлення, до використання матеріалу органами влади, інформації, яка може призвести до ідентифікації джерел, від інформації, яка не несе такого ризику (див. рішення Великої Палати у справах *Big Brother Watch and Others v. The United Kingdom*, *Sanoma Uitgevers B.V. v. The Netherlands*).

Суд також повторив свій висновок про те, що питання подальшого повідомлення про заходи спостереження

нерозривно пов'язане з ефективністю засобів юридичного захисту (див. *Weber and Saravia v. Germany*, рішення Великої Палати у справі *Roman Zakharov v. Russia*).

Так, в законодавстві Угорщини не було передбачено жодної форми повідомлення про таємні заходи спостереження, навіть у випадках, коли повідомлення могло бути здійснене без шкоди для мети обмеження після припинення заходів спостереження. Таким чином, заявниця навряд чи могла дізнатися, чи були її телекомунікації перехоплені, що за своєю суттю ускладнювало для неї можливість в кінцевому підсумку звернутися до засобів юридичного захисту щодо стверджуваного заходу.

Також не вбачалося, що заявниця мала доступ до незалежного та неупередженого органу, уповноваженого розглядати будь-які скарги на незаконне прослуховування, незалежно від повідомлення про те, що таке прослуховування мало місце.

Стверджуючи, що стосовно неї було здійснено захід негласного спостереження без дозволу суду, заявниця зверталась до низки органів (Служби національної оборони, Міністра внутрішніх справ, Комітету національної безпеки Парламенту) зі скаргами. Крім того, вона подала запит до Служби національної оборони щодо надання відповідної інформації, а також оскаржила відмову до судів. Однак жоден з цих органів не надав роз'яснень щодо того, чи було застосовано до заявниці негласне спостереження (збір інформації), і якщо так, то чи були ці заходи пропорційними її індивідуальним обставинам і чи були вони дозволені суддею.

По-перше, щодо можливості звернення до Міністра внутрішніх справ та Комітету національної безпеки, Суд в попередніх справах вже висловлював занепокоєння щодо цих механізмів нагляду через відсутність незалежності міністра, подальшого повідомлення та будь-якого практичного прикладу, що демонстрував ефективність цих механізмів. І дійсно, обидва ці органи надали заявниці лише загальні запевнення щодо законного функціонування Служби національної оборони без розгляду питання, чи мав місце оскаржуваний захід, чи був він законним та з дотримання інтересів заявниці як журналіста. Більше того, такі загальні заяви щодо законності функціонування Служби національної оборони не відображали збалансування між серйозністю кримінального правопорушення, з одного боку, та потенційним негативним впливом, який може мати таємний дозвіл про збір інформації на здійснення свободи преси, з іншого боку.

По-друге, скарга заявниці не могла бути розглянута за законом про поліцію, оскільки в ньому не було передбачено засобів юридичного захисту від заходів, пов'язаних із негласним збиранням інформації. При цьому, згідно положень закону про поліцію негласний збір інформації міг бути дозволений до початку кримінального

розслідування. Відповідний закон, як роз'яснювалось у цій справі апеляційним судом, дозволяв застосовувати цей захід без жодних обмежень щодо осіб, які підлягають таким заходам. Тобто законодавство не описувало категорії осіб, за якими могло здійснюватися спостереження, і не передбачало винятків або обмежень. Суд не був впевнений, що це положення дозволяло розглядати питання про те, чи стосувалося перехоплення телекомунікацій конфіденційних журналістських джерел, або суддя міг відмовити в наданні дозволу на застосування заходу з метою захисту джерел від розкриття. Таке положення також не містило вимогу про баланс між цілями, що переслідувалися застосуванням заходів таємного спостереження, і наслідками прослуховування телефону журналіста.

22.Суруллас Кей та Заннеттос проти Кіпру (Souroullas Kay and Zannettos v. Cyprus) від 26.11.2024, заява № 1618/18

У 2013 році було розпочато розслідування підозрілої угоди щодо купівлі-продажу земельної ділянки поблизу аеропорту Ларнаки. Згідно з матеріалами розслідування первісний власник, кіпріот-турок, не мав права продавати землю (оскільки не прожив на Кіпрі визначений строк) приватній компанії, яка в подальшому перепродала землю СΥТА, державному телекомунікаційному провайдеру за завищеною ціною.

В ході розслідування було проведено обшук офісу приватної компанії, що купила землю, і будинку її директора, Н.Л. Він був підприємцем, який займався нерухомістю, а також головою футбольного клубу, який перебував у фінансовій скруті і був пов'язаний з політичною партією. Під час обшуків поліція вилучила жорсткі диски комп'ютерів. Н.Л. був звинувачений у хабарництві. Через кілька днів він заявив, що готовий співпрацювати зі слідством. Він повідомив про відомі йому обставини справи та сімох причетних осіб, в тому числі заявників. Слідчі рекомендували Генеральному прокурору не піддавати Н.Л. кримінальному переслідуванню, оскільки його показання виглядали правдивими, а надана інформація цінною. Коли справу було передано до суду присяжних, Н.Л. отримав імунітет та виступив свідком сторони обвинувачення. Сторона обвинувачення представила свідчення Н.Л. та обсяг жорсткого диску (судово-експертна копія жорсткого диску), отриманого під час обшуку. Стороні захисту було відмовлено у доступі до цього диску. Головним чином, на підставі вказаних доказів першого заявника було визнано винним у відмиванні грошей, а другого – у вимаганні. Верховний Суд порушень під час провадження суду першої інстанції не виявив.

ЄСПЛ повторив, що п. 1 ст. 6 Конвенції не встановлює жодних правил щодо того, як слід оцінювати докази. Він може втрутитися, лише якщо оцінка доказів національним судом є свавільною або явно необґрунтованою.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що заявниці не були надані належні процесуальні гарантії для оскарження стверджуваного застосування відносно неї таємного спостереження з метою розкриття її журналістських джерел.

Отже, **мало місце порушення ст. 8 та 10 Конвенції.**

Ключові слова: журналістські джерела, негласні слідчі дії, гарантії

Конвенція не забороняє національному суду покладатися на викривальні свідчення, надані співучасником, навіть якщо відомо, що такий свідок обертається в кримінальних колах. Однак, покладання на свідчення співучасника, надані в обмін на імунітет від кримінального переслідування, може призвести до несправедливого судового розгляду. Це пов'язано з тим, що такі свідчення за своєю природою є відкритими для маніпуляцій і можуть бути надані виключно з метою отримання вигоди або особистої помсти.

У цьому зв'язку першочерговим завданням Суду відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції є оцінка справедливості кримінального провадження в цілому (включаючи такі свідчення).

Оцінюючи вплив викривальних показань, наданих співучасником, на справедливість провадження в цілому, Суд бере до уваги, серед іншого: i) чи знала сторона захисту особу свідка; ii) чи знала сторона захисту про існування домовленості зі стороною обвинувачення; iii) чи досліджено національним судом таку домовленість; iv) чи врахував національний суд усі можливі переваги, отримані свідком; v) чи обговорювалась домовленість під час судового розгляду; vi) чи мала сторона захисту можливість перевірити показання свідка; vii) чи мала сторона захисту можливість перевірити докази членів групи обвинувачення, які брали участь у справі; viii) чи було відомо національному суду «підводне каміння» (проблеми), пов'язане з покладанням на свідчення співучасника; ix) чи з обережністю національний суд ставився до свідчень; x) чи детально пояснив національний суд, чому повірив свідку; xi) чи існували нескромпрометовані підтверджуючі докази; xii) чи переглянув апеляційний суд висновки суду першої інстанції щодо свідка; та xiii) чи розглядалося питання всіма судами, до яких воно оскаржувалося.

У цій справі, як було встановлено національними судами, між Н.Л. і прокуратурою не було ніякої угоди. Н.Л. зізнався та надав свідчення проти заявників добровільно. Рішення Генерального прокурора надати йому захист і не пред'являти обвинувачення стосувалися здійснення дискреційних повноважень, а не виконання наданої йому обіцянки. Хоча заявники стверджували про певну неприйнятність у взаємодії між прокуратурою та свідком, вони все ж не надали доказів, що така угода мала місце. Тому Суд погодився з тим, що обставини зізнання Н.Л. були встановлені національними судами.

При цьому, заявники знали особу Н.Л., зміст його показань і те, що йому було надано імунітет від кримінального переслідування. Під час судового розгляду вони мали змогу детально допитати як Н.Л., так і членів групи обвинувачення. Суд першої інстанції повністю усвідомлював небезпеку, пов'язану з використанням свідчень співучасника, обережно до них поставився і детально пояснив, чому вірив Н.Л.

Хоча суд покладався в «найбільш вирішальній» мірі на свідчення Н.Л., які були «фундаментом» обвинувально-го вирок, разом з тим, він розглянув також свідчення трьох інших свідків, визнаних «важливими», які підтверджували свідчення Н.Л. В свою чергу, Верховний Суд згодом переглянув вирок, зокрема, здійснив оцінку суду першої інстанції щодо свідчень Н.Л. та постановив, що його свідчення також підтверджувалися «беззаперечними доказами» фінансових операцій.

Разом з тим, могли існувати певні сумніви щодо того, чи були підтверджуючі докази некомпрометованими. Зокрема, національні суди постановили, що трьох «важливих» свідків можна було вважати такими, що переслідували власну мету, і висловили застереження щодо того, як вони будуть підходити до їх свідчень. Однак, цього було недостатньо для того, щоб поставити під сумнів справедливості провадження в цілому. Загалом вони детально роз'яснили причини, чому були готові повірити Н.Л.

Отже, **порушення п. 1 ст. 6 Конвенції не було** (*п'ять проти двох голосів*).

Щодо відмови стороні захисту у дослідженні диска сторони обвинувачення на предмет наявності ознак змови між стороною обвинувачення і спільником, Суд зазначив таке.

Ненадання стороні захисту речових доказів, які містять такі відомості, що можуть дозволити обвинуваченому виправдати себе або домогтися пом'якшення покарання, є відмовою в наданні можливостей, необхідних для підготовки захисту, а отже, порушенням права, гарантованого ст. 6 Конвенції. Однак, для запиту обвинувачений має навести причини, обґрунтованість яких буде оцінюватися національними судами. Дані, які запитувалися заявниками під час судового розгляду (доступ до диска сторони обвинувачення) становили докази. Однак, національні суди належним чином досліджили аргументи заявників та ухвалили вмотивовані рішення про відхилення їх прохання. Так, згідно позиції суду першої інстанції задоволення клопотання заявників могло поставити сторону обвинувачення у невідгідне становище, оскільки його було подано на пізній стадії провадження. В свою чергу, Верховний Суд постановив, що відхилення клопотання не поставило сторону захисту у невідгідне становище, оскільки вона мала власну копію диску, що містила всі важливі документи і дані. При цьому, розкриття диска сторони обвинувачення могло дозволити спотворення доказів (зміну, пошкодження, підробку). Водночас сторона захисту мала можливість поставити запитання судовому експерту, щоб перевірити якість її роботи.

Загалом єдиною причиною подання заявниками відповідного клопотання було те, що такі докази, як стверджувалось, могли розкрити змову між стороною обвинувачення та Н.Л., а також отримання стороною обвинувачення документів раніше, ніж було визнано. Однак, розглянувши аргументи заявників, Суд вважав, що отримання диска сторони обвинувачення саме по собі не могло допомогти стороні захисту, всі наведені причини та аргументи були гіпотетичними. Документи, про які йшла мова, стосувалися компанії, яку контролював Н.Л. Тому було розумно припустити, що Н.Л. знав про їхній зміст навіть без того, щоб сторона обвинувачення звернула його увагу на них.

Таким чином, Суд також не встановив **порушення п. 1 та п. 3 ст. 6 Конвенції** (*п'ять проти двох голосів*).

Ключові слова: показання спільника/співучасника злочину, обґрунтованість рішення суду, доступ до доказів сторони обвинувачення

мантичні стосунки, які закінчилися через кілька місяців. В цей час юнак посварився з одним із друзів заявниці через ревності. Після цього він створив кілька фейкових акаунтів, використовуючи особи друзів заявниці, для розповсюдження її інтимних фотографій. Крім того, він розіслав фотографії її родичам, друзям брата, а також

розміщував їх разом з номером телефону на вебсайтах ескорт-послуг. Загалом В.К.А. поведився із заявницею агресивно, ображав, штовхав та погрожував розповсюдити фотографії в університеті. За скаргою заявниці було відкрито кримінальне провадження. Юнак заперечував насильство, але зізнався, що дійсно поширював інтимні зображення заявниці. В ході провадження, серед іншого, вона оскаржувала упередженість та непрофесійність слідчого, зтяжний характер провадження. Справа набрала певного розголосу після публікації журналістом відповідної статті та проведення мітингу на підтримку заявниці. У зв'язку з цим розслідування було передано до головного управління, однак у 2020 році закрито за відсутністю складу злочинів. Після успішного оскарження такого рішення до прокурора вищого рівня та суду провадження знову було закрито.

У сфері насильства, вчиненого особами між собою, Суд класифікував акти насильства в Інтернеті, онлайн-переслідування та зловмисну видачу себе за іншу особу як форми насильства над жінками та дітьми, здатні підірвати їхню фізичну та психологічну недоторканність з огляду на їхню вразливість (Це стосується також отримання, обміну та обробки інформації та зображень, в тому числі інтимного характеру). Крім того, Суд встановив, що насильство в Інтернеті, або «кібернасильство», тісно пов'язане з насильством в офлайн, або «реальному житті», і його слід розглядати як ще одну грань складного явища домашнього насильства. У зв'язку з цим Суд повторив, що держави мають позитивне зобов'язання створити та ефективно застосовувати систему, яка карає за всі форми домашнього насильства, незалежно від того, чи відбувається воно офлайн чи онлайн, а також забезпечити достатні гарантії та належні заходи захисту жертв домашнього насильства у формі ефективного стримування від серйозних порушень їхньої фізичної та психологічної недоторканності.

Акти насильства в Інтернеті, пов'язані з публікацією інтимних фотографій жертв, розраховані на привернення уваги їхніх рідних і близьких з метою їхнього приниження та образи, а також відстеження пересування жертв за допомогою GPS-пристрою та надсилання погроз смерті через соціальні мережі, що викликає у них почуття тривоги, страждання та незахищеності, є достатньо серйозними, щоб вимагати кримінально-правового реагування з боку національних органів влади. У таких випадках цивільно-правовий засіб захисту, який може бути відповідним засобом захисту в ситуаціях меншої тяжкості, не здатний досягти відповідних цілей.

При цьому, дії, про які йшлося у цій справі, Суд визнав такими, що можуть прирівнюватися до переслідування в Інтернеті. Національні органи влади встановили, що відповідні дії були зумовлені бажанням В.С.А. помститися заявниці та опорочити, очорнити та принизити її як публічно, так і в колі її друзів, сім'ї та знайомих, оскільки він відчував себе зрадженим нею. В свою чергу внаслідок цього невідомі особи почали домагатися заявницю з ме-

тою надання сексуальних послуг (вона отримала численні телефонні дзвінки). Це дійсно могло завдати заявниці психологічної травми та шкоди, емоційної нестабільності, а також вселити в неї почуття тривоги та страху, що було підтверджено відповідними звітами, наданими Суду.

Слідчі органи та суди визнали зазначені діяння, або принаймні їх частину, гідними осуду та такими, що вимагають певної реакції або компенсації з точки зору кримінального права. Районний суд назвав їх «особливо небезпечними» і встановив, що вони порушили низку соціальних норм, спрямованих на захист права людини на повагу до приватного життя.

На думку самого Суду, такі дії були достатньо серйозними і вимагали кримінального покарання. Можливість подати цивільний позов, як зазначав районний суд у цій справі, не могла розглядатися як належна заміна такої вимоги.

При цьому, заявниця стверджувала, що національна правова система ефективно не заборонила всі форми домагань в Інтернеті, зокрема, поширення (або погрози поширення) без згоди інтимних зображень, отриманих ймовірним правопорушником законним шляхом. Крім того, національні органи влади не забезпечили їй ефективного захисту від домагань в Інтернеті і неефективно провели розслідування її справи. Національні слідчі органи та суди, в свою чергу, стверджували, що відповідне положення кримінального закону не могло бути застосовне, оскільки вона добровільно надіслала фотографії юнаку.

Хоча у 2021 році касаційним судом було розтлумачено у відповідному контексті положення кримінального закону, а у 2023 році внесено зміни до закону щодо забезпечення належного захисту жертвам «порнографії з помсти», це відбулось надто пізно аби захистити заявницю (через кілька місяців і років після винесення остаточних рішень у справі заявниці відповідно).

Тобто положення статті кримінального закону, про яку йшлося, в чинній на час подій редакції, не надавали заявниці належного захисту на практиці від конкретних дій її колишнього партнера. Водночас не було жодних інших кримінально-правових положень, здатних це зробити (а положення про злочини, пов'язані з підробкою з використанням комп'ютерної техніки, а також погрозами та переслідуванням, згідно з рішеннями національних органів не містили релевантних до ситуації елементів). Таким чином, Суд дійшов висновку, що на час подій держава-відповідач не створила належної кримінально-правової системи, здатної забезпечити заявниці необхідний захист від конкретних діянь В.К.А., її колишнього партнера.

Що стосується кримінального розслідування, воно було розпочато більш ніж через шість місяців після того, як заявниця подала скаргу. Розслідування було розпочато *in rem*, навіть незважаючи на надання викри-

вальних доказів щодо В.К.А. При цьому, органи влади допитали юнака у 2018 році, тобто більш ніж через рік і вісім місяців після подання скарги.

Упродовж цього часу органи влади, як вбачалося, намагалися лише отримати від заявниці додаткові свідчення щодо обставин справи. При цьому, вони не вжили жодних заходів, спрямованих на швидке збирання та забезпечення будь-яких інших доказів у справі, незважаючи на те, що деякі з доказів, доступні в Інтернеті або на комп'ютерах осіб, яких можна було легко встановити, могли бути втрачені, а отже могли вплинути на ефективність та оперативність розслідування. Крім того, не вживались інші заходи для захисту заявниці від подальших можливих неправомірних дій з боку її колишнього партнера (врешті решт, він дійсно продовжував свою поведінку протягом певного часу).

У цьому зв'язку Суд відхилив твердження Уряду про подальшу поведінку ухилення заявниці від розслідування, яка не могла нести відповідальність за таку бездіяльність органів влади. По-перше, як встановлено національним судом, таку поведінку можна було пояснити факторами, які вона не могла контролювати, такими як занепокоєння, можлива емоційна нестабільність та постійні численні дзвінки та повідомлень від невідомих осіб із запитом на сексуальні послуги. По-друге, сама заявниця вказувала на певні заяви та заходи, вжиті слідчим по справі, які, на її думку, мали на меті змусити її засумніватися в собі або відмовитися від кримінальної скарги. Її твердження щодо поведінки слідчого висвітлювались також у опублікованій статті про її справу. Загалом, вбачалося, що твердження щодо поведінки та заяв слідчого відображали схему, яка повторювалась у справах про насильство між інтимними партнерами та викликала занепокоєння щодо ефективності механізму захисту, передбаченого для жертв таких діянь, з боку експертів міжнародних інститутів (групи експертів Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок та Стамбульської конвенції). Однак, скарги на дії слідчого не надали жодних відчутних результатів (Суду не було надано жодних матеріалів щодо притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності). По-третє, навіть після допиту заявниці та її колишнього партнера органи влади все одно залишалися пасивними у ставленні до розслідування, хоча намір заявниці добитися захисту був очевидним, а В.С.А. визнав вчинення більшості діянь, у яких його звинувачували.

Нарешті, справу передали до головного управління для більш активного розслідування лише після того, як справа заявниці та стверджувані неправомірні дії органів влади у ній, були висвітлені в пресі та викликали громадський протест (Справу передали у грудні 2018 року. При цьому, з 2017 року органи влади знали або повинні були знати, що відповідний підрозділ не мав юрисдикції для розслідування тверджень заявниці щодо В.К.А.). Таким чином, розслідування особисто проти В.К.А. було розпочато лише більш ніж через два роки і п'ять місяців з моменту подання заявницею скарги. Самим національним

судом було визнано, що розслідування було надмірно тривалим з причин, які не могли бути поставлені в провину заявниці та зобов'язав прокуратуру його прискорити.

Однак, навіть після «прискорення» прокуратура все одно закрила провадження (щодо втручання у приватне життя та за обвинуваченням у злочині, пов'язаному з підбрюхою з використанням комп'ютерної техніки) з причин, які національний суд визнав частково «незрозумілими», а Суд – не об'єктивними та нерелевантними. Зокрема, прокурор вказував, що заявниця та юнак були студентами, які не мали великого життєвого досвіду і були схильні діяти інстинктивно, а не раціонально. Добровільно надсилаючи фотографії в «непристойних позах» юнаку, заявниця сама зробила значний внесок у перетворення їхніх стосунків на такі, що «зосереджувалися на підвищеній сексуальності». Пізніше під час розслідування вона належним чином не реагувала на виклики слідства для надання показань. При цьому, зазначалось, що обвинувальний висновок становив надмірне «покарання» дій В.К.А., мотивовані суто по-дитячому помстою і ревностями, що суперечило тій незначній і винятковій ролі, яку кримінальне провадження загалом відіграє у формуванні, розвитку та вихованні молоді. Таким чином, прокурор дійшов висновку, що публічні вибачення та громадські роботи будуть достатнім відшкодуванням (виправленням).

В частині переслідування та погроз обвинувачення взагалі були зняті у зв'язку закінченням строків давності. Навіть після скасування постанови та вказівки національного суду щодо продовження розслідування за одним із пунктів обвинувачення, прокуратура знову закрила провадження, що вказувало на пряму відмову виконувати рішення суду.

Крім того, Уряд не навів жодних переконливих доказів того, що заявниця була якимось чином відповідальна за спливи строків давності, оскільки надала всі наявні докази на досить ранній стадії провадження.

Таким чином, Суд дійшов висновку, що національні органи влади не провели ефективного розслідування тверджень заявниці, пов'язаних з конкретними діями її колишнього сексуального партнера.

З огляду на неналежну кримінально-правову систему та спосіб, у який органи влади розглядали справу заявниці, вбачалося, що держава не виконала своїх позитивних зобов'язань, що **становило порушення ст. 8 Конвенції**.

Справедлива сатисфакція: серед іншого, 7 500 євро відшкодування *моральної шкоди*.

Ключові слова: приватне життя, розповсюдження інтимних фотографій особи, переслідування в Інтернеті, позитивне зобов'язання, ефективне розслідування

24. Свртан проти Хорватії (Svrtan v. Croatia) від 03.12.2024, заява № 57507/19

У 2003 році сусіди анонімно поскаржилися на С.К. Стверджувалось, що він володів кількома видами зброї без дозволу та становив небезпеку у цьому контексті, особливо після того, як від нього пішла дружина. Поліцейські провели обшук, однак жодної зброї не знайшла. Через певний час колишня дружина С.К. приїхала разом з братом до нього за донькою. Він зустрів їх з автоматичною зброєю в руках, з опущеним вниз дулом. Відбулась сварка, але, врешті решт, жінка забрала дитину та сіла в машину. Однак, коли брат жінки вже прямував до автомобіля, С.К. кілька разів вистрелив у нього, від чого чоловік помер на місці. В цей час повз будинок на велосипеді проїжджав дванадцятирічний син заявників. Одна з куль попала йому прямо в голову, він також загинув.

Під час кримінального провадження С.К. повністю визнав свою провину за всіма пунктами обвинувачення. Він вказав, що заволодів автоматичною зброєю під час війни в Хорватії і з того часу зберігав її на горіщі свого будинку. За кілька днів до інциденту він зняв рушницю з горіща, щоб почистити. Також він повідомив, що приблизно за двадцять днів до події поліція провела обшук у його будинку, однак він був поверхневим, зброю, яка була загорнута в килим, поліцейські не знайшли. Його засудили до двадцяти років позбавлення волі.

У 2004 році заявники подали цивільний позов проти С.К. та держави про відшкодування матеріальної шкоди (на поховання сина) та моральної шкоди. Вимоги щодо С.К. були задоволені в повному обсязі. Щодо держави вимоги були відхилені, оскільки заявники не довели наявності причинно-наслідкового зв'язку між діями поліцейських, які під час обшуку будинку С.К. не знайшли зброю, та смертю їх сина. Зокрема, зазначалось, що обшук було проведено відповідно до вимог законодавства, а факт того, що зброю не знайшли, не вказував на його незаконний характер.

ЄСПЛ постановив, що в контексті позитивного зобов'язання держави за ст. 2 Конвенції забезпечувати громадську безпеку чинна на час подій нормативно-правова база держави була задовільною. Володіння автоматичною зброєю було заборонено для фізичних осіб та становило кримінальний злочин.

Що стосується позитивного зобов'язання держави вживати превентивних оперативних заходів, Уряд стверджував, що органи влади не могли знати, що С.К. становив реальну і безпосередню загрозу для інших осіб через незаконне володіння або використання вогнепальної зброї. Однак, на думку Суду, до трагічної події поліція мала в своєму розпорядженні достатньо доказів того, що С.К. був схильний до насильства і, ймовірно, незаконно володів зброєю. Зокрема, поліція отримувала повідомлення від кількох приватних осіб про те, що С.К. незаконно володів, серед іншого, автоматичною гвинтівкою, що заборонено національним законодавством та міжнародними актами. Крім того, в повідомленнях заявлялось, що він використо-

вував зброю для стрільбини по сусідству, а також погрожував своїй матері, колишній дружині та іншим членам сім'ї. Співробітники поліції також особисто бачили, як він носив із собою газовий пістолет у стані алкогольного сп'яніння. Подібні свідчення, хоча і були засновані в основному на чутках, були надані практично всіма свідками, заслуханими як у кримінальному провадженні проти С.К., так і в цивільному провадженні про відшкодування шкоди. Більше того, сам факт того, що суд видав ордер на обшук житла С.К. з метою пошуку легальної зброї за одним із повідомлень, свідчив про те, що органи влади знали про ймовірність володіння С.К. незаконною зброєю.

Разом з тим, Суд мав підійти до відповідних висновків з обережністю в ретроспективному аспекті. Аналізуючи ситуацію з точки зору того, що було відомо компетентним органам у відповідний час, незважаючи на релевантні та серйозні ознаки того, що С.К. володів нелегальною зброєю, Суд був не в змозі вирізнити вирішальний етап в послідовності подій, що призвели до смертельного пострілу, коли можна було б сказати, що органи влади знали або повинні були знати про реальний і безпосередній ризик для життя сина заявників. Таким чином, національні органи влади не могли бути звинувачені у невиконанні свого обов'язку щодо захисту сина заявників.

При цьому, Суд вважав вкрай важливим розглянути факти справи на тлі післявоєнної ситуації в Хорватії. Зокрема, трагічна подія сталася у 2003 році, лише через п'ять років після закінчення війни в Хорватії. Велика кількість незадекларованої зброї незаконно перебувала у володінні осіб, яким було запропоновано здати її під час кількох кампаній з роззброєння, що загалом тривали понад два десятиліття.

Оцінюючи обов'язок держави проявляти обачність у захисті громадської безпеки в контексті цієї справи, Суд зазначив, що, зіткнувшись із серйозними твердженнями про зберігання С.К. нелегальної зброї, органи влади провели обшук, однак зброю не була знайдена. Водночас з фактів, встановлених в національних провадженнях та доведених до відома Суду, вбачається, що жоден з трьох співробітників поліції, які проводили обшук, не пам'ятали, як саме вони розгортали килим, в якому, за словами С.К., була захована автоматична гвинтівка. Відповідні спогади мав лише свідок І.М., який був присутнім під час обшуку. Зокрема, він зазначив, що поліцейські обшукали кожну кімнату, відкривали шафи, піднімали матраци, оглядали дрова в сараї тощо. В одній з кімнат був згорнутий килим, який поліцейські розгорнули і наступили на нього, але нічого не знайшли. Однак він додав, що працівники поліції не розгорнули килим повністю, а залишили його частково згорнутим.

Відповідно, було важко зрозуміти, на підставі яких фактів суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що обшук,

який тривав близько 30-ти хвилин, був достатньо ретельним. З формулювань апеляційного суду вбачалось, що в задоволенні цивільного позову заявників було відмовлено, оскільки вони не довели, що під час обшуку будинку С.К. були допущені будь-які порушення або упущення, які призвели до смерті їхнього сина. На думку Суду, така вимога становила надмірно високий, якщо не неможливий, тягар доказування для заявників, оскільки вони жодним чином не брали участі в обшуку.

Більше того, суд апеляційної інстанції обмежив свій розгляд питанням конкретної зброї та її місцезнаходження під час обшуку. Проте суди не розглядали справу в більш широкому аспекті, а саме, чи вжила влада достатніх заходів для виявлення та запобігання потенційно смертельно-загрозливому поведженню С.К. зі зброєю, якою він незаконно володів.

До того ж органи влади не вжили жодних подальших заходів, яких можна було обґрунтовано очікувати для того, щоб уникнути ризику для життя з огляду на дуже серйозні твердження про те, що С.К. володів нелегальною зброєю в той час, як таке явище було широко поширене в цьому конкретному регіоні Хорватії (Згідно звіту Координаційного центру Південно-Східної та Східної Європи з контролю над стрілецькою зброєю і легкими озброєннями, підготовленого за підтримки ПРООН, від 2006 року у населення Хорватії перебувала значна кількість незадекларованої зброї, що сприяло збільшенню кількості озброєних злочинів. Також через доступність зброї відслідковувалась значна частка самогубств, в основному серед чоловічого населення (особливо серед ветеранів), травмованого збройним конфліктом у 1990-х роках. Крім того, згідно аналізу кримінальних справ Хорватії в межах Балканського дослідження вбивств, проведеного Загребським університетом, більше 60 % правопорушників не мали дозволу на користування зброєю).

Під час обшуку поліція навіть не допитала С.К. щодо звинувачень проти нього, як вони могли і повинні були зробити відповідно до національного законодавства. Особливо вражаючим для Суду був той факт, що місцевий відділ

поліції залишався пасивним навіть після того, як вони отримали дуже чітку вказівку від Управління по боротьбі з організованою злочинністю (до якого надійшло повідомлення від анонімної особи) провести подальші перевірки на місцях на підставі достовірних повідомлень про те, що С.К. жорстоко поведився і переховував нелегальну зброю. У вказівці навіть містився опис місця у будинку, де могла бути схована зброя, зокрема, на горіщі (пізніше підтверджений С.К. факт зберігання зброї у відповідному місці протягом тривалого часу). Однак, замість того, щоб провести подальшу перевірку, опитати потенційних свідків або, принаймні, осіб, які проживали з ним і згідно з анонімними повідомленнями, також стали жертвами погроз з його боку, місцева поліція у своїй відповіді просто послалася на 30-тихвилинний обшук будинку, який було проведено раніше, і вважала справу закритою.

Вказаних міркувань було достатньо для висновку Суду, що за конкретних обставин цієї справи, беручи до уваги загальний післявоєнний контекст та явище широкого розповсюдження незаконного володіння зброєю у Хорватії у відповідний час, органи влади не зробили всього, що було в їхніх силах, для забезпечення громадської безпеки та, зрештою, життя сина заявників. Зокрема, вони не діяли оперативно і рішучо у зв'язку з серйозними твердженнями про наявність у С.К. нелегальної зброї, а саме не здійснили низку розумних заходів, які могли мати реальну перспективу змінити результат або зменшити шкоду. Сукупний ефект таких упущень призвів до того, що органи влади не застосували належним чином систему належних та ефективних гарантій для протидії та запобігання будь-якому неправомірному або небезпечному застосуванню вогнепальної зброї.

Отже, **мало місце порушення ст. 2 Конвенції.**

Справедлива сатисфакція: 30 000 євро відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: право на життя, післявоєнний контекст, позитивні зобов'язання забезпечення громадської безпеки

функціонування відділу. Згодом керівник Х подав позов до суду про наклеп у порядку приватного кримінального провадження. Суди визнали заявницю винною, наклали на неї штраф та зобов'язали відшкодувати шкоду.

ЄСПЛ зазначив, що державні службовці можуть потребувати захисту від агресивних, образливих і наклепницьких нападів, які розраховані на те, щоб вплинути на них при виконанні своїх обов'язків і підірвати довіру громадськості до них і посади, які вони обіймають. Якщо єдиним наміром будь-якої форми вираження поглядів є образа

або приниження, відповідне покарання, в принципі, не становитиме порушення п. 2 ст. 10 Конвенції.

У цій справі заяви заявниці дійсно зводилися до тверджень про те, що вона зазнавала дискримінації, утисків та словесних образ з боку Х протягом декількох років. Проте хоча такі твердження були досить серйозними, вони не були ні образливими, ні принизливими. Вони були вираженням скарг щодо її сприйняття досвіду на роботі, але не містили агресивних, принизливих або образливих коментарів на адресу Х. Вона обмежила свої твердження щодо дій Х у професійному контексті та їх негативними наслідками для добробуту заявниці. Заявниця не мала наміру вплинути на репутабельність Х, використовуючи грубо образливі або агресивні вирази в професійному середовищі.

При цьому, Суд визнав, що твердження заявниці могли вплинути на професійний статус Х, підірвати її авторитет, відібрати час і ресурси та призвести до санкцій. Проте вони були заявлені у рамках реалізації можливості для приватної особи в демократичному суспільстві повідомити про стверджувані порушення в поведінці державного службовця до органу, компетентного розглядати такі питання. Така можливість є однією із засад верховенства права і служить для підтримки довіри до державної адміністрації. Той факт, що заявниця скаржилася до керівництва за відповідною ієрархією на свого безпосереднього керівника як посадова особа державного органу не впливав на цей принцип.

Що стосується способу доведення скарг до відома відповідних органів варто було врахувати таке. Заявниця мала обов'язок лояльності, стриманості та розсудливості по відношенню до свого роботодавця, особливо в контексті державної служби. Однак, не можна було стверджувати, що вона порушила такий обов'язок, оскільки вона не розголошувала відповідної інформації перед представниками громадськості або передавала її медіа. Заявниця скаржилася лише до вищого керівництва органу.

Щодо контексту скарг, згідно з твердженнями Уряду та коментарів національного суду робоча атмосфера в офісі постійно погіршувалася, оскільки між Х та заявницею виникали міжособистісні конфлікти з огляду на неналежне

виконання нею своїх професійних обов'язків. Заявниця, в свою чергу, сприймала будь-які зауваження щодо якості її роботи як особисті напади, спрямовані проти неї у безпідставний та свавільний спосіб.

В контексті впливу скарг, вони дійсно призвели до перевірок відносно Х. Однак, сам по собі такий факт не міг розглядатися як такий, що надмірно посягав на репутацію Х. Метою перевірок було саме підтвердити або спростувати твердження заявниці. Врешті решт, до Х не було застосовано жодних заходів. Була відсутня інформація, яка б вказувала на те, що вона зазнала несприятливих професійних наслідків, окрім емоційного дискомфорту, який відчувала внаслідок того, що стала об'єктом скарг.

Уряд стверджував, що оскільки Х не була ні політиком, ні громадським діячем, вона не була зобов'язана толерувати високі межі допустимої критики, які застосовуються до цих категорій. Разом з тим, скарги були пов'язані з виконанням Х своїх обов'язків на робочому місці, а не з її діями як приватної особи. У зв'язку чим Суд нагадав, що обсяг допустимої критики є вужчим щодо приватних осіб, ніж щодо державних службовців, які діють при виконанні своїх обов'язків.

Нарешті, оскільки скарги заявниці не були оприлюднені, потенційний негативний вплив на репутацію Х був досить обмеженим, якщо такий дійсно був.

Тим не менш, заявниці довелося понести відносно серйозні наслідки за подання скарг. Її судили у повноцінному кримінальному провадженні, визнали винною та зобов'язали сплатити понад 1500 євро, що, зважаючи на її особисте становище, не було незначною сумою.

Таким чином, на думку Суду, не було продемонстровано нагальної суспільної потреби у покарання заявниці за її скарги до органів влади.

Отже, **мало місце порушення ст. 10 Конвенції.**

Ключові слова: свобода вираження поглядів, скарги державного службовця на керівника, штраф за подання скарг на керівника

25. Петрова проти Болгарії (Petrova v. Bulgaria) від 10.12.2024, заява № 64543/17

Заявниця, працівниця департаменту соціальних послуг, поскаржилася начальнику департаменту та керівнику Агентства соціальної допомоги, в якому працювала, на психологічне переслідування з боку її безпосереднього керівника, Х, що негативно вплинуло на її здоров'я. Після кількох перевірок та інспекцій скарги заявниці були відхилені. Натомість, відповідні посадові особи надали рекомендації щодо дотримання правил та дисципліни на робочому місці усіма працівниками. Заявницю повідомили, що вона повинна дотримуватися закону, а службова ієрархія необхідна для забезпечення безперебійного

26. Ф.М. та інші проти Росії (F.M. and others v. Russia) від 10.12.2024, заяви №№ 71671/16, 40190/18

П'ять заявниць, три громадянки Казахстану і дві громадянки Узбекистану, були завербовані та вивезені до Росії. Після прибуття до м. Москва у них забрали документи, що посвідчують особу, і вони були змушені працювати в цілодобових магазинах (в період з 2002 по 2016 рік протягом періодів від шести місяців до десяти років). Вони виконували неоплачувану важку роботу, в тому числі переміщали важкі вантажі, протягом аномально надмірної кількості годин, без перерв

і вихідних. Трудові договори з ними не укладали, а також їм не було оформлено статус як іноземних трудових мігрантів. Їх утримували в магазинах під пильним наглядом у жаклих умовах (годували зіпсованою їжею, клали спати на матрацах в магазині, які вдень зберігали у вантажівці) і застосовували до них насильство. Зокрема, їх били і гвалтували, примушували до вагітності (перші чотири заявниці), аборту (третя заявниця), вилучали дітей, народжених у не-

волі, та документи про реєстрацію їх народження (перша і четверта заявниці). Зрештою заявникам вдалося втекти або їх було звільнено.

Існували медичні докази застосування сили до заявниць, у них були виявлені серйозні проблеми зі здоров'ям і тілесні ушкодження (серед іншого, ушкодження голови, численні сліди забоїв старих травм на тілі, черепно-мозкова травма, переломи пальців рук та інших травм, травми голови, вуха та грудної клітки, у однієї – також тривалий психічний розлад).

Окрім кримінальних заяв заявниць до національних органів влади також звертались органи Казахстану, неурядові організації, Представництво Міжнародної організації з міграції щодо необхідності розслідування вказаних обставин. У відповідь національні органи влади провели попередню перевірку, під час якої були знайдені паспорти заявниць в сейфі у магазині, у вантажівці матраци, на яких вони спали. Разом із заявницями були заслухані працівники, а також власники магазину, які заявляли, що хоч і без офіційного працевлаштування працівникам все ж виплачувалась заробітна плата та надавалась їжа, а паспорти для надійності зберігались в сейфі. Були також проведені обшуки. Однак, врешті решт, у відкритті кримінальної справи було відмовлено за відсутністю ознак стверджуваних злочинів. Ситуація не змінилась навіть після того як волонтери самостійно звільнили низку мігрантів, в тому числі одну із заявниць, що широко висвітлювалось в медіа.

Щодо застосування ст. 4 Конвенції

Протягом відповідного періоду Росія була країною призначення трудової міграції, переважно з країн Співдружності Незалежних Держав, зокрема, Центральної Азії, з якими існував безвізовий прикордонний режим.

З 2010 року після того, як Міжнародна організація з міграції та Міністерство внутрішніх справ Казахстану вперше поінформували органи влади Росії про ситуацію першої та другої заявниць, а згодом і решти заявниць, існували підстави для обґрунтованої підозри, а у випадку четвертої заявниці – докази *prima facie*, що вони стали жертвами торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, що, в свою чергу, спричинило виникнення позитивних зобов'язань національних органів влади відповідно до ст. 4 Конвенції.

При цьому, існувало достатньо доказів для висновку, що всі складові елементи міжнародного визначення торгівлі людьми були наявні у справах заявниць:

i) «дія» – мало місце вербування в країнах походження заявниць, перевезення та «отримання» в розумінні отримання заявниць з метою працевлаштування у визначених магазинах, що ніколи не ставилося під сумнів слідчими органами, а також «переховування» в розумінні розміщення або утримання заявників у місці експлуатації;

ii) «засоби» – мав місце обман і зловживання вразливим становищем заявниць через їхню стать, економічні потреби та нелегальний статус мігрантів, створений роботодавцями, в

тому числі шляхом вилучення документів, що посвідчують особу, та відсутність трудових договорів, а отже, дозволу на працевлаштування або реєстрації місця проживання;

При цьому, наявність «засобів» не була необхідною умовою у випадку однієї із заявниць, яка була неповнолітньою на момент торгівлі людьми.

iii) «мета» – експлуатація заявниць – заявниці, які зазнали застосування сили та інших форм примусу (зґвалтування, репродуктивне насильство, жорстоке поводження та вилучення їхніх дітей), працювали в магазинах, не пропонуючи свої трудові послуги добровільно, і були, як мінімум, піддані примусовій праці в розумінні ст. 4 Конвенції;

До того ж заявниці, соціально ізольовані в чужій країні, з недостатнім знанням російської мови, без доступу до інформації про засоби юридичного захисту, позбавлені документів, що посвідчують особу, не отримуючи ніякої винагороди за свою працю, були змушені проживати на території своїх роботодавців і не мали можливості змінити своє становище, яке вони вважали постійним і таким, що навряд чи зміниться. Все це відповідало поняттю підневільного стану в розумінні ст. 4 Конвенції.

Таким чином, Суд встановив, що заявниці стали жертвами транскордонної торгівлі людьми та підневільного стану.

Щодо зобов'язань держави створити законодавчу та адміністративну базу за ст. 4 Конвенції в матеріальному аспекті

З 2003 року торгівля людьми та використання рабської праці були криміналізовані у Росії. Однак відповідні положення законодавства не були застосовані у справах заявниць. Слідчі органи неодноразово відмовляли в порушенні кримінальних справ на підставі відсутності складу вказаних злочинів, посилаючись на стверджувану свободу пересування заявниць (наприклад, посилались на те, що заявниці відвідували лікарню при народженні дітей) та їх згоду виконувати необхідну роботу.

По-перше, згода жертви торгівлі людьми на умисну експлуатацію не мала значення, якщо використовувалася будь-який із засобів, зазначених у міжнародному визначенні торгівлі людьми, а також якщо жертвою торгівлі людьми була дитина. Положення про роль згоди були відсутні у відповідному положенні кримінального кодексу.

Така прогалина дозволила використовувати гадану згоду заявників як привід для відмови в порушенні кримінальної справи у зв'язку з їхніми заявами про торгівлю людьми. У 2019 році Пленум Верховного Суду Російської Федерації вніс необхідне положення у керівні вказівки судам нижчих інстанцій щодо застосування відповідної статті, однак це не мало впливу на реакцію влади на скарги заявниць.

По-друге, обмеження свободи пересування, хоча і має відношення до ситуації підневільного стану, не є обов'язковою умовою для кваліфікації ситуації як примусової праці або торгівлі людьми.

Примусова праця не була перерахована в ст. 127.1 Кримінального кодексу в контексті поняття «експлуатація людини», а також не була караною як окремий злочин згідно кодексу. Хоча, вбачалось, що підневільний стан охоплювався поняттям «експлуатація людини» як мета торгівлі людьми, визначення підневільного стану також не надавалось, і не було передбачено покарання за нього як за окремий склад злочину.

Крім того, визначення «використання рабської праці» вимагало використання праці особи, «щодо якої здійснюються повноваження, притаманні праву власності» (ст. 127.2 Кримінального кодексу), що більше відповідало «класичному» розумінню рабства, а не підневільного стану. Другий елемент визначення «використання рабської праці», який вимагав використання праці особи, яка не могла відмовитися від виконання роботи (або послуг) з незалежних від неї причин, не стосувався набагато «тоншої» відсутності добровільності, як це розумілося в практиці Суду щодо примусової праці.

Зокрема, попередньої згоди жертви не достатньо для виключення кваліфікації роботи як примусової. Якщо роботодавець зловживає своєю владою або користується вразливістю своїх працівників з метою їх експлуатації, вони не зголошуються на роботу добровільно. Роз'яснюючи елементи визначення «примусової або обов'язкової праці», Суд вказав, що поняття «покарання» поширюється на будь-яку еквівалентну ситуацію з точки зору сприйняття серйозності загрози. Що стосується питання «згоди» на роботу, Суд послався на відсутність вибору. У справі *C.N. and V. v. France* Суд деталізував поняття «покарання», пояснивши, що це поняття «може сягати фізичного насильства або обмеження свободи, але може також приймати більш тонкі форми психологічного характеру, такі як погрози донести на жертв поліції або імміграційним органам, якщо їхній статус зайнятості є незаконним».

Таким чином, Суд визнав, що кримінальне законодавство Росії не передбачало ефективного покарання за торгівлю людьми, примусову працю та підневільний стан.

У Росії не був прийнятий закон, яким було б передбачено заходи з протидії та запобігання торгівлі людьми, а також захисту та допомоги жертвам торгівлі людьми, незважаючи на те, що вона є учасницею програм співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми між країнами-учасницями Співдружності Незалежних Держав. Росія не вживала жодних заходів для виконання своїх зобов'язань щодо імплементації цих програм. Чинне законодавство не передбачало можливість легалізації перебування (потенційних) жертв торгівлі людьми, які нелегально перебували в Росії, а надання їм допомоги каралося адміністративними та кримінальними санкціями.

Отже, Суд визнав **порушення ст. 4 Конвенції в матеріальному аспекті** у зв'язку з тим, що держава не створила належної законодавчої та адміністративної бази для заборони та запобігання торгівлі людьми, примусової праці та підневільного стану, а також для захисту жертв, зокрема, не надала заявницям, одна з яких була неповнолітньою на час

вивезення до Росії, практичного та ефективного захисту від цих злочинів.

Щодо зобов'язань держави вживати оперативних заходів для захисту жертв торгівлі людьми за ст. 4 Конвенції

Повідомлення Міжнародної організації з міграції та запит влади Казахстану про правову допомогу в 2010 році викликали обґрунтовану підозру, що друга заявниця була продана в Росію з Казахстану в 2007 році, будучи неповнолітньою, сиротою, і піддана експлуатації. Незважаючи на серйозність і невідкладність такої ситуації, органи влади лише допитали ймовірного торговця людьми і вирішили не відкривати кримінальну справу, задовольнившись його запереченням, підкріпленим свідченнями кількох осіб, які перебували під його контролем, у тому числі і самої другої заявниці, не звернувши уваги на підозрілі обставини, за яких їх було надано. Таким чином, вони не змогли захистити її від забороненого поводження, яке їй довелося терпіти ще протягом трьох років після цього.

Крім того, незважаючи на те, що у ситуації четвертої заявниці були очевидні докази торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, після її звільнення органи влади жодного разу не ідентифікували її як (потенційну) жертву торгівлі людьми і не надали їй відповідної допомоги та захисту. Замість цього її залякували і погрожували депортацією через нерегульований міграційний статус.

Аналогічна ситуація склалась відносно першої та третьої заявниць, коли вони приїхали до Росії у 2013 році, щоб взяти участь у розслідуванні їхніх кримінальних скарг та бути допитаними, а також п'ятої заявниці, яка звернулася до поліції із заявою про злочин недовзі після своєї втечі.

Влада не співпрацювала та не допомагала представникам громадянського суспільства, які невинно докладали зусилля для повернення заявниць, повідомляли про злочини, надавали їм допомогу та сприяли висвітленню їхнього становища. Натомість такі законні зусилля були розцінені національними органами влади як неналежні та потенційно злочинні, що призвело до розслідування діяльності громадської організації та детальних допитів його голови, четвертої заявниці та інших жінок, яким було надано допомогу.

Отже, Суд **встановив порушення ст. 4 Конвенції в матеріальному аспекті** щодо всіх заявниць у зв'язку з нежиттям державою оперативних заходів для їх захисту як (потенційних) жертв транскордонної торгівлі людьми.

Також Суд **визнав порушення ст. 4 Конвенції в процесуальному аспекті**, оскільки не було проведено ефективного кримінального розслідування достовірних тверджень про торгівлю людьми, примусову працю та підневільний стан заявниць, використання гендерного насильства як засобу примусу, а також відігривання певної ролі дискримінаційного ставлення до них як до іноземних трудових мігрантів-жінок. Зокрема, Суд звернув увагу на таке:

1) З огляду всі обставини, а також за певними випадками наявність доказів *prima facie* щодо торгівлі людьми, органи влади були зобов'язані діяти за власною ініціативою,

зокрема, відкрити справу та провести розслідування, здатне привести до встановлення фактів, а також виявити і, за необхідності, покарати винних. А оскільки у випадку другої заявниці поставало питання можливості звільнення її з небезпечної ситуації, розслідування мало бути проведене в терміновому порядку. Однак, у період з 2010 по 2021 рік слідчі органи не вжили жодних заходів, окрім зайвих і побіжних дослідчих перевірок, в ході яких не змогли встановити факти і визначити винних, що призвело до відмов в порушенні кримінальної справи, які були настільки погано обґрунтованими, що їх регулярно скасовували;

2) Прокуратура на всіх рівнях зберігала мовчання, чому не було порушено кримінальну справу, незважаючи на неодноразові клопотання представників заявників, підтримані громадянським суспільством, у тому числі петицію з більш ніж 15 000 підписантів. Свідчення ймовірних злочинців, які заперечували скоєння злочинів проти заявниць, та заяви підконтрольних їм осіб, які потенційно самі були жертвами торгівлі людьми, були прийняті без жодної перевірки. При цьому, на них покладалися для відхилення скарг заявниць. Натомість достовірні твердження про фізичне, сексуальне та репродуктивне насильство за ознакою статі, підкріплені медичними та іншими доказами, були проігноровані, так само як і переконливі свідчення правдивості скарг заявниць щодо вилучення документів, що посвідчують особу, відсутності трудових договорів та будь-яких доказів того, що їм виплачували заробітну плату або надавали житло.

3) Не було здійснено важливих кроків для отримання інформації про зникнення дочки четвертої заявниці (у віці кількох місяців забрали немовля та повідомили заявниці, що відправили до родички в Казахстан, де вона померла від невідомої хвороби), не проведено судово-медичної експертизи заявниць та їхніх вивезених дітей. Лише третя заявниця була оглянута судово-медичним експертом завдяки допомозі громадської організації;

4) Послідовні заяви про корумпованість місцевої міліції також були відхилені без проведення кримінального розслідування, хоча вона неодноразово використовувала заяви потенційних жертв торгівлі людьми, які заперечували злочини проти них, залишаючись під контролем торговців людьми, як привід для відмови у проведенні розслідування. не розслідувати такі злочини. Сам Слідчий комітет використовував таке ж обґрунтування для відхилення скарг заявниць;

5) Ймовірність того, що торговці людьми використовували вразливість заявниць як жінок і іммігранток з метою їхньої експлуатації, була залишена без будь-якої оцінки. Така ситуація становила порушення обов'язку органів влади вжити всіх розумних заходів для викриття можливих дискримінаційних мотивів. Рішення про відмову в порушенні кримінальної справи неодноразово обґрунтовувалися тим, що заявниці були іноземками, не проживали в Росії і тому не могли брати участь у розслідуванні. Міждержавні запити про правову допомогу не використовувалися для допиту заявниць, спеціально

підготовлені співробітники міліції, слідчі, прокурори та судді не залучались. Слідчі органи також не запитували інформацію про провадження, порушені за кримінальними скаргами заявниць у країнах їхнього громадянства;

б) Не виконавши свій обов'язок щодо проведення ефективного розслідування, держава посилила почуття безкарності серед торговців людьми та перешкодила заявницям оговтатися від пережитого травматичного досвіду. Вона також позбавила їх можливості отримати компенсацію за завдану їм шкоду, в тому числі за утримання торговцями людьми їх заробітку.

Крім того, Суд постановив, що **мало місце порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 4 Конвенції** щодо всіх заявниць.

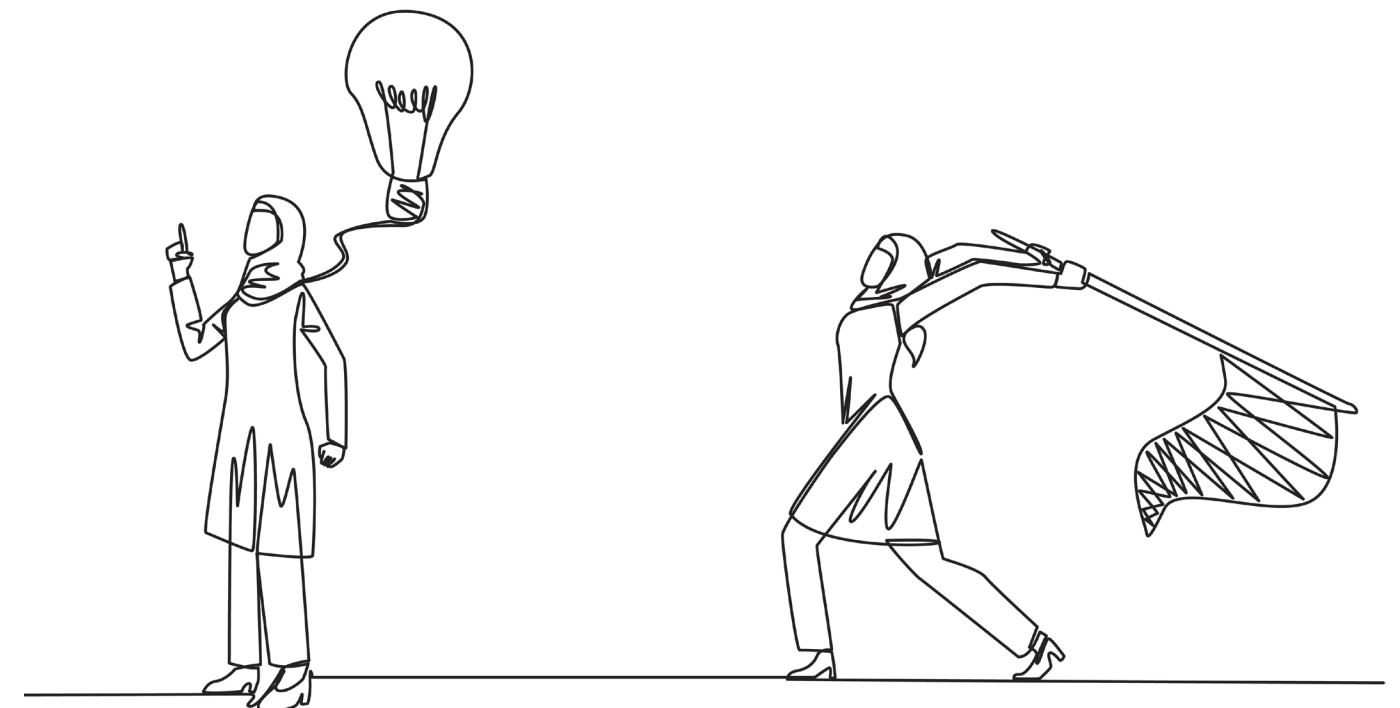
Наявні дослідження та статистичні дані свідчили про те, що непропорційно велика кількість жінок і дівчат стали жертвами торгівлі людьми, особливо у Східній Європі та Центральній Азії. Жінки загалом були більш вразливі, ніж чоловіки, до експлуатації із застосуванням сили або погроз. Жінки-жертви зазнавали фізичного або іншого насильства з боку торговців людьми втричі частіше, ніж чоловіки. Іншою групою, яка зазнає непропорційно сильного впливу, є мігранти, особливо ті, які не мають близьких родичів, друзів чи інших мереж підтримки, а через нерегульований міграційний статус бояться або не бажають звертатися до місцевих органів влади. Росія не визнає прав та інтересів жертв торгівлі людьми, особливо жертв торгівлі людьми з-за кордону, в тому числі трудових мігрантів-жінок з Центральної Азії, на що регулярно звертала увагу міжнародна спільнота. Уряд систематично не публікував інформацію та статистичні дані про випадки торгівлі людьми.

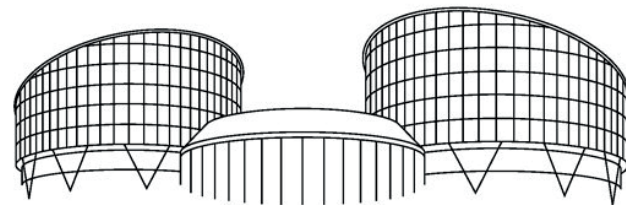
Незважаючи на те, що слабкі зусилля Росії у боротьбі з торгівлею людьми відображали загальну ситуацію, це неминуче впливало на тих, хто непропорційно страждав від торгівлі людьми, трудової експлуатації та пов'язаного з нею насильства, особливо на жінок-трудова іммігранток з нерегульованим статусом. Бездіяльність національних органів влади у виконанні своїх позитивних зобов'язань за ст. 4 Конвенції полягала в неодноразовому потуранні торгівлі людьми, трудовій експлуатації та пов'язаному з нею гендерно зумовленому насильству і відображала дискримінаційне ставлення до заявниць як до жінок, які були іноземними робітницями з нерегульованим міграційним статусом. Загальна та дискримінаційна пасивність влади створила клімат, сприятливий для торгівлі людьми та експлуатації.

Справедлива сатисфакція: по 52 000 євро першій та третій заявницям, по 78 000 євро відшкодування другій та четвертій заявницям відшкодуванням *моральної шкоди*.

Ключові слова: торгівля людьми, трудова експлуатація, підневільний стан, дискримінація жінок трудових іммігранток, позитивні зобов'язання

III. Рішення Європейського суду з прав людини (переклад)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
П'ЯТА СЕКЦІЯ

УХВАЛА

Заява № 37919/15

Ірина Олегівна ВАСИЛЕВСЬКА
проти України

04 липня 2024 року Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Мартіньш Мітс (Mārtiņš Mīts), Голова,
Марія Елосегі (María Elósegui),
Катержіна Шімачкова (Kateřina Šimáčková), судді,
та Мартіна Келлер (Martina Keller), заступниця секретаря секції,

З урахуванням:

заяви (№ 37919/15) проти України, поданої до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) 23 липня 2015 року громадянкою України, пані Василевською Іриною Олегівною (далі – заявниця), яка народилася у 1976 році та проживала у м. Дніпро (попередня назва - Дніпропетровськ), та яку представляв пан Желіба І.Ю., адвокат, що практикує у м. Дніпро;
рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд), який представляла його Уповноважений, пані М. Сокоренко, про заяву; зауважень сторін;

Після обговорення, ухвалює рішення про наступне:

ПРЕДМЕТ СПРАВИ

1. Ця справа стосується скарги заявниці за статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо вимоги держави витребувати у неї нерухоме майно та передати його назад у комунальну власність.

2. У грудні 2011 року заявниця придбала у приватної особи, пана Б., підвальне приміщення у житловому будинку, розташованому за адресою: м. Дніпро, вул. Тітова, 16. Заявниця заплатила 310 008 українських гривень (грн.) (приблизно 28 760 євро на той час) та зареєструвала право власності на приміщення.

3. Як видно з наявних документів, між 2008 та 2010 роками пані Б., дружина пана Б., орендувала приміщення, про яке йдеться, у місцевої влади. Незабаром після цього, за рішенням суду від 16 липня 2010 року, за пані Б. було визнано право власності на приміщення. Цей судовий процес був ініційований паном М., який, очевидно, проводив ремонт приміщення за договором з пані Б. і не отримав за нього оплату. У своєму зустрічному позові до пана М. та низки приватних осіб (очевидно, мешканців будинку) пані Б. намагалася визнати своє право власності на приміщення на тій підставі, що вона провела капітальний ремонт приміщення за власний кошт. Суд підтримав цей аргумент і виніс рішення на користь пані Б. У грудні 2010 року пані Б. подарувала приміщення пану Б.

4. За інформацією Уряду, у червні 2012 року місцевий прокурор ініціював провадження щодо скасування рішення суду від 16 липня 2010 року, і в невстановлену дату його вимоги були задоволені. Однак Уряд не надав копії цього судового рішення.

5. У липні 2012 року місцевий прокурор, діючи в інтересах Дніпровської міської ради, також порушив справу проти заявниці та пана і пані Б., домагаючись визнання права власності міста на приміщення та їх повернення. Прокурор стверджував, що спірні приміщення розташовані в будинку, який у 1991 році перебував «на балансі» обласного комунального підприємства, тобто у комунальній власності. У 2003 році за спеціальною процедурою та на підставі низки рішень місцевої влади будівля була передана у комунальну власність міста Дніпра в особі місцевого комунального підприємства. Прокурор посилався на статтю 388 Цивільного кодексу (про *віндикаційні* позови), яка передбачає можливість витребувати майно навіть від добросовісного набувача, якщо воно вибуло з володіння законного власника не з його чи її волі. У своїй відповіді на позов прокурора заявниця стверджувала, що місто ніколи не отримувало належним чином зареєстрованого права власності на приміщення, в той час як вона та пан і пані Б. безперешкодно зареєстрували своє право власності в органах місцевої влади.

6. Справа розглядалася судами у двох колах провадження. На першому етапі суди нижчих інстанцій задовольнили вимоги прокурора, але Вищий спеціалізований суд з

розгляду цивільних і кримінальних справ (далі - «Вищий спеціалізований суд») скасував це рішення і направив справу на новий розгляд. Суд зазначив, що суди нижчих інстанцій не встановили всіх обставин, пов'язаних з набуттям та реєстрацією права власності на зазначені приміщення, в тому числі, як видається, і містом.

7. На другому етапі судового розгляду, 22 липня 2014 року, Красногвардійський місцевий суд м. Дніпра знову задовольнив позовні вимоги прокуратури. Суд детально вивчив історію будівлі, про яку йдеться, з моменту її будівництва у 1959 році. Суд визнав, що з 1991 по 2003 рік будівля перебувала у комунальній власності області, а після 2003 року стала частиною комунальної власності міста. Суд також встановив, що до 2004 року (коли був прийнятий закон «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень») не існувало вимоги реєструвати право власності, яке вважалося «набутим» на момент передачі майна. Суд також зазначив, що оскільки заявниця не висунула жодних вимог щодо відшкодування шкоди, рішення з цього питання не може бути винесено.

8. 27 жовтня 2014 року Апеляційний суд Дніпропетровської області скасував вищезазначене рішення. Апеляційний суд мотивував це тим, що місцевий суд не встановив, чи правильно прокурор визначив юридичну особу, в інтересах якої він діяв (міська рада чи комунальне підприємство), і поставив під сумнів застосування статті 388 Цивільного кодексу. Однак 4 березня 2015 року Вищий спеціалізований суд скасував вищезгадане рішення апеляційного суду і залишив у силі рішення місцевого суду, підтримавши його висновки.

9. За твердженням Уряду, заявниця не подавала жодних судових позовів ні проти пана Б., ні проти міської влади з метою отримання компенсації за завдану шкоду. Водночас вони зазначили, що у серпні 2014 року заявниця відчувала спірне приміщення за договором міни з паном В., як виявляється, її (колишнім) чоловіком. У квітні 2015 року за договором про розподіл майна подружжя спірне приміщення було поділено між заявницею та паном В.; заявниця була зареєстрована як власник своєї частини приміщення. Заявниця не надала жодних коментарів щодо цих фактів.

10. Крім того, Уряд надав інформацію про те, що заходи, вжиті державними виконавцями у 2016-2017 роках у рамках виконавчого провадження за рішенням суду від 22 липня 2014 року, виявилися неефективними. Зокрема, заявниця жодного разу не з'явилася на виклик державного виконавця, а також державний виконавець не зміг зустрітися з нею за місцем її проживання або отримати доступ до відповідного приміщення. Було вказано, що виконавче провадження досі не завершено.

ПОПЕРЕДНЄ ПИТАННЯ

11. Суд насамперед зазначає, що заявниця, пані Ірина Василевська, померла 19 грудня 2021 року, після подання цієї заяви, а її неповнолітній син, Д.Г., представлений його батьком І.Г., висловив бажання продовжити провадження у Суді замість неї. Уряд, будучи поінформованим про це, не заперечував право сина заявниці підтримувати заяву замість неї.

12. Суд зазначає, що в різних справах, в яких заявник помер під час провадження за Конвенцією, він брав до уваги заяви, подані спадкоємцями заявника або близь-

ОЦІНКА СУДУ

13. Уряд стверджував, що заявниця мала можливість або вимагати компенсації за свої інвестиції у спірне майно відповідно до статті 390 Цивільного кодексу, або подати позов про відшкодування збитків до продавця відповідно до статті 661 Цивільного кодексу (відповідальність продавця у разі витребування проданого майна від набувача за рішенням суду). У цьому контексті вони підкреслили, що заявниця не подала жодної вимоги про відшкодування, незважаючи на те, що національний суд рекомендував їй це зробити. На підтвердження своїх аргументів Уряд надав посилання на два рішення національних судів (справи № 758/542/17 та 202/11339/14-ц), в яких суди, розглядаючи аналогічні позови про витребування майна, зазначили про можливість використання відповідачами таких засобів правового захисту. Вони також зазначили, що, хоча втручання у майнові права заявниці мало місце, воно було законним, оскільки ґрунтувалося на статті 388 Цивільного кодексу, переслідувало легітимну мету захисту майнових прав муніципалітету - і місцевої громади в цілому, - і було пропорційним. Вони дійшли висновку, що заява є неприйнятною. Заявник заперечив проти цих аргументів.

14. Суд не вважає за необхідне виносити окреме рішення щодо питань прийнятності, порушених Урядом, з огляду на те, що скарга заявниці в будь-якому випадку є явно необґрунтованою з причин, викладених нижче.

15. Загальні принципи щодо втручання у мирне володіння майном були узагальнені, наприклад, у справах «Кривенький проти України» (*Kryvenky v. Ukraine*), № 43768/07, п. 42, від 16 лютого 2017 року, та «Каневська проти України» (*Kanevska v. Ukraine*), № 73944/11, п. 45, від 17 листопада 2020 року.

16. На підставі матеріалів справи Суд вважає, і сторони погодилися з цим, що приміщення, придбані заявницею у пана Б., становили її «майно» у розумінні статті 1 Протоколу № 1, і що судові рішення, які задовольнили позов прокурора про витребування у неї цих приміщень, спричинили втручання у право власності заявниці.

кими членами сім'ї, які висловлювали бажання продовжити провадження в Суді. З огляду на вищевикладене та беручи до уваги обставини цієї справи, Суд визнає, що Д.Г. має законний інтерес у поданні заяви від імені своєї покійної матері. Проте, з міркувань зручності, у тексті цього рішення пані Ірина Василевська й надалі згадуватиметься як «заявниця» (див., наприклад, справу «Тагієв та Хусейнов проти Азербайджану» (*Tagiyev and Huseynov v. Azerbaijan*), № 13274/08, пп. 23-24, 5 грудня 2019 р. з подальшими посиланнями).

17. У зв'язку з цим Суд повинен оцінити, чи було втручання законним і відповідало суспільним інтересам, а також чи переслідувало воно легітимну мету за допомогою засобів, розумно пропорційних меті, яку намагалися досягти (див. згадане вище рішення у справі «Кривенький», п. 42).

18. У цій справі спірні приміщення були витребувані у заявниці на підставі статті 388 Цивільного кодексу, яка дозволяє витребування майна законним власником від добросовісного набувача, якщо майно було відчужене проти волі власника (див. короткий огляд національного законодавства з цього питання у згаданій вище справі Каневська, пп. 27-29). Суд переконаний, що застосування цієї статті в цій справі не було довірливим (див. рішення у справі «Заставська проти України» (*Zastavska v. Ukraine*) (ухв.), № 57960/19, пункт 24, 23 березня 2023 року).

19. Крім того, розглядаючи справу, місцевий суд провів детальний аналіз історії будівлі, про яку йдеться, та застосовних законодавчих положень. Його підхід, підтриманий Вищим спеціалізованим судом, не виглядає свавільним і був спрямований на захист прав та інтересів міста щодо відновлення права власності на приміщення.

20. Щодо вимоги пропорційності Суд зазначає, що на момент придбання заявником зазначених приміщень вони були належним чином зареєстровані державними органами як приватна власність на підставі судового рішення, яке лише згодом було скасовано як незаконне (див. пункт 4 вище). З іншого боку, підвальні приміщення в житлових будинках мають особливий режим у національному законодавстві: залежно від своїх технічних характеристик вони можуть бути або окремими об'єктами нерухомості, або допоміжними приміщеннями, що вважаються спільною власністю власника (власників) квартир у цьому будинку (див. аналогічну ситуацію щодо горищ у справі «Серявін та інші проти України» (*Seryavin and Others v. Ukraine*), № 4909/04, пп. 41-2 та пп. 46-54, 10 лютого 2011 року). Відповідно, не було б нерозумним вважати, що заявниця повинна була проявити особливу обачність перед підписанням договору купівлі-продажу. Вона могла б звернутися до місцевих органів влади із запитом про надання детальної інформації або документів щодо приміщення з огляду на цю специфіку (див.,

mutatis mutandis, рішення у справі «Шинкаренко проти України» (*Shynkarenko v. Ukraine*), № 64661/11, пп. 27-8, від 15 жовтня 2019 року, і порівняйте з рішенням у справі «Заставська» (Zastavska), згаданим вище, п. 25).

21. Суд також зазначає, що місцевий суд згадав про можливість заявниці подати позов проти пана Б. щодо стягнення суми, яку вона сплатила за приміщення (див. пункт 7 вище). У подібних ситуаціях Суд вже визнавав, що така можливість була, в принципі, доступна заявникам (див. згадані вище справи «Каневська і Заставська», п. 49 та п. 26 відповідно). Не погоджуючись з Урядом з цього питання, заявниця, тим не менш, не надав достатньо детальних аргументів, і Суд не має жодних підстав сумніватися в доступності вищезазначеного засобу захисту.

22. Суд також не може залишити поза увагою інформацію, надану Урядом, щодо подальших операцій заявниці зі спірним приміщенням під час розгляду справи в порядку rei vindicatio. Зокрема, за твердженням Уряду,

Мартіна Келлер
Заступниця секретаря секції

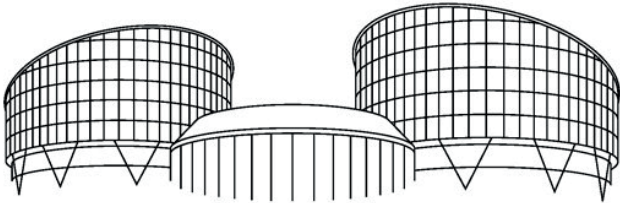
у серпні 2014 року (згідно з витягами з відповідного реєстру - у серпні 2013 року) заявниця відчужила спірне приміщення шляхом укладення договору міни з В., який був її (колишнім) чоловіком. Потім вона повторно придбала частину цього ж приміщення у квітні 2015 року. Таким чином, на момент ухвалення остаточного рішення у її справі 4 березня 2015 року заявниця вже не була власницею спірного приміщення. Суд вважає ці обставини спірними, особливо за відсутності будь-яких пояснень з боку заявниці з цього приводу.

23. З огляду на викладених вище конкретних обставин цієї справи Суд вважає, що ця заява є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до статті 35 §§ 3 (а) та 4 Конвенції.

За цих підстав Суд одноголосно,
Оголошує заяву неприйнятною.

Складено англійською мовою та повідомлено у письмовій формі 29 серпня 2024 року.

Мартіньш Мітс
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
П'ЯТА СЕКЦІЯ

УХВАЛА

Заява № 31705/16

Юрій Володимирович ГАЄВСЬКИЙ
проти України

03 жовтня 2024 року Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Стефані Муру-Вікстрем (Stéphanie Mourou-Vikström), Голова,
Марія Елосегі (María Elósegui),
Артур Кучс (Artūrs Kučs), судді,
та Мартіна Келлер (Martina Keller), заступниця секретаря секції,

З урахуванням:

заяви (№ 31705/16) проти України, поданої 25 травня 2016 року до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянином України, п. Гаєвським Юрієм Володимировичем (далі – заявник), 1979 року народження, який проживає у селі Великий Кобилін та який був представлений п. Горопашиним С.С. - адвокатом, що практикує у місті Житомир;
рішення повідомити Уряд України (далі - Уряд), в особі Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини при Міністерстві юстиції пані М. Сокоренко, про скарги щодо стверджуваної несправедливості судового розгляду та втручання у право заявника мирно володіти своїм майном, а також про визнання решти скарг у заяві неприйнятними; зауважень, поданих Урядом, тоді як зауваження заявника були подані поза встановленим строком і тому не були до-лучені до матеріалів справи;

Після обговорення, ухвалює рішення про наступне:

ПРЕДМЕТ СПРАВИ

1. Справа стосується переоцінки причини інвалідності заявника, в результаті якої було скасовано підвищення його пенсії по інвалідності. Стверджуючи, що переоцінка також позбавила його інших соціальних пільг і що подальший судовий розгляд був несправедливим, заявник стверджував про порушення статей 6 і 13 Конвенції, а також статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

2. У період з 1997 по 1998 рік заявник проходив строкову військову службу в Державній прикордонній службі України (далі - ДПСУ). Саме в цей час він стверджував, що у нього почалися симптоми хвороби Бехтерева (або анкілозуючого спондиліту), яку йому вперше офіційно діагностували в 2004 році.

3. 24 червня 2005 року Центральна військово-лікарська комісія ДПСУ (далі - Комісія) встановила, що стан здоров'я заявника був пов'язаний з його попередньою військовою службою.

4. У вересні 2005 року заявнику було встановлено найвищу групу інвалідності у зв'язку з діагностованою хворобою Бехтерева. З 1 січня 2006 року заявник почав отримувати підвищену пенсію відповідно до Закону про пенсійне забезпечення військовослужбовців (див. пункт 10 нижче)¹.

5. У 2008 році, стверджуючи, що його інвалідність настала внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, заявник звернувся за одноразовою грошовою допомогою відповідно до Закону від 20 грудня 1991 року «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» («Закон 1991 року» - див. пункт 11 нижче) та подав адміністративний позов про відшкодування шкоди².

ВІДПОВІДНЕ НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

10 Відповідно до Закону «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року, колишні військовослужбовці, інвалідність яких настала внаслідок захворювання, отриманого під час проходження військової служби, мають право на пенсію по інвалідності.

11. Відповідно до частини 6 статті 16 Закону 1991 року (див. пункт 5 вище), призовники, які отримали статус інвалідності, мають право на спеціальну одноразову виплату, якщо інвалідність настала або під час проходження військової служби, або не пізніше ніж через три

6. Невдовзі після цього Комісія за власною ініціативою переглянула справу заявника і встановила, що початок хвороби Бехтерева не був пов'язаний з його військовою службою. Після того, як національний суд скасував це рішення з формальних підстав, 8 травня 2015 року Комісія знову встановила відсутність зв'язку між військовою службою заявника та його станом здоров'я. Вона посилалася, зокрема, на медичну документацію заявника, яка вказувала на те, що перші симптоми хвороби Бехтерева у нього з'явилися після його звільнення з армії.

7. Згодом підвищену пенсію заявника було скасовано, і він почав отримувати звичайну пенсію по інвалідності першої групи. За словами заявника, це становило зменшення суми на 16%, що на той час відповідало 235 українським гривням (еквівалент менше 10 євро) на місяць.

8. Заявник подав адміністративний позов про визнання рішення Комісії незаконним. Він стверджував, *серед іншого*, що при переоцінці причини його стану здоров'я Комісія ретроспективно застосувала Наказ ДПСУ №. 333 (далі - Наказ - див. пункт 12 нижче), який не повинен був застосовуватися, оскільки він не був чинним на момент прийняття рішення 2005 року, а також тому, що в ньому не було чітко визначено умов, за яких рішення Комісії може бути переглянуте.

9. Хоча суд першої інстанції спочатку частково прийняв рішення на користь заявника, 4 листопада 2015 року Житомирський апеляційний адміністративний суд відхилив його позов. Посилаючись на розбіжності в медичній документації, апеляційний суд погодився з висновками Комісії і зазначив, що відповідно до Наказу він уповноважений переглянути власні рішення. 2 грудня 2015 року Вищий адміністративний суд відмовив у відкритті касаційного провадження.

місяці після звільнення зі служби, але в результаті захворювання, яке виникло в період проходження служби. Вони також можуть отримати компенсацію за завдану шкоду (розділ 17).

12. Наказ, який набрав чинності 23 липня 2009 року, перераховував різні організаційні форми медичних комісій у структурі ДПСУ, у тому числі Комісію на вищому рівні. Як і у випадку з попередніми чинними правовими нормами, Комісія була уповноважена, серед іншого, вивчати, переглядати, затверджувати або відхиляти рішення будь-якої медичної комісії ДПСУ.

¹ З 1 січня 2006 року до 31 серпня 2007 року він отримував пенсію по інвалідності середнього ступеня внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, а з 1 вересня 2007 року до 10 червня 2015 року - пенсію по інвалідності найвищого ступеня внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби.

² 20 січня 2016 року заяву заявника було повернуто без розгляду у зв'язку з неявкою заявника в судові засідання.

ОЦІНКА СУДУ

А. Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

13. Заявник скаржився відповідно до пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції на те, що судовий розгляд був несправедливим, оскільки національні суди допустили помилку у застосуванні права та не розглянули його аргументи, зокрема щодо відсутності зворотної сили Наказу. Суд вважає, що ця скарга підлягає розгляду виключно за п. 1 статті 6 Конвенції, яку у цій справі слід розглядати як *lex specialis* стосовно статті 13 (див., наприклад, рішення у справі *ТОВ «Фу Кян» проти Республіки Чехія (FU QUAN, s.r.o. v. the Czech Republic)* [ВП], № 24827/14, п. 85, 1 червня 2023 року).

14. Уряд стверджував, що національні суди надали детальні та достатні відповіді на всі аргументи заявника.

15. Загальні принципи, що стосуються обов'язку суду надавати обґрунтування, були узагальнені в рішенні «Гарсія Руїз проти Іспанії» (*García Ruiz v. Spain*) [ВП], № 30544/96, п. 26, ЄСПЛ 1999 І). Цей обов'язок не можна розуміти як вимогу детальної відповіді на кожен аргумент. Суд також зазначає, що він не ставитиме під сумнів відповідно до п. 1 статті 6 рішення національних судів, окрім випадків, коли їхні висновки можуть вважатися довільними або явно необґрунтованими (див. «Бочан проти України» (*Bochan v. Ukraine (no. 2)*) [ВП], №. 22251/08, п. 61, ECHR 2015).

В. Стверджуване порушення статті 1 Протоколу № 1

18. Заявник скаржився за статтею 1 Протоколу № 1 на те, що внаслідок ретроспективного перегляду причини його інвалідності він втратив право на підвищену пенсію, спеціальну одноразову виплату та компенсацію за завдану шкоду.

19. Уряд стверджував, що скарги заявника були несумісними *ratione materiae* з положеннями Конвенції, оскільки він не мав легітимних очікувань щодо жодної з поданих ним скарг.

1. *Право на одноразову виплату та компенсацію за Законом 1991 року*

20. Суд повторює, що стаття 1 Протоколу № 1 охоплює лише ті скарги, щодо яких заявник може стверджувати, що він або вона має легітимні очікування на ефективне здійснення права власності. Вона має бути більш конкретною, ніж просто надія, і ґрунтуватися на правовому положенні або правовому акті, наприклад, судовому рішенні (див. «Белане Надь проти Угорщини» (*Bélané Nagy v. Hungary*) [ВП], № 53080/13, п. 75, 13 грудня 2016 року). Відповідно, кожен, хто скаржитися на втручання в одне з його чи її майнових прав, повинен довести, що таке право існувало (див. рішення у справі «Пішторова проти Чеської Республіки» (*Pišťorová v. the Czech Republic*), № 73578/01, п. 38, 26 жовтня 2004 року).

16. Суд зазначає, що апеляційний суд відповів на всі відповідні аргументи заявника. Вивчивши медичну документацію заявника, він не знайшов підстав ставити під сумнів висновок Комісії про відсутність зв'язку між інвалідністю заявника та проходженням ним військової служби. Суд також постановив, що Наказ уповноважив Комісію переглянути своє власне рішення. Хоча, на жаль, національний суд не надав детальної відповіді на аргумент заявника про те, що Наказ не мав застосовуватися ретроспективно (див. пункт 8 вище), відсутність коментарів щодо цього не було вирішальним, враховуючи, що ключовий аргумент заявника – відсутність повноважень Комісії переглядати власні рішення – було належним чином розглянуто. Дійсно, не було жодних ознак того, що Комісія не мала повноважень переглядати свої рішення навіть до прийняття Наказу у 2009 році. Іншими словами, висновки та тлумачення відповідного закону національним судом не можна вважати явно довільними або необґрунтованими.

17. З цього вбачається, що скарга заявника за п. 1 статті 6 є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до статті 35 §§ 3 (а) та §4 Конвенції.

21. У цій справі Комісія та національні суди встановили, що інвалідність заявника не була наслідком його військової служби, що є однією з умов отримання права на пільги відповідно до Закону 1991 року. Посилаючись на свої висновки за п. 1 статті 6 Конвенції (див. пункт 17 вище), Суд не бачить жодних ознак того, що висновок національних органів був довільним або необґрунтованим. Більше того, Закон 1991 року прямо передбачав право на одноразову виплату колишнім військовослужбовцям строкової служби, інвалідність яких настала під час або не пізніше ніж через три місяці після звільнення зі служби (див. пункт 11 вище). Оскільки заявник був звільнений у 1998 році і отримав статус інваліда у 2005 році, на думку Суду, він не довів, що мав «легітимне очікування» на ці виплати згідно з національним законодавством. За цих обставин Суд доходить висновку, що вимоги заявника щодо його прав за Законом 1991 року не підпадають під сферу застосування статті 1 Протоколу № 1.

2. *Право на пенсію за Законом про пенсійне забезпечення військовослужбовців*

22. З огляду на свою практику (див. рішення у справах «Москаль проти Польщі» (*Moskal v. Poland*), № 10373/05, пп. 44-45, від 15 вересня 2009 року, та «Лакічевіч та

інші проти Чорногорії та Сербії» (*Lakičević and Others v. Montenegro and Serbia*), № 27458/06 та 3 інші, п. 64, від 13 грудня 2011 року), Суд готовий визнати, що пенсійне забезпечення заявника відповідно до Закону «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» становило володіння у розумінні статті 1 Протоколу №1, а позбавлення його такого пенсійного забезпечення – втручанням.

23. Втручання, про яке йдеться, було передбачено законом, оскільки оскаржуване рішення Комісії мало правову основу та було достатньо вмотивованим. Беручи до уваги широку свободу розсуду, доступну законодавчому органу у здійсненні соціальної та економічної політики (див. «Белане Надь проти Угорщини» (*Bélané Nagy v. Hungary*), згадане вище, пп. 113-14), Суд також не має сумнівів, що оскаржуване втручання переслідувало легітимну мету захисту державного бюджету (див. «Лакічевіч та інші проти Чорногорії та Сербії» (*Lakičević and Others v. Montenegro and Serbia*), згадане вище, п. 68).

24. Щодо того, чи становило втручання справедливий баланс між вимогами загального інтересу суспільства та правами особи, Суд зазначає, що заявник був позбавлений підвищеної пенсії після того, як національні органи влади переглянули причину його інвалідності. Суд послідовно дотримується позиції у подібних справах, що було б порушенням будь-якого справедливого балансу та суперечило б доктрині безпідставного збагачення, якби, виявивши свою помилку, органи влади були позбавлені можливості коли-небудь виправити її наслідки та були б зобов'язані фіксувати помилку, продовжуючи виплачувати пенсію, призначену на помилкових підставах (див. рішення у справі «Чакаревич проти Хорватії» (*Čakarević v. Croatia*), № 48921/13, п. 79, від 26 квітня 2018 року). За-

явник не стверджував, що цей захід поставив його під загрозу зниження доходу нижче прожиткового мінімуму, залишив його без засобів до існування або іншим чином становив надмірний тягар (див. рішення у справі «Фабіан проти Угорщини» (*Fábián v. Hungary*) [ВП], № 78117/13, пп. 78-80, від 5 вересня 2017 року; порівняйте і протиставте рішення у справах «Москаль» (*Moskal*), згадане вище, п. 74, та «Гробельний проти Польщі» (*Grobelny v. Poland*), № 60477/12, п. 67, від 5 березня 2020 року). Виявляється, що вплив втручання обмежився лише 16% пенсії по інвалідності заявника, яку він зберіг, незважаючи на рішення Комісії. Крім того, заявнику не було запропоновано повернути будь-які суми (порівняйте згадане вище рішення у справі «Чакаревич» (*Čakarević*), п. 86, та рішення у справі «Ромева проти Північної Македонії» (*Romeva v. North Macedonia*), № 32141/10, п. 76, 12 грудня 2019 року).

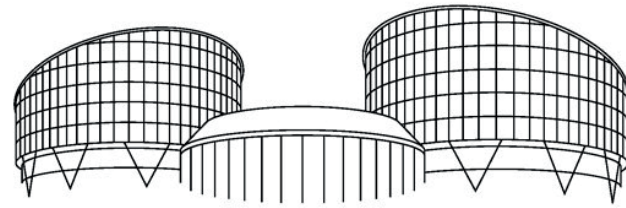
25. З огляду на вищевикладене та беручи до уваги широку свободу розсуду держави в питаннях економічної та соціальної політики, Суд вважає, що за конкретних обставин цієї справи було досягнуто справедливого балансу між загальним інтересом суспільства та майновими правами заявника (див. для порівняння рішення у справі «Джабіров проти колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Džabirov v. «the former Yugoslav Republic of Macedonia»*) [Комітет], № 75328/12, п. 21, від 18 грудня 2018 року). Таким чином вбачається, що ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до статті 35 §§ 3 (а) та 4 Конвенції.

За цих підстав Суд одноголосно, *Оголошує* заяву неприйнятною.

Складено англійською мовою та повідомлено у письмовій формі 24 жовтня 2024 року.

Мартіна Келлер
Заступниця секретаря секції

Стефані Муру-Вікстрем
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
П'ЯТА СЕКЦІЯ

УХВАЛА

Заява № 11575/24

Юрій Миколайович БОРЗИХ
проти України

19 листопада 2024 року Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Палатою, до складу якого увійшли:

Маттіас Гійомар (Mattias Guyomar), Голова,
Марія Елосегі (María Elósegui),
Армен Арутюнян (Armen Harutyunyan),
Жільберто Фелічі (Gilberto Felici),
Діана Сарку (Diana Sârcu),
Катежина Шимачкова (Kateřina Šimáčková),
Микола Гнатовський (Mykola Gnatovskyi), судді,
та Віктор Соловейчик, секретар секції,

Беручи до уваги вищезазначену заяву, подану 17 листопада 2017 року,

Після обговорення, ухвалює рішення про наступне:

ФАКТИ

1. Заявник, пан Юрій Миколайович Борзих, є громадянином України, який народився в 1962 році і проживає в м. Києві.

А. Довідкова інформація

3. Георгіївська стрічка має дві помаранчеві та три чорні паралельні смуги і є елементом військових відзнак, особливо в радянську епоху. Вона широко використовувалася в колишніх радянських країнах, зокрема під час заходів, присвячених перемозі у Другій світовій війні. Його поширена назва, наприклад в Україні та Росії, не містить слова «Святий» і, по суті називається «Георгіївська стрічка».

1. Україна

4. Раніше георгіївська стрічка була поширеним символом під час заходів в Україні на честь перемоги у Другій світовій війні. Зокрема, її носили ветерани та/або члени їхніх родин, як частину оригінальної відзнаки або самостійно.

5. З 2014 року георгіївська стрічка більше не використовується під час офіційних пам'ятних заходів в Україні. Замість неї був прийнятий червоний мак, який є більш поширеним європейським символом. Ця зміна була викликана окупацією Криму та бойовими діями в Донецькій і Луганській областях, під час яких, як широко повідомлялося, георгіївська стрічка використовувалася озброєними групами, що протистояли українським урядовим військам.

6. 9 квітня 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (Закон № 317-VIII). Він набув чинності 21 травня 2015 року. Закон № 317-VIII засуджує на законодавчому рівні комуністичний та націонал-соціалістичний тоталітарні режими як злочинні з метою недопущення повторення їхніх злочинів у майбутньому, усунення загрози суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України, а також встановлення історичної справедливості. Закон ввів, зокрема, заборону на публічне заперечення злочинності цих тоталітарних режимів, а також на публічне використання та популяризацію їхньої символіки. Він також встановив обов'язок держави розслідувати злочини, вчинені цими режимами, і оприлюднити відповідну інформацію. Закон передбачає, що особи, які порушують встановлені ним заборони, несуть відповідальність (докладніше див. пункти 23-25 нижче).

7. 16 травня 2017 року до Кодексу України про адміністративні правопорушення були внесені зміни шляхом доповнення його новою статтею 173-3, згідно з якою

2. Заявник скаржився відповідно до різних положень Конвенції на заборону носити георгіївську стрічку в громадських місцях.

виготовлення та пропаганда георгіївської стрічки є адміністративним правопорушенням (Закон № 2031-VIII). Ці зміни набули чинності 15 червня 2017 року. Пояснювальна записка до проекту Закону № 2031-VIII обґрунтовує необхідність внесення відповідних змін. В ній зазначається, що його положення ґрунтуються на Законі № 317-VIII, а також виходить із того, що георгіївська стрічка стала символом російської військової могутності, окупації та агресії в Україні. У записці також подано детальну історичну інформацію про георгіївську стрічку (докладніше див. пункт 27 нижче).

8. З 24 лютого 2022 року російські збройні сили продовжують використовувати георгіївську стрічку поряд з іншими символами та знаками розрізнення (наприклад, літерами «Z» і «V»), які стали асоціюватися з війною. 22 травня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну. Закон визначає використання символіки воєнного вторгнення як окремий вид такої пропаганди. Прикладами такої символіки, прямо зазначеними в Законі, є латинські літери «Z» та «V» окремо (без легітимного контексту або в контексті виправдання збройної агресії проти України чи інших воєнних дій) та символіка Збройних сил Російської Федерації. Виняток передбачено для випадків, коли ці символи використовуються в законних цілях, які «не мають ознак пропаганди» (детальніше див. пункти 28-29 нижче).

2. Росія

9. У 1992 році орден Святого Георгія та Георгіївський хрест були відновлені як військові нагороди в Російській Федерації відповідно до Постанови Президії Верховної Ради Російської Федерації № 2424-1 «Про державні нагороди Російської Федерації».

10. У 2005 році на відзначення шістдесятої річниці перемоги у Великій Вітчизняній війні в Росії розпочалася широкомасштабна кампанія з використання георгіївської стрічки, яку очолило державне інформаційне агентство «РИА Новости». Її ключовим елементом є масове розповсюдження георгіївських стрічок, але вона також включає в себе, наприклад, різні освітні заходи, виставки, кінопокази і марші. Кампанія тепер проводиться щорічно і поширилася на інші країни.

11. У грудні 2022 року російський парламент ухвалив закон № 579-ФЗ про георгіївську стрічку. Закон передбачає, що стрічка є одним із символів військової слави та могутності Росії. Відповідно до закону, вона може використовуватися органами влади, організаціями та громадянами з метою сприяння патріотичному, в тому числі військово-патріотичному, і духовному вихованню молоді. Публічна наруга над георгіївською стрічкою карається законом.

3. Інші зацікавлені країни

12. З 2014 року багато колишніх радянських республік поступово почали уникати використання георгіївської стрічки під час офіційних пам'ятних заходів, включаючи Казахстан, Киргизстан і Узбекистан, а також Білорусь. У цих країнах були знайдені інші символічні заміни, але політика щодо використання георгіївської стрічки залишається дозвоільною.

13. За офіційні заборони на використання символіки, пов'язаної з прославленням та підтримкою агресивних війн (загалом та/або окремо Росії проти України) і тоталітарних режимів, проголосували парламенти кількох країн, наприклад Естонії, Латвії, Литви, Республіки Молдова та Польщі. Такі заборони, здебільшого запроваджені після подій 24 лютого 2022 року, передбачають покарання, яке в деяких з цих країн становить позбавлення волі.

14. У більшості випадків заборони сформульовані в досить загальних рисах, без точного переліку заборонених символів. Наприклад, у пояснювальній записці до відповідних поправок до Кримінального кодексу Естонії під час підготовки законопроекту було вирішено не наводити перелік конкретних символів, але, як зазначено в записці, «заборона “безумовно” охоплюватиме літеру “Z”, а також може включати, наприклад, символіку тоталітарних режимів, які окупували Естонську Республіку». Міністерство внутрішніх справ Естонії в публікації від квітня 2022 року на своєму офіційному сайті¹, пояснило, що георгіївська стрічка та знак «Z» використовуються російськими військовими у війні проти України, а тому стали суперечливими символами, які не є нейтральними і можуть розглядатися як такі, що виправдовують злочини проти миру та людяності, що є недоречним в естонському публічному просторі. Тому Міністерство рекомендувало громадянам утриматися від носіння або іншого використання георгіївської стрічки або літери «Z», особливо під час святкування Дня Перемоги 9 травня.

15. У Литві стаття 5(3) Закону про зібрання зі змінами, внесеними в квітні 2022 року, забороняє використання георгіївських стрічок під час зібрань. Він передбачає, що георгіївська стрічка у всіх випадках повинна розглядатися як символ тоталітарних або авторитарних режимів, що використовується для пропаганди їхньої військової

агресії, злочинів проти людяності та скоєних ними воєнних злочинів. Стаття 524 Кодексу про адміністративні правопорушення в редакції від квітня 2022 року передбачає адміністративну відповідальність за поширення, використання під час зборів, у громадських місцях або інше публічне демонстрування символіки тоталітарних та авторитарних режимів, яка використовується для пропаганди їхньої воєнної агресії, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, вчинених ними. У пояснювальній записці до законопроекту, яким вносяться ці зміни, зазначається, що в умовах війни в Україні, зокрема анексії Кримського півострова, георгіївська стрічка та літера «Z» стали символами пропаганди та відкритої агресії. Георгіївська стрічка вже не має нічого спільного з повагою до героїв, які загинули у Другій світовій війні. Прирівнюючи стрічку до нацистської та комуністичної символіки, законопроект має на меті запобігти пропаганді війни та розпалюванню ненависті в Литві.

16. У Латвії використання георгіївської стрічки під час публічних заходів заборонено Законом «Про безпеку громадських розваг і святкових заходів» та Законом «Про мітинги, ходу і пікетування». Відповідні поправки, внесені наприкінці 2021 року, передбачають, що ті, хто порушить цю заборону, отримають попередження або штраф. У пояснювальній записці до законопроекту про внесення змін до вищезгаданих законів зазначається, що георгіївська стрічка використовувалася під час окупації Кримського півострова та військових дій у східних регіонах України, а також прихильниками російської агресії на всій території колишнього СРСР, включаючи Латвію. Таким чином, стрічка стала символом російського неоімперіалізму. Після короткої історичної довідки про використання георгіївської стрічки, в тому числі у зв'язку з радянськими військовими нагородами, в пояснювальній записці зазначається, що початково сентиментальне значення стрічки дедалі більше затьмарюється вихваленням російського імперіалізму і стає об'єднуючим символом для тих, хто живе під парасолькою російської пропаганди і з нетерпінням чекає територіальної експансії Росії з метою відновлення СРСР у його колишніх кордонах. У записці робиться висновок, що загроза розпалювання сепаратистських тенденцій є дуже реальною і що це становить відкриту загрозу для Латвії. Тому запропоновані поправки спрямовані на обмеження ворожого Латвії тоталітаризму, представленого символічним поширенням цієї ідеології в публічному просторі.

17. У Республіці Молдова у квітні 2022 року до Закону «Про протидію екстремістській діяльності» були внесені зміни, які розширили категорію символів, демонстрація, виготовлення або розповсюдження яких підпадає під визначення «екстремістської діяльності». У новій категорії згадуються «загальновідомі атрибути або символи, що використовуються в контексті актів військової агресії, воєнних злочинів або злочинів проти людяності, а

¹ Доступно за посиланням: https://www.siseministeerium.ee/tegevusvaldkonnad/kindel_sisejulgeolek/sumbolite-kasutamine

також пропаганди або героїзації цих дій». До них відносяться «прапори, стрічки та кольорові стрічки (чорні та оранжеві), емблеми..., значки, уніформа, гасла, привітання та будь-які інші подібні знаки розрізнення, що використовуються учасниками актів воєнної агресії, воєнних злочинів або злочинів проти людяності». «Загальновідомий» характер цих символів означає, що вони «об'єктивно відомі широкому загалу на міжнародному та місцевому рівнях». Порушення вищезазначеної заборони карається штрафами або громадськими роботами. У пояснювальній записці до Закону зазначається наступне:

«У контексті війни в Україні почастишали випадки використання на території Республіки Молдова символи, що використовуються в цій війні, яка підтримує, виправдовує і прославляє агресію. Використання такої символіки, окрім того, що вона опосередковано пропагує війну, призводить до виникнення соціальної напруженості та створює передумови для поширення міжетнічної ворожнечі.»

В. Обставини справи

19. У своїй заяві заявник вказав, що він походить із сім'ї військовослужбовців. Він зазначив, що його батько та два дядьки (брати батька) брали участь у Другій світовій війні та були відзначені нагородами. Зокрема, його батько був нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни II ступеня.

20. Заявник сам є колишнім військовим офіцером. Він навчався у Київському вищому інженерному радіотехнічному училищі військово-повітряних сил (нині відоме як Київська військова авіаційна інженерна академія). Він закінчив його у 1985 році і служив у Збройних силах Радянського Союзу та України після проголошення її незалежності. Заявник був звільнений з військової служби у 2008 році. Його остання посада - полковник, провідний офіцер відділу військової безпеки Національного науково-дослідного центру оборонних технологій та військової безпеки.

ВІДПОВІДНЕ НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

І. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» («Закон № 317-VIII») (чинний з 21 травня 2015 року)

23. Стаття 1 Закону в редакції, чинній на момент розгляду справи, встановлювала перелік того, що може вважатися символікою вищезгаданих тоталітарних режимів, зокрема, комуністичної та нацистської партійної та державної символіки, гімнів та прапорів, пам'ятників та меморіальних дощок, присвячених партійним та державним діячам. Розділ 3 передбачає, що пропаганда комуністично-

Закон передбачає винятки із заборони на використання відповідної символіки в наукових, освітніх або художніх цілях, а також якщо стрічки є частиною знаків розрізнення, медалей або орденів, якими нагороджували за участь у Другій світовій війні.

18. У жовтні 2022 року Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) на запит уряду Молдови надала свій висновок щодо вищезгаданих поправок (див. пункт 32 нижче). Комісія встановила, що поправки були сформульовані досить точно (з певними застереженнями - див. пункти 54-57 висновку) і слугували інтересам національної безпеки (див. пункти 59-60); вони також видаються пропорційними переслідуванню цілям, враховуючи контекст їх ухвалення, передбачені винятки та характер можливих санкцій (див. пункти 67-70 та 72-76 висновку).

21. Заявник зазначив, що 9 травня, День Перемоги, має для нього особливе значення. У цей день він вшановував хоробрість своїх родичів і носив георгіївську стрічку. Він не вважав свої дії «провокацією», оскільки елементи цієї стрічки можна було знайти на нагородах його батька та дядьків, і вона символізувала для нього єдність поколінь військовослужбовців у його родині.

22. Після запровадження адміністративної відповідальності за носіння георгіївської стрічки він більше не міг носити її на законних підставах, побоюючись, що проти нього може бути ініційоване провадження з притягнення до відповідальності. У зв'язку з цим він посилався на статтю, опубліковану 24 липня 2017 року на одному з інтернет-ресурсів (sud.ua), в якій стверджувалося, що протягом місяця після прийняття відповідних законодавчих змін чотири особи були притягнуті до відповідальності за статтю 173-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

го або націонал-соціалістичного тоталітарних режимів та їхньої символіки вважається наругою над пам'яттю мільйонів жертв цих режимів і заборонена законом.

24. Стаття 4 Закону передбачає, що виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного тоталітарного режиму, символіки на-

ціонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, у тому числі у вигляді сувенірної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України заборонено. Винятки із заборони, передбачені ч. 3 ст. 4, включають, зокрема, випадки використання такої символіки в офіційних документах, в експозиціях музеїв або реконструкціях; у процесі наукової діяльності та в освітніх цілях; у приватних колекціях, у тому числі як об'єктів антикварної торгівлі. Використання забороненої символіки також допускається на оригінальних бойових прапорах і державних нагородах, ювілейних медалях та інших відзнаках, якими нагороджувалися особи до 1991 року

В. Кодекс України про адміністративні правопорушення

26. Відповідно до статті 173-3 Кодексу, публічне використання, демонстрація або носіння георгіївської стрічки чи її зображення тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 850 до 2 550 гривень; приблизно від 30 до 85 євро у 2017 році) з конфіскацією георгіївської стрічки або предметів, що містять її зображення. Повторне вчинення таких дій протягом року карається більшим штрафом - від ста п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних міні-

С. Пояснювальна записка до Закону 2031-VIII

27. У пояснювальній записці зазначено наступне:

«... Вперше георгіївська стрічка використовувалася ще при оформленні російських імперських нагород. Запроваджена 1769 року, разом із встановленням Ордена Георгія, за наказом російської імператриці Катерини II. Застосовувалася в оформленні низки військових нагород імперії – Георгіївського хреста та Георгіївської медалі. Також вживалася як військовий аксесуар знамен і штандартів підрозділів російської армії, які заслужили його за відвагу в боях.

Після Жовтневого більшовицького перевороту 1917 року та впродовж Громадянської війни 1917–1920 років в Росії георгіївська стрічка продовжувала використовуватися в середовищі військових Білого руху, як символ неподільної Росії та російської військової слави. Зокрема, була присутня на нагородах Добровольчої армії – знаках «За Крижаний похід» і «За великий Сибірський похід». Після поразки Білого руху і встановлення в Росії більшовицького режиму використовувалася російськими націоналістичними і фашистськими організаціями 1920-1930-х років в еміграції.

Під час Другої світової війни 1939-1945 років вживалася російськими парамілітарними організаціями, що підтримували Нацистську Німеччину у боротьбі проти Радянського союзу. Зокрема, була присутня серед нагород вояків Росій-

та у період 1991-2015 років у зв'язку з ювілеями подій Другої світової війни, а також на документах, що посвідчують такі нагороди, та на надгробках спорудах, розташованих на кладовищах, у тому числі на місцях почесних поховань.

25. Стаття 6 передбачає, що особи, винні у порушенні положень Закону, несуть відповідальність згідно із законодавством. У перехідних положеннях Закон передбачав внесення змін до Кримінального кодексу шляхом доповнення його новою статтею 436-1, яка встановлює кримінальну відповідальність за виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів.

мумів доходів громадян (від 2 550 до 5 100 гривень; приблизно від 85 до 170 євро у 2017 році) або адміністративним арештом на строк до п'ятнадцяти днів з конфіскацією георгіївської стрічки чи предметів, що містять її зображення. Примітка- положення цієї статті не застосовуються у випадках, передбачених частиною третьою статті 4 Закону України № 317 VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

ської Визвольної Армії (під проводом генерала Власова), Комітету визволення народів Росії та Козачого Стану.

Георгіївська стрічка не використовувалася в системі нагород СРСР, оскільки вважалася ворожим символом колишньої імперії. Проте з 1943 року, з метою підняття патріотизму в ході війни, була інкорпорована до радянського Ордена Слави як «гвардійська стрічка». 1945 року гвардійська стрічка вжита на радянській медалі «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»

У 2005 році в Росії стартувала акція «Георгіївська стрічка» для пропаганди перемоги Росії у німецько-радянській війні 1941–1945 років, як символ російської мілітаристичної могутності, слави імперії та радянського минулого. Не випадково, що ця акція почалась одразу після перемоги Помаранчевої революції та провалу планів взяття під повний контроль України. Георгіївську стрічку намагались протиставити помаранчевій символіці та утвердити як символ «російського світу». Щорічне розповсюдження російської імперської символіки є тепер невід'ємною складовою кремлівської пропаганди.

З 2014 року стрічка використовувалась так званими «силами самооборони Криму» та проросійськи налаштованими сепаратистами на території України і стала символом сепаратизму в Україні.

Сьогодні стрічка активно використовується на Сході країни бойовиками для розпізнавання «свій-чужий». Георгіївська (гвардійська) стрічка стала символом російської окупації та агресії.

Це призвело, зокрема, до відмови використання георгіївської (гвардійської) стрічки під час святкування Дня пам'яті та примирення і Дня Перемоги у 2015 році в Україні. Таким же чином зробили сьогодні більшість країн колишнього СРСР. Найбільш виразно це було здійснено у Республіці Білорусь.

Д. Закон «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» (чинний з 12 червня 2022 року)

28. У частині 3 статті 2 зазначено, що використання символіки, пов'язаної з вторгненням в Україну, слід розглядати як одну з форм такої пропаганди. До таких символів, як чітко зазначено в частині 4 статті 2 Закону, належать «використання латинських літер «Z», «V» окремо (без правомірного контексту або в контексті виправдання збройної агресії проти України чи інших воєнних дій) або шляхом заміни цими літерами кириличних літер «З», «С», «В», «Ф» чи інших літер в окремих словах з візуальним акцентом на цих літерах».

II. ВІДПОВІДНІ МАТЕРІАЛИ РАДИ ЄВРОПИ

А. Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи

30. 10 квітня 2014 року Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) ухвалила Резолюцію 1990 (2014) про перегляд по суті раніше ратифікованих повноважень російської делегації, в якій Асамблея вважає, що дії Російської Федерації, які призвели до анексії Криму та військової окупації української території, поза всяким сумнівом, є серйозним порушенням міжнародного права, в тому числі Статуту Організації Об'єднаних Націй та Гельсінського Заключного акту Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Ці дії також явно суперечили Статуту Ради Європи, зокрема його Преамбулі, та зобов'язанням, що випливають зі статті 3, а також зобов'язанням, взятим на себе Російською

В. Висновок Венеційської комісії про внесення змін до Кодексу аудіовізуальних медіа-послуг Республіки Молдова та деяких нормативних актів щодо заборони символіки, пов'язаної з актами військової агресії та використаної в них

32. Вищезгаданий Висновок був прийнятий Венеційською комісією на її 132-му пленарному засіданні (Венеція, 21-22 жовтня 2022 року). У ньому зазначено наступне (виноски опущені):

Пропозиції заборонити використання георгіївської (гвардійської) стрічки та запровадити юридичну відповідальність за її пропаганду сьогодні розглядається парламентами Латвії та Молдови.

Зважаючи на вищезазначене, публічне використання георгіївської (гвардійської) стрічки у пропагандистських цілях несе суспільну небезпеку, має провокативний характер, а тому має бути віднесене до правопорушень.»...

29. Частина 6 статті 2 передбачає винятки щодо використання вищезазначених символів, зокрема в освітніх, наукових і дослідницьких цілях, у музеях і на спеціалізованих виставках, на поштових марках і торговельних марках, зареєстрованих до 24 лютого 2022 року, але за умови, що таке використання не має ознак пропагандистського характеру.

Федерацією при вступі до Ради Європи і викладеним у Висновку Асамблеї 193 (1996) щодо заявки Росії на членство в Раді Європи.

31. 26 січня 2023 року ПАРЄ ухвалила Резолюцію 2482 (2023) про правові та правозахисні аспекти агресії Російської Федерації проти України, в якій заявила, що збройний напад і широкомасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, розпочаті 24 лютого 2022 року, становлять «агресію» відповідно до положень Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, ухваленої в 1974 році, і явно порушують Статут Організації Об'єднаних Націй.

«21. Венеційська комісія оцінювала відповідність міжнародним стандартам національних нормативно-правових актів, що забороняють використання певних символів, у двох випадках. У 2013 році Венеційська комісія разом з Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав

людини (ОБСЄ/БДІПЛ) ухвалила Спільний висновок *Amicus Curiae* для Конституційного суду Молдови щодо відповідності європейським стандартам Закону № 192 від 12 липня 2012 року про заборону використання символіки тоталітарного комуністичного режиму та пропаганди тоталітарних ідеологій Республіки Молдова. У 2015 році обидві інституції ухвалили Спільний проміжний висновок щодо Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

22. У двох висновках Венеційська комісія та ОБСЄ/БДІПЛ зазначили, що «Державам не заборонено забороняти або навіть криміналізувати використання певної символіки...», але нагадав, що така заборона або криміналізація повинні відповідати вимогам законних обмежень, передбачених міжнародними інструментами з прав людини (законність, легітимність і необхідність у демократичному суспільстві).

...

26. З роками деякі держави ухвалили законодавчі акти, що регулюють використання певних символів. Деякі символи, такі як державні символи (прапори, герби) або міжнародно визнані символи (наприклад, червоний хрест, червоний півмісяць та червоний кристал), користуються особливим захистом. Інші символи, навпаки, були предметом обмежень і заборон. Це традиційно стосується символів, пов'язаних з нацистським режимом (наприклад, свастики), використання яких заборонено в ряді країн (наприклад, в Австрії, Білорусі, Бразилії, Франції та Російській Федерації). Починаючи з 1990 року, використання комуністичної символіки (наприклад, серпа і молота та червоної зірки) також було заборонено в деяких країнах (наприклад, у Чехословаччині, Угорщині, Латвії, Литві, Польщі та Україні). Деякі країни, крім того, забороняють використання тоталітарних або неконституційних символів, не уточнюючи, які саме символи підпадають під цю кваліфікацію (наприклад, Албанія, Чеська Республіка, Німеччина, Італія та Словаччина).

27. Після анексії Криму Російською Федерацією в березні 2014 року і, особливо, російського вторгнення в Україну, що є актом агресії, 24 лютого 2022 року, кілька країн (переважно сусідніх з Російською Федерацією) прийняли нормативно-правові акти, що забороняють використання певних символів, які можуть бути пов'язані з цими незаконними діями.

...

54. Венеційська комісія вважає, що щодо нової категорії заборонених символів закон № 102 не має таких самих недоліків. Хоча він не містить вичерпного переліку «загальновідомих символів, що використовуються в контексті актів військової агресії, воєнних злочинів і злочинів проти людяності», ця категорія конкретизується через загальний опис, наведення прикладу та вимогу, що

символ має бути об'єктивно відомим широкому загалу на міжнародному та національному рівні. Ця вимога має вирішальне значення, оскільки вона обмежує кількість випадків, коли органи влади можуть кваліфікувати символіку як таку, що підпадає під відповідне визначення; зокрема, вона створює основу - або, принаймні, юридичну відправну точку - для суворого та однакового тлумачення і застосування цього положення. Під час дискусій у Кишиніві всі співрозмовники доповідачів погодилися з тим, що типи символів, які були заборонені (у даній ситуації - георгіївська стрічка, літери «Z» і «V»), були добре відомі громадськості. Заборона також була широко оприлюднена, зокрема поліцією.

...

59. У пояснювальній записці, що додається до законодавчої пропозиції про внесення положень про символіку, зазначається, що «в умовах війни в Україні почастишали випадки використання на території Республіки Молдова символіки, що використовується в цій війні, яка підтримує, виправдовує і прославляє агресію. Використання такої символіки, крім того, що вона опосередковано пропагує війну, призводить до виникнення соціальної напруженості та створює передумови для поширення міжнаціональної ворожнечі». Ця заява, як видається, стосується інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадської безпеки та запобігання заворушенням (з точки зору ЄСПЛ) та інтересів національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку з метою запобігання масовим заворушенням (з точки зору Конституції). У цьому контексті слід також зазначити, що пункт 1 статті 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права прямо передбачає, що «будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом». У цьому ж сенсі пункт 3 статті 32 національної Конституції передбачає, що «законом забороняються і переслідуються усі дії, спрямовані на ... підбурювання до заколоту, агресивної війни, ... територіального сепаратизму ...».

60. ЄСПЛ неодноразово зазначав, що «вся структура Конвенції ґрунтується на загальному припущенні, що органи державної влади в державах-учасниках діють добросовісно». Хоча це припущення можна спростувати, мають бути достатні підстави вважати, що національні органи влади вдавалися до обмежень з іншими цілями, ніж ті, що були офіційно задекларовані, і що такі інші, приховані цілі відігравали домінуючу роль. Венеційській комісії не відомі такі обґрунтовані підстави, і вона робить висновок, що вимога легітимності, схоже, була дотримана.

...

67. У даній справі Закон № 102 поширює заборону на використання певної символіки на категорію символіки, яка визначається через її зв'язок із серйозними міжнародними злочинами (агресія, воєнні злочини, злочини проти людяності). Ці символи повинні бути «загальновідомі-

ми», щоб мати такий зв'язок, таким чином беручи до уваги питання, які символи є загальновідомими як такі, що асоціюються з серйозними міжнародними злочинами у певний період часу. Що стосується георгіївської стрічки, то, хоча цей символ може використовуватися для вшанування перемоги у «Великій Вітчизняній війні», у своєму нинішньому використанні він переважно став символом «військової могутності сучасної російської держави» та «підтримки путінського режиму», анексії Криму та війни в Україні. Саме використання одного із «загальновідомих символів, що використовуються в контексті актів військової агресії, воєнних злочинів та злочинів проти людяності» має бути достатньо для «демонстрації підтримки тоталітарних ідей» і саме по собі прирівнюється до «пропаганди тоталітарних ідеологій, небезпечних для суспільства».

68. Крім того, контекст, в якому було прийнято Закон № 102, відрізняється від ситуації у справах Вайнай і Фратанало, коли заборона на використання символіки була застосована до осіб, які явно не дотримуються екстремістських поглядів і не становлять суспільної небезпеки, а також від ситуації, оціненої у спільному висновку *amicus curiae* для Конституційного суду Молдови 2013 року, де не було виявлено ризику «будь-якої фактичної, безпосередньої або навіть віддаленої небезпеки безладів або загрози правам інших осіб, спричиненої публічним демонструванням серпа і молота в Молдові».

69. А саме, напад Росії на Україну погіршив безпекову ситуацію в Центральній та Східній Європі. Республіка Молдова, як одна з колишніх радянських республік, де проживає значна російськомовна меншина і частина території якої фактично окупована Російською Федерацією з 1990-х років, має законні підстави для серйозного

занепокоєння щодо своєї зовнішньої безпеки. Агресія Росії проти України і прибуття великої кількості біженців також загострили внутрішню політичну, економічну і соціальну напруженість у молдовському суспільстві. Венеційська комісія вважає, що в цьому конкретному контексті молдовська влада має право стверджувати, що демонстрація символіки, яка використовується російськими збройними силами в поточній війні, створює реальну і безпосередню небезпеку заворушень і загрозу національній безпеці та правам інших осіб, включаючи українських біженців від війни, і що існує нагальна суспільна потреба у введенні заборони на таке використання. 70. Венеційська комісія позитивно оцінює те, що Закон № 102 вводить виняток для використання всіх категорій заборонених символів у наукових, освітніх або художніх цілях, а також те, що передбачено спеціальний виняток для стрічок, які є частиною знаків розрізнення, медалей або орденів, наданих за участь у Другій світовій війні. Георгіївська стрічка дійсно прикріплювалася до різних нагород, що використовувалися в Радянській (Червоній) армії під час Другої світової війни або в пам'ять про Другу світову війну, таких як «Медаль за перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», військового ордену Слави різних ступенів або деякі ювілейні медалі («Тридцять років Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», «Сорок років Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»). Ці ордени та медалі традиційно носять під час святкування «Дня Перемоги» (9 травня) та в інших випадках, і здається, що Закон № 102 залишає простір для продовження цієї практики. Венеційська комісія підкреслює важливість продовження використання символу в цих обмежених умовах, оскільки це свідчить про бажання молдовського законодавця поважати принцип пропорційності.»

у Додатку до рішення у справі «Україна та Нідерланди проти Росії» (Ukraine and the Netherlands v. Russia) (піш.) [ВП], №№ 8019/16 та 2 інші, пп. 144, 546, 644 та 1401, 30 листопада 2022 року).

ми 8 і 10 у поєднанні зі статтею 14 Конвенції та статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції на те, що законодавча заборона на публічне носіння георгіївської стрічки є дискримінаційною за ознакою етнічного походження.

ЗАКОН

I. СКАРГИ ЗА СТАТТЕЮ 10 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник скаржився за статтею 10 Конвенції на те, що, заборонивши публічне використання георгіївської стрічки, держава втрутилася в його свободу вираження поглядів. Це положення передбачає наступне:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.»

36. Суд одразу зазначає, що захист статті 10 поширюється не лише на зміст висловлених ідей та інформації, але й на форму, в якій вони передаються, включаючи право особи виражати ідеї за допомогою свого одягу (див., наприклад, рішення у справах «Вайнай проти Угорщини» (Vajnai v. Hungary), № 33629/06, § 47, ECHR 2008 та Maguire проти Сполученого Королівства (Maguire v. United Kingdom) (ухв.), № 58060/13, п. 46, 3 березня 2015 року). У цій справі Суд готовий виходити з припущення, що бажання заявника публічно носити георгіївську стрічку може розглядатися як спосіб вираження ним своїх поглядів (яке він пояснив як бажання вшанувати пам'ять своїх родичів, які воювали проти нацистської Німеччини) і що стаття 10, таким чином, застосовується (див. рішення у справі «Дональдсон проти Сполученого Королівства» (ухв.) (Donaldson v. the United Kingdom), № 56975/09, п. 20, 25 січня 2011 року).

37. Суд також зазначає, що питання щодо стверджуваного втручання у право заявника на свободу вираження поглядів шляхом законодавчої заборони носіння георгіївської стрічки залежить від попереднього встановлення того, чи постраждав заявник від оскаржуваного заходу і чи може він, таким чином, стверджувати, що став жертвою порушення його прав за статтею 10 Конвенції.

38. У зв'язку з цим Суд повторює свою встановлену прецедентну практику, що для того, щоб претендувати на жертву порушення, особа повинна безпосередньо

постраждати від оскаржуваного заходу. Таким чином, Конвенція не передбачає подання скарги *actio popularis* для тлумачення прав, викладених у ній, або не дозволяє окремим особам скаржитися на положення національного права просто тому, що вони вважають, що це може суперечити Конвенції. (див., наприклад, рішення у справі «Клас та інші проти Німеччини» (*Klass and Others v. Germany*) від 6 вересня 1978 р., п. 33, серія А № 28).

39. Однак, особа може стверджувати, що закон порушує його чи її права, за відсутності індивідуального заходу виконання, якщо від нього чи неї вимагається або змінити свою поведінку через нього, або ризик бути притягненим/-ою до відповідальності (див., наприклад, «Даджон проти Сполученого Королівства» (*Dudgeon v. the United Kingdom*), 22 жовтня 1981 року, п. 41, Серія А, № 45), або якщо він чи вона належить до категорії осіб, на яких закон може безпосередньо вплинути (див. рішення у справах «Джонстон та інші проти Ірландії» (*Johnston and Others v. Ireland*) від 18 грудня 1986 року, п. 42, серія А № 112, та «Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland» від 29 жовтня 1992 року, п. 44, серія А, № 246-А). Крім того, існування законодавства, яке дуже широко придушує вираження певних видів думок, що змушує потенційних порушників вдаватися до своєрідної самоцензури, може становити втручання у свободу вираження поглядів (див. рішення у справі «Алі Гюрбюз проти Туреччини» (*Ali Gürbüz v. Turkey*), № 52497/08 та 6 інших, п. 60, від 12 березня 2019 року, з подальшими посиланнями).

40. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд хоче підкреслити, по-перше, що заявник скаржився саме на неможливість публічного носіння георгіївської стрічки під час святкування Дня Перемоги. Заявник стверджував, що, будучи офіцером, він хотів би мати можливість продовжувати носити георгіївську стрічку, щоб показати, що він належить до сім'ї військовослужбовців, які брали участь у Другій світовій війні і були нагороджені за свою хоробрість. Він не скаржився на те, що нове законодавство забороняє йому носити або іншим чином демонструвати чи використовувати оригінальні нагороди його батька або інших родичів.

41. По-друге, заявник ніколи не притягувався до адміністративної або кримінальної відповідальності за публічне носіння георгіївської стрічки. Суть цієї заяви полягає в тому, що з набуттям чинності відповідних законодавчих змін він повинен був змінити свою поведінку і більше не носити георгіївську стрічку на публіці - вимога, яку він, вочевидь, виконав. У цьому контексті ця справа відрізняється від тих, що розглядалися Судом раніше і в яких заявники так чи інакше були притягнуті до відповідальності за носіння або інше використання забороненої символіки (див., наприклад, згадані вище

справи «Вайнай та Магуайр» (Vajnai and Maguire), а також «Каратаєв проти Росії» (Karatajev v Russia)[Комітет], № 56109/07, п. 20, 13 липня 2021 року).

42. Суд зазначає, що оскаржуване українське законодавство, яке забороняє георгіївську стрічку, було прийнято після окупації Кримського півострова та початку бойових дій у східних регіонах України. Це законодавство залишається чинним до сьогоднішнього дня, і немає нічого, що ставило б під сумнів наміри влади застосовувати його. Про це свідчать, зокрема, статистичні дані, розміщені у вільному доступі на офіційному сайті Верховного Суду України, з яких випливає, що, наприклад, у 2017 році до судів було передано п'ятнадцять справ і п'ять осіб було фактично притягнуто до відповідальності за статтею 173-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (інші справи з різних причин не були розглянуті і відповідні особи до відповідальності притягнуті не були). У 2018 році було порушено 67 справ та притягнуто до відповідальності тринадцять осіб; у 2019 році - 42 справи та притягнуто до відповідальності шість осіб; у 2020 році - 47 справ та притягнуто до відповідальності чотирьох осіб ².

43. З огляду на вищевикладене та особисті обставини заявника, саме існування відповідного законодавства постійно та безпосередньо впливає на нього: або він дотримується закону і утримується від публічного носіння георгіївської стрічки - незважаючи на своє бажання продемонструвати свою гордість належністю до сім'ї військовослужбовців, які проявили хоробрість на полі бою - або він носить стрічку і тим самим стає притягнутим до відповідальності (див., *mutatis mutandis*, «С.А.С. проти Франції» (*S.A.S. v. France*) [ВП], № 43835/11, п. 57, ECHR 2014 (витяги), з подальшими посиланнями).

44. Відповідно, Суд доходить висновку, що за обставин цієї справи заявник може стверджувати, що він є жертвою стверджуваного порушення статті 10 і що мало місце втручання в його право, передбачене цим положенням. Суд також зазначає, що це втручання було «передбачено законом», і заявник не стверджував, що відповідні законодавчі положення були недоступними або нечіткими.

45. Тепер Суд перейде до оцінки того, чи було це втручання виправданим і, зокрема, чи було воно необхідним у демократичному суспільстві.

46. Суд послідовно дотримується позиції, що свобода вираження поглядів є однією з основних засад демократичного суспільства та однією з базових умов його

прогресу і самореалізації кожної людини. Відповідно до пункту 2 статті 10, вона застосовується не тільки до «інформації» або «ідей», які сприймаються позитивно або вважаються необразливими чи байдужими, але й до тих, що ображають, шокують або викликають занепокоєння. Такими є вимоги плюралізму, толерантності та широти поглядів, без яких не існує «демократичного суспільства». Як закріплено у статті 10, свобода вираження поглядів може мати винятки, які, однак, повинні тлумачитися *mutatis mutandis* вузько, а необхідність будь-яких обмежень повинна бути переконливо доведена (див. рішення «Хендісайд проти Сполученого Королівства» (*Handyside v. the United Kingdom*) від 7 грудня 1976 року, п. 49, серія А № 24; «Фон Ганновер проти Німеччини (№ 2)» (*Von Hannover v. Germany (no. 2)* [ВП], №№ 40660/08 і 60641/08, п. 101, ЄСПЛ 2012; «Кудерк і Ашет Філіпаччі Ассошіатіс» (*Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France*) [ВП], № 40454/07, п. 88, ECHR 2015 (витяги); та «Бедат проти Швейцарії» (*Bédat v. Switzerland*) [ВП], № 56925/08, п. 48, 29 березня 2016 року).

47. Критерій «необхідності в демократичному суспільстві» вимагає від Суду визначити, чи відповідало втручання, на яке подано скаргу, «нагальній суспільній потребі». Договірні держави мають певну свободу розсуду в оцінці того, чи існує така потреба, але вона йде пліч-о-пліч з європейським наглядом, охоплюючи як законодавство, так і рішення, що застосовують його, навіть ті, що винесені незалежним судом (див. рішення Vajnai, п. 43, і Donaldson, п. 24, обидва з яких згадуються вище). При визначенні широти свободи розсуду слід з належною повагою ставитися до оцінки національних органів влади, якщо вираження поглядів, що розглядається, може мати багато рівнів значення, які можуть бути повністю зрозумілі лише тим, хто володіє всебічним знанням історичного, соціального та політичного контексту (див. щодо широкої свободи розсуду стосовно культурних та політичних емблем, згадане вище рішення у справі Donaldson, п. 28). Завдання Суду при здійсненні своєї наглядової функції полягає не в тому, щоб підміняти собою компетентні національні суди, а в тому, щоб розглянути відповідно до статті 10 рішення, прийняті ними на підставі їхньої свободи розсуду (див. згадані вище рішення у справах Vajnai, п. 44, і Donaldson, п. 25).

48. При розгляді питання про те, чи існує нагальна соціальна потреба у втручанні в права, передбачені Конвенцією, Суд повинен враховувати контекст відповідної Високої Договірної Сторони (див., наприклад, рішення у справах «Жданок проти Латвії» (*Ždanoka v. Latvia*) [ВП], № 58278/00, п. 121, ECHR 2006-IV та «Валіулліна та інші проти Латвії» (*Valiullina and Others v. Latvia*), № 56928/19 та 2 інші, пп. 200 та 204, 14 вересня 2023 року). Фактор часу також має значення (див. згадане вище рішення у справі Vajnai, п. 49).

49. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що історія георгіївської стрічки є довгою і свідчить про те, що значення та призначення стрічки з часом значно змінилися. Однак видається, що, принаймні до недавнього часу, вона здебільшого асоціювалася з радянською епохою, а саме з радянськими військовими нагородами. Заборона носіння георгіївської стрічки впливає, принаймні частково, із загальної заборони комуністичної символіки, запровадженої в Україні у 2015 році (див. пункт 7 вище). У зв'язку з цим Суд зазначає, що він раніше підтверджував своє особливе ставлення до тягаря тоталітарної, в тому числі комуністичної та нацистської, спадщини, яку пережили певні держави (див., наприклад, згадану вище справу «Жданок» , пп. 119-20). Суд також визнав, що певні заходи, спрямовані на дистанціювання від цієї спадщини, включаючи заборону певних символів, можуть бути виправданими (див. «Жаблянов проти Болгарії» (*Zhablyanov v. Bulgaria*), № 36658/18, п.127, 27 червня 2023 року та «Ніх проти Німеччини» (*Nix v. Germany*) (ухв.), № 35285/16, 13 березня 2018 року).

50. Найголовніше, однак, очевидно, що традиція носіння георгіївської стрічки була увічнена в сучасній Росії, і вона стала впізнаваним і сильним символом не тільки пов'язаним з Другою світовою війною і радянською армією, скільки пов'язаним з сприйнятою російською військовою доблестю і наддержавою. У цьому контексті Суд звертає увагу на елементи, які свідчать про те, що георгіївська стрічка використовувалася як розпізнавальний знак під час бойових дій у східних регіонах України, починаючи з 2014 року. Наприклад, на використання стрічки силами, що протистоять Уряду України в Донецькій та Луганській областях, посилялися міжнародні спостерігачі (див. пункт 33 вище). Після вторгнення в Україну в лютому 2022 року георгіївська стрічка також стала поширеним символом, який використовують російські військові. Водночас для багатьох людей, особливо постраждалих, вона стала символом страждань, які спричинила російська агресія.

II. СКАРГИ ЗА СТАТТЕЮ 8 КОНВЕНЦІЇ

55. Відповідно до статті 8 Конвенції заявник скаржився, що законодавча заборона на носіння георгіївської стрічки публічно перешкоджала йому вільно робити це в День Перемоги, щоб показати, що він належить до сім'ї військовослужбовців і вшанувати хоробрість своїх родичів.

56. На початку Суд зазначає, що його висновки щодо статусу жертви заявника за статтею 10 вище однаково стосуються і його скарг за статтею 8. Він також повторює, що особистий вибір щодо бажаного зовнішнього вигляду людини, як публічного, так і приватного, стосується вираження її особистості і, таким чином, підпадає під поняття приватного життя (див., наприклад, щодо вибору одягу, «С.А.С. проти Франції» (*S.A.S. v. France*)

51. З огляду на це, георгіївська стрічка є сильним символом, що асоціюється з агресором, і введення заборони на її носіння має чітку прив'язку до драматичних подій, що впливають на країну. Не можна сказати, що з плином часу вона стала зайвою чи недоречною. Навпаки, нещодавні події продемонстрували, що її актуальність навіть зростала (див., рішення суду, Жаблянов, згадане вище, п. 129, і порівняйте Вайнай, п. 55, згадане вище). У цьому контексті Суд зазначає, що в інших європейських країнах введення заборони на носіння або інше використання георгіївської стрічки також було виправдано чіткими посиланнями на агресію проти України (див. пункти 13-17 вище).

52. У зв'язку з цим Суд підкреслює, що національні органи влади мають більше можливостей, ніж Суд, зрозуміти та оцінити конкретні суспільні проблеми, з якими стикаються певні громади та контексти. З огляду на свої вищезазначені зауваження Суд не має підстав ставити під сумнів важливість та щирість зусиль українського уряду щодо вирішення проблеми сучасних викликів державній безпеці, спричинених військовим конфліктом (див., рішення суду, «Гапоненко проти Латвії» (*Гапоненко v. Latvia*), № 30237/18, п. 43, від 23 травня 2023 року, та «Кіркоров проти Литви» (*Kirkorov v. Lithuania*), № 12174/22, п. 67, від 19 березня 2024 року).

53. Суд також зазначає, що заборона георгіївської стрічки, встановлена новим законодавством, не є загальною і допускає досить широке коло винятків (див. пункт 24 вище). Зокрема, її використання може вважатися законним, якщо вона присутня на оригінальних державних нагородах та військових відзнаках, вручених особам до 1991 року.

54. Підсумовуючи, Суд вважає, що оскаржуване втручання відповідає вимозі нагальної суспільної потреби і що немає жодних ознак того, що держава перевищила межі своєї свободи розсуду. Відповідно, Суд вважає, що скарга за статтею 10 Конвенції є явно необґрунтованою, і відхиляє її відповідно до статті 35 §§ 3 (а) та 4 Конвенції.

[ВП], пп. 106-07, згадане вище, і «Гоф проти Сполученого Королівства» (*Gough v. the United Kingdom*), № 49327/11, пп. 182-84, 28 жовтня 2014 року).

57. З практики Суду також вбачається, що для того, щоб виникло питання за статтею 8, наслідки для заявника повинні бути дуже серйозними і впливати на його приватне життя в дуже значній мірі. Саме заявник повинен переконливо довести, що поріг серйозності був досягнутий у його справі. Заявник повинен надати докази, що обґрунтовують наслідки оскаржуваного заходу (див. рішення у справі «Денісов проти України» (*Denisov v. Ukraine*) [ВП], № 76639/11, п. 116, від 25 вересня 2018 року). Питання про те, чи був досягнутий необхідний рівень серйозності, залежить від обставин конкретної

² https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2017;
https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018;
https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019;
https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.

справи. Якщо він не був досягнутий, скарга є неприйнятною як несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції (див. рішення у справі «Вучіна проти Хорватії» (*Vučina v. Croatia*), № 58955/13, пп. 31-32, від 24 вересня 2019 року).

58. У цій справі заявник не довів, що оскаржувана заборона завдала йому душевних страждань або страждань чи іншим чином вплинула на його приватну сферу таким чином, що спричинила втручання в його приватне життя у розумінні статті 8 Конвенції. Його заяви з цього приводу досить лаконічні, позбавлені деталей і обмежуються лише тим, що заборона на носіння георгіїв-

ської стрічки не дозволила йому показати, що він належить до сім'ї військовослужбовців.

59. Тому Суд вважає, що рівень серйозності, пов'язаний із заборною публічного носіння георгіївської стрічки, та незручності, яких міг зазнати заявник, не призводять до порушення питання за статтею 8 Конвенції.

60. Таким чином, Суд вважає, що скарга заявника з цього приводу повинна бути відхилена як несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції відповідно до статті 35 § 3 (a) та 4.

III. СКАРГИ ВІДПОВІДНО ДО СТАТЕЙ 8 ТА 10 У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 14 КОНВЕНЦІЇ ТА СТАТТЕЮ 1 ПРОТОКОЛУ №. 12 ДО КОНВЕНЦІЇ

61. Посилаючись на статті 8 і 10 у поєднанні зі статтею 14 Конвенції та статтею 1 Протоколу № 12 до Конвенції, заявник скаржився на те, що законодавча заборона на публічне носіння георгіївської стрічки є дискримінаційною за ознакою етнічного походження. Він стверджував, що зазнав дискримінації через своє російське походження, оскільки, незважаючи на проблемні відносини, які Україна могла мати з іншими країнами, законодавство, про яке йдеться, конкретно забороняло російську символіку.

62. Незалежно від будь-яких інших можливих підстав для неприйнятності, Суд вважає, що у світлі всіх наявних у нього матеріалів і в тій мірі, в якій питання, що оскаржується, належить до його компетенції, немає

жодних ознак порушення вищезазначених положень Конвенції, що стосуються цієї скарги. Зокрема, заборона носіння георгіївської стрічки стосується всіх осіб, які проживають в Україні, незалежно від їхнього громадянства чи етнічного походження; тому заявник не може стверджувати, що він зазнав будь-якого особливого поводження або страждань, відмінних від тих, що застосовуються до будь-якої іншої особи. З цього випливає, що ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до статті 35 §§ 3 (a) і 4 Конвенції. За цих підстав Суд одноголосно,

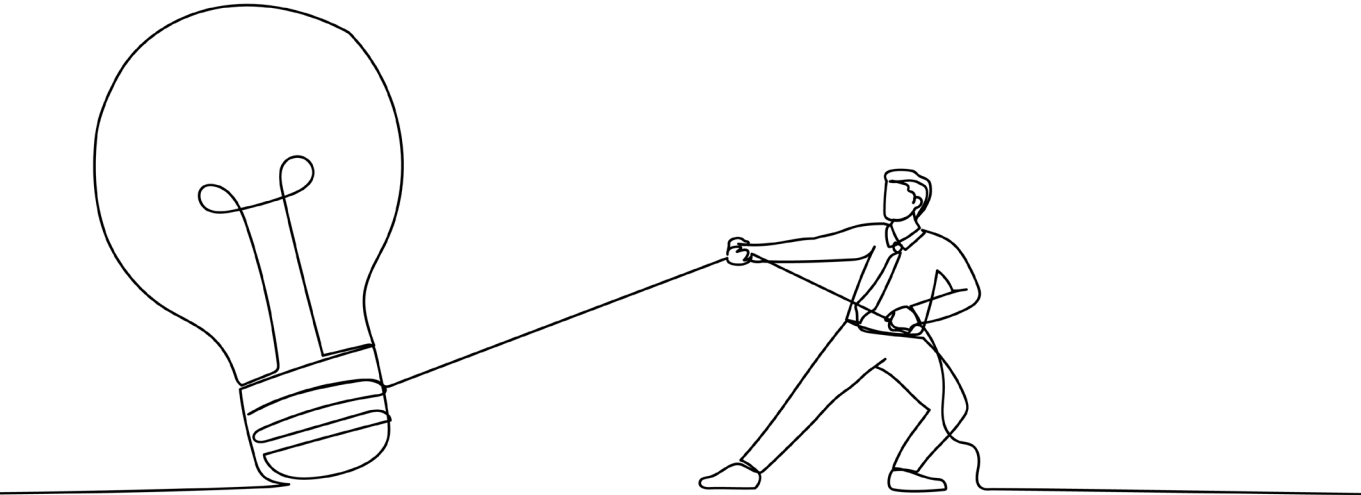
Оголошує заяву неприйнятною.

Складено англійською мовою та повідомлено письмово 12 грудня 2024 року.

Віктор Соловейчик
Секретар секції

Маттіас Гійомар
Голова

IV. Окремі питання функціонування європейської системи захисту прав людини

Верховний
Суд

ОБСЕ Організація з безпеки та співробітництва в Європі

Діалогова платформа

Єдність судової практики: спроба переосмислення

Відеотрансляція:

День 1:

<https://www.youtube.com/watch?v=uAVbdiiYEtk>

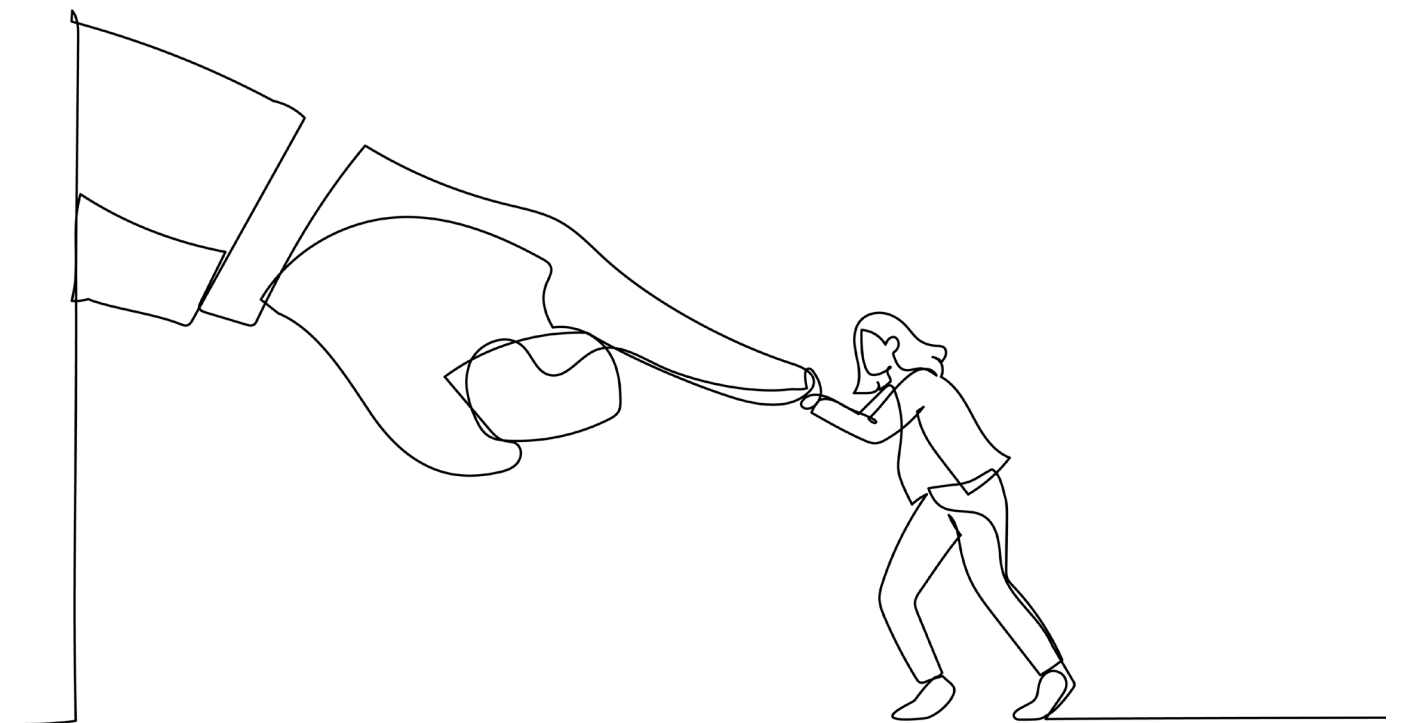

День 2:

<https://www.youtube.com/watch?v=x9D6vzae49I>

V. Показчик справ, указаних у розділі I та розділі II

I. Огляд практики Європейського суду з прав людини у справах проти України

1. **Михайлик та інші проти України** ([Mykhaylyk and others v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заяви №№ 32972/20, 38083/20, 48418/21, 57174/21, 52819/22
Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода без участі агентів держави, розслідування смерті особи, ефективне розслідування
2. **Медвідь проти України** ([Medvid v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заява № 7453/23
Ключові слова: довічне ув'язнення, право на перегляд довічного ув'язнення, механізм перегляду довічного ув'язнення
3. **Фесенко проти України** ([Fesenko v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заява № 18693/16
Ключові слова: банкрутство, відсутність процесуальної ініціативи сторін, тривалість провадження, розумний строк
4. **Благовещенська та Борисенко проти України** ([Blagoveshchenska and Borysenko v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заяви №№ 30182/17, 32155/17
Ключові слова: медична недбалість, тривалість кримінального провадження, розумний строк
5. **Альперін проти України** ([Alperin v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заява № 41028/20
Ключові слова: запобіжний захід, невиконання запобіжного заходу, розмір застави, конфіскація застави
6. **Ряска проти України** ([Ryaska v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заява № 3339/23
Ключові слова: невиконання судового рішення, пілотні рішення, зобов'язання держави, процедура виконання рішень під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи
7. **Климух та інші проти України** ([Klymukh and others v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заяви №№ 55919/16, 60298/16, 77527/16
Ключові слова: доступ до суду, сплата судового збору, надмірний формалізм
8. **Малєєв проти України** ([Malyeyev v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заява № 39488/15
Ключові слова: арешт, документування арешту, обґрунтованість протоколу про арешт
9. **Сисоєва та інші проти України** ([Sysoyeva and others v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заяви №№ 19524/13, 55886/18, 43020/19, 51548/19, 33807/20, 20646/23, 23325/23
Ключові слова: жорстоке поводження, вчинене приватними особами, ефективне розслідування, тривалість цивільного провадження
10. **Калімов та інші проти України** ([Kalimov and others v. Ukraine](#)) від 24.10.2024, заяви №№ 26875/23, 32228/23, 32233/23, 32706/23, 32709/23, 35547/23, 35550/23, 35556/23, 35558/23, 577/24, 579/24
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання
11. **Подолич та інші проти України** ([Podolych and others v. Ukraine](#)) від 24.10.2024, заяви № 12994/23, 15135/23, 22986/23, 25490/23, 28858/23, 32406/23, 34562/23, 36212/23, 37479/23, 37550/23
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк
12. **Ріста та інші проти України** ([Rista and others v. Ukraine](#)) від 24.10.2024, заяви №№ 6116/23, 17569/23, 24329/23, 27448/23, 27452/23, 31719/23, 31723/23, 31733/23, 31739/23, 42836/23
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою
13. **Шайков та інші проти України** ([Shaykov and others v. Ukraine](#)) від 24.10.2024, заяви №№ 56961/22, 25514/23, 26638/23, 28657/23, 28664/23, 28671/23, 28857/23, 30197/23, 32042/23, 32053/23, 32229/23, 32231/23, 32234/23, 34919/23, 34926/23, 36032/23
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

14. **Без'язиков та Воловик проти України** ([Bezyazykov and Volovyk v. Ukraine](#)) від 24.10.2024, заяви №№ 44245/17, 27409/23, 38089/23
Ключові слова: перегляд рішень про тримання під вартою, оперативність, тримання під вартою, умови тримання, тривалість кримінального провадження
15. **Шемет проти України** ([Shemet v. Ukraine](#)) від 24.10.2024, заява № 17019/15
Ключові слова: доступ до суду, відмова у правосудді, нерозглянута вимога без пояснення причин
16. **Дроздик та Мікула проти України** ([Drozdyk and Mikula v. Ukraine](#)) від 24.10.2024, заяви №№ 27849/15, 33358/15
Ключові слова: право на мирне володіння майном, принцип законності, відчуження майна у порядку rei vindicatio, компенсація за вилучення майна, принцип належного врядування
17. **Чередниченко проти України** ([Cherednychenko v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 33630/17
Ключові слова: примусове психіатричне лікування, строки утримання у психіатричному закладі, продовження строку утримання у психіатричному закладі
18. **Сергієнко проти України** ([Sergiyenko v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 72678/16
Ключові слова: перегляд рішення про тримання під вартою, розумний строк, жорстоке поводження, ефективне розслідування, незалежний елемент при розгляді скарги на закриття провадження про жорстоке поводження
19. **Казачинська проти України** ([Kazachynska v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 79412/17
Ключові слова: примусова госпіталізація до психіатричної лікарні, принцип законності, жорстоке поводження, ефективне розслідування
20. **Гаталяк та інші проти України** ([Gatalyak and others v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заяви №№ 42671/23, 42720/23, 542/24, 4313/24
Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк
21. **Мадзігон та інші проти України** ([Madzigon and others v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заяви №№ 37778/23, 37812/23, 870/24
Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк
22. **Батуров проти України** ([Baturov v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заява № 6057/23
Ключові слова: цивільне провадження, справедливий розгляд, повідомлення сторони про касаційну скаргу опонента, повідомлення про подання, зауваження опонента
23. **Цюсьмак проти України** ([Tsyusmak v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заява № 5533/23
Ключові слова: медична допомога під час тримання під вартою, тривалість тримання під вартою
24. **Павлюченко проти України** ([Pavlyuchenko v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заяви №№ 23462/22, 16921/23
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою, розумний строк
25. **Єрмаков та інші проти України** ([Yermakov and others v. Ukraine](#)) від 14.11.2014, заяви №№ 50634/21, 14644/23, 26751/23, 26903/23, 40026/23, 40031/23, 40674/23, 41101/23
Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість тримання під вартою, розумний строк
26. **Трапезніков та інші проти України** ([Trapeznikov and others v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заяви №№ 56387/11, 36842/17, 17795/23
Ключові слова: незаконний арешт, безпідставне тримання під вартою, використання металевих кліток під час судових засідань
27. **Гадасюк проти України** ([Gadasyuk v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заява № 39366/23
Ключові слова: скорочення штату, гарантії при скороченні штату, обґрунтування судових рішень

28. **Гайбадулова проти України** ([Gaybadulova v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заява № 5688/20

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування

29. **Марущак проти України** ([Marushchak v. Ukraine](#)) від 14.11.2024, заява № 62341/16

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсія за віком, пенсія за законодавством про державну службу, призупинення виплати пенсії, принцип законності

30. **Орлов проти України** ([Orlov v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 10993/18

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування, закінчення строків давності

31. **Узу проти України** ([Uzu v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 7164/18

Ключові слова: жорстоке поводження, дискримінація за ознакою раси, ефективне розслідування

32. **Якобсон проти України** ([Yakobson v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 77736/12

Ключові слова: право на мирне володіння майном, добросовісний набувач, принцип пропорційності, вплив часових факторів на вартість майна, тягар за порушення при купівлі-продажу майна

33. **Л.С. проти України** ([L.S. v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 82213/17

Ключові слова: жорстоке поводження, вразлива особа, ефективне розслідування

34. **Гавриляк проти України** ([Gavrylyak v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 60692/16

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування

35. **Іванчіков та інші проти України** ([Ivanchikov and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 34046/23, 35207/23, 35262/23, 35265/23, 35466/23, 35471/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

36. **Краснянчук та Ковальов проти України** ([Krasnyanchuk and Kovalyov v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 40009/15, 40118/15

Ключові слова: справи Майдану, жорстоке поводження, ефективне розслідування, право на свободу мирних зібрань

37. **Бондаренко та інші проти України** ([Bondarenko and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 32951/23, 33054/23, 40274/23, 40275/23, 40277/23, 40412/23, 40421/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість провадження, розумний строк

38. **Бороменський та інші проти України** ([Boromensky and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 25427/23, 28767/23, 28793/23, 28798/23, 28801/23, 28861/23, 28864/23, 32055/23, 32080/23, 32354/23, 32358/23, 35870/23, 41922/23, 1469/24

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

39. **Матяшук та інші проти України** ([Matyashuk and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 44844/17, 71985/17, 19944/18, 13637/19, 4563/20, 25284/20, 23297/23, 27980/23, 5714/24

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

40. **Мартищенко та інші проти України** ([Martyshchenko and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 16153/23, 18430/23, 34493/23, 38120/23, 38122/23, 41092/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання, тривалість кримінального провадження, тривалість тримання під вартою, розумний строк

41. **Скринник та інші проти України** ([Skrynnyk and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 2339/23, 22989/23, 23035/23, 23543/23, 27417/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання

42. **Антонюк та інші проти України** ([Antonyuk and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 54812/22, 57760/22, 1516/23, 6112/23, 17565/23, 20612/23, 25061/23, 26752/23, 29680/23, 37306/23, 37646/23, 38036/23, 4075/24, 4625/24

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

43. **Терещенков та інші проти України** ([Tereshchenkov and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 173/22, 1678/2,3 2320/23, 16459/23, 20676/23, 30362/23, 37738/23, 38020/23, 40984/23, 41467/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

44. **Статочнюк та інші проти України** ([Statochnyuk and others v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 22118/17, 24211/23, 36375/23, 36964/23, 244/24

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк, принцип законності

45. **Кобизька проти України** ([Kobyzka v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заява № 23633/20

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування

46. **Гошовський та інші проти України** ([Goshovskyy and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 6403/17, 16082/17, 24906/17, 39209/17, 31434/18, 56100/21, 32022/22, 23902/23, 708/24, 7254/24

Ключові слова: тривалість цивільного провадження, розумний строк

47. **Семененко та інші проти України** ([Semenenko and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 33426/23, 1790/24, 9383/24, 11075/24, 11176/24

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк

48. **Кононенко та інші проти України** ([Kononenko and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 7340/22, 10650/22, 20785/22, 20905/22, 6566/23, 16159/23, 17211/23, 17570/23, 28625/23, 32957/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість перегляду тримання під вартою, розумний строк

49. **Сапіташ та інші проти України** ([Sapitash and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 864/16, 19254/16, 31952/16

Ключові слова: митне декларування, санкції

50. **Луцак та інші проти України** ([Lutsak and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 8317/22, 54125/22, 6983/23, 26571/23, 33436/23, 38220/23, 38295/23, 38316/23, 40440/23, 42476/23, 43076/23

Ключові слова: тривалість кримінального провадження, розумний строк, тримання під вартою, умови тримання під вартою

51. **Дідик та інші проти України** ([Didyk and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 8322/22, 22579/23, 22605/23, 22792/23, 22812/23, 26868/23, 30550/23, 30569/23, 30573/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою

52. **Бондаренко та інші проти України** ([Bondarenko and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 15961/23, 25817/23, 32387/23, 32960/23, 32962/23, 32968/23, 35613/23

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою

53. **Шинкаренко та інші проти України** ([Shynkarenko and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 22822/23, 22875/23, 22922/23, 22948/23, 22955/23, 14377/24, 14381/24

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

54. **Раскін та інші проти України** ([Raskin and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 22962/23, 22967/23, 24467/23, 35861/23, 35864/23, 35865/23, 12191/24, 12198/24, 12199/24

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

55. **Дюмін та інші проти України** ([Dyumin and others v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 32715/23, 34303/23, 39973/23, 42063/23, 284/24, 1470/24

Ключові слова: тримання під вартою, умови тримання під вартою, тривалість тримання під вартою, тривалість кримінального провадження, розумний строк

56. **Сотніков та Павелко проти України** ([Sotnikov and Pavelko v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви №№ 39110/23, 40281/23

Ключові слова: тримання під вартою, перегляд тримання під вартою, розумний строк

57. **Ничипоренко та Демідова проти України** ([Nychyporenko and Demidova v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заяви № 8278/21, 41605/23

Ключові слова: жорстоке поводження, ефективне розслідування, справедливість провадження

58. **ТОВ «Одеська бутербродна компанія» проти України** ([Odeska Buterbrodna Kompaniya, TOV v. Ukraine](#)) від 12.12.2024, заява № 59414/15

Ключові слова: право на мирне володіння майном, добросовісний набувач, тягар відповідальності за помилки держави, принцип належного урядування

59. **Іванюта проти України** ([Ivanyuta v. Ukraine](#)) від 19.12.2024, заява № 24897/17

Ключові слова: жорстоке поводження, приватна охоронна компанія, ефективне розслідування, межі відповідальності держави

60. **Белей проти України** ([Beley v. Ukraine](#)) від 19.12.2024, заява № 2705/20

Ключові слова: провадження за рішенням ЄСПЛ, катування, ефективне розслідування

61. **Гаєвський проти України** ([Gayevskyy v. Ukraine](#)) від 03.10.2024, заява № 31705/16

Ключові слова: строкова служба, захворювання, причинно-наслідковий зв'язок, правомірні очікування

62. **Нечаєнко проти України** ([Nechayenko v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заява № 41362/13

Ключові слова: оренда землі, розвиток судової практики

63. **Бриска проти України** ([Bryska v. Ukraine](#)) від 10.10.2024, заява № 11706/13

64. **Одіноков проти України** ([Odinokov v. Ukraine](#)) від 17.10.2024, заява № 71511/16

Ключові слова: надсилання документів сторонам провадження

65. **Челомбітко проти України** ([Chelombitko v. Ukraine](#)) від 17.10.2024, заява № 7088/23

Ключові слова: суперечливі версії одного рішення

67. **WEST EAST GROUP LTD проти України** ([West East Group LTD v. Ukraine](#)) від 17.10.2024, заява № 64284/14

68. **Доміннік проти України** ([Dominnik v. Ukraine](#)) від 17.10.2024, заява № 51653/15

69. **Сапіташ проти України** ([Sapitash v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 41884/18

70. **Довгий проти України** ([Dovgyy v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 34967/17

71. **ТОВ «Фінансова компанія «Прімінвест» проти України** ([Finansova Kompaniya Prinvest, TOV v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 13501/21

72. **Шаптала проти України** ([Shaptala v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 53825/15

Ключові слова: звільнення судді Конституційного Суду України, кримінальний та цивільний аспект ст. 6 Конвенції, приватне життя

73. **Борзих проти України** ([Borzykh v. Ukraine](#)) від 19.11.2024, заява № 11575/24

Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, заборона носіння певних знаків та символів, георгіївська стрічка

74. **Вітсе проти України** ([Vitse v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 64351/14

75. **Харчук проти України** ([Kharchuk v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заява № 13809/20

76. **Гуйван та Кос проти України** ([Guyvan and Kos v. Ukraine](#)) від 28.11.2024, заяви №№ 43018/17, 50459/18

77. **Садовчук проти України** ([Sadovchuk v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 33097/23

78. **Алексютін та інші проти України** ([Aleksyutin and others v. Ukraine](#)) від 03.10.2024, заяви №№ 36641/05, 1361/09, 6714/09, 17025/10, 63441/10, 8205/11, 21073/12, 189/13, 33859/13, 62144/16

79. **Кудла та інші проти України** ([Kudla and others v. Ukraine](#)) від 03.10.2024, заяви №№ 64510/12, 24667/14, 27876/14, 60757/14, 12358/15, 33088/15, 27358/16, 43251/16, 43253/16, 20722/18

80. **Кузмінскас проти України** ([Kuzminskas v. Ukraine](#)) від 17.10.2024, заява № 7044/23

81. **Сурай проти України** ([Suray v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заява № 12313/16

82. **Кущов та інші проти України** ([Kushchov and others v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заяви №№ 35543/16, 33124/17, 78997/17

83. **Череда та Білоус проти України** ([Chereda and Bilous v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заяви №№ 15124/16, 28541/20

84. **Уманець та інші проти України** ([Umanets and others v. Ukraine](#)) від 07.11.2024, заяви №№ 13116/21, 1774/22, 38093/22, 53783/22, 4168/23, 11541/23

85. **Кожушко та Пашченко проти України** ([Kozhushko and Pashchenko v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заяви №№ 57078/14, 57082/14

86. **Щукін та інші проти України** ([Shchukin and others v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заяви №№ 23806/13, 48303/14, 50470/14, 58077/14, 58420/14, 68055/14, 69387/14, 69567/14, 71350/14, 51996/17, 53693/18

87. **Макаревич проти України** ([Makarevych v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заява № 33062/23

88. **Анісімова та інші проти України** ([Anisimova and others v. Ukraine](#)) від 21.11.2024, заяви №№ 42357/19, 9603/20, 18870/20

II. Рішення Європейського суду з прав людини у справах проти інших держав

1. **Кайганіч проти Сербії** ([Kajganić v. Serbia](#)) від 08.10.2024, заява № 27958/16

Ключові слова: свобода вираження поглядів, репутація адвоката, публікації про адвокатську діяльність, журналістські джерела, суспільний інтерес, тривалість цивільного провадження

2. **Багірова проти Азербайджану** ([Bagirova v. Azerbaijan](#)) від 10.10.2024, заява № 9375/20

Ключові слова: застосування смертоносної сили під час затримання, пропорційність, ефективне розслідування

3. **Мачаліцький проти Республіки Чехія** ([Machalický v. The Czech Republic](#)) від 10.10.2024, заява № 42760/16

Ключові слова: презумпція невинуватості, пов'язані цивільні провадження, обачність у використанні формулювань щодо винуватості особи в цивільних справах

4. **Validity Foundation в інтересах Т.Дж. проти Угорщини** ([Validity Foundation on behalf of T.J. v. Hungary](#)) від 10.10.2024, заява № 31970/20

Ключові слова: утримання особи в інтернаті, розумова інвалідність, особи в установах соціального захисту, позитивне зобов'язання, ефективне розслідування

5. **Т.В. проти Іспанії** ([T.V. v. Spain](#)) від 10.10.2024, заява № 22512/21

Ключові слова: торгівля людьми, позитивне зобов'язання, ефективне розслідування

6. **Даугаард Соренсен проти Данії** ([Daugaard Sorensen v. Denmark](#)) від 15.10.2024, заява № 25650/22
Ключові слова: зґвалтування, позитивні зобов'язання, процесуальні помилки, наслідки помилок прокуратури

7. **Гаджієв та Гостєв проти Росії** ([Gadzhiev and Gostev v. Russia](#)) від 15.10.2024, заяви №№ 73585/14, 51427/18
Ключові слова: право на свободу вираження поглядів, оприлюднення інформації про недоліки в роботі органу/установі, суспільно необхідна інформація, принцип пропорційності

8. **Amerisoc Center S.R.L. проти Люксембургу** ([Luxembourg Amerisoc Center S.R.L. v. Luxembourg](#)) від 17.10.2024, заява № 50527/20
Ключові слова: право на мирне володіння майном, арешт активів за запитом міжнародної правової допомоги, змагальність провадження

9. **Б.Б. проти Словаччини** ([B.B. v. Slovakia](#)) від 24.10.2024, заява № 48587/21
Ключові слова: торгівля людьми, елементи злочину торгівлі людьми, ефективне розслідування

10. **Касаріні проти Італії** ([Casarini v. Italy](#)) від 05.11.2024, заява № 25578/11
Ключові слова: статус жертви порушення за Конвенцією, національні засоби юридичного захисту, незалежний орган захисту персональних даних

11. **Мірон проти Румунії** ([Miron v. Romania](#)) від 05.11.2024, заява № 37324/16
Ключові слова: отримання доказів судом, використання аудіо записів показань свідків

12. **Ліндхольм та Спадок Лейфа Ліндхольма проти Данії** ([Lindholm and The Estate After Leif Lindholm v. Denmark](#)) від 05.11.2024, заява № 25636/22
Ключові слова: автономія пацієнта, попереднє медичне розпорядження, невідкладна медична ситуація

13. **Ле Маррек проти Франції** ([Le Marrec v. France](#)) від 05.11.2024, заява № 52319/22
Ключові слова: персональні дані, принципи обробки персональних даних, IP-адреса, обробка персональних даних у справах про надання соціальної допомоги

14. **Лаворгна проти Італії** ([Lavorgna v. Italy](#)) від 07.11.2024, заява № 8436/21
Ключові слова: утримання в психіатричній лікарні, механічні засоби стримування, сувора необхідність, тривалість провадження

15. **Бакрадзе проти Грузії** ([Bakradze v. Georgia](#)) від 07.11.2024, заява № 20592/21
Ключові слова: суддівські об'єднання, право на свободу вираження поглядів судді, критерії добору суддів, дискримінація

16. **Rybářství Třeboň A.S. та Rybářství Třeboň HLD. A.S. проти Республіки Чехія** ([Rybářství Třeboň A.S. and Rybářství Třeboň HLD. A.S. v. The Czech Republic](#)) від 07.11.2024, заяви №№ 18037/19, 33175/22
Ключові слова: приватизація земель, право на реституцію церковних земель, вилучених комуністичним режимом, недобросовісність набувача, баланс конкуруючих інтересів

17. **Афган Маммадов проти Азербайджану** ([Afgan Mammadov v. Azerbaijan](#)) від 14.11.2024, заява № 43327/14
Ключові слова: адвокат, право на свободу вираження поглядів, критика діяльності органів адвокатури, обґрунтованість рішень, позбавлення права на свободу вираження поглядів

18. **Кумарі проти Королівства Нідерландів** ([Kumari v. The Netherlands](#)) від 19.11.2024, заява № 44051/20
Ключові слова: сімейне життя, додаткові елементи залежності

19. **А.П. проти Австрії** ([A.P. v. Austria](#)) від 26.11.2024, заява № 1718/21
Ключові слова: військова служба, смерть призовника під час проходження служби, позитивні зобов'язання держави

20. **Ферреро Кінтана проти Іспанії** ([Ferrero Quintana v. Spain](#)) від 26.11.2024, заява № 2669/19
Ключові слова: критерії відбору на роботу, вимоги до офіцерів поліції, дискримінація за ознакою віку

21. **Клаудія Цікос проти Угорщини** ([Kludia Csikós v. Hungary](#)) від 28.11.2024, заява № 31091/16
Ключові слова: журналістські джерела, негласні слідчі дії, гарантії

22. **Суруллас Кей та Заннеттос проти Кіпру** ([Souroullas Kay and Zannettos v. Cyprus](#)) від 26.11.2024, заява № 1618/18
Ключові слова: показання спільника/співучасника злочину, обґрунтованість рішення суду, доступ до доказів сторони обвинувачення

23. **М.С.Д. проти Румунії** ([M.Ş.D. v. Romania](#)) від 03.12.2024, заява № 28935/21
Ключові слова: приватне життя, розповсюдження інтимних фотографій особи, переслідування в Інтернеті, позитивне зобов'язання, ефективне розслідування

24. **Свртан проти Хорватії** ([Svrtan v. Croatia](#)) від 03.12.2024, заява № 57507/19
Ключові слова: право на життя, післявоєнний контекст, позитивні зобов'язання забезпечення громадської безпеки

25. **Петрова проти Болгарії** ([Petrova v. Bulgaria](#)) від 10.12.2024, заява № 64543/17
Ключові слова: свобода вираження поглядів, скарги державного службовця на керівника, штраф за подання скарг на керівника

26. **Ф.М. та інші проти Росії** ([F.M. and others v. Russia](#)) від 10.12.2024, заяви №№ 71671/16, 40190/18
Ключові слова: торгівля людьми, трудова експлуатація, підневільний стан, дискримінація жінок трудових іммігранток, позитивні зобов'язання